

BOREC

1952 ★ ŠT. I

BOREC

VSEBINA I. ŠTEVILKE

Pred zaključkom sprejemanja v članstvo Zveze borcev	1
Novo ime naše armade	2
Naši heroji — junaki ljudske revolucije	3
Pohorje — spomenik junaškega bataljona	9
Mrtvim herojem	11
Oporoka Marka Redelongija-Benečana	12
Stari partizani pripovedujejo: V Dražgošah januarja l. 1942	13
Pred desetimi leti na Gorenjskem	14
»Z radostjo mislim na to«	15
Po ljubljanskih bunkerjih in javkah	16
Bilo je na otoku	18
Intermezzi	21
Knjige, ki nas zanimajo: K novi Kocbekovi knjigi	22
Franček Saje: »Belogardizem«	24
Razgovor s piscem knjige »Partizanske slike«	26
Iz zgodovine druge svetovne vojne	27
Zivljenje in delo naših organizacij: Za poživljanje tradicij NOB — za krepitev obrambne moči naše države	28
Prvi spomenik padlim v Postrjani	29
V spomin 29 padlim	29
Poznate objavljene fotografije?	29
Odlikovanci!	29
Partizanska dobra volja	30
Tehnika in njene novosti	31

Naslovno in vse samostojne ilustracije je izdelal akademski slikar Ivo Subic, znan po svojih umetniških delih še za časa NOB.

Našim naročnikom

Z letošnjo prvo — januarsko — številko šteje revija »Borec«, glasilo Zveze borcev NOV Slovenije, četrto leto svojega obstoja. Kakor je uredništvo sporočilo v zadnji številki, da bo revija obsežnejša in še bolj pestra tako vsebinsko kakor tehnično, tako je obljubo tudi izpolnilo. Upamo, dragi bralci in naročniki, da Vam bo revija všeč.

Iz poročil, ki jih prejemo, lahko razberemo, da se naši ljudje zanimajo za našo revijo in jo tudi radi prebirajo. Vendar pa bi radi našim naročnikom ob začetku novega letnika povedali sledeče:

Se bolj lahko pomagate prav vsi pri izboljšanju naše revije! Predvsem pa naprošamo vse, naj nikar ne pozablja na obveznosti, ki jih imajo do nje. V preteklem mesecu smo poslali zadnje opomine vsem tistim naročnikom, ki še niso poravnali lanske, ali pa naročnine iz preteklih let. Sporočamo pa, da je treba poravnati ves znesek, ki je naveden na opominu, ne pa — kakor delajo nekateri! — da odtrgajo stroške terjatve. Prav tako naprošamo tudi tiste naročnike, da poravnajo zaostalo naročnino, ki so revijo odpovedali lani v mesecu maju ali letos v januarju. Vse naročnike naprošamo, naj nam pravočasno javljajo spremembo stanovanja oz. svojega naslova, vendar tako, da navedejo svoj stari in novi naslov.

Ker se navadno plačuje naročnina vnaprej, naprošajo naročnike, da nakažejo vsaj polletno naročnino, to je 180 din, na naš tekoči račun: NB Ljubljana, št. 601-90321-3, Uprava revije »Borec«.

Naročniki! Pokažite revijo svojim znancem in prijateljem, članom Zveze borcev. Vsakdo, ki bo pridobil 10 novih naročnikov za revijo »Borec«, poslal njihove točne naslove ter hkrati nakazal vsaj polletno naročnino, bo prejel za nagrado primerno knjigo. — Da bo v naši reviji še več dogodkov iz NOB, naprošamo vse, da nam pošiljajo prispevke. Prav tako pa nam sporočajte, kako živijo in delajo organizacije ZB na terenu.

Uredništvo in uprava

»Borec« izhaja mesečno. Urejuje uredniški odbor, odgovorni urednik Bojan Ajdič. Rokopise pošiljajte uredništvu revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 360 din. Naročnino pošiljajte upravi revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195 ali na ček, račun NB 601-90321-3 — Tiskarna »Slovenskega poročevalca« v Ljubljani.

***Naše
podjetje proizvaja:***

bitumenske izdelke:
strešna lepenka različnih dimenzij,
bitumenski papir,
premazna in izolacijska masa,
bitumenska emulzija,
spec. bitumenske mase po naročilu

katranske izdelke:
lak za železo,
srednje katransko olje (karbolinej),
težko in antracensko olje,
mehika in trda katranska smola,
amirane (Bergman) cevi različnih profilov

toplotne izolacije:
žilindrina (izolacijska) volna,
izolacijske blazine,
masa za toplotno izolacijo,
izolacijska opeka,
montažna izolatorska dela

Se priporočamo!

Telefoni v Ljubljani:
38-52, 26-15, 25-57

Brzljavni naslov:
IZOLIRKA — LJUBLJANA

Izolirka
Ljubljana - Moste

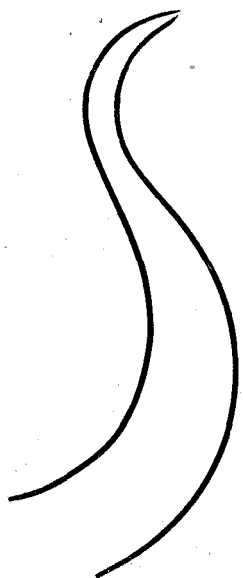
Ljubljanske **OPEKARNE**

LJUBLJANA, EMONSKA 2

TELEFON: 27-33, 29-65 — POŠTNI PREDAL 38

**S SVOJIMI OBRATI: VIČ, OPEKA, BRDO pri Ljubljani in
BOBOVK pri Kranju**

*nudijo svojim odjemalcem vse vrste opečnih izdelkov.
Izboljšujejo izbiro in izdelujejo artikla za vse aku-
se in potrebe za čim hitrejšo izgradnjo socializma*

Kolektiv

LOVENIJA CESTE

GRADNJA CEST IN MOSTOV

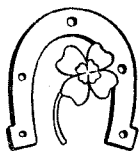
DIREKCIJA LJUBLJANA, TYRŠEVA 38.
TELEFON 55-05

*želi vsem borcem
za socializem –
uspeha polno leto
1952*

TOPILNICA IN VALJARNA CINKA (CINKARNA)

Celje, telefon 28 in 80

*Vsem delovnim kolektivom želimo
obilo uspehov in sreče v novem letu*

1 9 5 2

IZDELUJEMO:

SUROVI CINK V BLOKIH
FINI CINK V BLOKIH
REDESTILIRANI CINK V BLOKIH
RAFINIRANI CINK V BLOKIH
CINKOV PRAH
CINKOVO PLOČEVINO
AVTOTIPIJSKE PLOŠČE
OFSET PLOŠČE
CINKOVE PROTEKTORJE ZA KOTLE
CINKOVE PRALNICE
CINKOVO BELILO
BELI, ZELENI IN RDEČI PEČAT
ZVEPLENO KISLINO
GENERATORSKI KATRAN

INDUSTRIJA NARAVNEGA IN UMETNEGA KAMNA

Telefon štev. 29-30, 22-10, 50-91

Ljubljana, Tyrševa 48

dobavlja iz svojih obratov in kamnolomov v vse republike in v inozemstvo:

TERAZZO PLOŠČE:

za oblogo sten in tal v vseh barvah. Velikosti 15x15, 20x20, 30x30, 40x40 cm.

SANITARNE IN OSTALE PREDMETE IZ UMETNEGA KAMNA:

straniščne školjke, umivalnike, kopalne banje, fontane za industrijo, stopnice itd.

BETONSKE IZDELKE:

dimniška vratca, kabelske bloke, zidne bloke, stebre itd.

MARMOR V BLOKIH:

Kopriva sivi marmor, Skrbina črni marmor, Gorjansko rdeči marmor, Kazlje temni marmor, Hotavlje pisani marmor

MARMORNATE PLOŠČE:

iz kraških in ostalih marmorov, debelosti 3 cm

KAMNOSESKE IZDELKE:

po predloženih načrtih za stavbe in javne spomenike

MOZAIK IZDELKE:

v raznih barvah in oblikah po naročilu za oblogo sten, tal in stopnic. — Izdelava umetniških slik iz mozaika.

Izvršujemo vsa velika montažna dela umetnega in naravnega kamna na vseh zgradbah in v industriji. — Zahtevajte naše detajlne ponudbe.

TOVARNA EMAJLIRANE POSODE

CELJE

*Izpolnili smo že v oktobru 1951. leta petletni plan.
Za leto 1952 smo si zadali nalogo, da predvsem po-
večamo proizvodno storilnost in da svojo proizvodnjo
v celoti prilagodimo potrebam domačega in inozem-
skega trga, tako po izbiri kakor po kakovosti*

SVOJIM ODJEMALCEM IN VSEM DELOVNIM KOLEKTIVOM
želimo srečno novo leto 1952

ŽELI VSEM DELOVNIM KOLEKTIVOM
V NOvem LETU MNOGO USPEHOV
PRI GRADITVI SOCIALIZMA — NAŠE
LEPŠE BODOČNOSTI

V SKUPNI BORBI SMO DOSEGLI NAŠ
PETLETNI PLAN S 113 ODSOTKI

BOREC

GLASILO ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

ŠTEV. I — JANUAR 1952

Pred zaključkom sprejemanja v članstvo Zveze borcev

Organizacija Zveze borcev NOV se v nekem oziru razlikuje od vseh drugih organizacij in sicer v tem, da je omejena na tisto število tovarišev, ki so bodisi aktivno sodelovali ali aktivno podpirali narodno osvobodilno borbo. Zaradi tega seveda mora biti tudi čas sprejemanja v organizacijo omejen. II. kongres Zveze borcev je zato sprejel sklep, da bo v lanskem letu Zveza borcev še sprejela v svoje vrste vse tiste, ki imajo pogoje za članstvo, niso pa še člani iz kakršnih koli razlogov. Zdaj je sprejemanje v članstvo najbolj aktualna naloga Zveze borcev.

Tej nalogi so nekatere naše organizacije doslej posvečale premalo pozornosti. Ovir pri sprejemanju v članstvo, predvsem na vasi, je povzročal tudi dosedanj način sprejemanja (izpolnjevanje pristopnih formularjev). Zaradi tega je Centralni odbor Zveze borcev sklenil, da na vasi, kjer se ljudje med seboj dobro poznajo, v bodoče ni potrebno več izpolnjevanje formularjev. Zadoštuje, da se pristop člana prijavi krajevni odboru Zveze borcev, in ta ga že lahko sprejme. Za mesta in industrijske centre, kjer se ljudje med seboj manj poznajo iz časa NOB, pa je potrebno še obdržati izpolnjevanje formularjev. Da bi sprejemanje v članstvo potekalo nemoteno, bi bilo potrebno, da vse osnovne organizacije Zveze borcev nemudoma dokončno izvršijo ureditev evidence članstva in razdelijo legitimacije in značke vsem onim, ki so že člani. To je potrebno zaradi tega, ker so primeri, da so se tovariši prijavi v članstvo, niso pa dobili ne značke, niti legitimacije, ne odgovora. Seveda je potrebno, da se tudi člani, ki bodo mogoče menjali stalno bivališče,

prijavi svoji novi organizaciji, kajti le tako bo mogoče urediti točno evidenco.

V nekaterih naših organizacijah in to po večini v partizanskih krajih sprejemanje počasi napreduje, često zaradi sektaškega odnosa nekaterih krajevnih funkcionarjev. So primeri, da so preprečevali sprejem ljudem, ki so imeli po pravilih naše organizacije pogoje, da postanejo njeni člani. Ti primeri so najbolj pogosti na Dolenjskem in v Kočevskem okraju. Da bi se pri dokončni ureditvi ne ponavljale tolikšne napake in da bi se sprejeli res vsi, ki imajo po pravilih naše organizacije pogoje za sprejem, navajamo ta pravila:

1. vsak, ki je aktivno sodeloval v NOV,
2. vsak, ki je aktivno podpiral NO gibanje,
3. vsak, ki je bil zaradi podpiranja NO gibanja v zaporu, internaciji ali na prisilnem delu,
4. vsak, ki je bil ujet, pa se je v ujetništvu opredelil za narodno osvobodilno gibanje in se s svojim ponašanjem ter delom zavzemal za uresničitev njegovih smotrov,
5. vsak državljani Jugoslavije, ki se je izven države z orožjem boril proti fašizmu (bivši udeleženci državljanske vojne v Španiji, odporiškega gibanja v Franciji in drugi).

Tovariši, ki imajo enega od navedenih pogojev morajo osnovne organizacije sprejeti, kakor hitro je ugotovljena resničnost prošilčeve izjave.

Toda razširitev naše organizacije ni samo dolžnost naših krajevnih in okrajnih odborov Zveze borcev, temveč je dolžnost nas vseh, v prvi vrsti pa onih tovari-

šev, ki še niso vključeni v našo organizacijo, a imajo pogoje, da postanejo njeni člani. Na terenu so namreč poedini primeri, da nekdanji aktivni borci ali sodelavci NOB danes stoje ob strani, so izven organizacije, in celo izjavljajo, — saj je vseeno ali si član ali ne — in tako omalovažujejo organizacijo. Vkljub takim primerom smo prepričani, da naši člani z vedno večjim ponosom nosijo častni znak soborca in sozmagovalca slavne borbe, s katero smo začeli pisati novo poglavje slovenske zgodovine. Ta ponos se bo vedno bolj dvigal vzporedno z dvigom blagostanja pri nas, za katerega danes postavljamo čvrste temelje. Ko bodo naši delovni ljudje vedno bolj uživali sadove svojih žuljev, bodo tudi vedno bolj znali ceniti one prvoborce, ki so s svojo udeležbo in zmago v NOB ustvarili pogoje za izgraditev boljšega življenja vseh nas. Tudi zato se morajo organizacije Zveze borcev zanimati za vsakega, da ne bo pozabljen kot borec za svobodo, kar bi se gotovo zgodilo, če borci ne bi bili organizacijsko povezani. Z legitimacijo in znakom pa je vsakemu nosilcu zajamčeno, da njegova dela za NOB ne bodo nikoli pozabljena, ker bodo seznanili naših članov v muzejih žive priče bodočim pokoljenjem iz težkih toda slavnih dni.

Pred zaključkom sprejemanja v organizacijo Zveze borcev poziva in vabi Glavni odbor Zveze borcev vse tovariše, da se čimpreje vključijo v naše vrste. Še posebej se obračamo do tovarišev iz bivših partizanskih krajev, do tovarišev iz Jugoslovanske ljudske

Novo ime naše armade

Ob proslavi 10. obletnice Jugoslovanske armade in upošte-
vajoč:

— da je naša armada pod vodstvom Komunistične partije
Jugoslavije nastala in ustvarjena kot oborožena sila naših naro-
dov v boju za njihovo nacionalno in socialno osvoboditev med
narodnoosvobodilno vojno in ljudsko revolucijo,

— da je bila med osvobodilnim bojem osnovni nositelj
bratstva in enotnosti naših narodov ter odločilni činitelj pri na-
stanku in razvijanju ljudske oblasti,

— da je le-ta ustvarila svoje kadre iz najboljših sinov na-
šega delovnega ljudstva — delavcev, kmetov in delovne inteli-
gence — in jih prekalila v boju za svobodo ljudstva, kakor tudi,

— da je naša armada zvesta svojim slavnim tradicijam v
celoti obdržala, utrdila in še bolj razvila neporušljive vezi z
našimi narodi, da še naprej z vsem svojim bitjem živi za naše
narode, trdno stoječ na braniku meja naše domovine, svobode
in neodvisnosti naših narodov in socialistične graditve naše drža-
ve in da je pri teh velikih nalogah granitno monoliten in eno-
ten ves aktivni sestav naše armade, vsi naši vojaki, podoficirji
in oficirji,

o d r e j a m,

da se naša herojska armada v bodoče imenuje:

»JUGOSLOVANSKA LJUDSKA ARMADA«.

Višnji komandant oboroženih sil in minister za narodno
obrambo:

maršal Jugoslavije:

JOSIP BROZ - TITO

armade, in do tovarišev iz indu-
strijskih centrov itd., da pohitijo
z vključevanjem.

V lanskem letu so naše orga-
nizacije dosegle lepe uspehe pri
izvrševanju nalog, ki jih je po-
stavil II. kongres predvsem v
izvenarmadni vzgoji in ureditvi
odlikovanj za zasluge iz časov
NOV. Te in ostale naloge pa bi
bile lahko še bolj izvršene, če bi
bili aktivni vsi krajevni in okraj-

ni odbori. Vendar so pogosti pri-
meri, da na okrajih opravlja delo
le par tovarišev, ki pa ne obvla-
dajo širokega terena in zaradi
tega osnovne organizacije ne do-
bijo vedno pravočasno konkretnih
in jasnih nalog in tudi ne za-
dostne pomoči pri njihovem izvr-
ševanju. Navajamo le par kon-
kretnih primerov kako neodgo-
vorno so nekateri tovariši spre-
jeli funkcije okrajnega odbornika

Zveze borcev. Iz okrajnega odbo-
ra Radovljica sta najbolj neod-
govorno sprejela funkcije kot čla-
na okrajnega odbora ZB tovariša
Žganja Janez iz vasi Gornje Gor-
je in Cerkovnik Jože iz Savica-
Polje. Sej okrajnega odbora se ne
udeležujeta in sta popolnoma ne-
zainteresirana za delo organizaci-
je. V okrajnem odboru Zveze
borcev Šoštanj so najbolj pasiv-
ni sledeči tovariši — Pusovnik
Jože iz Šoštanja, Zagažen Jože iz
Ljubnega in Deleja Stane, pod-
predsednik OZKZ iz Šoštanja.
Tovariši se ne udeležujejo sej
okrajnega odbora in so popolno-
ma pasivni. V okrajnem odboru
Zveze borcev Kočevje je najbolj
izrazit primer nedelavnosti tova-
riš Samsa Dane iz Sodražice. Na-
vedeni in njim podobni imajo za
vsa vabila in opozorila gluha uše-
sa. Nič jih ne prizadene, če se
poedinim borcem na njihovem
področju zgodi krivica. Kot izra-
zit primer slabega čuta odgovor-
nosti celotnega odbora je primer
Okrajnega odbora Zveze borcev
Črnomelj, kjer se vse naloge kar
najbolj površno izvršujejo. V ča-
su tekmovanja v čast Jugoslov.
ljudske armade se koordinacijsko
telo dva meseca sploh ni se-
stalo. Iz tega okraja prihaja tudi
največ pritožb članov, katerim se
godijo razne krivice (kot n. pr.
nepravilna delitev gradbenega
materiala, pri kateri se izpušča
prizadete zaslužene borce itd.).
Teh par primerov negativnega
odnosa izvrševanja sprejetih ob-
veznosti, ki zadenejo funkcionarje,
imajo zelo negativne posledice
tako za članstvo kot za samo or-
ganizacijo. Ravno v teh krajih,
kjer odgovarjajo za delo pasivni
člani okrajnega odbora Zveze
borcev, se dogajajo primeri, da ne
moremo dobiti nepristranskih po-
datkov o socialno ogroženih lju-
dih, katerim je potrebna pomoč.
Ravno iz tistih krajev nismo
mogli dobiti predlogov za odli-
kovanje. Zaradi takih posledic, ki
nastopijo z neaktivnostjo, predla-
gamo našim članom, da take pa-
sivne okrajne in krajevne pred-
stavnike organizacije pokličejo
na odgovornost, pri bodočih volit-
vah pa skrbno izberejo svoje
predstavnike, ki bodo s čutom od-
govornosti izvrševali poverjene
jim dolžnosti. V bodoče bo aktiv-
nost celotnega Okrajnega odbora
še bolj pereča in bo za vodstveno
delo v organizaciji potrebno še
več požrtvovalnosti.

Gričar Metod

NAŠI HEROJI — JUNAKI LJUDSKE REVOLUCIJE

Ob desetletnici ustanovitve jugoslovanske ljudske armade je Prezidijski ljudske skupščine FLRJ izdal več ukazov o podelitvi najvišjih odlikovanj junakom ljudske revolucije in narodno-osvobodilne borbe.

Z redom narodnega heroja so bili med drugimi odlikovani: Edvard Kardelj, Viktor Avbelj, Janko Perc-Maks, Jože Slak-Silvo, Jože Klajnič-ek-Vasja, Janko Sekirnik-Simon, Milan Zabukovec-Miloš, Oskar Kovačič, Jože Lacko, Franc Salamon, Dušan Kraigher-Jug, Jože Moškrič-Ciril, Mirko Perc-Maks, Jože Slak-Jože, Vinko Paderšič-Batreja, Stefan

Kovač, Jože Mibelčič, Majda Vrhovnik, Franc Vresk, Pavla Mede-Katarina, Matija Verdnik-Tomaž, Albin Grajzer, Milan Majcen, Ivan Turšič-Iztok, Alojz Kolman-Marok, Janko Stariha, Rudi Mahnič-Brkinc, Evgen Matijeka-Pemc, Danila Kumar-Andreja, Viktor Zeleznik, Milka Šobar, Marko Redelongi, Ilija Badovinac, Vlado Miklavc-Henrik in Dušan Munih-Darko.

Z Redom zasluže za narod I. stopnje je bil odlikovan Pohorski bataljon za množično junastvo v boju proti ljudskim sovražnikom in za brezprimerno junastvo v borbi.

srečo delovnega ljudstva, za napredek in razvoj sveta. To je življenje plemenitega snovanja in smotrne, neustrašne pripravljenosti na žrtvovanje samega sebe, ki ga zmoreta samo neomajna vera in pravo junastvo. To pa je tudi življenje nepopisnih naporov, ogromne vzdržljivosti, samozatajevanja, a tudi trpljenja. Odlikovanje, ki si ga prejel, je javno priznanje resnice Tvojega življenja. Iz vsega srca Ti k temu priznanju čestitamo v imenu oseb, ki jim je Tvoja neustrašenost kazala pot in zgled.

Čestitke Edvardu Kardelju

Dragi tovariši! Obvestilo o priznanju, ki Ti ga je izreklo v imenu vseh jugoslovanskih narodov predstavništvo naše socialistične države, je navdalo vse Tvoje tovariše in ves slovenski narod z najglobljim zadoščenjem in velikim veseljem. Pred oči nam stopa Tvoje ogromno delo v narodnoosvobodilni vojni in ljudski revoluciji, ki sta vedno in povsod zvezani s Tvojim brezprimernim junastvom. Tvoj človeški lik je še vse premalo znan naših javnosti, toda Tvoja skromnost ne bi smela biti vzrok, da bi zamudili dolžnost pokazati sodobni generaciji in kasnejšim rodovom podobo človeka in borca Edvarda Kardelja. Vsakdo, ki je kakor koli in v kakršnih koli prilikah sodeloval s Teboj, Tvoji partijski tovariši in tovariši iz Osvobodilne fronte, vsakdo je ohranil o Tebi veliko in svetlo podobo, in to ne samo pri nas, v Sloveniji, temveč povsod v Jugoslaviji, katero si v stalni življenjski nevarnosti malodane vso prekrizal v štirih letih naše domovinske vojne.

Od rane mladosti do leta osvoboditve je Tvoje življenje vrsta junških zasnov in dejanj. Od

zamisli Ljudske fronte v predvojni Jugoslaviji do koncepta Osvobodilne vojne ob okupaciji, do realizacije in organizacije osvobodilne borbe, zlasti v Sloveniji, do osvoboditve same in vse do junškega odpora zoper kominformski napad, je Tvoje življenje posvečeno herojskemu in uspešnemu delu za zmago delavskega razreda, za uresničenje velikih, čistih idej marksizma, za osvoboditev Tvojega naroda, za

MIHA MARINKO
sekretar CK Komunistične partije Slovenije

JOSIP VIDMAR
predsednik Osvobodilne fronte Slovenije

Viktor Avbelj

Rodil se je 26. februarja 1914. leta v Prevojah in absolviral pravno fakulteto. Že zgodaj pred vojno se je pridružil naprednemu gibanju delovnega ljudstva, ki ga je vodila naša Partija. Leta 1937. je postal član Partije. Njegova revolucionarnost je zlasti naraščala, ko je prišel v stike z vodilnimi tovariši naše Partije: Leskoškom, Borisem Kraigherjem, Tomšičem, Oskarjem Kovačičem in z drugimi partijskimi delavci. Tedaj je bil zelo aktiven tudi v mladinskem delu, zlasti v SKOJ.

Po okupaciji je aktivno sodeloval v pripravi na oboroženo vstajo in v Osvobodilni fronti. Centralno vodstvo naše Partije mu je sredi 1941. leta zaupalo pomembno nalogo: poslan je bil na Dolenjsko, da kot sekretar novomeškega okrožja Partije razvije in utrdi osvobodilno gibanje. To zaupano delo je popolnoma izvršil, uspešno pa so bili vidni še kasneje v letu 1942, ko je ta predel postal trdna osnova za kasnejši razmah partizanstva. Tedaj je ustanovil tudi prve partizanske enote. Ob ustanovitvi Gub-

Janko Rudolf

Rojen 23. julija 1914 v Križu pri Komendi na Gorenjskem, po poklicu delavec, se je že v pred-aprilski Jugoslaviji vključil v delavsko gibanje, v trdi boj delavcev proti izkoriščevalskemu režimu. Po okupaciji Jugoslavije se je kmalu prostovoljno javil v partizane, vendar je zaradi političnega dela ostal po nalogu Partije na terenu in delal kot član rajonskega odbora Ljubljana-Bežigrad kot vojaški referent in organizator Narodne zaščite. Julija 1942 je z dovoljenjem Partije vstopil v NOV, kjer je prešel pot od preprostega borca do visokega političnega in vojaškega voditelja. Bil je pomočnik mitraljezca, mitraljezec, sekretar četne celice in komisar čete, ki se je izkazal z osebno hrabrostjo in požrtvovalnostjo v vseh borbah Dolomitskega odreda. Nato je prešel v Šerčerjevo brigado kot komisar bataljona, postal namestnik komisarja in končno komisar brigade. Udeležil se je borb Šerčerjeve brigade, zlasti težkih borb na Mokrcu, na Bloški planoti, pri Bezuljaku, v Suhi krajini, pri Kočevju, Grahovem in v predmestju Ljubljane. Ko je organiziral iz Ljubljancev tik pred italijansko kapitulacijo ljubljansko brigado, je postal njen komisar. S svojo osebno hrabrostjo in političnim delom je novo brigado dvignil in krepil ter je predvsem njegova zasluga, da je brigada postala udarna. Vodil jo je zmagovito iz borbe v borbo: Golo, Rakitna, napad na Prešerje in most preko Ljubljaničice in številni napadi na strateško izredno važno progo Ljubljana—Trst. Zlasti se je odlikoval za časa velike nemške ofenzive oktobra, novembra 1943 na osvobojeno ozemlje, kjer je z osebnim junaštvom reševal težki položaj na Ilovi gori in vodil pohod na Gorski Kotar.

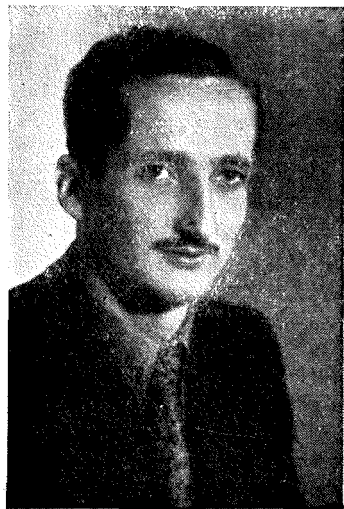
Decembra je bil imenovan za komisarja XVIII. divizije in se je v njenih bojih izkazal kot izredno dober vojaški in politični organizator, imenovan je bil nato za komandanta, potem pa ponovno za komisarja, ker je zlasti primanjkovalo sposobnega političnega kadra. Izkazal se je pri zavzetju Vrbovskega in zlasti pri nenadnih nemških vpadih kot izredno priseben in dober poveljnik. V skupni borbi s hrvaškimi

partizanskimi enotami je z XVIII. divizijo prodrli preko Delnice in Vrbovskega tja do Sušaka. Udeležil se je nato težkih borb v dolini Ribnice, Velikih Lašč in Kočevja. Zaradi svojih izrednih sposobnosti in izkušenj je bil julija 1944 poslan na Primorsko in postavljen za komisarja XXX. divizije, ki je potem vodila težke borbe na Trnovski planoti, v Vipavski dolini in na Krasu, zlasti pa težke borbe v vseh ofenzivah, ki so jih prožili Nemci za obrambo Trsta.

Pri napadu na fašistično postojanko v Trnovem, kjer je komisar Rudolf Janko pod silnim sovražnikovim obrambnim ognjem in letalskim bombardiranjem juril na čelu divizije na bunkerje, je bil težko ranjen. Čeprav ranjen, je vodil borbo do popolnega uničenja elitnega fašističnega bataljona X. Mass, ki se je boril pod nemško komando.

Tovariš Janko Rudolf je bil zelo hraber, večkrat ranjen, med vsemi borbi pa zaradi osebne hrabrosti in politične razgledanosti izredno priljubljen, a tudi med civilnim prebivalstvom po vseh krajih, kjer se je boril s svojimi enotami.

Zaradi svojih sposobnosti je po vojni postal član Centralnega komiteja KP Slovenije in kandidat CK KPJ. Sedaj že vrsto let vodi sindikalno delo v Sloveniji kot predsednik Glavnega odbora sindikatov Slovenije, je zvezni in republiški poslanec ter eden najboljših partijskih delavcev, kar nam jih je dala narodno osvobodilna borba.

čve brigade je postal njen prvi komisar. Ves čas je sodeloval v akcijah in borbah s to brigado, najpomembnejša akcija pa je v tem času nedvomno zavzetje italijanskih postojank Ajdovca in Doba.

Potem je ime Viktorja Avblja ves čas povezano z rastjo naše Armade. Bil je komisar večjih partizanskih enot. Tako je bil komisar: v Gubčevi brigadi, I. operativni coni, v XV. diviziji, nato pomočnik komisarja Glavnega štaba NOV in POS. V zadnjem razdobju pa je bil komisar IX. korpusa. Partija ga je pošiljala na najtežja mesta in z najodgovornejšimi nalogami. Srečamo ga v vseh pokrajinah Slovenije.

Viktor Avbelj se je udeležil tudi legendarnega pohoda XIV. divizije na Štajersko. Tedaj se je udeležil tudi preboja na Ravnah.

Vodstvo oborožene vstaje slovenskega naroda ga je nato poslalo na Primorsko. Tu je kot komisar IX. korpusa delal v času največjega sovražnikovega pritiska, in je imel eno najtežavnejših nalog pred koncem vojne, ko je bilo treba z največjo sposobnostjo in z najglobljam čutom odgovornosti opraviti pomembno politično nalogo. Veliko zasluga ima Viktor Avbelj, da so bili tedaj urejeni odnosi naših partizanskih enot — z italijanskim osvobodilnim gibanjem in italijanskimi partizanskimi enotami v Furlaniji in na slovenskem ozemlju.

Po osvoboditvi je imel Viktor Avbelj odgovorne, pomembne, politične in upravne dolžnosti. Zdaj je predsednik Sveta za kmetijstvo in gozdarstvo vlade LRS in je član politbiroja CK KP Slovenije.

Edo Brajnik

Rodil se je 16. avgusta 1922 v Kamniku, srednjo šolo je obiskoval v Ljubljani. Že s 16. leti je postal Skojevlec. Julija 1941 je organiziral borbena skupina skojevcev, eno najboljših udarnih skupin v Ljubljani. Septembra 1941 se je moral umakniti v ilegalo. Po aretaciji komandanta varnostne službe Franca Ravbarja-Viteza je prevzel njeno vodstvo in delal skupno z vodilnimi tovariši varnostne obveščevalne službe. Hitro se je razvijal in pokazal izredne organizacijske sposobnosti. Varnostna služba je bila strah in trepet domačih izdajalcev. Okupatorja pa je preprečeno begala in odkrivala njegovo zločinsko politiko: bila je organizirana do slednjih podrobnosti in je delovala kot en sam mož.

V tej organizaciji je rasel in se razvijal tovariš Brajnik od varnostnika-voševca do komandanta in organizatorja varnostne službe v Ljubljani. VOS navzlic nasilju okupatorja in od njega ohrabrene domače izdajalske reakcije ni doživela nobenega udarca in je bila kljub težavnemu položaju sposobna uresničiti sleherno nalogo. V Ljubljani je bil tov. Brajnik komandant varnostne službe do odhoda v partizane v maju 1943, kjer je nadaljeval z organizacijo varnostne obveščevalne službe.

Tov. Brajnik je znal čuvati in skrbeti za vzgojo soborcev, znal jih je vzgajati v ljubezni do domovine in sovraštvu do okupa-

torja, v njih je dvigal ponos človeškega dostojanstva — ponos komunista. V svojih odločitvah ni nikoli popuščal, ker so bile sad dobro premišljenih in organiziranih načrtov. Odlikovale so ga osebna hrabrost, vztrajnost in doslednost. V začetku 1944. leta je bil poklican v Vrhovni štab NOV in POJ, kjer je prevzel še odgovornejše naloge. Zdaj je podpolkovnik Jugoslovanske ljudske armade.

Jože Klanjšček

Rojen je bil dne 29. aprila leta 1917. V partizane je vstopil koncem leta 1941, bil je borec, mitraljezec, komandir čete, komandant bataljona in pozneje komandant Kočevskega odreda. Udeležil se je vseh borb in napadov tega odreda in ker se je izkazal po izredni hrabrosti in sposobnosti, je hitro napredoval ter postal namestnik komandanta in komandant Šerčerjeve brigade. Sodeloval je v vseh borbah v Roški ofenzivi, dalje v Suhi krajini, pri Kočevju, Grahovem, v predmestju Ljubljane itd. Po napadu na Kočevje je bil postavljen za komandanta XIV. divizije. S to divizijo je vodil najprej borbe v Suhi krajini in pri Novem mestu, potem pa vrste borb pri prehodu preko Hrvaške, med drugimi ostre borbe z ustaši, napad na Senovo in dalje vrsto težkih borb ob legendarnem pohodu XIV. divizije po Štajerskem. Po tej poti po Štajerskem, ki je bila ena sama borba XIV. Proletarske divizije z nadmočnim sovražnikom, je odšel v IX. korpus na Primorsko, bil komandant XXXI. divizije, tam težko ranjen, nato pa postavljen za namestnika komandanta IX. korpusa.

Glavne borbe na Štajerskem: Senovo, Planina, Rimske Toplice, sektor Dramelj, preboj preko ceste Maribor—Celje, Paški Kozjak, preko ceste Šoštanj—Slovenjgradec, boj za Graško goro, preboj Ravne, Menina planina itd.

Glavne borbe na Primorskem: na Trnovem, na Trnovski planoti, v Vipavski dolini in Krasu; v zadnji ofenzivi 1945 je v najtežjih okoliščinah iz sovražnih obročev prepeljal 600 ranjencev na Dolenjsko. Nazadnje je sodeloval v borbah za osvoboditev Trsta.

Čeprav je Vasja znan po svojih osebnih podvigih in junaštvih, svojih juriših od prvih dni oborožene vstaje, je vendar njegova največja zasluga in največji doprinos osvobodilni borbi slovenskega naroda, poveljevanje XIV. diviziji na njenem pohodu na Štajersko. (Pohod XIV. divizije predstavljala eno največjih epopej slovenske partizanske borbe. Tri tedne najbolj znanih in slavnih borb, zavzemanja postojank, prebijanja obročev v ogromnem snegu in mrazu, ko je padel v silnih prebojih vsak tretji borec, ko so neštetim borcem zmrazili udi, zmrazovalo orožje, to je pot XIV. divizije, kateri je na čelu stal Vasja, ki je s svojo sposobnostjo, mirnostjo, s svojim osebnim vzgledom pripeljal divizijo iz obročev in ofenziv. Eden najbolj značilnih dejstev, ki kažejo na to, kako se je Vasja znašel v še tako težki situaciji, je primer preboja obroča na Ravnah, ko trije bataljoni miso hoteli v juriš, čeprav je sovražnik že pritiskal za hrbotom divizije in ko je Vasja osebno jurišal z bombami pred vsemi, zavzel in razrušil sovražni bunker, kar je ohrabilo izmučene borce, da so šli za komandantom po poti, katero jim je odprl s svojim junaštvom. Ko je sovražnik razvijal med ljudstvom široko propagando, da je XIV. divizija uničena in razbita, je ta divizija začela z novimi ofenzivnimi akcijami proti okupatorju, okreplila svoje vrste s tisoči novih borcev ter s svojimi moralno političnimi in vojaškimi zmagami ustvarila pogoje za osvoboditev Štajerske in Koroške.

Janko Sekirnik

Rojen je bil 18. maja 1921. leta pri Sv. Katarini pri Rogoški Slatini. V partizane je vstopil 28. julija leta 1941. Najprej je bil v Štajerskem bataljonu kurir, mitraljezec in vodnik ter se je udeležil vseh borb tega bataljona. Zaradi velike hrabrosti in drznosti v borbah je postal komandir čete in z njimi vodil težke borbe preko zime leta 1941-42. V borbah za Janče je že vodil bataljon ter z njim operiral še v mnogih drugih akcijah. Nato je bil postavljen v II. grupo odre-

dov in vodil borbe za prehod preko Kamniških planin na Štajersko, bori se je v Savinjski dolini, napadal nemške postojanke Nova Štifta, Črničev, Rečica in Šmartno ob Dreti ter nadaljeval z borbami na Menini planini in na Dolenjskem. Nato je postal operativni oficir I. operativne come in bil kot tak v borbah pri Jelenovem Žlebu. Leta 1943 je postal komandant I. štajerske brigade, vodil borbe na Kolovrotu in pri Št. Juriju, rušil proge, zasedami onemogočil vsak promet med Ljubljano in Celjem, napadal Motnik in vodil mnogo drugih akcij. Nato je postal komandant XIV. divizije, zavzel postojanke Ribnica, Št. Lovrenc, Marijeborska koča in Kozje. Leta 1944 je šel s prvo študijsko ekipo v tujino. V borbah je bil večkrat ranjen.

Tovariš Sekirnik je bil osebnost zelo hraber, dober operativec in organizator partizanskih taktičnih

napadov ter zelo poznana osebnost med vsemi partizani, zlasti pa med štajerskimi borci.

Danes je aktivni polkovnik JA, republiški poslanec Ljudske skupščine in slušatelj vojne akademije JLA v Beogradu.

Milan Zabukovec

Rodil se je 27. aprila 1923 v Zadobrovi. Takoj po kapitulaciji stare Jugoslavije se je vključil v delo mladinske organizacije na terenu v Zadobrovi. Takoj je začel zbirati orožje, municijo, sodeloval pri napisnih in listkovnih akcijah. Zaradi svoje požrtvovalnosti in aktivnosti je bil že leta 1941 sprejet v SKOJ. Avgusta 1941. leta je stopil v prve partizanske grupe na Molniku in Pugledu pri Ljubljani. Že v prvih manjših patrolnih akcijah se je izkazal kot hraber borec. Novembra 1941 je že postal mitraljezec v I. bataljonu II. grupe odredov. V tej enoti se je udeležil vseh borb, ki jih je ta grupa vodila na področju Dolenjske in pozneje Štajerske. Kot mitraljezec se je posebno izkazal v borbi na Pugledu 23. marca 1942 in ob priliki prehoda II. grupe odredov z Dolenjske na Štajersko v tridnevni borbi na Jančah, kjer je padlo nad 350 Nemcev. Meseca maja 1942 je bil kot hraber mitraljezec pritegnjen v zaščito Glavnega štaba Slovenije. Tedanja zaščitna četa Glavnega štaba in CK je vodila težke spopade kar s celimi enotami italijanske vojske. V tej četi je bil najboljši borec tovariš Miloš. Mnogokrat je sam s svojim mitraljezom zadrževal Italijane in tako kril umik Glavnemu štabu in Centralnemu komiteju KPS ter ostali četi. Tak je ostal tudi kasneje vse do konca vojne. Bil je najboljši med odličnimi borci. Prav gotovo je njegova zasluga, da je vsa njegova četa častno izvrševala zadane naloge. S tem nosi zaslugo tudi zato, da se je Glavni štab Slovenije sploh mogel držati na področju Podlipoglavja. Isto velja tudi za področje Dolomitov, ko sta se tam zadrževala Glavni štab Slovenije in Centralni komitej KPS.

Ko sta se morala Glavni štab in CK umakniti z Dolomitov, je nastala zelo težka situacija. Nemci in Italijani so stisnili Glavni

štab in CK ter zaščitni bataljon v Bevško grapo. Tedaj je odlično reševal situacijo s svojo neizmerno hrabrostjo. Kril je umik Glavnega štaba in CK ter vsega bataljona s tem, da je stoje kosil s svojim mitraljezom, zdaj po Italijanih, zdaj po Nemcih. Sploh je značilno za njega to, da je kosil s svojim mitraljezom vedno stoje. Bil je vedno hraber in to preudarno hraber. Znašel se je vedno na najtežjem mestu in je sam iskal najbolj kritično mesto. Ko so na primer v Dolomitih vdrli Italijani s kamioni v dotlej osvobojeno dolino, je vse bežalo in se umikalo. Miloš je to videl in prosil, da mu dovolijo poseči vmes. Sam je šel s svojim mitraljezom in z nekaj borci ter napadel Italijane iz neposredne bližine. Italijani so bežali in si niso upali dalje.

Takih in podobnih njegovih junastev je še nešteto. Vsakokrat, ko je posegel v borbo, je izvrstno opravil svoj posel.

Po kapitulaciji Italije je kot mitraljezec spremljal takratnega sekretarja CK KP Slovenije tovariša Leskoška Franca - Luko na Primorsko, kjer se je posebno izkazal ob priliki nemške ofenzive v Trnovskem gozdu, ko je z mitraljezom kril umik tov. Leskošku in članom Oblastnega komiteja za Primorsko. Pozneje se je izkazal kot izredno hraber ob priliki, ko sta bila tov. Leskošek in Aleš Bebler obkoljena od Nemcev pri Ponikvah na Krasu. Vzdržal je celodnevno obkolitev in ubil komandanta nemške enote, kar je bil vzrok, da so se Nemci umaknili. Leta 1944 je spremljal delegacijo Glavnega štaba

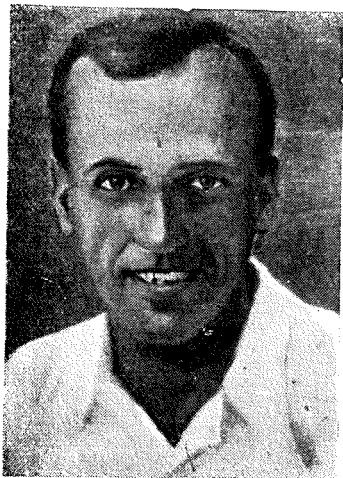

Slovenije v Vrhovni štab v Drvar, kjer se je udeležil borbe ob priliki napada SS-oddelkov na Vrhovni štab v Drvarju.

Kot delavec z močno elementarno proletarsko zavestjo se je vključil v osvobodilno gibanje z vsem srcem in silnim poletom. V NOV je ostal neprekinjeno skozi vso narodno osvobodilno borbo, zdaj pa je major Jugoslovanske ljudske armade. Kot vojak od nog do glave je s skrajno požrtvovalnostjo in brezprimerno hrabrostjo izražal tudi svojo globoko privrženost Partiji in stvari socializma ter največji čut odgovornosti do Partije, posebno v času od leta 1942 do osvoboditve, ko je bil osebni spremljevalec tov. Mačka, Leskoška in Kardeja. V nešteti primerih je reševal s svojim mitraljezom najtežje situacije in mnogokrat tudi življenja teh najdragocenejših vodilnih tovarišev.

Štefan Kovač

Štefan Kovač se je rodil dne 18. avgusta 1910. leta v Nedelici pri Turnišču (okraj Lendava) kot sin malega kmeta. Gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti, se vpisal na ljubljansko univerzo in diplomiral na pravni fakulteti. Nato je bil advokatski pripravnik v Mariboru. Tu se je zaradi svojega demokratičnega mišljenja pridružil revolucionarnemu delavskemu gibanju. Ko je odšel za koncipienta v Mursko Soboto, je bil po letu 1938 sprejet v KP ter je postal sekretar Okrožnega komiteja KPS za

Prekmurje. Pod njegovim vodstvom je Partija maglo pridobivala na ugledu in veljavi med prekmurskim ljudstvom. Posebno velik vpliv je imela na društva kmečkih fantov in deklet, na kulturno revijo »Mladi Prekmurec« in na razna druga društva in organizacije. Na mnogih zborovanjih teh društev in organizacij je Kovač nastopal kot govornik.

Leta 1939 ga je reakcionarna oblast skupno z drugimi protifašisti internirala v Bilečah. Ko se je vrnil domov, je bil pod policijskim nadzorstvom. Ob napadu na Jugoslavijo so ga Nemci ujeli, a jim je takoj ušel in se vrnil v okupirano Prekmurje.

Madžarski okupatorji so dobro ocenili moč Partije ter jo povabili na sodelovanje, kar je madžarska buržoazija z uspehom prakticirala na Madžarskem. Toda prekmurški komunisti so pod Kovačevim vodstvom odgovorili z bojem proti madžarskim osvajalcem, začeli organizirati Osvobodilno fronto ter pripravljali prekmursko ljudstvo za oboroženo vstajo. Kovač je kljub izredno težavnim vezam s partijskim vodstvom ter z ostalimi člani Okrožnega komiteja sestavljal letake, ki so jih aktivisti širili po vsem Prekmurju, in organiziral prve akcije kot pripravo za vstajo. Te akcije so bile: podiranje madžarskih kašipotov, trganje telefonskih žic in žaganje drog, požiganje velikih žitnih kop na veleposestvih, zbiranje orožja itd. Na to aktivnost so Madžari odgovorili s terorjem. Konec septembra 1941 so izvedli racijo po vsem Prekmurju in zaprli nad 40 ljudi. Pojavljati se je začelo tudi izdajstvo, s pomočjo katerega je madžarska vojska in policija napravila dne 18. oktobra 1941 zvečer širokoasedo na polju med Beltinci in Gančani, kjer bi tisto noč moral biti sestanek okrožnega komiteja. V temni vetrovni noči je Štefan Kovač prišel prvi na dogovorjeno mesto in se znašel nenadoma med madžarskim vojniki. Ko je prijel za pištolo, so ga prereševali madžarski rafali. Tako je zaradi izdajstva padel Štefan Kovač, požrtvovalni in drzni organizator osvobodilne borbe v Prekmurju.

Štefan Kovač je znal kljub velikemu vplivu duhovščine tako uspešno uveljaviti linijo Partije, da so jo množice v celoti spreje-

le kot svojo pot v boju z izkoriščevalci. Tega se je prav dobro zavedala tudi madžarska reakcija in je zato takoj v začetku organiziranega odpora napravila vse, da bi obglavila gibanje, misleč, da bo s tem zatrla uporni duh zatiranega prekmurskega ljudstva. S smrtjo Štefana Kovača in njegovih tovarišev se ji je to za nekaj časa zares tudi posrečilo. Toda lik Štefana Kovača je živel v ljudeh dalje in sejal seme upora vse do končne zmage v neenakem boju.

Dušan Kraigher

Dušan Kraigher - Jug ima ogromno zaslug, da je naša Partija že v dobi ilegalnega delovanja s partijskim tiskom pokazala delovnim ljudem pravilno pot. Dušan Kraigher je bil sprejet v Partijo 1937. leta in je postal zaradi svoje revolucionarnosti prav kmalu član okrožnega komiteja KPS v Celju. Že pred vojno je delal v ilegalni tiskarni v Tacnu, nato pa v St. Lenartu, kjer je tiskal »Ljudsko pravico«, »Delo« in drugo partijsko literaturo. Po fašistični okupaciji je postal centralni tehnik CK KPS. Tiskarno je iz St. Lenarta prenesel v Ljubljano, kjer je s pomočjo sodelavcev zgradil ob cesti na Brdo tiskarno »Podmornico«, katere okupator ni nikoli našel. Prav v tej tiskarni so izdelali številno literaturo, kjer je budila zavest Ljubljancev in prebivalcev mnogih drugih krajev. V dogo-

voru s Tonetom Tomšičem je Dušan Kraigher — ki nikoli ni poznal zaprek in težav — ustanovil še več grafičnih in ciklostilnih postojank.

Poleti 1942 je na poziv CK KPS odšel na osvobojeno ozemlje, jeseni istega leta pa na Štajersko, kjer je bil komisar IV. operativne cone in član Pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Zaradi izdajstva so Nemci 15. junija 1943. leta napadli na Dobravljah štab IV. operativne cone. Nemške krogle so najprej podrla Vero Šlandrovo, za njo pa je omahnil še Dušan Kraigher — dobil je rafal v glavo — ko jo je hotel rešiti pred Nemci. Z odločnim jurišem so borci preprečili, da bi Nemci dobili v roke trupli obeh junakov.

Jože Moškrič

Jože Moškrič se je rodil 2. marca 1902 v Dobrunjah pri Ljubljani. Kot tiskarski delavec je delal v bivši Jugoslovanski tiskarni, svoj prosti čas pa posvečal kulturnemu in političnemu delu. Njegova delavska zavest ga je že zgodaj pripeljala v revolucionarne vrste Komunistične partije Slovenije. V teh vrstah se

je prav kmalu razvil v pravega revolucionarja-komunista. Popolnoma predan naprednemu delavskemu gibanju, kateremu je posvetil vse svoje sposobnosti in sile, je v borbi za uresničenje teh ciljev tudi padel.

Moškrič je bil delavski pisatelj in pesnik. Na vseh delavskih odrih so igrali njegove igre »Rdeče rože«, »Razkrinkana moral«,

»Borba za kruh«, »Stari in mladi« ter recitirali njegove revolucionarne pesmi. Bil je med ustanovitelji delavskega prosvetnega društva »Svoboda« v Dobrunjah, ki je imelo pevski zbor, godbo, knjižnico, dramski, športni in šahovski odsek. Uspeh tega kulturnega in političnega dela, ki ga je vodil Moškrič z ostalimi tovariši, se je najlepše pokazal med narodno osvobodilno borbo, ko je iz bivše dobrunjske občine odšlo v partizane za celo brigado borcev in bork.

Razen doma v Dobrunjah, je komunist Moškrič politično delal tudi med ljubljanskim grafičnim delavstvom. Ko se je leta 1935 stavka grafičnih delavcev vlekla že več tednov in se je po prvih tednih splošnega navdušenja začelo pojavljati malodušje, je Moškrič z močjo svoje besede pregnal malodušnost. Grafičarji so nadaljevali borbo in zmagali v boju s kapitalom. Nato so pomozni delavci poslali Moškriča v odbor grafičnega sindikata, v katerem se je vztrajno boril za delavske interese in utrjeval razredno zavest med grafičarji.

Ko so fašisti okupirali Jugoslavijo, je moral Moškrič v ilegalo. Grafičarje je povezal v Osvobodilno fronto in delal doma v Dobrunjah. Spomladi leta 1942 je šel v partizane, čeprav ga je močno izčrpala zavrtna jetika. Toda njegova nezlomljiva volja in borbenost je zmagovala bolezen. Kot četni politkomisar v Novem bregu se je ves posvetil vzgoji partizanov. Znova je začel pisati in s svojimi prispevki zalagal partizanske časopise. Med veliko roško ofenzivo je bil Moškrič - Ciril miren in dobre volje ter v najtežjih trenutkih vlivljal pogum svojim tovarišem.

Po ofenzivi je odšel v Lipoglavске hribe v bližino svojega domačega kraja, kjer so Italijani in belogardisti z vseh strani pritiskali, da bi partizanske čete odgnali iz te nevarne bližine Ljubljane. Kljub stalni smrtni nevarnosti je vztrajal na tem težkem ozemlju, da je pomagal ljudstvu vztrajati v borbi, mu kazati pravo pot in mu krepiti vero v zmago. Čez nekaj mesecev pa so ga belogardisti obkolili, ga težko ranili in planili nanj. Napol mrtvega so odveli na Polico, ga tam mučili in ubili. Padel je kot junak, živi pa v hvaležnem spominu slovenskih delovnih ljudi.

Jože Lacko

Jože Lacko je bil kmet v Novi vasi pri Ptujju, ki se je s svojo revolucionarno borbo razvil v vzornega partijca in junaka. Član Komunistične partije je postal že leta 1933, kot vzoren in revolucionaren komunist pa je postal tudi član CK KPJ. Z delavci je

sodeloval pri političnem in kulturnem delu. Kulturno delavsko društvo v Ptujju ga je prištevalo med svoje najboljše in najpogostejše članke.

Po izbruhu vojne je Lacko v najtežjih pogojih organiziral prvi osvobodilni boj v ptujskem okraju. Po njegovi zasluzi se je začela v teh krajih krepiti OF. Leta 1942 je ustanovil prvo partizansko četo. Toda našel se je izdajalec, ki je prijavil ranjenega Lacka gestapovcem. Le-ti so ga mučili in sramotili. Iz njega so hoteli iztiniti skrivnost organizacije, vendar zaman. Lacko tudi med nečloveškim mučenjem ni odprl ust. Zaradi mučenja je umrl, vendar v globoki veri in v popolnem prepričanju, da bo ljudstvo pod vodstvom Partije — zmagovalo. Njegova junaška smrt je odtlej vlivlala neštetim borcem nove sile in vero v zmago ljudstva. Lackovo ime pa je na Štajerskem postalo simbol narodno-osvobodilne borbe.

Tudi po osvoboditvi je ostal Lacko še nadalje vzor našega revolucionarnega kmeta. Njegovo ime nosi kmečka delovna zadruga na Betnavi pri Mariboru, kakor tudi kulturno-umetniško društvo v Ptujju.

Pohorje — spomenik junaškega bataljona

Pohorje nad Dravo, visoko in ošabno, molčeče in preteče, kadar ga pozimi pokrije snežna plast, bujno in prijetno s svojim ogromnim prostranstvom in gostim drevjem spomladi in poleti, zagonetno v jeseni, ko se hladni veter poigrava med bregovji z meglami...

Pohorje, ali še hraniš tajnosti o tistih, ki so prišli v najtežjih dneh — tedaj, ko je tudi tebe gazil osvajaški škorenj — k tebi, da branijo tvojo čast, tvoj ponos in svobodo tvojega prostranstva? Še čuvaš tajnosti o tistih, ki so junaško izdihali v nekem zimskem dnevu, vsi do poslednjega, in napojili sneg, ki je pokrival tvoje korenine, s plemenito krvjo ljudskih borcev in masčevalcev? Še hraniš spomin na junake, ki so tvoje ime kot simbol nepremagljivosti in moči, vzeli za svoje ime, imenujoč se Pohorski bataljon, bataljon, ki ti je ostal zvest tudi v smrti tako, kakor je bil zvest, dokler je bil živ?

Nikoli in nihče — razen tebe — ne bo vedel, kje se konča zgodovinska stvarnost in kje se prične legenda o pohorskih junakih!

Nič ni pomagalo podivjanim nemškim razbojnikom, če so trupla pohorskih junakov tedaj, ko so bila nepremagana pred njimi, boječ se celo mrtvih partizanov, odpeljali, da bi jih sežgali v krematoriju ali jih skrili globoko pod zemljo! Ker tudi danes, ko sije

sonce svobode nad prostranim Pohorjem, ki je bilo in je ostalo naše, mrtvi junaki Pohorskega bataljona, skupaj z vsemi padlimi borci za svobodo naše domovine, stopajo skupaj z nami v borbo za lepše življenje.

jurišu — prvi. Za njima in z njima je bilo 28 članov Partije, 7 kandidatov, 16 Skojevcev in vsi ostali, ki niso bili, a so vendar bili komunisti.

Za bataljonom, koder je hodil, so ostale porušene proge, uničene

Mrtvi junaki Pohorskega bataljona

Iz akcije v akcijo

Brez prestanka: iz dneva v dan je odhajal bataljon v akcije, in to na ozemlju, ki so ga Nemci smatrali za svoje, za pravo nemško ozemlje, in pod najtežjimi pogoji. — Nemci so preseljevali Slovence in uporabljali najbolj grobe oblike iztrebljanja — za enega svojega padlega so ustrelili na sto slovenskih talcev. Da, na ozemlju, na katerem je bila s pravo nemško pedantnostjo prepletena gosta mreža gestapa, policijske in druge oborožene nemške sile. Toda osemdeset junakov je nenehno napadalo in odbijalo nemške udarce. Na čelu vseh stavedno izstopala: komandant Groga (Rudolf Mede, delavec iz Strahinja pri Kranju), odločen in vztrajen delavec in borec, ter priljubljeni komisar Rajko (Jože Menih, dijak iz Hrastnika), ognjevit govornik, ki je naglo našel pot do vsakega poštenega srca, sedemindvajsetletni sin rudarja, sošolac pesnika Kajuha. S sedemnajstimi leti je postal član Partije. Pravijo, da je bil prej zelo nežen, sedaj pa je bil v vsakem

tovarne, mrtvi nemški fašisti in izdajalci. Naj nekaj o tem povedo še dokumenti! Tudi v njihovih »suhih« poročilih, v kratkih izrazih, diha tisto silno, kar je prevečevalo akcije junaškega bataljona. Kajti bataljon je govoril v imenu zaslužnjene Štajerske, govoril je v jeziku orožja, zavesti in brezmejne vere v zmago nad sovražnikom.

Ni bila lahko rablju slovenskega naroda, nemškemu komandantu Rösenerju, ko je iz izčrpnih podatkov gestapa moral poročati (18. I. 1943): »da je Pohorski bataljon od začetka septembra 1942 izvršil 105 akcij, med temi šest večjih sabotaž na železniških progah in v industrijskih središčih. Torej v štirih mesecih! General ni ljubil podrobnosti! Razumljivo! Kajti v vsakem od te je bil zapisan poraz tako hvalje ne nemške vojske!

V taborišču

Sneg je prekril Pohorje. Tisoče smrek je okitila narava s srebrnim sijajem. Kakor da bi se tudi ona pripravljala na veliko in otožno svečanost. Sneg je zamestaval ozke steze, po katerih so čete in patrulje Pohorskega bataljona odhajale v akcije ali se vračale. Bataljon se je zaradi čestih napadov selil. Sedaj se je pripravljaj na prezimovanje: iskal je zemljanke za počitek ali za borbo. Tak pripraven prostor — večji od enega hektarja — je našel komandir druge čete Franc Vresk — Gustl na Osankarici. Prišli so, pregledali, soglašali z izbranim prostorom in — ostali. Da, za vedno...

Borci miso izgubljali časa. V nekaj dneh so zgradili 26 bunkerjev — zemljank, katere je prav kmalu prekril sneg. Okoli zemljank pa so — po vseh vojaških pravilih — izkopal rove in zgradili gnezda. V taborišču so imeli

tudi precejšnjo zalogo hrane. Da, tudi v tej »hiši« je prav kmalu zaživel pravo partizansko življenje. Kadar niso bili v akciji, so imeli sestanke in konference, pri tabornem ognju so govorili o preteklih dnevih in o dnevih, ki bodo prinesli svobodo in srečo, in za katero bodo oni dali vse.

Ženski vod

V Pohorskem bataljonu je bilo deset žensk. Te ženske, ki so se od svoje mladosti pripravljale na najplemenitejši poklic — na poklic matere, so zgrabile za puške. Sestavljale so poseben ženski vod in tolkle Nemce brez milosti. V duši pa so ostale prav tako občutljive in nežne, kakor so bile. In nihče ni nikoli vedel, da je kateri izmed njih zadržala roka, ko je merila na sovražnika. Mnogi pa so videli njihove solze, ki so tekale po obrazu, razpokanem od mraza, ko so nežno — kakor sestre in matere — previjale težko ranjene tovariše ali jim — premagujoč globoko žalost — s tovariško besedo lajšale smrtno uro. Bile so hrabre, junaške — vzgled pa jim je bila tovarišica Katarina (Pavla Mede, žena komandanta Groge), njihov vodnik, zgled junaštva v juriših, komunista na partijskih sestankih in izven njih. Vsi so se čudili njeni vztrajnosti in so verjeli, da skoraj nikoli ne spi. Svoj vod je neprestano učila ravnati z orožjem, o negi z ranjenci, v kuhinji itd. Bila je mati dveh otrok, ki ju je pustila pri sorodnikih in odšla z možem na Pohorje...

In kaj so govorili o Sonji (Minka Namestnik iz Ruš) in o Silvii, kateri dve so Katarina in drugi grajali zaradi prevelike predrznosti? O lepi Sonji, z otroškim obrazom in bujnimi lasmi, je nek nemški žandar, ki je sodeloval v zadnji borbi proti bataljonu, pripovedoval, da so jo hoteli dobiti živo. Sonja pa je kakor levinja tekala in skakala od drevesa do drevesa, iskala kritja in streljala na Nemce. Le-ti so se ji vse bolj približevali in jo pozvali k predaji. Ko se ji je neka skupina popolnoma približala, je zagnala bombo. Nihče iz skupine ni več vstal — a tudi sama je hlabno umrla.

V spomin na junaštvo ostalih tovarišic pa bo ostala borba dne 7. novembra 1942. leta na Pesku, ko so policisti in wermanni napadli taborišče. Na najbolj ogroženi strani se je boril ženski vod in odbil napad.

„Pohorski car“

Mala Micika je hotela nekoč napojiti svoje ovce. Pa je doživela čudno srečanje s starim človekom z dolgo brado in lasmi, ki je nenadoma stopil iz gozda. Micika se ga ni ustrašila, čeprav je imel preko rame dolgo lovsko dvocevko...

»Ne boš dolgo hodila v nemške šole, ti mala deklica! Mi smo Slovenci! Spet se boš učila v slovenščini, pa če prav nas preganjajo!« Se danes se dobro spominja teh besed, zdaj že odrasla Micika. Ko je doma pripovedovala o tem srečanju, je bila še bolj začudena, ko so ji povedali, da to ni bil nihče drugi kakor — »pohorski car«.

Da, »pohorski car«, kmet Alfonz Šarh iz Lobnice pri Rušah. Že v avstrijskih časih se je zatekal na Pohorje, kasneje pa je odšel na solunsko fronto kot prostovoljec. Tudi po prvi vojni ni našel pravice. Bil je razočaran in je pograbil za vsak nov politični program in spet iskal novih, samostojnih poti. Doma je imel na mali kmetiji devet otrok, ženo — in številne skrbi ter neprestane spore z oblastjo.

Pa je prišel dan, ko so se njegovi upi spremenili v stvarnost, ko je končno šestdesetleten —

Zemljanke Pohorskega bataljona — prizorišče poslednjega junaškega boja

pri partizanih in pod zastavo Partije — našel svoje pravo mesto. Ženo in otroke so Nemci že pred tem odpeljali v taborišče; ženo so zverinsko ubili. Dva sinova pa sta — kot bi čutila očetovo željo — pobegnili iz taborišča in se na Pohorju pridružila sivolasemu očetu, imenovanemu »pohorski car«. V tragediji in slavi hkrati, Pohorskega bataljona, v njegovi smrti in zmagi hkrati, je padel »pohorski car« skupaj s svojima sinovoma. Nemci so truplo »pohorskega carja« zažgali v krematoriju v Gradcu, toda »pohorski car« je še dalje živel pri ljudstvu. Čez leto dni so na Pohorju vstale nove partizanske enote, še močnejše in večje, med njimi »Pohorska brigada« Miloša Zidanška. Še kasneje pa je na Štajersko in na Pohorje prišla legendarna — XIV. divizija. Tedaj so stari in mladi govorili: »Vrnil se je »pohorski car« — stari Šarh!«

Poslednja zmag in smrt

V začetku 1943 leta je zapadel visok sneg. V taborišču pohorskega bataljona je bilo kot vedno: odhajali so v akcije, patrulje in se vračali. A tudi drugi predeli Pohorja niso bili osamljeni — gestapovski špijoni so zbirali podatke in vohali za bataljonom. Pripravljali so nekaj strašnega...

Napočilo je jutro osmega januarja. Vse je bilo tiho. En dan prej se je bataljon vrnil iz akcije.

Kako se je tedaj začelo, kdo je prvi opazil obroč, ki so ga Nemci napravili okoli taborišča, ni mogoče dognati. Ob prvem streljanju pa so bili vsi — vsak na svojem mestu, v rovih okoli taborišča, in začela se je velika borba, ena izmed tistih, ki spada v zgodovino slovenskega partizanstva kot zgled hrabrosti, predanosti in nezlomljive volje.

Dolgo se odmevalo streljanje, dolgo so odmevale eksplozije ročnih bomb. Ni bilo časa, da bi pogledali kdo je mrtev, ranjen. Niti dobri zdravnik Mrož (Dušan Mravljak) ni utegnil. Živi so se borili za sebe in za tiste, ki so padli... Prebijali so se, prebili tri obroče in se pred četrtnim umaknili. Razredčene čete so se borile kot da so popolne. Junaki so padali — mrtvi so hrabrilili ži-

Lojze Krakar

MRTVIM HEROJEM

*Rože in venci, venci in rože,
in v srcih en sam cvet, rdeče ognjen,
v srcih, kjer danes iz vaših semen
bujni pomladni cvetovi cvetijo že;*

*v srcih, ki vsako za sebe je meč,
meč, ki s sovražstvom prebada star svet,
v srcih, ki vsako je zase poet,
v toplem zanosu ljubezni plantječ.*

*Brez venca sem prišel poklonit se vam;
moj venec, vam v slavo, je šele začel,
moj venec življenja je, ki mu vsak dan
s trudom in znojem vpletem nov cvet.*

*In pletel ga bom na vsakem koraku
z umom in srcem, dokler živim,
da spleten bo venec moj, s stihom na traku
Vašim in našim naporom v spomin.*

ve. Ne, to ni bila popolna moč bataljona! Ne, to je bila moč ljubljene domovine, moč ideje, za katero se umira s pesmijo na ustih!

Samo za hip je utihnulo streljanje: nek nemški oficir je pozival k predaji. A vsak partizan je mislil — sam! Ni bilo dogovora in ni bil potreben. Kakor na povelje — a stvarno brez njega —

so iz vseh strani odgovorili strelji borcev.

Moč bataljona je ponehaval. Borci so padali kot pokošeni snopi... Primanjkovalo je streliva... Zadeti borci so izpuščali iz rok orožje. Toda njihova srca so tolkla, tolkla... Borba se je nadaljevala. Kdo je v tem ognju in sovražnikovem besu mogel čuti poslednji strel, oddan v čelo borca, ki ni hotel zapustiti svojega bataljona, svojih tovarišev? Kdo je mogel tedaj slišati komisarja Račka — njegove poslednje besede, ko se ju umirajoč hotel dokopani do ljubljene zemlje? Kdo je mogel slišati »pohorskega carja«, kako hrabri svoja dva sinova? Kdo je mogel čuti krik ranjenega borca, ki ni imel toliko moči, da bi oddal zadnji strel — v sebe? Samo njega so našli Nemci živega. A tudi on je šel kasneje za borci Pohorskega bataljona. In kdo je bil tisti, ki je pri trupu starega Šarha in njegovih mladoletnih sinov naštel 36 ročajeve od ročnih bomb?

Zadnjega nemškega navala ni imel več kdo sprejeti. Bataljon je ležal pobit; padel je in odnesel svojo največjo zmago, a njegova smrt ni bila smrt...

Oporoka Marka Redelóngija - Benečana

Bilo je ob zori 5. maja 1944, ko so Nemci, izkoriščajoč jutranjo meglo in izdajstvo, iznenada napadli našo majhno partizansko enoto, ki je taborila na griču poleg gozda nad Breginjem. Štela je skupaj z aktivisti Breginjskega rajona in rekonvalescentom — Redelongi Markom, ki je bil v veliki borbi za Robediščmi ranjen v stopalo in je hodil ob bergljah, devet mož.

sovražnemu letališču Belvedere, v bližini Vidma. Načrt so skupno izdelali v Štabu bataljona — komisar je bil Alfonz Perat — v koči ovčarja Breginjca, nedaleč vstran, kjer izpod zelenega Stola privre na dan Nadiža. Mrak je legel na zemljo, ko je enota prekoračila to gorsko reko. Skoraj neslišno so stopali borci skozi prvo beneško vasico Brezje. Dolga in naporna je bila pot, a bor-

ali če je blizu sovražnik. Tišino so motile s svojim žgolenjem le ptice. Nenadoma je zaskovikala sova. Nikoli misem verjel v vraže, a ta mučna tišina in skovikanje sove, mi je kot mora legla na srce. Nisem mogel premagati zle slutnje. Postal sem še bolj zamišljen. »Kaj ti je?« pravi Marko in se nasmeji. »Se morda bojiš sove?« in pokaže vrsto belih zob. »Ne!« odvrnem, »a zdi se mi, da bi bilo dobro, če bi se umaknili globlje v gozd, kjer bi bilo varneje zate, ki še misli trden v nogah.« Spet se zasmije, rekoč: »Saj imamo eno brzostrelko, dve puški, jaz pa imam tole!« in pokaže nabiti samokres: »S tem poderem lahko še marsikatega Nemca, v skrajni sili pa prihranim poslednji naboj zase. Živega me ne dobe!« Nato pokaže še bergljo, ob kateri je hodil, rekoč: »Tudi s to še lahko premlatim koga!« V tem se vrne s krajšega izvidniškega pohoda tudi aktivist Slavko, rekoč: »Vražja megla! Nič se ne vidi in nič sumljivega ni slišati!«

Ustanovitev Beneškega bataljona za zahodno Primorsko

Glavnina bataljona je operirala na Matajurju. Jutranja straža nas obvesti, da se sliši od Breginja šum, podoben pohodu vojaške enote. Marko naglo odredi dve patrulji, ki naj v krogu z večjim obsegom obidejo taborišče. Če bo nevarnost, naj nas obveste s strelom iz puške. Patrulji sta skoraj neslišno hušknili v jutranji mrak. Pri Marku sva ostala dva borca in aktivist Slavko, vsi v pripravljenosti.

☆

Kot komandant II. bataljona Briško-Beneškega odreda, je Marko Redelongi z veliko smelostjo izvedel številne akcije ob Pontebanski železnici, v Soški in Nadiški dolini z nenadnimi napadi na sovražne postojanke, prometne zveze ter vojaške transporte. Ta bataljon je postal strah in trepet sovražnika, ki mu je vzdal »SS-bandit bataljon«. Kjer se je pojavil beneški Marko s svojo enoto — je bil sovražnik tepen.

☆

Sredi meseca marca leta 1944 je peljal Marko malo partizansko enoto — 45 do 50 mož — proti

ci miso čutili utrujenosti. Prevečala jih je le ena misel: akcija bo uspela, ker nas vodi komandant Marko. Neslišno so se približali letališču. Mesto Videm je pokojno spalo. Le v bližnjem vojaškem baru pri letališču so se nemški oficirji ob zvokih glasbe zabavali z dekleti. A ne dolgo! Naši bombaši, ki so se neslišno priplazili, so napravili konec njihovega veselja. Niti en oficir ni ostal živ. Uničena je bila tudi postojanka na letališču. Druga skupina pa je zažgala skladišče bencina in strelivo ter 9 letal, med njimi tri bombnike. Izgub nismo imeli; le eden je bil laže ranjen v levo lice.

Za ta smeli podvig je štab IX. korpusa izrekel II. bataljonu priznanje in pohvalo.

Taka so bila junaška dejanja hrabrega borca Beneške Slovenije, katerega smo spoštovali vsi borci in vsi domoljubni Slovenci Beneške Slovenije.

☆

Mi smo tistega dne napeto prisluškovali in pričakovali vrnitve izvidnice, da nam povedo, če so srečali kako partizansko enoto,

Zdaniilo se je in razpršila se je tudi megla. Nenadoma prileti raketa v bližino našega šotora, od katerega smo se zaradi varnosti umaknili nekaj sto metrov. Ističasno zaregljajo okrog nas tudi šarci in brzostrelke. Bili smo obkoljeni. V srditi borbi je kot prvi padel borec Justo iz Borjane, ki je z brzostrelko tolkel sovražnika. V tej situaciji skočiva z aktivistom k Marku, da mu pomaga k umiku proti ponte Vittorio, kjer še ni bil dokončno strnjen obroč. Okrog nas se je bila bitka v obliki stisnjene podkve.

»Ne!« odločno odvrne Marko, »s takim dejanjem lahko pogubita sebe in mene! Borite se dalje in širite upor še naprej po Beneški Sloveniji, da bo svobodna! To je vaša naloga!« V ogorčeni borbi med dežjem krogel je omahnil junaški borec Marko, ki je kot v znak grožnje še vedno tiščal v roki kadeči se samokres, izstreljen do zadnjega naboja. Tudi naju je prevečala ista misel — sovražnik naju ne sme dobiti žive. Preboj iz obroča se nama je posrečil...

Just Perat

STARI PARTIZANI PRIPOVEDUJEJO

V Dražgošah januarja leta 1942

Ob desetletnici velikega spopada — med partizanskim bataljonom »Ivana Cankarja« in nemško vojsko — v Dražgošah, je tovarš Ivan Bretoncelj-Johan, gorenjski prvoborec in udeleženec dražgoške bitke, napisal sledeče spomine:

Sredi meseca avgusta 1941. leta sta se po bitki na Partizanskem vrhu razdelili jeniška in jelovška četa, odšli vsaka na svoj teren ter razdeljeni na vode manevrirali in izvrševali akcije. V začetku oktobra sta se četi blizu Rovt v Malem vrhu združili. Od takrat — kot se spominjam — nosi bataljon ime — Cankarjev bataljon.

Če še dobro vem, so se takole vrstili pomembni dogodki v bataljonu: prva akcija je bila požig žage v Lancovem, kjer smo ujeli dva Nemca. Patruľja pod vodstvom Jaka Bernarda je prinesla iz Poljanske doline dva mitraljeza. Premik na Sv. Mohor. Okrog 20. oktobra je visok sneg oviral premikanje. V novembru smo zažgali most v Praprotnem. Kmalu za tem se nam pridruži del tržiške čete. Bataljon je napadel financarsko postojanko v Selcih. 1. decembra je šlo pet patruľj kaznovat osem izdajalcev. 8. decembra je napravil bataljon zasedo nemški patruľji, ki je štela 60 mož; 5 Nemcev je bilo ubitih, več ranjenih. 12. decembra napade bataljon v Rovtah 52 nemških policistov: 46 jih je bilo ubitih; zaplenili smo tri strojnice, tri brzostrelke, okrog 40 pušk, več samokresov in bomb ter nekaj tisoč nabojev. Po tej akciji je bataljon odšel v Poljansko dolino. Pridružili so se novi borci, pridružil se je tudi del kamniške in poljanske čete.

Bataljon je štel že 100 dobro oboroženih borcev in imel 15 mitraljezov. V naslednjih dneh smo pridobili v Poljanski dolini nove borce; bataljon naraste na 200 mož, opremljen je z 20—25 mitraljezi in več brzostrelkami. Tedaj je vodil bataljon večje akcije, med temi: napad na Poljane (25. dec.), na Črni vrh, 27. de-

cembra pa je odbil nemški napad in jih prisilil k umiku. Po tej borbi se je bataljon umaknil preko Breznice in sv. Mohorja v Dražgoše, kjer smo se na Silvestrovo naselili po hlevih in hišah. Ker sem bil tedaj v štabu, se dobro spominjam, kako je bil bataljon organiziran in razdeljen v Dražgošah prav tedaj, ko se je vnela silovita borba med nami in Nemci.

Dražgoše so precej raztresena vas, tako, da potrebuješ od enega do drugega konca skoraj pol ure. Partizani smo bili v Dražgošah — kar so vedeli tudi Nemci! — od 1. januarja 1942. leta dalje. Do 9. januarja je bataljonsko poveljstvo pošiljalo patruľje in zasede na razne kraje proti Česnjici, Selcam in Jamniku. V Dražgošah je bilo povsem urejeno življenje. Ljudje — Dražgošani — so imeli občutek, kot da so za vedno osvobojeni. Partizanom so vsestransko pomagali in jih podpirali, smatrajoč jih za osvoboditelje in zaščitnike. V sokolskem in prosvetnem domu smo priredili več mitingov s krajšim kulturnim programom, petjem partizanskih pesmi in z Žagarjevim ali Gregorčičevim govorom. Na naše mitinge so ob nedeljah prihajali tudi ljudje iz Selske doline, iz Krobe in drugih bližnjih krajev. Res, mitingi so bili zelo pomembni za razširitev naše borbe.

Naša obveščevalna služba je bila dobro organizirana, saj smo za vsak najmanjši premik nemških vojakov takoj zvedeli. 6. januarja smo bili obveščeni iz Krobe, da Nemci zbirajo vojaštvo. Podobno so nam javili tudi iz Železnikov. Pričakovali smo sovražnikovega napada, zato smo se pripravili na obrambo. Poveljstvo je vsak dan pošiljalo patruľje v smeri, od koder smo lahko pričakovali Nemce. Močno je tedaj snežilo in zapadlo je nad pol metra snega.

Ves bataljon je štel okrog 200 ljudi. Razdeljen je bil v dve četi, četa na dva voda, vod pa na dve ali tri desetine, od katerih je imela vsaka najmanj dva mitraljeza. Prvi vod I. čete je imel

Dražgoše gorijo — 1942

položaje na Jelenščah, drugi vod na Pečeh. Druga četa je imela položaj Pod cerkvijo in na Razpoku.

Zjutraj 9. januarja smo skozi daljnogled videli, da so pripeljali Nemci v Rudno šest topov. Malo kasneje pa so nam patruľje sporočile, da prihajajo Nemci po poti od Jamnika preko Lajš, Kališ in po Rudenski dolini. Bataljonsko poveljstvo je odredilo, da so čete takoj zasedle položaje.

Prvi strelji so padli okrog devete ure dopoldne iz Površnice proti Pečem. Mi smo Nemcem takoj odgovorili. Ugotovili pa smo tudi, da so Nemci postavili proti Dražgošam razen topov tudi na hribu pri Novaku tri težke mitraljeze in dva na Površnici. Z vsem tem orožjem so nas Nemci neprestano obstreljevali, s čemer so ščitili napredovanje pešadije. Najbolj pa so Nemci pritiskali od Površnice in Slemen na del vasi Peči ter po grebenu, ki vodi do strmin Jelovice. Tu je znana skala Jelenca, kasneje imenovana Bičkova skala, s katere je mitraljezec Henrik Biček pobil nekaj sto Nemcev in je bila tu ena naših glavnih obrambnih točk. Kmalu so postale Dražgoše bojišče. Topovske krogle so podirale in zažigale hiše. Bataljonski štab, v katerem so bili še: Stane Žagar, Jože Gregorčič in Lojze Kebe, je

bil sproti obveščen o položaju. Borci so od zgodnjih jutranjih ur ležali do večera v dubem snegu, večinoma brez hrane, ker zaradi čistini njihovi položaji niso bili dostopni. 10. januarja so Nemci znova napadli, a smo jih tudi tokrat odbili.

Komaj 11. januarja je uspešno Nemcem prodreti po grebenu Jelovice, okoli 12. ure pa so prebili naše položaje na levem krilu. Okoli druge ure popoldne so zavzeli zgornji del vasi Jelenšče in tako ogrožali glavnino bataljona na Pečeh. Tu je imel v hiši pri »Birtu« sedlež tudi štab bataljona. Nemci so vse bolj pritiskali in napadali; njihovi topovi in težki mitraljezi so neprestano tol-

kli, s čemer so jim olajšali prodiranje iz Jelenšča proti Pečem. Gregorčič je tedaj z rezervnim vodom z dvema mitraljezoma, ki je stopil v akcijo, znatno zavril nemško napredovanje. Borbe so bile že v hišah, vse do pete ure, ko se je zmrčilo in smo se lahko umaknili na Jelovico. Z nami je odšlo tudi precej domačinov.

Po zavzetju vasi so Nemci pričeli v Dražgošah, Pečeh in Jelenščah ropati in so pobili vse prebivalce, ki se niso umaknili. Požgane hiše so Nemci razstrelili in tako spremenili Dražgoše v razvaline.

V tej neenaki borbi je padlo nad 1000 Nemcev, mi pa smo izgubili le pet borcev.

jali goloroki in neoboroženi, le nekateri so si znali poskrbeti za ta večer tudi primenne gorjače. Vse pa je gnala in grela vroča zavest, da gre to pot zares in da o usodi Gorenjske ne bo odločal nemški škorenj, temveč slovenski človek, ki je prvič složno prijel za orožje. In našla sta se na skupni poti — jeseniški kovinar in poključski drvar.

Ta čas, ko so zapuščali svoje domove Jeseničani, Gorjanci in Bohinjci, je vrelo tudi že v Poljanski dolini. Maks Krmelj je visoko dvignil svojo žuljevo pest, zagrabil za puško in ni ostal sam. Ne deset ali dvajset, več sto jih je v tem večeru zapustilo domove.

Nemci so besneli. Povsod je vrelo. Telefon je brnel na vseh koncih, pa se nikakor niso znašli. Železarna na Jesenicah je javljala o vedno večjem številu manjkajočih...

Polde je zbral ta večer okoli 150 Jeseničanov, Javorničanov in Žirovčanov ter jih odpeljal na Cimpkov Rovt.

Medtem je tudi Stane na Koprivniku vžgal srca novodošlim. Prvič se je vila s koprivniške šole slovenska zastava s peterokrako zvezdo. Okrog 200 jih je zbral okoli sebe. Tudi Blejčani se niso ustrašili.

Po nekaj dneh so se Nemci komaj znašli. Pričeli so z večjimi patroljami ugotavljati zbirališča. To ni bila več navadna aktivistična akcija, to je bil že pravi upor; in kar jih je najbolj jezilo, prav ta čas je prevzemal posle novi gaulajter Rauner, ki je ustvarjal načrte, kako bo v bližnji bodočnosti Gorenjska nemška in kako bodo morali Gorenjci pozabiti nanjo.

Odpovedovali so izdajalci; strah jim je zlezel v kosti. Tudi to ni pomagalo, da se je sam žirovniški župan potrudil in pripeljal četo v Ratibovec, kjer je bilo glavno zborna mesto. Zadnji trije partizani so ravno odhajali proti Cimpkovemu rovtu nad Potoki, ko so morali Nemci in župan ugotoviti, da so prišli prepozno, ali pa so celo lahko domnevali, da se jih je nekdo pošteno privoščil.

Toda Polde ni miroval. Naloga je bila dana, dvigniti je treba tudi gornje-savsko dolino. Poslal je Vovka in še enega tovariša na Dovje, kjer naj dvigneta tudi ta del. 17. decembra se je začelo tudi tu. Nad Dovjem je bilo že vse pripravljeno...

Pred desetimi leti na Gorenjskem

Debela snežna odeja je pokrivala Jelovico, ko se je decembra 1941 podalo dvanaest partizanov, pod vodstvom Staneta Bokala in Poldeta Stražišarja, proti Pokljuki. Pastirske kočice na Mošenjski planini so bile zametane do slemen. Košček cikoriije in nekaj lipovca je bila edina »zaloga« hrane, ki so jo pastirji pustili zimskim gostom. Topel čaj je partizanom ogrel premrle ude.

Pohiteti je bilo treba, kajti naloga, ki jo je dobila skupina ob odhodu z Mohorja, od Jožeta Gregorčiča in Staneta Žagarja, je bila važna. Večina za njo ni vedela. Toda resna obraza Poldeta in Staneta sta kazala, da čakajo skupino velike naloge. Po težki in nekajdnevni naporni hoji so prišli do Matevža na Slamnikih. Toda tu ni bilo časa za počitek. Polde je odšel s petorico preko Save, Stane pa je ostal z ostalimi na Poključski strani. Kejžar Viktor-Peter, ki je kot politični delavec na jeseniškem koncu že pripravil teren, je bil vesel in je zadovoljen pozdravil skupino.

Na nekaj kratkih sestankih s Poldetom in posameznimi političnimi delavci je bil napravljen načrt.

14. decembra se je začelo.

Na Jesenicah, Javorniku, Gorjah, Bledu in Žirovnici je bilo ta večer izredno živo. Posamezne skupine so se zbirale na raznih skritih krajih...

Tudi Gestapo je pričel živahneje krožiti po cestah, saj pre-

velika živahnost le ni mogla mimo neopaženo. Toda sreče, da bi si na podlagi tega ustvarili kakke zaključke, niso imeli.

Polde je svoje že razposlal na vse strani in jim dal določene na-

Polde Stražišar, gorenjski prvoborec. Padel poleti 1942. leta na Pokljuki, kot komandant Gorenjskega odreda

loge. Okoli desete ure zvečer — a tudi prej — so se prve skupine že zbirale ob raznih kozolcih Belškega polja in na Potokih. Ta čas tudi Stane na Bohinjski strani ni spal: tudi on je že vneto pripravljaj. Bohinj, Gorje in Bled so zaživeli, Gorjuše in Koprivnik pa so postale svobodno ozemlje. Z vseh strani so prih-

Prvi partizanski zdravnik dr. Edvard Pohar (v sredini) leta 1941 na Gorenjskem

Pri Rabiču je bil pravi vojaški štab. Po vasi je bilo vse živo. Načrt je bil marejen. To noč je treba razorožiti žandarje, podreti mostove in ustaviti železniški promet. Napasti pa je treba tudi vojaško postojanico v Mojstrani.

Ivan Vovk se je podal z nekaj tovariši nad žandarje. Akcija je uspela. Žandarji se niso niti zavedli, ko so že morali dvigniti roke. Od žandarmerijske postaje je ostala samo razbita hitlerjeva slika in polomljeno pohištvo, vse drugo pa je odšlo z »novimi gospodarji«.

Tudi Mojstrana je bila dobro pripravljena. Ali načrt je spodletel. Vojaki niso bili odločni, kot je bilo javljeno, pač pa so se pripravili na pričakovani obisk, za katerega so bili že obveščeni.

Padel je prvi strel v tej večerni akciji. Kot prva žrtev je padel Lojze Rabič in je obležal na dvorišču kasarne. Po vsem tem je bilo treba prenehati z nadaljnjo akcijo na kasarno.

Zivahneje je bilo na Dovjem. Posamezne skupine so se porazdelile na vse strani in vneto podirale most v Belci nad Dovjem, žagale drevesa na progo in podirale brzoglavne drogeve.

Proti jutru je bilo treba pripraviti hiter umik v Dovške rovtne. Mojstrančani so se podali na Mežakljo.

Zjutraj je bilo na Dovjem pustno in prazno, doma so ostale samo žene in otroci. Od doma je odšlo okoli 250 moških in fantov. Na Dovških rovtah je bilo

vse živo. Ustanovljena je bila »Triglavska četa«. Dovška dekleta so ji preskrbela zastavo.

Nemci so pričeli z grožnjami, z lepimi besedami, obetali so represalije, če se ne vrnejo žandarji, so grozili celo s požigom vasi. Med Dovžani je nastal preplah in velika večina jih je po nekaj dneh odšla domov. Tako je bilo tudi na mojstranski strani. Pozneje se je to Dovžanom bridko maščevalo: veliko so jih aretirali, preselili, mnogi pa so ostali v dahaških krematorijih.

Nemci so pričeli zbirati sile. Bolele so jih še Dovje, Koprivnik, Bohinj in Jesenice, bolela jih je Poljanska dolina, še bolj pa zato, ker se jih precej le ni vrnilo nazaj, kot so računali.

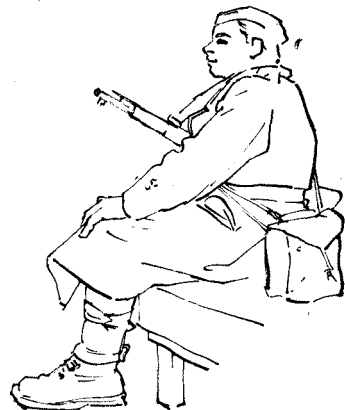
Pričele so se borbe: na Pokljuko so udarile dobro opremljene nemške enote. Pričela se je borba v Dražgošah. Poljanska dolina se je prav tako odločno postavila v bran in zgodilo se ni tako, kot so Nemci pričakovali, pač pa obratno. In iz teh bojov so izšle partizanske enote močno okrepljene in žilave; padlo jih je zelo malo, dočim je Nemcev padlo precej. Posebno velik krvavi davek pa so terjale Dražgoše. Številka je šla na nekaj sto mrtvih Nemcev, katerim je Rainer napravil ob prevzemu gaulajterstva lep poslovljni govor, s katerim

pa je lahko samo potrdil moč partizanstva na Gorenjskem.

Tudi brez partizanskih žrtev ni šlo. Tako je za vedno ostal nad Slamniki do zadnjega hraber in požrtvovalen borec — Stane Bokal.

December 1941 bo ostal za Gorenjsko svetla stran v slovenski zgodovini. Ta mesec je namreč odločil o usodi Gorenjske. Načrti o preselitvi so bili s to veliko decembrsko akcijo, v kateri je sodelovala skoraj vsa Gorenjska, prekržani. Dražgoška borba in nove okrepljene partizanske enote pa so Nemcem dokazovale, da Slovenci ne bodo nikoli klonili...

Franc Konobelj - Slovenko

Oton Župančič:

„Z radostjo mislim na to“

Po smrti pesnika Otona Župančiča so med njegovimi rokopisi našli tudi sledeče zapiske o naši Armadi:

»Z veseljem mislim na to, kako mnogi rezervni poročniki, kaptani, majorji naše vojske stopajo za plugom, pomagajo pri sečnji lesa, stojijo v tovarni pri stroju ali v pisarni pri administratorki; človek se razgovarja z vaškim dekletom — pa nenadoma spozna, da govori z rezervnim oficirjem; v bolnici se zdravnik razgovarja, pa spozna, da je s kmetico — katero mora operirati — bil nekaj let skupaj pri partizanih in oba veže živo in verno prijateljstvo; aktiven polkovnik se nenadoma rokuje z delavcem in takoj sta se zatopila v spomine o letih iz osvobodilne vojne.

To pomeni: naša Armada je čvrsto prirastla z domovino in ljudstvom za njegovo delo na tej zemlji in njegove napore za obnovo domovine in procvit države — to je resnično prava ljudska vojska. Le-ta ima čustva za vse težave našega delovnega človeka; ideje, splošna civilizacija in politična izobrazba se prelivajo iz Armade v ljudstvo, iz ljudstva v Armado, in zato vemo, da je ta Armada svestna svoje slavne preteklosti, da ceni pridobitve osvobodilne vojne, vidi potrebo okoli sebe, se zanima za bodočnost, in vselej bo znala ščititi svobodo in braniti zemljo in vse kar stoji in živi na njej. Z radostjo mislim na to.«

Po ljubljanskih bunkerjih in javkah

Kmalu v začetku okupacije sem slišala o tovarišu, ki spi največ v bunkerju. Takrat še nisem imela pojma o ilegalnih bunkerjih. Misliła sem, da le-ta spi v enem izmed vojaških bunkerjev. Zdelo pa se mi je neprevidno, da bi se kdo v takem bunkerju skrival pred okupatorjem. Ko sem kasneje srečala bunkerje in spoznala njihov pomen za naše gibanje, sem se ob spominu na mojo naivno predstavo vselej nasmehnila.

☆

V hiši, kjer sem stanovala, sta bila spomladi leta 1943. že dva bunkerja. Po naročilu Okrožnega komiteja sem pregovorila gospodinjco, da je sezidala bunker za literaturo. Nikdar mi ni prišlo na misel, da bi jo vprašala, kakšen in kje je. Po osvoboditvi sem ga videla prvič. Drugi bunker sem imela jaz v skrivnem koričiku pod streho. V njem sem skrivala orožje, literaturo in radioaparati. Ne bila bi več konspirativna, če bi povedala gospodinjci, da imam tudi jaz bunker. Svojim očem ni verjela, ko so ga Nemci odkrili in njegovo vsebino razstavili pred njenimi očmi.

Menda nobena stvar v času borbe ni bila tako skrivnostna, kakor bunkerji. Razumljivo! V njih se je odvijal del zgodovine naše herojske borbe. V njih se je nabiralo orožje, v njih so bile naše ilegalne tiskarne, v njih so živeli, delali in se sestajali vo-

ditelji našega gibanja. Bunkerji so rešili življenje mnogim ilegalcem, ki so jih fašisti preganjali. Zato so fašisti vneto iskali bunkerje. Gorje družini, pri kateri so ga odkrili, dvakrat gorje človeku, ki so ga našli v bunkerju. Danes tajne bunkerjev prodirajo v svet.

☆

Tovarišica Romihova s ceste na Drenikov vrh se prijazno nasmehne naši želji. »Bunker bi radi videli? Zdaj bunker nima več tistega pomena, kot ga je imel v ilegali. Mrtev je. Takrat pa sem se pri vsakem šumu in zvonjenju najprej spomnila na bunker in na človeka v njem.«

Romihova odpre vrata v stranišče. Nič nenavadnega ni v njem. Tla so iz barvastih kvadratnih ploščic. Tovarišica odpre železna vratca in zavrti kolesček za zapiranje vode. Naenkrat izginja del tal v steno — odpira se brezno. Vlažen, leden zrak nam udari nasproti. Po lestvi prideš v globok in temen podzemeljski prostor z vlažnimi stenami. Zgroziš se ob misli, da je mogel v njem živeti in ustvarjati človek.

In vendar je s tem bunkerjem zvezan kos zgodovine naše borbe! V njem so živeli in delali Kardelj, za njim Leskošek, Lidija Šentjarc in Mira Tomšič. Italijani so hišo nešteto krat obkolili. Romihova pripoveduje:

»Nekoč so preiskovali Italijani. Drug za drugim so najprej odšli v stranišče. Bila sem prepri-

čana, da sumijo. Stopila sem na določeno mesto na spodnjo stopnico, ki pelje v prvo nadstropje, s čimer se je užgala v bunkerju signalna luč. Šele pozneje sem opazila, da so Italijani v stranišču samo odložili puške. Ob odhodu so jih spet vzeli in odšli z glasnimi kleveticami nad neuspešno preiskavo.«

☆

V Ljubljani je bilo več bunkerjev za ilegalce. Znani so: pri Ivančič v Mencingerjevi ulici, pri Vode na Tržaški cesti, pri Štok Julki v Groharjevi ulici, Javoršek Rezki v Bernikerjevi ulici, Furlan v Cigaletovi, Gulič v Tavčarjevi, Sluga v Rožni dolini, Cesta V, Zalar v Trnovem itd.

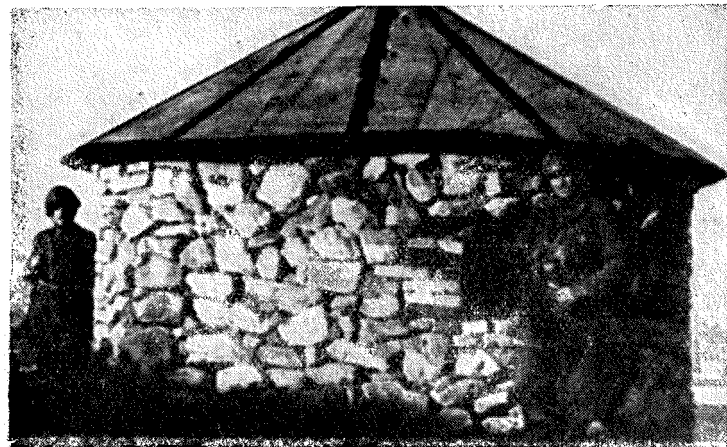
☆

Malokdo ve, da je bila pri dr. Neubergerju v Vilharjevi ulici prehodna bolnišnica v bunkerju.

Tudi ta je zidan pod zemljo (zidal ga je isti zidar kakor pri Romih), le da je okrog bolj romantično.

V zidu, na koncu ozkega hodnika v kleti, se vidijo večja železna vrata, kakršne so v krušnih pečeh. Ko jih odpreš, se pokaže 3 decimetre globok prostor, v katerem je kolesček za zapiranje vode. Ko pritisneš na določeno mesto, se zadnja stena umakne in po stranskem hodniku — bolje rečeno: po ozkem rovu — prideš v precej velik, temen prostor pod zemljo.

Tu je bila med okupacijo prehodna bolnišnica, oziroma zdravniška javka, v kateri je dr. Neuberger zdravil marsikatero bolnega ilegalca in ranjenega partizana, marsikateri pa je odšel od tod v bolnišnico, kjer so ga skrivoma zdravili. K tej »bolnišnici« sta spadali še dve sobi in kuhinja.

V takih bunkerjih — zidanih, obloženih s kamenjem, zavarovanih z bodečo žico in zastraženih — so se potikali italijanski fašisti

nja v kleti, ki sta bili dobro zakamufilirani. V njih je stanoval »hišnik«. To je bil vedno eden najbolj požrtvovalnih aktivistov, ki je oskrboval bolnike in ranjence. V njegovem stanovanju so se lahko zadrževali tudi ranjenci in bolniki, če so se lahko premikali. Kadar pa je zagorela rdeča signalna luč, ki je pomenila nevarnost, jih je »hišnik« spet spravil v bunker. Stanovanje je bilo spet preprosto in vsakdanje in nihče ne bi slutil, kaj se v njem dogaja.

Dr. Neubergerja so fašisti zelo preganjali; večkrat je bil zaprt in mučen. 4. maja 1945 so ga na Turjaku zverinsko ubili.

Med bunkerji za orožje je menda najbolj znan bunker, ki ga je imela Pavla Mencej v svoji parafarski delavnici v Medvedovi ulici. Prav za prav je bila vsa njena delavnica bunker, kjer so delali že v začetku razne pripomočke za tehnike, razstrelivo, paklenske stroje itd. In naključje je, da Italijani, ki so imeli delavnico na istem dvorišču, niso tega nikdar odkrili.

Sprva je skrivala Mencejeva orožje pod streho in v skritih kotih v delavnici. Ker pa je bilo delo zaradi poostrenega terorja vse težje, je bilo treba začeti drugače. Mencejeva je svoj obrat »modernizirala«. V enem izmed obeh prostorov je dvignila podnice ter dala delati sredi prostora odtok za vodo. To mi bila skrivnost, kar je lahko vsakdo videl. Nihče pa ni vedel, da je dala napraviti Mencejeva odtok zato, da so lahko sezidali pod podom bunker, eno največjih skrivališč za orožje, kar jih je bilo v letih vojne v Ljubljani. Še po osvoboditvi so vzeli iz njega zadnje orožje: 2 strojnice, okrog dvesto bomb, nekaj pušk in samokresov in precej streliva.

☆

Za naše ilegalce so bile zelo pomembne tudi javke. To so bili trgovski lokali ali stanovanja, kjer so se na hitro sestajali aktivisti, ali kjer so sprejemali in oddajali pošto. Javke so morale biti dobro zakonspirirane, ker ni bila v nevarnosti samo družina, pri kateri so bile, ampak tudi aktivisti — največkrat ilegalci — ki so se tam sestajali. Cestokrat so ljudi, ki so imeli javke, fašisti nepopisno mučili, vendar so z molkom obvarovali ljudi, ki so hodili k njim na javko.

Javk je bilo v Ljubljani na stotine, in vsi, ki smo kdaj hodili po javkah, se s hvaležnostjo spominjamo mlekarne, trafik, krojaških, živiljskih in čevljarjskih delavnic, frizerskih salonov, hišnic in vseh ostalih, ki so nas sprejemali s tako ljubeznijo. Marsikdaj družine niti vedele niso, kakšne važne stvari se dogajajo pri njih in marsikdo se je ob osvoboditvi in še pozneje začudil, ko je izvedel, kdo vse je hodil k njim.

Le redke javke so se obdržale do konca vojne. Med njimi so najbolj znane: mlekarne v Vošnjakovi in Slomškovi ulici, trgovina Žvan na Miklošičevi cesti krojač Jesse v Gradišču, čevljar Petek na Tyrševi cesti, gostilna Fortuna na Vodovodni cesti, trgovina Šlamberger v Središki ulici, stojnica Star pri Št. Peterskem mostu in druge. Samo dve javki si oglejmo!

☆

Pri Starčevih, ki so imeli stojnico pri Št. Peterskem mostu, je bila javka, znana pod imenom »štant«, od poletja 1941 do konca vojne. Tu se je oglasilo dnevno najmanj pet ljudi, ki so oddali ali sprejeli pošto, ilegalci pa so dobivali tudi gesla za nadaljnjo povezavo. Na »štantu« so bili sestanki po vseh knijah, zlasti ob času, ko ilegalci zaradi velikega terorja niso hoteli imeti sestankov v privatnih stanovanjih. »Štant« je stal pred Št. Petersko vojašnico in okupator si niti mi-

slil ni, da bi si upali sklicati sestanke v njegovi neposredni bližini. Čim bolj se je bližala vojna koncu, tem manj blaga je bilo naprodaj. Toda Starčeva je sedela od jutra do večera v stojnici, samo da je vzdrževala javke.

☆

Krojač Jesse pove o svoji javki tole:

Poleti 1941 je prišel k meni tov. Škerlavaj in mi rekel, da bodo odslej prihajali v mojo delavnico neki ljudje, da se bodo malo pogovorili. Tako sta dnevno prihajala Krištof in Peter, kasneje še Florijan, Gorazd in drugi. Vedno več jih je bilo. Sredi leta 1942 sta Krištof in Peter izostala. Namesto njih pa so prihajali novi. Nekateri so prinašali ali odnašali pošto, drugi so imeli kratke razgovore. Bili so dnevi, ko jih je prišlo do dvajset. Pošte se je nabralo včasih toliko, da sem jo skrival po vseh žepih oblek, ki sem jih delal za stranke. Na srečo ima moja delavnica dva vhoda. Eni so prihajali z ulice, drugi skozi vežo. Nikdar nisem nikogar vprašal, kdo je. Vedel sem, da je tajnost. Sicer pa tudi ni bilo važno! Čeprav nisem vedel njihovih pravih imen, se mi je zdelo, da so vsi moji otroci. Tem bolj sem se začudil, ko sem po osvoboditvi izvedel, da sta bila prva tovariša, ki sta hodila k meni, tovariša Kardelj in Kidrič.

Marica Čepe

Bilo je na otoku

Julijsko sonce je pripekalo, kakor bi hotelo zadušiti blede rast prostranih kraških gmajncvetje na travnikih je venelo. Le kdaj pa kdaj je zapihljala lahna sapica in črni bori so se zganili v skrivnostnem šepetu. Od Postojne je drvel vlak. Kakor dolga kača se je vil po razbeljenem tiru..., kakor dolga kača, o kateri ne veš, kam bo izginila. Ljudje na cesti so se ustavljali in molče gledali umazane živinske vagonce, dokler ni zadnji izginil za ovinkom. Na njegovi strehi so ob težki strojnici čepeli vojaki, pokriti s težkimi čeladami. Kdo je zaprt v teh umazanih vagonih? Kje se bodo ustavila njihova kolosa?

Za zamreženim oknom se prikaže bled obraz. Obraz človeka, žejnega in lačnega. Njegovi prsti krčevito oklepajo železno mrežo, vlažne oči pa zro na obronke Javorčkov, za katerimi je ostal njegov dom — požgana hiša, zapuščene njive... Vlak pa hiti naprej, ne da bi se kje ustavil, hiti mimo kamenitih pobočij, pod katerimi žde slovenske vasi. Iz va-

najlaže: ujete, v verige vklejene ljudi.

To je bilo konec julija leta devetnajstodvainštiridesetega. Takrat, ko je Mussolini nagnal krdeča svojih požigalcev nad slovenske vasi, ki niso hotele živeti v senci butare in sekire...

Vlak se je ustavil v reškem pristanišču. Na zeleno-modri gladini morja so se pozibavali čolni, bela jadra so se svetila v soncu. Z jadrnic so se vrešče poganjali kopalci in kopalke v osvežujočo hladno vodo — na obali pa so bili pod vročimi strehami živinskih vagonov natrpani ljudje, ki so hrepneli po zraku. Prišel je parnik in se počasi primaknil k pomolu. Okrog vlaka je mrgolelo vojakov — kakor kobilice so skakali od vagona do vagona, s puškami, pripravljenimi na strel. Na povelje debelega karabinerja so začeli dvigati zapahe, in iz mračne zatočnosti umazanih kletk so planila k vratom utrujena potna telesa. Po dva in dva vklejnjena v verigo, so vojaki rinili v dolgo vrsto. Presteli so jih enkrat, dvakrat, trikrat...

Na pomolu se je zbralo mnogo ljudi. Hoteli so videti bandite od blizu. Mlad tenente, s črnimi naočniki in napudranim obrazom, je hodil ob vrsti in iskal med vklejenimi ljudmi posebnih tipov, da bi jih fotografiral. S svojim ogledom ni bil zadovoljen. Iskal je razcapanih, zmršenih in divje kosmatih banditov. Takih pa med vklejenimi ljudmi ni videl. Šele pri koncu vrste je obstal — želja se mu je izpolnila.

Tam sta tesno zvezana stala dva ujetnika, ki sta se precej razlikovala od drugih. Prvi je bil človek srednjih let, velik in močan, oblečen v oguljene, jahalne hlače. Na nogah je imel nizke čevlje, vse rjave od blata, kar je pričalo, da je še nedavno hodil z njimi po njivah. Rjavi obraz je bil podoben travniku, iz katerega štrle šopi slabo pokošene trave. Kosmat je bil tudi po prsih — ker mu je bilo vroče, je bil srajco slekel. Njegov sosed pa je bil mladenič majhne postave, takoj, da mu je segal komaj do ramen. Iz brade so mu poganjale redke kocine, sicer pa ni bilo

pravzaprav nič posebnega na njem. Pač! Kar je vzbujalo pozornost, je bila njegova živo-zelena srajca.

»Ecco un tipo di ribello!«, je vzdihnil elegantni tenente. Odri-

Trpljenje na Rabu

nil je ljudi, ki so ogledovali kosmatega velikana kakor medveda, se postavil predenj, in že je ujel njegov obraz v svoj fotoaparat. Potem je fotografiral oba skupaj in lice mu je kar žarelo od zmagošnjavega zadovoljstva.

Kosmatinec je pohlevno zrl v radovedneže. Od časa do časa je spregovoril s svojim debelim basom, misleč, da se bo vendar našel nekdo, ki bo razumel njegove besede.

»Seno sem grabil v kopice, ko so me prišli. Pustite, da grem domov, jaz nisem partizan.«

»Si, si partigiano,« se je zarežal tenente in se široko razkoračil pred njim. Potem je začel ogledovati njegovega soseda. Le-ta je bil molčeč, miti besedice ni črnil. Srepro, z zaničevalnim nasmehom na ustih je zrl v oficirja. Njegova zelena srajca se je svetila v soncu. Oficir je prijel s svojimi belimi prsti njen rokav, ga nalahno stresel in ostro pogledal ujetnika v obraz.

»Bandito?«

Ujetnik pa je molčal in stal pred njim kakor v tla vzdani kamen. Na ustih mu je še vedno le-

gona zadoni pesem o zeleni gmajnici, oj, prelepa pesem — spomin na minule čase, ko je v srebrni mesečini plavala čez resno polje v tiho vas in budila mlada dekleta iz sna... Zdaj pa jo spremelja bobnanje koles, krohot fašistične drhali in grozeča cev mitraljeza, ki bi rada kosila, kar je kositi

žal tisti zaničevalni nasmeh, kar je oficirja razkačilo, da je udaril s svojim svetlim škorenjčkom ob tla, se narepenčil kakor petelin na gnoju in z vreščecim glasom ponovil vprašanje. Odgovora ni dobil. Namesto mladenci v zeleni srajci se je spet oglasil njegov sosed:

»Seno sem grabil v kopice, ko so me prijeli...«

Prišel je karabinjer, ki je bil od daleč opazil, kako sili oficir v molččega mladenci. Ko je oficir

le-temu ponovno zastavil vprašanje, ali je bandit, je karabinjer pokazal na dolgo vrsto zvezanih ljudi in zaupno dejal oficirju: »Tutti banditi«.

In spet je kosmati velikan odprl usta in začel pripovedovati karabinjerju, ki se niti zmenil ni zanj, da je grabil seno, ko so ga prijeli... Prekinil ga je nekdo izmed drugih ujetnikov: »Bodi no že tiho, Tine, saj vidiš, da te nihče ne posluša!«

Pred vrsto so postavili dva velika kotla. Kosilo. Med ujetnike so razdelili pločevinaste vojaške posode, in delitev se je začela. Tisti, ki so imeli desno roko prosto, so hitro pospravili vročo juho, v kateri je plaval nekaj makaronov, drugi, ki so imeli desnice vklenjene, pa so polovico »kosila« razlili po tleh. Ko je bilo kosilo končano, je od nekdaj priškorjal debel karabinjerski oficir. Nekaj časa je buljil v šop belih papirjev, nakar je začel zno-va preštrevati vklenjene ljudi. Potem je dal povelje za vkrcanje — vrsta ujetnikov je začela izginjati v širokem trupu ladje. Čez pol ure je zatulila sirena — ladja je počasi odplula po mirni gladini. Drugi dan se je spet ustavil v reškem pristanišču vlak živinskih

vagonov, in tretji dan tudi... Toda gledalcev, ki bi radi videli raztrgane bandite, je bilo čedalje manj. Res, čedalje več je prihajalo umazanih in raztrganih, toda med njimi so bili tudi starci in otroci. Starci, ki so komaj stali na nogah, in otroci brez čevljev, ki so z lačnimi očmi prosili kruha... Leti niso bili vključeni, saj bi za vse tudi zmanjkalo verig. Naslednje dni so začele prihajati družine. Zene z dojenčki, starci in starke, betežni, kruljavi, bosí... Jok žena in otrok je preglasil vpitje fašistične drhali. Največ družin so pripeljali kamioni iz Gorskega Kotorja. Na ladjo so se vkrcale z vrečami, kovčki in drugo ropotijo — z vsem, kar so mogli rešiti, ko so goreli njihovi domovi.

Radovedneži ob pomolu so molče zrlí v bedno rajo. Kdaj pa kdaj so se komu zganile ustnice, in komaj je slišno vprašal svojega soseda:

»Sono tutti banditi?«

Spet je zatulila sirena, spet je ladja odpeljala sto in sto novih žrtev — na otok Rab.

Ladja je plula ob obali Hrvat-skega Primorja. Na nebu ni bilo nobenega oblaka, morje je dihalo mirno, kakor da počiva v globokem snu. V tej tišini je bil jok mater in otrok, natrpanih v ladijskem trupu, še bolj presunljiv. Može so stali, žene in otroci pa so čepeli in ležali križem kračem po tleh, kakor skladovnice drv, ki jo je bil podrl veter. Matere so z grozo v očeh spraševale svoje može: »Kam plovemo? Se bomo še kdaj vrnili? S čim bomo nasitile otroke? Kaj bodo dojenčki brez mleka?«

Ljudje iz Loške doline, Čabra, Prezida, Babnega polja, iz Trataja, od Zurga, iz Črnega loga... Zene, ki so s košem na hrbtu vsako pomlad znosile kupe gnoja na ozke krpe zemlje, može, ki so od otroških let garali v gozdovih, odhajali s trebuchom za kruhom v Francijo in se zopet vračali — vsi so ječali pod udarcem enake usode: fašist jim je izropal še tisto ubogo revščino, ob kateri so živeli, jim požgal dom in jih odgnal zato, da se ne bi nikdar več vrnili.

V kotu je na kupu vreč ležala mlada žena. Poteze njenega obraza so bile žalostne in ostre, bi-

le so kakor sled koles težkega voza, ki ga je bil splašen konj vlekel čez mlado njivo. Iz prsi ji je kdaj pa kdaj privrel presunljiv vzdih, in takrat je uprla svoje globoke oči v moža, ki je molče stal poleg nje in s skrbjo na obrazu zrl v njeno obličje. To obličje ni bilo kakor obličje drugih žena — razodevalo je, da ni daleč čas, ko bo prijokalo novo življenje na svet.

Zraven nje je na ozkem kovčku sedela deklica štirih let in slastno jedla kos črnega kruha. Kdaj pa kdaj je odomila ščepec in ga vrgla majhnemu črnemu psu, ki je stal pred njo, in vdano, nepremično gledal v njen obraz.

Nekaj vreč koruzne moke, vreča krompirja, nekaj odej, kovček obleke in psiček Muri — to je bilo vse, kar je družina Antona Zagarja rešila iz goreče hiše. Ko so vojaki podili ljudi na kamion, se je Muri jezno zaganjal vanje. Nekdo iz med njih je že naperil vanj puško, pa je tisti hip pritakla deklica — ime ji je bilo Ivka — pograbila psa in zbežala z njim na kamion. Pa tudi v reškem pristanišču je psu trda predfa. Ko so delili kosilo je vohljal okrog kotlov in tedaj ga je nek vojak brcnil s tako silo, da je zletel v morje. Vojaki so

se rezali, ko je plaval in skušal priti na suho, kar se mu spričo previsoke obale ni posrečilo. Ivka je obupno jokala in ga klicala. Ze se je začelo vkrcavanje, in na psa razen Ivke ni nihče več mislil — tedaj pa se je iznenada znašel poleg nje. Ves moker, z repom med nogami, je capljal ob

njenih nogah. Vzela ga je v naročje in ga nesla na ladjo. In tako je zdaj potoval z družino tudi pes — v internacijo.

Pri vratih je stal karabinjer in z mrkimi očmi opazoval nesrečno rajo. Jetnik, ki je za silo lomil italijanščino, se mu je približal in ga začel prositi, da bi ga pustil v kuhinjo, kjer bi morda dobil malo mleka za svojega otroka. Karabinjer je odločno odkimal. Potem je jetnik prosil vode. Stal je pred njim in ga gledal s suhimimi, obupa polnimi očmi. Ko je prošnjo ponovil, se je karabinjer zganil kakor tat ob utrinku hude vesti — zgrabil je za puško in sunil z njenim kopitom jetnika v trebuh.

»Via!«

Jetnik se je opotekel in se zaletel v neko žensko, da je padla po tleh in pri tem podrla še zraven stoječega otroka.

Tedaj je jeknil iz množice presunljiv krik: »Pomagajte...! Joj, pomagajte...!«

Karabinjer je sprva menil, da je zakričala ženska, ki je bila padla po tleh in je že imel pripravljeno ploho psovka, da bi jo izlil vanjo. Toda to ni bil njen krik. Bil je krik žene v kotu — miade žene, od katere je usoda zahtevala, da se ji tukaj, sredi množice na ladji, na kupu umazanih vreč, iztečejo ure nosečnosti... Ljudje, ki so slišali ta krik, so onemeli. Iz karabinjerje-

vih rok je izginila puška, kakor bi mu jo vzela nevidna moč — morda ga je v srcu zaskalelo ob spominu, da je tudi njega v bolečini rodila mati...

Ivka je strmela s široko odprtimi očmi — otrok, pred katerim se je odprlo zagrinjalo življenja, še preden je začela misliti o njegovih skrivnostih. Šele, ko je mati drugič zakričala, je revše plamilo v jok. Neka ženska jo je prijala za roko in jo s silo odvedla v nasprotni kot. Mater pa so obstopile ženske in ji pomagale z vsem, kar je zmogla njihova revščina; čez pol ure je ječanje ponehalo. Iz kota je privrel droben, vreščec jok. Ivki je nekdo povedal, da je dobila brata.

Okrog sedme ure zvečer je ladja pristala v pristanišču na otoku Rabu. Tam jo je že čakala četa karabinjerjev. Jetnikov niso takoj pustili na obalo. Najprej so dali vsakemu tenak kos kruha in še tanjši kos sira. Nekdo je dejal: »Tako je tenak, da bi lahko videl skozenj izpred domače hiše na Snežnik«. To je bila večerja, ki je izginila v lačnih ustih, kakor kaplja v morje. Potem se je začelo preštevanje. Prišel je majhen karabinjer s surovim obrazom — prava čokata pošast. Za silo je lomil hrvatski. S puško v roki je rinil jetnike v kot in neprestano vpil z zoprnim, votlo piskajočim glasom:

»Rivajte! Još rivajte!«

Iz kota so potem hodili jetniki drug za drugim v nasprotni kot, in karabinjer jih je štel. Mater, ki je bila na ladji rodila, je nesel v naročju njen mož. Karabinjer je štel vse: moža, ženo, Ivko in dojenčka. Ko so bili vsi jetniki preštet, se je začel karabinjer praskati za ušesom — kazalo je, da se število ne ujema s tistim, ki je bilo zapisano na papirju. Začel je šteti znova — spet so morali jetniki drug za drugim v nasprotni kot. Ko so bili drugič preštet, še vedno ni bilo nekaj prav. Tedaj je stopil pred karabinjerja Anton Žagar in mu nekaj s kretnjami, nekaj z besedami pojasnil, da je njegova žena rodila sina... Pokazal mu je na tleh ležečo ženo z otrokom, zavitim v raztrgane plenice. Karabinjer je odprl široka usta, in potem je napisal pod seznam jetnikov na papirju: »Število banditov se je za enega povečalo. Rodil se je na ladji.« (Se nadaljuje)

Rojena je bila na Rabu in se je januarja 1945. leta vrnila s starši v od fašistov požgano domačijo

Intermezzi

Priti s hribov v Črnomelj na miting je bil vedno nekaj mal praznik. Tisti večer je sedel poleg mene mlad, zelo simpatičen partizan; zdelo se mi je, da mora imeti kakih štirinajst let. Prijazno sem se razgovarjal z njim. Ob neki lepi točki na odru sem ga vprašal: »Kako ti kaj ugaja ta točka, moj mladi tovariš?« — »Jaz nisem tovariš, jaz sem tovarišica!« je odgovoril »tovariš« in planil v glasen smeh. Bila je Albinka, saj jo poznate — ena izmed najhrabrejših bork, ki je bila večkrat težko ranjena.

Nekaj časa sem imel ambulanto v hiši kmeta Springerja v Petrovi vasi. Springer je imel v tej hiši tri znamenite stvari: lepo knjižnico, v pritičju hiše vinsko klet z zelo dobro kapljico in velik album, v katerega so se vpisovali — za spomin — znameniti partizani in glavni člani zavezniških misij. Springer je mislil, da sem tudi jaz znamenit partizan in me je zaprosil za podpis. Pomislil sem nekoliko in mu potem predlagal, naj bi se ta podpis »izvršil« v njegovi kleti, kajti tam bi mi morda šnil tudi kak lep verz v glavo in potem na papir. Springer je bil istih misli in v kleti sem mu napisal v album prosto po Zupančiču: »Dajte, Springer, tistega, tistega, od zida, svet je malo prida, naredimo ga čistega!« — Springer je bil z »mojim« verzom zelo zadovoljen, je tudi pravilno razumel njegovo vsebino in takoj sva začela pokušati iz vseh sodov, kajti vsi sodi so bili pri zidu.

Nekaj dni zatem sta stopila v mojo ambulanto Simčič in Stante z resnim in zaskrbljenim obrazom. — »Povej nama«, sta rekla, »kako bi bilo mogoče rešiti skoraj nerešljiv problem: kako priti do dobre kapljice, če nimaš niti lire v žepu. Ne verjameva, da se ti posreči razrešiti ta problem.« — Rešil sem ga hipoma. Stopil sem v kuhinjo k Springerju ter mu zašepetal na uho, da sta se pojavila v moji ambulanti dva izredno znamenita partizana, katerih podpis dosti zaleže.

»Ali bi se hotela morda podpisati v moj album«, je takoj vprašal Springer. »Laže bi ju bilo pripraviti do tega, če bi ju po-

vabili v klet,« sem odgovoril. Uro pozneje sta mi rekla Marko in Stante: »Nisva si predstavljala, da imaš tako velik talent za reševanje težkih problemov.«

V Petrovi vasi sem prejel velik paket iz Barija. Poslal ga je prijatelj invalid. V paketu je bilo nekaj sto cigaret, ki sem jih delil potem s tovariši in kaka dva kilograma bonbonov. Bili so to čudoviti bonboni v obliki majhnih pomaranč, citron, jabolč, hrušk, sliv, grozdnih jagod, v barvi teh sadežev, le sladki bolj kot poljubi lepih devovk. Poskusil sem od vsakega po enega, nekoliko sem jih razdelil tovarišicam brigade, potem pa sem zbral vse otroke v vasi in razdelil bonbone med nje. In glej, izkazalo se je, da otroci ne vedo več, ali bolje rečeno, da še ne vedo, kaj je to bonbon. Radovedno so ogledovali čuden sad, misleč da so to majhne igrčke. Ko sem jim ukazal, naj denejo v usta in ližejo, so ubogali in na obrazih se mi zrcalil samo izraz velikega ugodja, ampak tudi začudenja. Drugi dan je že zjutraj vsa truma otrok čakala pred ambulanto, čeprav sem že prejšnji dan izjavil, da nimam več. Dolgo so čakali, potem pa počasi odhajali drug za drugim domov.

Nikoli nisem rad prebiral kritik. Seveda nisem načelno proti kritikam, vendar sem zelo human človek in se mi zelo smilijo tisti, ki jih kritika preveč zbije, še bolj pa tisti, ki jih kritika zelo hvali. Marsikoga, ki ga je kritik povsem zdelal in ki se je zatekel k meni kot psihiatru po tolažbo, sem pomiril s trditvijo, da se sršeni najraje lotijo tistih hrušk, ki so najbolj zrele in najbolj sladke. Tistim pa, ki so jih zelo hvalili in so se potem zatekli k meni, sem priporočil, naj enkrat napišejo kako stvar, ki bo dobra. — Zgodilo se pa je nepričakovano, da se je nekoč pred vojno lotil kritik Saša tudi mene samega in me na mnogih straneh najimenitnejše ljubljanske revije tako zdelal, da ni »dlaka na telesu ostala cela«. Tista kritika me je tako presenetila, da sem jo trikrat prebral in se potem globoko zamislil. Do tedaj sem

bil sam tak skeptik do svojih stvari, da nisem niti spravljal revij, v katerih so le-te izhajale. Sedaj pa sem natanko premislil, ali sem kritiku Saši kdajkoli v življenju storil kaj hudega, ali morda stresel v kaki vinjeni družbi šaljivko proti njemu. Na nič takega se nisem spomnil — torej se je skuhala tista kritika čisto iskreno, brez kakega maščevanja, je skušala biti torej objektivna, zaradi česar mora vendarle biti nekaj na tistih novelah in črticah. Od tedaj sem pozdravljal Sašo, kadarkoli sem ga srečal na cesti, na vso moč prijazno in je tudi on odzdravljal s prijaznim nasmeškom.

Pri partizanih sem našel na Sašo na poroki polkovnika Igorja. V Sredgorah je bilo to, med peto uro popoldne in sedmo zjutraj. Polkovniku Igorju sem zložil obširno pesem na čast, prav tako na čast nevesti. Ko sem jo recitiral, sem pazljivo motril Sašin obraz, toda niti ena sama mišica ni trenila na njem.

»Presneto je vljuden,« sem si mislil, »niti posmehne se ne«.

Bilo je na tisti poroki mnogo partizanov in partizank; tudi od Snosa je bila precej ljudi. Med ženskami je bilo nekaj pravih lepotic. Ko sem po polnoči zapazil, da sameva Saša zamišljen in sam na svojem prostoru, sem pristopil k njemu in mu kratkomalo zagrozil, da se bom to noč maščeval nad njim zavoljo tiste kritike, ki jo je o meni napisal nekoč, da ga bom »moril« do zgodnjega jutra. Saša me je prestrašen pogledal, vendar ni nič odgovoril. Potem sem šel med plesalke in nagovoril nekaj lepotic, naj začno plesati s Sašo in naj se vse vprek pulijo zanj. Rade volje so ubogale in Saša je moral rad ali nerad plesati kar naprej. Ko je končno do kraja omagal, sem pristopil k njegovi mizi in načel z njim pogovor, katerega izmed plesalk je najlepša. Sam sem izbral lepotico, pred katero bi povesele glavice zaradi občutja manjvrednosti celo orhideje. Saša pa je pokazal z roko na bedno in shujšano tovarišico, ki je ves čas sedela brez plesalca na svojem prostoru, vsa tiha in globoko zamišljena.

»Tista tam se mi zdi najlepša,« je rekel Saša, »Edgar Allan Poe bi ji takoj napisal pesem.«

Bogomir Magajna

KNJIGE, KI NAS ZANIMAJO

K novi Kocbekovi knjigi

Pred kratkim je izšla pri Državni založbi knjiga novel E. Kocbeka z naslovom »Strah in pogum«.

Nikakor nimam namena napisati obsirno kritiko o tej knjigi. Tudi sem prepričan, da bo poleg tehničnih Fajfarjevih »Pomislov« v Ljudski pravici glede na vsebino napisanega še marsikaj, da se bo vendarle našel kdo med našimi pisocimi literati, ki bo trezno ocenil knjigo tudi s stališča leposlovca in ji odkazal mesto — če ji to seveda pripada — v povojni slovenski literaturi (saj ocene entuziasta Borisa Pahorja v Primorskem dnevniku ni mogoče jemati niti za temeljito, še manj za objektivno). Ne, rad bi dodal le nekaj misli, ki so se mi kot partizanu rodile ob branju knjige, in prispeval k oceni tega Kocbekovega pisanja, ki obdeluje po svoje prav partizansko dobo in njeno problematiko.

Nedvomno nudi ta doba ogromno gradiva za umetniško obdelavo, saj je prepolna najrazličnejših dogodkov, brezprimernih junastev, veselih epizod, tragedij in strahot — v njej so človeške usode nagloma in na najrazličnejše načine rastle, se kovale in zasijale, druge spet se zmaličevale in zdrvele v propad. V tem času so se pogosto, kakor na dlani pokazala najbolj skrta čustva, pogosto so se kakor knjiga brali značaji ljudi. Poglavitni nosilci dogajanja med narodnoosvobodilno borbo, tisti, ki jim je bilo v veliki meri dano vzeti v roke usodo ljudstva in njegovo prihodnost, so bili pač borci-partizani. Gotovo je, da zahteva vsaka umetniška upodobitev njihovega dela in življenja še posebnega poglobljanja. V partizane so se zgrinjale vrste pozitivnih ljudi. To so bili po ogromni večini borbeni, nesebični, svobodoljubni, napredni in karakterni čisti ljudje. Njihova zasluga je, da je naš narod prenehal biti narod blapcev, da je postal narod dejanja, da je prešel v zgodovino. Nedvomno je vsem poštemim ljudem pri nas, predvsem pa nekdanjim partizanom mnogo na

tem, da se najvišarnejša, najtežja in hkrati najbolj slavna doba v zgodovini našega naroda na katerem koli področju umetnostnega snovanja pokaže zgodovinsko verno, to se pravi v vsej svoji veličini, ne pa potvorjeno in izmalničeno. V takem umetniškem prikazu mora dobiti svoje pravo mesto in priznanje borec partizan, komandant in komisar, kakor mora na drugi strani dobiti odgovarjajoče mesto okupator in izdajalec. Evidentno mora biti, da zija med tema dvema bojima skupinama nepremostljiv prepad. Prepričan sem, da nihče od nekdanjih partizanov ne bo mirno prešel preko nekega slovstvenega dela, ki maliči zgodovinsko resničnost narodnoosvobodilne borbe. Kakšen pa je odnos Kocbekove knjige do tega vprašanja? O tem pričajo številne protestne izjave, pisma in odklonilne sodbe nekdanjih partizanov. Poglejte na primer, kaj piše »Klub re-

zervnih oficirjev Jugoslovanske ljudske armade« iz Kamnika Glavnemu odboru Zveze borcev:

»Rezervni oficirji Jugoslovanske ljudske armade, člani Zveze borcev kamniškega okraja, zbrani na ustanovnem občnem zboru »Kluba rezervnih oficirjev« protestiramo proti takemu načinu pisanja spominov iz narodnoosvobodilne borbe kot je pisano v zadnji Kocbekovi knjigi.

S kritiko tovariša Toneta Fajfarja se strinjamo v celoti. Tako pisanje blati in postavlja v slabo luč ravno tiste, ki so najbolj nesebično prenašali vse napore narodnoosvobodilnega boja in tudi častno umirali za svetle ideale človeštva. Ne nameravamo se spuščati v filozofska vprašanja, pač pa smo mnenja, da tovariš Kocbek radi svojih filozofskih nazorov nima pravice maličiti vso veličino narodno osvobodilne borbe. Kako on gleda na zgodovino narodnoosvobodilne borbe je njegova osebna stvar, kako pa je pisano o tem, to pa je stvar nas vseh, ki smo aktivno sodelovali v osvobodilni vojni...«

Tako govorijo partizani, čuvvarji partizanskih tradicij. S tem je treba računati in to je tudi edino pravilno. To zahteva sodobnost, to smo dolžni napraviti, da bomo ugled naše borbe pred tujimi narodi in da tujcem pomoremo k pravilni oceni naše borbe. To smo dolžni napraviti zaradi slavnega spomina na vse tiste, ki so žrtvovali svoja življenja v vojni in zaradi naših potomcev.

Kaj torej lahko rečemo o Kocbekovi knjigi?

Predvsem Kocbek ni pisatelj, pisatelj v zahtevnejšem pomenu te besede. Če njegova avtobiografska Tovarišija vsebuje elemente pripovedništva — so se ta v njegovih štirih novelah izgubili. Da so zunanji dogodki in okolje orisani nadarjeno, je nedvomno, vsaj v posameznih partijah, medtem ko celota — to se pravi poleg zunanjega sveta še notranji človekov svet — ne učinkuje umetniško, ampak umet-

no, skonstruirano. Popolnoma namreč Kocbek zdrkne z ravnine objektivnega ali vsaj naravnega upodabljalca življenja v razmišljanjih in dialogih, kjer je predvsem filozof, in sicer takšne vrste filozof, ki v svojih zavitih formulacijah ni dostopen navadnemu zemljanu. Za najbolj preproste reči uporablja poseben slovar, nerazumljivo, posamezne nenavadne besede rabi na mestih, kjer bi človek pričakoval nekaj čisto drugega. Vsebinsko vsem štirim Kocbekovim novelam je narodnoosvobodilna borba. Prva opisuje življenje v zažičenem mestu, ostale tri življenje v partizanih.

Kaj je skupni imenovalec teh novel?

Tudi v teh novelah obravnava Kocbek svoj priljubljeni »klasični« kocbekovski problem: odnos vernega katoličana do osvobodilne vojne in revolucije, odnos, ki razumljivo korenini v svetovno-nazorskih razlikah med katoličani in komunisti in katerega Kocbek ne more, ne zna ali noče v sebi rešiti.

Ker prenaša lastni boleči problem na svoje osebe, zato so vsi njegovi partizani (razen obeh komisarjev) vsi nastopajoči izdajalci, župniki, italijanski oficir itd. polni razdvojenosti. V vseh filozofskih dialogih, razen kadar gre za razgovore obeh komisarjev, se pričkata med seboj dve polovici Kocbekovega jaza — ena za drugo proti — in ne prideta nikoli do keraja. Po svoji notranji strukturi se razlikujeta od vseh nastopajočih samo oba komisarja.

Takih ljudi, kakor jih opisuje Kocbek, velika doba partizanskega boja ni poznala. Taki niso bili niti partizani niti sovražniki. In v tej ugotovitvi je gotovo težišče odpora nekdanjih partizanov do Kocbekove knjige. Pod Kocbekovim peresom dobiva moralni lik partizana čudne obrise. To še zdaleč ni partizan, živ, odločni, uporni, iznajdljivi partizan, poln ljubezni do življenja in do svojega naroda, ampak je to nekakšen bled filozof, zaskrbljen, neodločen, mečkan, brez prave volje do življenja, človek, ki ga naskakujejo srbi, ki jih partizani niso nikoli poznali.

Katere glavne partizanske osebe nastopajo v Kocbekovih novelah? V »Blaženi krivdi« komisar Gaber in medicinec Damjan, v »Ognju« partizan Tone in v

»Črni orhideji« komisar Janez in komandant Gregor. Ostale partizanske osebe so postranske, igrajo podrejeno vlogo. Glavnim osebam, razen komisarjema polaga Kocbek na jezik svoje besede in svoje misli. Ti vsi partizani so intelektualci. Poglejmo, kako jih je Kocbek orisal?

Kakšna klavarna figura je partizan Damjan. Že od vsega začetka je ves razdvojen, človek, ki ga premetavajo dvomi. Ob koncu zgodbe se ves skruši, visoko nad njim pa je denunciant, partizanski izdajalec, ki bi moral biti likvidiran, ker je od tega odvisna rešitev čete. Toda Damjan ga samo rani in že pride nadenj kazen božja — v obliki gadjega pika. Ko se znajde Damjan z ranjenim denunciantom v kmečki hiši, pravi denunciant: »kača ga je oklala... kaznovalo ga je...«

Da, v partizane so prihajali tudi Damjani, pripeljala jih je ljubezen do svobode in življenja, toda ti Damjani so se v borbi, trdem okolju in množici tovarišev obrušili. Znebili so se dvomov, vključili so se v borbeno fronto z vsem srcem in so hvaležni osvobodilni borbi, da so se v njej otreli za zmerom svojih dvomov in cincavosti.

Kakšen je na smrt obsojeni partizan Tone v tretji noveli? Po čudnem razgovoru s svojim izdajalcem, v katerem se mu ta razkrije, ga Tone prosi za odvezo, ker je izdajalec slučajno duhovnik. Ali Kocbek, ki govori ves

čas iz partizana Toneta, odpušča izdajalcu, če je ta slučajno duhovnik? Ali mu odpušča prelito kri? Partizani niso take krivde nikoli odpustili. Ali so po Kocbekovem potentakem vsi procesi proti izdajalskim duhovnikom, v katerih jim je sodila naša ljudska pravica, nepravilni, protipostavni ali mogoče nimamo pravice klicati na odgovor škofa Rožmana zato, ker je posvečen. Ali morebiti nismo ravnali prav, ko smo obsodili nadškofa Stepinca, ki je sodeloval z okupatorjem v nešteti zločinah — in vse to samo zato, ker je Stepinac »svet mož«, duhovnik. Pisatelj Vatikan! To je vatikanska politika, s katero partizan Tone, če je partizan, in vsi nekdanji partizani niso imeli, nimajo in ne bodo imeli nikoli nič skupnega.

Naslednji partizan, ki ga slika Kocbek, je komandant Gregor v četrti noveli. Pravzaprav je v tej noveli vse postavljeno na glavo. Komisar opravlja ves čas komandirske posle. Določa smer premikanja, pošilja patrulje, odreja likvidatorja Katarine, ki ni kriva, ker je pripeljala nemškega oficirja, ampak je kriva zaradi neke stare krivde, nemara Evine, ali kaj. Nikoli tudi ne bi partizani, posebno pa še pred hajke, dopustili kaj takega, da gre obsojeni izdajalec domov, kakor je tudi gotovo, da ne bi v ofenzivi določili za likvidatorja komandanta, na katerem sloni vsa teža borbe in mora voditi svojo eno-

to. Prav tako je nemogoče, da bi Nemcem pred nosom streljali iz-dajalca, ko Nemci še niso vedeli, kje so partizani in je bilo le — tem treba zakonspirirati svoje položaje. In končno komandant Gregor: mladeniško je zaljubljen, v najbolj kritičnem trenutku zapusti svojo enoto in najverjetneje pade in boče poginuti ob ljubljenskem dekletu, ki je izdajalka, kajti rešiti se v opisani situaciji ni bilo mogoče.

V vsaki hajki so partizanski komandirji podesetorili svoja čutila, da so izpeljali ljudi s čim manjšimi žrtvami iz zanke, ne pa da bi v takšni situaciji zapustili svojo enoto. To bi bilo neodpušljivo in tega partizanski komandirji niso nikoli delali.

In končno sta tu še lika obeh komisarjev, Gabra v drugi in Janeza v četrti noveli. Nikakor ne mislim trditi, da so bili partizanski komisarji brez napake, da so bili to neki čudoviti, idealni vzorni ljudje, polni vseh mogočih vrlin, ki jih premore človek. Ne. Bili so kakor vsi drugi borci živi ljudje, ljudje iz mesa in krvi. Toda nedvomno je zgodovinsko dejstvo, da so imeli politični komisarji velikansko vlogo pri ustanovitvi naše vojske, pri njeni vojaški in politični graditvi, pri njeni organizacijski utrditvi. Njihov vzgojni pomen je v tem, da so navajali borce k borbenosti, vztrajnosti, požrtvovalnosti in poštenosti, da so pomagali ustvarjati plemenite tovaršijske odnose, da so vzgajali svoje ljudi v ljubezni do sočloveka, do posameznika. Njihov delež pri klesanju lika našega partizana, današnjega vojaka Jugoslovanske ljudske armade je bil odločujoč. Politkomisarji so bili duše partizanskih enot. Na njih je slonela skrb za ranjence, ne glede na to ali so bili ranjenci sovražnikovi ali partizanski.

In kakšna komisarja je naslikal Kocbek v svojih dveh novelah? V prvi noveli je to strašni prišepetovalec, ki pritiska na najbolj rafiniran način na partizana, da bi izvoril likvidacijo izdajalca. Prigovarja mu kakor Mejstjo, pravi Fajfar v svojih »Pomislekib«. Kakšen je komisar Janez v zadnji noveli? Mrzlo nečloveški, sadistično preračunljiv. Od kod se jemljejo ti liki komisarjev v Kocbekove novele? Kje jih je srečal? V partizanih? Mi, nekdanji partizani ne pozna-

mo takšnih komisarjev. Če je kdaj kje bil tak komisar, je hitro opravił. Takih komisarjev iz partizanov ne poznamo. Pa! O, poznamo jih! Iz belogardistične literature, iz belogardističnih časopisov, brošur in knjig, ki jih je tiskala bela garda. To so bili vedno nečloveški, krvavo rdeči komisarji, polni zločinov. Ali je Kocbek hotel naslikati takšne komisarje? Še neka druga misel se mi vriva. Znano je, da so bili komisarji v partizanskih enotah komunisti, člani Partije. Ali je Kocbekova ocena komisarjev ocena naših članov Partije v partizanih. Ali je to zavračanje materialističnega svetovnega nazora od človeka, ki pripada drugi plati? Upam, da ni tako, vendar sem prepričan, da se je ista misel zbudila pri celi vrsti bralcev.

To so Kocbekovi partizani. Niti eden od njih ni podoben liku resničnega partizana, partizana, ki je izvojeval zmago, niti eden ni podoben toliko partizanskim borcev, ki jih pozna naše ljudstvo. Kocbekovi partizani ne samo slabo odražajo lik partizanskega borca, ampak ta lik rušijo, maličijo in potvarjajo.

To je nova Kocbekova knjiga — taka se kaže v očeh nekdanjih partizanskih borcev. Ne vem, kakšne namene je imel Kocbek, ko je pisal (v srce človeku pač težko vidiš), toda gotovo postavlja knjiga v kaj čudno luč njega samega, Kocbeka, nekdanjega partizana, ki je šel od 1941. leta, od vsega začetka, v korak z borečim se slovenskim ljudstvom.

Janez Vipotnik

Franček Saje: „Belogardizem“

Dolgo napovedovano delo Frančka Sajeta je izšlo, potem ko smo imeli že poprej priložnost brati nekatere njegove odstavke v našem dnevnem časopisju. Nestrpno pričakovana knjiga nas ni razočarala. Če pomislimo, da obsega nad 800 strani ter da jo je moral v glavnem avtor sam sestaviti, lahko ugotovimo, da je bilo s tem opravljeno velikansko in koristno delo.

Ne mislim se ukvarjati s podrobnim ocenjevanjem knjige. Tega dela se bo morda lotil kak poklicni zgodovinar. Sem in tja sem opazil malenkostne pomote, ki pa na vrednost celote nikakor ne vplivajo. (Svetoval bi, da se pri morebitnem ponatisu tudi ter stvari popravijo.) V celoti vzeto pa bo delo za večino bralcev pravo odkritje. Tudi tisti, ki podrobneje poznajo zgodovino narodnega izdajstva na Slovenskem, bodo našli v Saje-tovi knjigi sistematičen in pripriljiv pregled v nastanek in razvoj izdajstva vseh vrst. Takega pregleda do zdaj nismo imeli, poznali smo le fragmente, ki smo jih doživljali za časa borbe ali pa po vojni zvedeli z raznih sodnih procesov. Saje je uporabil številne dokumente, katerih večina je bila odkrita šele zadnja leta z natančnejšim pregledom okupatorskih in izdajalskih arhivov ter vse to gradivo razvrstil v pregledno za-

poredje. S tem smo dobili celotno sliko narodne izdaje vse do ustanovitve Rupnikovega domobranstva. Obdelava nadaljnje gradiva je v delu, tako da bo v do-glednem času pred nami razgnje-na celotna temna stran okupacije.

Saje je prepričljivo in z dokumenti osvetlil najprej začetke izdaje v letu 1941. Zelo zgodaj so začeli izdajalci misliti na aktivni nastop. Tudi vodstvu osvobodilnega gibanja dolgo niso bile jasne konture zbiranja in priprav-ljanja v reakcionarnih krogih vseh vrst. Z mnogimi od teh ljudi je Fronta prve mesece vzdrževala stike in jih skušala pridobiti za enoten nastop (Gosar, Šolar, Per-šuh, razni oficirji). Poskusi front-nega vodstva so bili seveda brez uspeha, ker so vsi ti ljudje med-tem že imeli svoje račune ter so se pripravljali za svoj izdajalski posel. Danes se nam kaže v novi luči tudi vloga tako imenovane sredine, kamor smo takrat v do-bri veri prištevali mnoge bivše politične ljudi, ki so danes raz-krinkami kot pravi protiljudski zarotniki, ki so bili na zunaj si-cer previdni, na skrivaj pa so igrali važno vlogo zlasti med čet-niškim gibanjem.

Posebno porazna pa je Saje-tova knjiga za cerkev in duhovščino na Slovenskem. V jesenskih mesecih, ko je začela Fronta raz-krivati sovražne nastope posa-meznih duhovnikov proti osvobo-

*Na Pohorju, na Osankarici, 8. januarja 1943. leta, po junaški borbi
Pohorskega bataljona*

dilnemu gibanju in ko je pošiljala škofu Rožmanu pisma, da bi s tem cerkev vsaj nevtralizirala, je bila v resnici že na delu z redkimi izjemami skoraj vsa duhovščina v ljubljanski škofiji ter je preko Katoliške akcije pripravljala državljansko vojno. Vloga Katoliške akcije, zarotniške in konspirativne klerofašistične organizacije, je v Sajejovi knjigi popolnoma razkrinkana. To je bila najbolj podla priprava za krvavi obračun z vsemi progresivnimi silami, tu je bilo tudi jedro bele garde, ki se je razmahnila naslednje leto. Prav tako so imeli do zdaj mnogi napačno predstavo o nastajanju bele garde, češ da so jo s silo ustanavljali Italijani. V resnici so k ustanavljanju oboroženih belogardističnih oddelkov in postojank silili klerofašistični voditelji na čelu s škofom ter pri tem poklicali na pomoč tudi vatikansko diplomacijo. Šele na ta vsestranski cerkveni pritisk so Italijani popustili ter začeli dovoljevati ustanavljanje vaških straž. Vaške straže so skoraj brez izjeme ustanavljali duhovniki. Saje navaja številne prošnje duhovnikov na italijanska poveljstva, da dovolijo ustanovitev bele garde. Silno redki so primeri, da je vaška straža nastala brez sodelovanja duhovščine. Prav tako so silno redki farovži, ki se niso omadeževali z narodnim izdajstvom, in najbrž bi bilo prstov ene same roke preveč, če bi jih hotel vse naštet. To je silno porazna ugotovitev za duhovščino, zlasti pa

danes, ko se vsi delajo lepi ter zatirujejo drug za drugim, da so bili nedolžna jagnjeta. Še najbolje so prišli skozi to izdajalsko skušnjavo tisti, ki so bili pregnani s Stajerske in Gorenjske ter niso imeli priložnosti, da bi se vrnili v Ljubljansko škofijo, in pa del duhovščine na Primorskem, kamor je izdajalska kuga iz ljubljanske škofije uspela prodreti šele kasneje po kapitulaciji Italije. Teh stvari danes ne smemo pozabiti, ker imamo dan za dnevno popravilo s istim duhom v cerkvenih vrstah, kakršnega je naše ljudstvo bridko občutilo za časa osvobodilne borbe. Duh je še vedno isti, samo da so njegovi nosilci postali previdnejši ter jih je poraz na bojnem polju poučil, da mi mogoče z glavo skozi zid. Kužni zadah belogardizma in zarotniške Katoliške akcije še vedno veje iz mnogih farovžev ter odvaja verne ljudi od socializma. Tako je postal izgovor mnogih duhovnikov, da se ne zanimajo za politiko, izrazito politično geslo, ki naj odvaja vernike od dela za skupno srečo v socialistični domovini. Ne dajmo se prevarati, da je to kaj drugega, kakor direktna linija Sv. Urha in drugih izdajalskih morišč — samo da je prilagojena novim razmeram in potrebam.

Sajejova knjiga bo mnogo pripomogla, da bo vsakdo dobil jasno sliko o celoti najsrmatnejšega pojava v slovenski zgodovini. Taka podoba je potrebna dandanes slehernemu slovenskemu človeku, ki je iskreno privržen svo-

ji domovini in socializmu. Za vse naše ljudstvo je bila izkušnja z belogardizmom izredno dragocena. Razkrile so se vse temne reakcionarne in zločinske sile ter njihovi nosilci. Nikdar več ne bodo imeli priložnosti, da bi se takoka težka izkušnja ponovila. Nihče naj ne računa na pozabljenost ali lahkovernost ljudskih sil, da bi se lahko znova prikradel ter iz teme naskočil našo svobodo in vrednote socializma.

»Belogardizem« Frančka Sajeja je obenem ogledalo, ki ga danes lahko postavimo pred obraz vsem tistim, ki skušajo kaliti vodo z govoričenjem o zatiranju cerkve in duhovščine. Nasprotno po vsem, kar se je zgodilo, je naše ljudstvo in ljudska oblast silno milosrdna ter je marsikaj spregledala, za kar bi vsaka država na svetu krivce klicala na odgovornost. Zmagovita socialistična revolucija se ni izživila v maščevalnosti, ampak je v pravem človeškem duhu dala tudi tistim, ki so grešili proti ljudstvu, priložnost, da popravijo storjene grehe ter se vključijo v miselnost in težnje osvobojenega ljudstva. Zato so danes vsi očitki popolnoma nepotrebni, na mestu pa bi bila hvaležnost in, če hočete, iskreno spreobrnjenje.

Franček Saje je pregledno obrazložil tudi prepletanje raznih grupacij v izdajalskem taboru. Poleg klerofašistov, ki so tudi znotraj svojih vrst spletkarili, so igrali posebno perfidno vlogo četniki. Skupine so si bile često med seboj v laseh in je prihajalo tudi do krvavega obračunavanja. Septembra 1943 so eni kot drugi doživeli popoln polom. Pod Nemci, svojimi novimi gospodarji, so znova prišli do sape. Logično neusmiljeni potek vojne pa jim ni bil naklonjen. Maja 1945 so komaj še našli trenutek, da so v Ljubljani zaigrali komedijo s svojim parlamentom in vlado, in že so odkurili čez mejo.

Vse to ne bo nikdar pozabljeno. Ostalo bo pravično ocenjeno v naši zgodovini in pozni rodovi bodo preklinjali gnusne izdajalce. Franček Saje pa ima veliko zaslug, da smo že tako zgodaj dobili dokumentaren in prepričljiv pregled nad prvim razdobjem narodne izdaje. Težko bomo čakali drugega dela, v katerem bo obdelal domobranstvo.

Tone Fajfar

Razgovor s piscem knjige „Partizanske slike“

Meseca decembra lani je izšla v založbi GO ZB NOV Slovenije knjiga: »Partizanske slike«. Ob tej priliki smo naprosili pisca te knjige, tovariša Matevža Hacea, da nam je odgovoril na nekaj vprašanj.

TOVARIŠ MATEVŽ, KDAJ SI PRIČEL PISATI IN KJE SI PRIOBČEVAL?

»Pisati sem začel okoli 1936 leta. To so bili pravzaprav skromni zapiski, dopisi in članki o bednem življenju gozdnih in žagarskih delavcev ter o našem sindikalnem gibanju. Vse, kar sem tedaj napisal, je bilo seveda resnično, ker sem trdo življenje predvojnega delavca-gozdarja doživel sam doma in v tujini. Moji članki so bili priobčeni v raznih naprednih sindikalnih glasilih. Tudi v Franciji, kjer sem bil pred vojno gozdni delavec, sem sodeloval kot dopisnik slovensko-hrvaškega časopisa »Glas izsejencev«, ki je izhajal v Parizu in katerega urednik je bil tovariš Tomo Brejc. Ne spominjam se več, kako sem tedaj pisal, vem pa, da sem že tedaj pisal z ljubeznijo, čeprav je bila moja roka mnogo bolj vajena žage in sekire, kakor pa svinčnika...«

KAKO IN KDAJ SO NASTALE »PARTIZANSKE SLIKE«?

»Če hočem na kratko povedati o nastanku »Partizanskih slik«, moram seči nekoliko v preteklost. Sprva kot aktivist, nato terencec, in končno kot partizanski borec in komisar sem imel navedo, da sem skoraj vse dogodke in poteke akcij zapisoval v beležnico. Zapiske sem bogatil in dopolnjeval s številnimi junaškimi podvigi padlih partizanov in aktivistov. Ščasoma mi je postala beležnica pomembna dragocenost. In čuval sem jo — kakor svoje orožje. A ne zgolj zato, da jo ne bi izgubil — zavedal sem se, če bi slučajno prišla v roke sovražniku, da bi le-ta lahko izkoristil dragocene podatke — temveč, ker sem iz nje lahko razbral pomembne partizanske akcije in dogodke ter podvige živih in padlih borcev ali enot.

Ko sem po osvoboditvi večkrat pregledoval to beležnico —

Matevž Hace

hranim jo še danes —, sem razmišljal, kako bi iz vsega tega sestavil nekakšen kronološki zapissek. Kasneje — bilo je 1946. leta — sem se odločil, da bom namesto kronološkega zaporedja napisal po zapiskih in po spominu krajše zgodbe, črtice in novele iz partizanskega življenja. Zamislil oz. živo sem si predstavljal posamezno osebo, s katero sem živel oz. sem jo dobro poznal, hkrati prikazal še pokrajino, kjer se del zgodbe odvija in delno tudi partizanske enote, vezane za dogodkom. Vsaka zgodba ima seveda nekaj svojstvenega. Vse pa so pisane preprosto, rekel bi — vsebina je kar najbolj podobna pravemu partizanskemu okolju. Nekaj partizanskih zgodb sem od leta 1946 dalje objavil. Kasneje, ko sem te svoje zgodbe oz. črtice znova pregledoval, sem še marsikaj izpopolnil in dodal. In kako so nastale »Partizanske slike«? Preprosto: zbral sem napisane zgodbe, jih nekoliko izboljšal in pripravil za knjigo.

TOVARIŠ MATEVŽ, ZANIMA NAS, ČE SE KAJ PIŠEŠ. MORDA IMAS ŠE KAJ PRIPRAVLJENO ZA TISK?

»Res, še vedno pišem. Snov za jemam iz partizanskega življenja, nekaj stvari pa tudi iz povojne dobe. Imam pa pripravljen že daljši tekst za knjigo: »Komisarjevi zapiski«. Vendar povem, da mi je uspelo do sedaj obdelati

še del tega obsežnega načrta. »Komisarjevi zapiski« bodo nekaj odraz takratne dobe, partizanskih razmer, notranjega partizanskega življenja v raznih štabih enot, v številnih enotah samih, življenje naših mitraljezcev, bombašev, borcev, obveščevalcev, intendantov, kulturnikov, propagandistov itd. V tem besedilu oz. delu bodo predvsem moja lastna doživetja od tedaj, ko sem postal aktivist, borec, ter vsi dogodki iz borb, pohodov, političnega in partijskega dela na terenu in v partizanskih enotah. V teh zapiskih pa bodo tudi številna imena borcev, ki so junaško padli, ali pa so še sedaj živi in delajo v JLA, ali v političnih organizacijah ali pa drugje v gospodarskih panogah in državni upravi. — Da zbiram in dopolnujem »Komisarjeve zapiske«, mi nalaga dolžnost do naše ljudske revolucije, spomin do padlih partizanov, ki sem jih poznal in srečal v NOB, skratka vse to mi nalaga končno tudi človeško-partizanski odnos do tovarišev, ki so šli skozi našo ljudsko revolucijo.«

KAKO SI ZADOVOLJEN S »PARTIZANSKIMI SLIKAMI«?

»Kako? Težko bi jih jaz sam ocenil. To so pravzaprav moji prvenci, zbrani v knjigi. Iskreno priznam, da bi bili lahko še boljše

obdelani. Naj ob tej priliki povem še to! Prepričan sem, da sem s to svojo knjigo prispeval le skromen delež ne toliko k »visoki« literaturi, temveč k dokumentom o zgodovini naše narodno osvobodilne borbe. Nimam nikake literarne šole, s čemer hočem reči, da se za pisanje literarnih del nisem nikjer izsolal. Učilo me je trdo predvojno delavčevstvo življenje in kasneje borba na življenje in smrt s sovražniki naše domovine. Zato verjetno moje zgodbe nimajo takomimenovanih literarnih zapletov, prepletov in kombinacij. Čeprav jih ni, pa so osebe, ljudje, partizani v mojih zgodbah resnični. So bili ali pa so še živi. Vse zgodbe so odraz pravega partizanskega življenja in zato tudi napisane tako, kot je resnično bilo. Nikakih ponaredkov ni, ker jih — preprosto povedano — kot aktiven frontni bореc nisem mogel napraviti. Ne zanikam pa, da se tudi snov iz narodno osvobodilne borbe, oz. take resnične zgodbe ne bi dale napisati boljše. Mnenja pa sem, da je potrebno za čisto literarno obdelovanje te snovi upoštevati najprej resnične dogodbe. Rekel bi pravzaprav, da mora biti osnova literarnim delom s partizansko motiviko predvsem — dokumentarnost. Ker se sicer še lahko komu pripeti podobno, kakor se je nedavno znamenitemu pisatelju, ki je — verjetno — dobro literarno obdelal to snov, pri tem pa ponaredil oz. spremenil resničnost in verodostojnost partizanskega življenja. Čudim se tudi, zakaj po osvoboditvi tako malo obdelujejo našo NOB — bodisi literarno ali dokumentarno! — tisti, ki so bili v operativnih enotah. Predvsem zaradi dolžnosti, ki jo imamo do zgodovine, bi bilo to potrebno. Če pa se boje, da bi prišli zaradi »preproste« obdelave v zobe nekaterim »literatom«, ki večkrat raje vidijo, da take ali podobne zgodbe oz. dela iz partizanskega življenja raje ne bi izšla, je ta bojazen odveč! Saj nas končno ne sme motiti — in nas tudi ne moti! — to, da marsikdaj literarna javnost oz. kritika prezre izide novih knjig s partizansko vsebino. Zavedajmo se, da imamo dolžnost do zgodovine, in zato skušajmo dokumente naše najslavnejše dobe ohraniti tudi v knjigah!«

Iz zgodovine druge svetovne vojne

»Vojna biblioteka« v Beogradu je izdala dve pomembni deli vojno - zgodovinskega značaja: ameriškega generala Eisenhowerja »Od invazije do zmage« in britanskega feldmaršala Montgomeryja »Od El Alameina do Baltskega morja«.

Eisenhower opisuje celoten potek invazije v Francijo vse do nemške kapitulacije. Kot vrhovni komandant vseh zapadnih zavezniških sil obravnava pretežno strateško stran vojnih operacij, obširno obdeluje planiranje in tehnične priprave.

Montgomery začena z bitko pri El Alameinu, tik preden se je Rommelu posrečilo vdreti v Egipt. V tem kritičnem trenutku,

ko je bila na nitki usoda Srednjega vzhoda, je prevzel poveljstvo Montgomery, ki je nato po preboju pri El Alameinu v bliskovitem pohodu zavzel Libijo in Tripolitanijo ter sodeloval pri uničenju nemško-italijanske vojske v Tunisu. Zatem je s svojo 8 armado sodeloval pri invaziji Sicilije in Italije. Po tem velikem uspehu je bil poklican za komandanta angleške vojske pri invaziji v Francijo. Montgomery podrobno opisuje posamezne operacije in pri tem obravnava tudi probleme oskrbovanja armade.

Obe knjigi sta opremljeni s številnimi zemljevidi in shemami ter poučni za vsakogar, ki se bavi z vojno zgodovino ali vojaško vedo.

ZIVLJENJE IN DELO NAŠIH ORGANIZACIJ

Za poživljanje tradicij NOB — za krepitev obrambne moči naše države

Izvršilni odbor Centralnega odbora Zveze borcev je imel 26. decembra redno sejo, ki ji je predsedoval predsednik Zveze borcev Aleksander Rankovič, navzoča pa sta bila tudi podpredsednika Djuro Pucar-Stari in Ivan Gošnjak. Na tej seji je generalni sekretar ZB Velimir Stojnić poročal o delu organizacije, po živahni razpravi pa so bili sprejeti naslednji sklepi o bodočem delu organizacije ZB:

1. *Delo za poživljanje bojnih tradicij NOV.* Organizacija Zveze borcev je sodelovala pri proslavi 10. obletnice ljudske revolucije v najbolj raznovrstnih oblikah: s predavanji, konferencami, komemoracijami, z akademijami, partizanskimi večeri itd. Sestanki borcev, ki so zdaj sicer razpršeni po vsej državi, so izpolnjeni z raznovrstnimi in bogatimi programi; imajo ogromen moralno-politični pomen za okrepitev enotnosti ljudstva, prav tako pa za oživljanje tradicij ter varovanje spominov na narodnoosvobodilni boj. Na teh manifestacijah borcev je treba zaradi njihovega velikega vzgojnega pomena v prihodnosti ustvariti najširše sodelovanje kmečke, delavske in šolske mladine.

2. *Delo za okrepitev obrambne sposobnosti naše države.* — Zveza borcev ima široko delovno področje za dviganje bojne sposobnosti naših narodov. Predvsem je treba še bolj razvijati in krepiti vez ter sodelovanje med ZB in našo Armado. Ena izmed oblik tega sodelovanja je dejavnost naše

organizacije v predvojaški vzgoji. Kot neposredna naloga organizacije ZB se postavlja množično in prostovoljno vključevanje ženske mladine v predvojaško vzgojo, kakor tudi popolna pritegnitev delavske mladine. Druga važna naloga je nadaljnje razvijanje dela za izvenarmadno vojno vzgojo.

3. *Sodelovanje z Zvezo za telesno vzgojo »Partizan«.* — Zveza za telesno vzgojo »Partizan« je patriotska organizacija, ki ima največ pogojev za zbiranje mlade generacije v svojih vrstah, njena naloga pa je, vzgajati svoje člane v zdrave, krepke in zavestne graditelje socializma ter sposobne borce za neodvisnost in svobodo domovine. Ena izmed neposrednih nalog »Partizana« je tudi širše zbiranje kmečke mladine.

4. *Sodelovanje z mednarodnimi organizacijami bivših borcev.* Glede na razširjanje zvez s tujimi organizacijami nalaga Centralni odbor ZB od-

delku za mednarodne zveze pri CO ZB, naj stalno skrbi za nadaljnje razširjanje okrepitev in poglobitev teh zvez.

5. *Organizacijski ukrepi:* a) treba je proučiti vprašanja zbiranja in ustanovitve posebne organizacije rezervnih oficirjev, za kar je osnovan iniciativni odbor; b) v celotni dejavnosti zveze aktivno sodelujejo člani Zveze, ki so bili med narodno-osvobodilno vojno v ujetniških in koncentracijskih taboriščih. Ti dve sekciji imata nalogo, da razen nalog, ki jih imajo člani ZB, razvijata tudi dejavnost bivših vojnih ujetnikov, izgnancev in internirancev v zbiranju zgodovinskega gradiva iz njihovega življenja in boja v taboriščih.

6. *Zastava.* Ustanavlja se zastava Zveze borcev narodno-osvobodilne vojne, ki je enotna za vso organizacijo. Imele jo bodo vse osnovne organizacije in odbori.

7. *Ugotavljanje, urejanja in vzdrževanje grobov padlih borcev in žrtev fašističnega terorja.* Kljub vsem dosedanjim naporom še nimamo urejenih grobišč padlih borcev in žrtev fašističnega terorja. Sekretariatu Centralnega odbora je naročeno, naj v sporazumu s Svetom za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti izdela načrt zakonskih predpisov, ki bi uredili to vprašanje.

Na seji je bil izvoljen iniciativni odbor za osnovanje združenja rezervnih oficirjev, osnovana je bila sekcija bivših vojnih ujetnikov pri Centralnem odboru ZB, naposled pa je bila osnovana sekcija bivših izgnancev in internirancev.

Prvi spomenik padlim v Postojni

V postojnskem okraju so postavili padlim borcem in žrtvam fašizma že številne spomenike in spominske plošče. S tem so se najlepše oddolžili spominu junakov NOB.

Med redkimi kraji, kjer pa doslej še niso postavili spomenika, je mesto Postojna. A ne zato, ker morda v Postojni ne bi imeli junakov osvobodilne borbe! Niti to ni vzrok, da niso postavili spomenika ali vsaj plošče, ker morda nimajo iz NOB kakkega pomebnejšega dogodka! Kje je potem vzrok? Delno je to opravičljivo, da so najprej pomagali pri postavitvi spomenikov izven okrajnega središča. Nekoliko pa spet za to, ker so — če lahko tako rečemo — pozabili, da bi bilo po tolikih letih le potrebno tudi v Postojni postaviti dostojen in veličasten spomenik. Naj bo tako ali tako — že lani v jeseni so resno zgrabili za delo in pripravili vse, da bo letos spomenik v Postojni odkrit.

Za postavitev spomenika so izbrali prostor pred novo osnovno šolo. Načrt za preureditev prostora pred šolo je napravil inž. Omahen, in bo izgled bodočega parka približno tak: prostor bodo zasadili s travo in lepotičnim grmovjem, postavili bodo klopi in napravili steze. Na višjem prostoru pa bo na podstavku, okoli katerega bodo skale, stal 2,50 m visok kip partizana oz. delavca s puško v roki, ulit iz bronu. Bronasti del spomenika izdeluje akademski kipar France Smerdu. Računajo, da bodo v Ljubljani ulili kip še v mesecu januarju letos, spomenik pa, da bodo odkrili 27. aprila letos. Upajmo, da bodo Postojnčani držali besedo!

V spomin 29 padlim

V počastitev desetletnice Jugoslovanske ljudske armade je organizacija Zveze borcev v Gornjem Polju - Soteski pri Dolenjskih Toplicah odkrila 23. decembra spomenik. V spomeniku je vzdana tudi marmornata plošča, v kateri so izklesana imena 22 padlih borcev in 7 žrtev fašističnega nasilja iz vasi Gornje Polje, Gaberje, Drenje in Soteska.

Spomenik so postavili ob cesti, po kateri so partizani nosili v oddaljene partizanske bolnice številne ranjence.

Poznate objavljeni fotografiji?

Muzej Narodne osvoboditve v Ljubljani nam je poslal dve fotografiji, z željo, da ju objavimo v naši reviji. Še doslej ni namreč uspelo Muzeju ugotoviti kraje oz. partizanske enote, ki so na fotografijah. Ker pa imajo fotografije šele tedaj pravo dokumentarno vrednost, če je tudi njihova vsebina dokumentirana, torej, če vemo, kje je bilo fotografirano oz. kaj predstavlja, je to seveda za našo NOB še bolj potrebno in važno. Mnenje Muzeja je, da sta obe fotografiji s Kočevskega. Fotografiji sta bili zaplenjeni v italijanskih vojaških arhivih, Italijani pa so jih odvzeli tovarišu Borisu Racetu, ko je bil meseca marca 1943. leta aretiran v Ljubljani. Naprošamo vse partizane oz. aktiviste, da skušajo dokumentirati omenjeni fotografiji, podatke pa pošljejo našemu uredništvu.

Odlikovanci!

Vsi, ki ste v preteklih mesecih prejeli vojaška odlikovanja, preglejte, če se številke na »Uverenjih« ujemajo s številkami na vaših odlikovanjih. Če imate različne številke, sporočite na Glavni odbor Zveze borcev NOV Slovenije, Ljubljana.

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA

„Fiksir“

Veste li, kaj je to fiksir? Za tiste, ki tega ne vedo, je treba pojasniti, da je to drobno zmlati kuhinjski soli podobna tvarina, kemikalija, ki jo v vodi raztopljeno uporabljajo fotografi v procesu razvijanja filmov, plošč in slik.

Spomladi štirinštiridesetega se je fotoreporter Jože Petek zdravil nekje na Moravškem, istočasno pa že urejeval svojo fototehniko, ki naj bi spet začela delati. Zato je pisal po kurirski pošti svojemu šefu propagande v Gornji grad in ga prosil, naj mu on skuša preskrbeti samo še fiksir, ker da vse ostalo za fototehniko že ima.

Preko terencev v Mariboru nabavljeno dozo fiksirja so po isti kurirski pošti poslali iz Gornjega gradu na Moravsko. Toda pošiljka je spotoma brez sledu — izginila. Med tem pa je Petek dobil nalog, naj se preseli na

osvobojeno ozemlje Zg. Savinjske doline.

Ko je tako potujoč tovariš Petek neko noč prespal v kurirski postaji, je opazil v hiši, kjer je spal, na polici sumljivo dozo z znano etiketo, kjer je pisalo: »Fiksir«. Povprašal je tedaj kurirja - domačina, čemu jim služi ta beli prah (ki ga je bilo samo še polovico v skatli). Dobil je odgovor:

»Veš, tovariš, to so najboljše »arcmije« proti potenju nog! Vedno sem imel od znoja do krvi prejedene noge, saj veš, da mi kurirji dosti hodimo. Odkar pa tega vruga natresamo v čevlje, se nam noge ne potijo več. Natresi si še ti malo, boš videl, kako boš lahko hodil!«

Zastrupljene cigarete

V času, ko tudi najbolj strastni kadilci že po več dni niso imeli čika v ustih, so na Primorskem zaplenili partizani nekaj tisoč cigaret. Toda kot nalašč so v štabu istočasno izvedeli za novico, da so na Dolenjskem belogardisti nastavili partizanom — zastrupljene cigarete. Zato je tovariš Maks Perc odredil, naj te zaplenjene cigarete kljub vsej tobačni lakoti ostanejo do nadaljnega nedotaknjene.

Toda to je bila za tovariša Pokija in za tovariša zdravnika le prehuda skušnjava! Se pravi, prvi je Poki vzel paketč cigaret, zdravnik pa ga je le sila poželjivo opazoval in modroval: »Pa, če so zastrupljene?! No, ko pa ti, in če ti umreš, pa naj še jaz!« Tako sta drug za drugim oba prižgala in strastno vlekla vase tobakov dim; sprva bolj nalahko, nato pa vse krepkeje.

Naenkrat pa si je Poki izmislil: »Veš, doktor, meni je že slabo! Zavija me, na bruhanje mi gre...«

In doktor nato: »Tudi meni se zdi, da dobivam vročino.«

Pokiju je uspelo, da je prav uspešno nadaljeval igro hudega bolnika. Pod takšnim vplivom je zdravnik (pa zares!) dobival vse

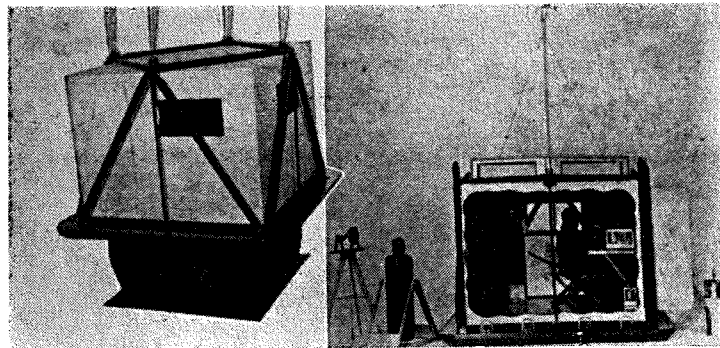
višjo temperaturo in se trudil, da bi se spomnil, kaj bi bilo koristno ukreniti zaradi te zastrupitve. Ko pa se v štabu le niso mogli več vzdržati smeha, se je tovariš Popi drugemu »zastrupljenemu tovarišu izpovedal, kako da ga je bil dobro potegniti. Toda zdravnik — seveda ozdravljen — je vstal iz bolniške postelje šele tedaj, ko si je Poki korajžno nažgal novo cigareto.

TEHNIKA IN NJENE NOVOSTI

Padalo za velike predmete

Novost v tehniki transportnega padalstva predstavlja gigantsko padalo, katerega uporabnost zaenkrat še preizkušajo konstruktorji v letalski bazi Wright-Patterson, ZDA. Pado lahko nosi do tri tone tovora, kateri je nameščen pod njim v velikem zaboju posebne oblike. Na zunanji strani tega zaboja so pritrjeni štirje veliki gumijasti odbijači, ki ublažijo udarec pri padcu na tlo.

Ce bo to padalo dobro prestalo vse podrobne preizkušnje, bo to prvič v zgodovini padalstva, jemi izpremeniti n. pr. v zasilno bivališče, majhno meteorološko postajo, postajo za prvo pomoč itd. Notranja oprema je pač odvisna od poznejše uporabe. Graditelji tega velikanskega padala s kabino pod njim, napovedujejo njegovo veliko koristnost tudi pri reševanju raznih ekspedicij v nedostopnih polarnih predelih.

Reševanje letalcev na morju

V ameriški aviaciji spada v obvezno osebno opremo vsakega letalca tudi poseben gumijast telovnik, ki ga je mogoče napihniti s stisnjenim zrakom. V primeru nesreče nad morjem drži tak napihnjeni telovnik letalca na vodi in mu služi kot rešilni pas. To pa seveda ob nesrečah nad odprtim morjem še ni dovolj; treba je posadki ponesrečenega letala tudi nuditi čimprejšnjo pomoč. Zato odvržejo posebna reševalna letala ponesrečenec vse, kar potrebujejo v prvi sili.

Reševalno letalo spusti na kraj, kjer se ne morejo rešiti, da se sporazumejo s svojo bazo. Gumijasti čoln ima tudi svoje jadro, v katerega je bil zamotan še v zavitku pri spuščanju iz reševalnega letala.

Rešilne eksplozije

V britanski letalski industriji so pred kratkim izvršili nekaj poizkusov s posebnimi eksplozivnimi naboji, s katerimi je mogoče narediti odprtine v stene letala za odskok s padalom v pri-

meru nesreče. Pokazalo se je namreč, da izgubi pri letalskih nesrečah največ ljudi življenje, zato, ker nimajo časa ali možnosti, da bi iz padajočega letala odskočili s padalom. Najnovejši izum pa omogoča osebam v letalu, da ga v najkrajšem času zapustijo, če je treba.

V stenah letala so vgrajeni ob vsakem sedelu majhni naboji eksploziva, ki ga je mogoče ob določenem trenutku takoj vžgati. Če je potreba, to se pravi za slučaj nesreče, potnik samo vžge eksplozivni naboj poleg svojega sedela in ta napravi v steni letala trenutno dovolj veliko odprtino za odskok s padalom. Polnjenje naboja je tako izbrano, da je sicer učinkovito, potniku samemu pa pri tem ne preti nobena nevarnost od eksplozije.

Avtomobili in mraz

Pozimi povzroča vžiganje mrzlega motorja avtomobilskim vozačem mnogokrat velike teglavice. Zato se je odločilo vodstvo angleške tovarne avtomobilskih motorjev v Nuffieldu, da bo opravilo vrsto poizkusov v svrhu raziskovanja učinkov velikega mraza na avtomobile in njihove motorje. Ti poizkusi bodo potekali v velikem podzemnem hladilniku, ki je bil postavljen nalašč v ta namen in v katerem je mogoče znižati temperaturo na -25 stopinj Celzija. Vodstvo tovarne si obeta od teh poizkusov mnogo važnih podatkov, katere bo potem mogoče izkoristiti pri gradnji novih tipov avtomobilskih motorjev. Pričakujejo, da bodo prav na podlagi teh raziskovanj lahko izdelali poseben tip motorja, ki bo namenjen gradnji avtomobilov za v hladne predele in ki bo zlahka vžgal samo ob dotiku starterja.

Ker osebe, ki bo zaposleno pri teh poizkusih, ne bo moglo opravljati svojega dela v navadni obleki, bo dobilo posebno delovno obleko z električnim gretjem in letalsko obutev. Razen tega je za primer nevarnosti vgrajen v hladilnik alarmni zvonec, ki bi v primeru potrebe priklical pomoč, in pa še alarmna svetilka, ki bo zagorela, če bi se v hladilniku nabiral strupeni ogljikov monoksid. Hladilnik ima tudi posebno napravo, ki odvaja izpušne pline avtomobilskega motorja na prosto.

Prevozna nosila v avtomobilih

V New Yorku posvečajo pavisni zaščiti za primer vojne vsestransko pozornost. Med ukrepi so tudi številni iz zdravstvenega področja. Tako bodo letos opremili 400 velikih avtobusov s prevoznimi oziroma zložljivimi nosili. Tako preurejen avtobus, ki bo sicer še vedno služil potniškemu prometu, bodo v primeru potrebe v zelo kratkem času spremenili v reševalni avtobus s 16 nosili.

Nov gigantski angleški hidroavion

V angleški letalski tvornici Saunders dokončujejo največje vodno letalo, kar jih je bilo kdaj zgrajenih za potrebe angleškega letalstva. To vodno letalo je prvo od letal poizkusne serije tipa »Princess« in bo lahko zamenjalo z ozirom na svojo gigantsko gradnjo tri transportne ladje normalne nosilnosti.

Novo angleško vodno letalo, ki tehta 140 ton, je bilo po zamisli konstruktorja pravzaprav namenjeno potniškemu prometu, sedaj pa ga bodo uporabljali za prevoz čet. Letalo lahko vkrci 200 vojakov v polni opremi in leti z njimi 5.600 km brez pristanka. Njegovih 10 motorjev tipa Bristol-Proteus s turbopropulzijo ima skupno 35.000 k. m.

Z ozirom na njegov izredno velik akcijski radij bo angleško letalstvo uporabljalo nov hidroavion za povezavo svojih letalskih linij z Daljnim vzhodom in Avstralijo. Po proračunih konstruktorja sodeč, bo novo letalo preletelo pot med Anglijo in Južno Afriko v 24 urah, med Anglijo in Avstralijo pa v 50 urah, računajoč pri tem tudi pristanke.

Slepci „vidijo“ ovire

Ze med drugo svetovno vojno so v ZDA začeli proučevati napravo, ki bi omogočila slepim svobodno gibanje brez tuje pomoči in bi tako olajšala življenje mnogim slepim vojnim invalidom. Zamisel je temeljila na dejstvu,

da si netopir, ki je prav tako slep, pomaga med letom z nekakšnim »ultrazvočnim radarjem«, kateri mu omogoča varno in točno letanje tudi med ovirami. Netopir proizvaja glasove tako visoke frekvence, da jih človek ne sliši več, in sprejema njihov odboj od ovir. Radar je zgrajen na podobnem načelu: emitira snop elektronov in sprejema njihov odboj od najrazličnejših predmetov, na katerega jih usmerimo. Potrebno je torej zgraditi napravo za emisijo elektronov in ji priključiti še napravo, ki bo dajala slepcu znak, koliko je oddaljen od ovire oziroma predmeta, ki je pred njim. Ta oddaljenost zavisi od časa, ki je potreben, da dosepejo elektroni do ovire in se odbijejo od nje zopet nazaj.

Po večletnih naporih je znanstvenikom končno uspelo skonstruirati že zdavnaj zamišljeno napravo. Slepce nosi napravo v pokrivalu in posluša signale, ki jih sprejema od tega miniaturnega radarja. Radar v pokrivalo neprestano oddaja snop elektronov pred slepca, ki hodi, in mu s tem takoj javi vsako oviro na poti in njegovo oddaljenost do nje.

Leteči jeep

V vojaškem institutu za raziskovanje in razvoj ameriške vojske poizkušajo konstruirati nove vrste avtomobilov jeepov, ki

bodo lahko leteli po zraku in se gibali po zemlji.

Nedavno je v Ameriki odobrila uprava za civilno letalstvo načrte za izdelovanje takega jeepa, ki lahko leti in se giblje po zemlji. Skoraj bodo začeli tudi proizvajati take vrste jeepov za civilne potrebe. Tak jeep se lahko spremeni iz letala v vozilo za gibanje po zemlji, in to v dobrih petih minutah, iz tega vozila pa se lahko »sestavi« letalo v manj kakor sedmih minutah.

Načrti, katere še preizkušajo za izdelovanje takih vozil, predvidevajo, da bo imelo tako vozilo en motor in zaprto kabino, sestavljeno pa bo tako, da ga bo lahko »spremenil« v drugo »obliko« en sam človek.

Prenosni hangar

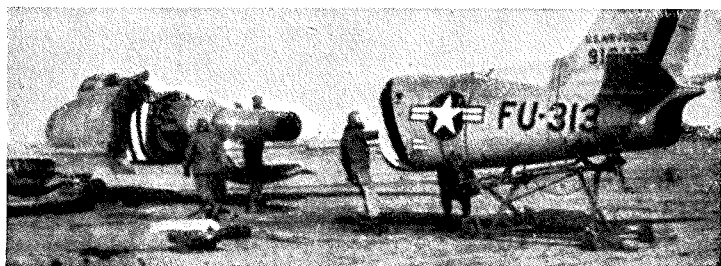
V nekem mestu v ZDA so nedavno postavili prvi prenosni hangar za letala. Prenosni hangar je sestavljen iz dveh delov v obliki trikotna. Na vsakem koncu so železna kolesa, podobna kolesom železniških vagonov. Ti prenosni deli so postavljeni na železnih tračnicah.

Ker so ti hangarji podobni školjkam, jih imenujejo »školjke«. Če je treba postaviti letalo v hangar, gre letalo v sredo med oba dela, nato pa se oba dela zapre. Hangar je visok 7,5 metrov, dolg (kadar je zaprt) 58 metrov, širok pa 33 metrov.

Letalo iz dveh delov

Zavezniško letalstvo na Koreji uporablja nov tip reaktivnega lovca »Sabre«, ki ga je z najpreprostejšim postopkom in v naj-

tor svoboden. Tako je prihranjenega mnogo časa pri raznih drobnih popravilih motorja, kar je v letalskih bazah tik za fronto ali

krajšem času mogoče razdreti na dva dela. Zadnji del trupa se pri tem izvleče iz prednjega s krili in motorjem, in tako ostane mo-

na fronti sami seveda velike važnosti. Ta nov tip reaktivnega lovca »Sabre« presega hitrost 1000 km na uro.

Delovni kolektiv

„FRANC LESKOŠEK“

tovarna metalnih konstrukcij

M A R I B O R

*želi vsem kolektivom v državi
in svojim odjemalcem srečno
novo leto 1952 ter mnogo*

uspehov in delovnih zmag pri izvrševanju petletnega plana

SPLOŠNO STAVBENO PODJETJE

L J U B L J A N A
V O Š N J A K O V A 6

GRADIVO SOKE GRAD-
NJE VSEH VRST
BOLNICE, INSTITUTE,

STANOVANJSKE ZGRADBE, INDUSTRIJSKA
POSLOPJA, TOVARNE IN PODOBNO

Republiško montažno podjetje

TOPLOVOD

LJUBLJANA - MARIBOR - KRANJ

Brzjav: Toplovod Ljubljana,

Telefon: 29-11, 21-10, Poštni predal št. 136

Tekoči račun: Narodna banka, Ljubljana, številka: 602-26161.0

IZVRSUJEMO MONTAZNA DELA

mrzle in tople vode, centralne kurjave in plina v hotelih, bolni-
cah šolah in sličnih zgradbah. Vročevodne, nizke in visokotlačne
parne kurjave, sesalne in prezračevalne naprave ter toplozrač-
ne kurjave v vseh industrijskih objektih. Vsa elektroinstala-
cijska dela. Lastna livarna s strojnokovinskim obratom.

KOLEKTIV

***Tovarne
sadnih sokov
in marmelade***

CELJE, Spodnja Hudinja

ŽELI
VSEM DELOVNIM LJUDEM
USPEHA POLNO
NOVO LETO
1952

Nudimo vam :

*marmelado vseh vrst,
razne sirupe,
džeme,
žganje,
sadne sokove*

Trpežni in za vsak čas primerni so
izdelki podjetja

„Volna“

industrija volnenih izdelkov

LAŠKO

Telefon: Laško 9 — Brzjav; Volna Laško —
Bančna zveza 625-43200-3

*Volneno blago za moške obleke,
ženske kostume, za moške in
ženske plašče, hubertusi,
volnene odeje in
mikana preja*

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE

KONSTRUKTOR

MARIBOR, PRI PARKU 5

s svojimi stranskimi obrati v Mariboru in Marenbergu

Ž A G E : Maribor, Jelovec, Marenberg

CEMENTNINE: „Gradivo“, Maribor

želi svojim dobaviteljem, investitorjem ter ostalim gradbenim
podjetjem

MNOGO USPEHOV V NOVEM LETU 1952

Potrošniki, zahtevajte v gostinskih podjetjih, da vam postrežejo vedno s svežim

LAŠKIM PIVOM

**ki ga redno dobavljajo v vseh večjih krajih poslujoča
založna skladišča**

Pivovarna Laško

TOVARNA USNJA

INDUS

**LJUBLJANA
SV. PETRA CESTA 72**

Brzovar. naslov: Indus Ljubljana
Telefon: 25-28, komerc. 42-25
Tek. rač. NB Ljublj., 604-44106-2

OBRATI: usnjarna, jermenarna, pikerija

I Z D E L U J E M O :

spodnje, gornje in tehnično usnje
(vegetabilni krom), pogonsko jermen-
je, šivalna jermena, tekstilne unten-
zilije, udarno jermenje, udarne pete,
mikalne hlače, manšone, pikerje (svi-
larske, bombažarske, volnarske itd.)

Grosistična trgavska podjetje

PREHRANA

Ljubljana

TYRŠEVA 15

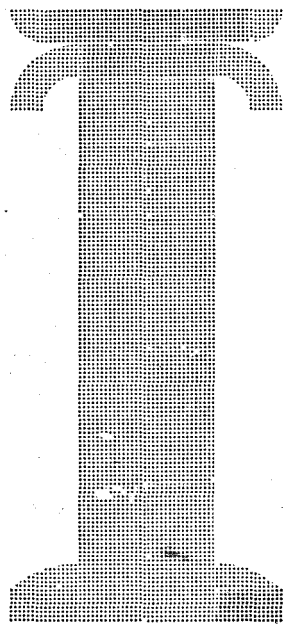
NUDI OKRAJNIM GROSISTOM, ZADRUGAM
IN TRGOVSKIM PODJETJEM ŽIVILA, ALKOHOL-
NE PIJAČE, KOLONIALNO BLAGO ITD. PO
NAJNIŽJIH CENAH

NAROČAJTE PISMENO ALI TELEFONSKO - 45-83

SPLOŠNO GRADBENÓ PODJETJE

PRIMORJE

A J D O V Š Č I N A

IZVRŠUJE VSA GRADBENA DELA
IMA LASTNE MEHANIČNE IN
MIZARSKE DELAVNICE, PARNO
Ž A G O I N A V T O P A R K

TESAR

LJUBLJANA, PARMOVA 45

Izvršuje
vsa tesarska in mizarska dela
v Sloveniji
in se naročnikom toplo priporoča

AGENCIJA

za promet z industrijskim blagom in kmetijskimi proizvodi za Istrsko okrožje

LJUBLJANA, Dapčevičev trg 2

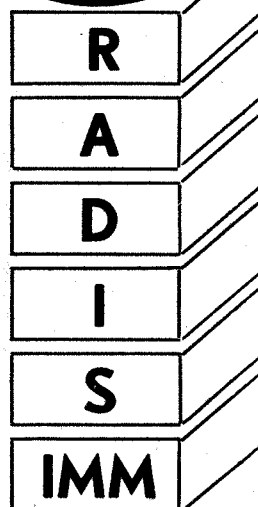
Poštni predal 274 — Telefon 50-98

Tekoči račun pri NB 604-69603

posreduje nabavo in prodajo industrijskih artiklov ter kmetijskih pridelkov
za podjetja Istrskega okrožja.

AMPELEA, Izola
ARRIGONI, Izola
ATTILIO DE LANGLADE, Koper
PRERAD, Portorož
OMNIA, Koper
FRUCTUS, Koper
SALVETTI, Piran
VINO, Koper
VINO EXPORT, Umag
VINARSKA ZADRUGA, Buje
CORRADO, Koper
ISTRA-BENZ, Koper

STIL, Koper
TOVARNA ŠCETK IN METEL, Koper
ZENA, Koper
SPLOŠNA TRGOVSKA, Koper
UPRAVA PIRANSKIH SOLIN, Portorož
BRODOGRADILISCE, Piran
MEST. TRG. PODJ. »EGIDA«, Koper
MESTNO PODJETJE ZA LOKALNO
GOSPODARSTVO, Koper
KOTARSKO TRGOVAČKO PODUZEČE
»BUJE«, Umag

(I V A N M A Č E K M A T I J A)

LJUBLJANA, BOHORIČEVA ULICA 24

TELEFON 55-42, 55-43, 55-44

Ž E L I

**PRI IZVRŠITVI PETLETKE
VSEM KOLEKTIVOM
MNOGO USPEHOV!**

BOREC

1952 ☆ 2

BOREC

VSEBINA 2. ŠTEVILKE

Ob ustanovitvi organizacije rezervnih oficirjev	33
Pomen organizacije rezervnih oficirjev	34
Naši heroji — junaki ljudske revolucije	35
Stari partizani pripovedujejo:	
V kleščah sovražne zasede	41
Iz krvi rdeče	43
Čez Doberdob	44
Slovo	45
Bodi pozdravljena, Bela Krajina!	46
S Tomšičevo brigado na Pohorje	49
Jekleno srce	51
Bilo je na otoku (nadaljevanje)	53
Knjige, ki nas zanimajo:	
Dvanajst mesecev med Titovimi partizani	56
Album narodnih herojev Srbije	59
Ponatis knjige »Belogardizem«	59
Življenje in delo naših organizacij:	
Sprejemanje v članstvo Zveze borcev ne poteka najbolje	60
Iniciativni odbor rezervnih oficirjev in sekcija bivših internerancev	61
Pred devetletnico Gradnikove in Gregorčičeve brigade	62
Proti spomeniku so!	62
Koroški večer v spomin narodnega heroja	62
Spomenice za italijanske partizane	62
V Celju bodo postavili spomenik	62
Partizanska dobra volja	63
Tehnika in njene novosti	64

Naslovno in vse samostojne ilustracije je izdelal akademski slikar Vladimir Lakovič.

Našim naročnikom

Vsem našim naročnikom sporočamo, da prodajajo v vseh knjigarnah knjigo Matevža Haceta: »Partizanske slike«. Knjigo, ki stane samo 200 din, lahko dobite ali naročite tudi pri založniku, pri Glavnem odboru Zveze borcev NOV Slovenije v Ljubljani. Obsežno in bogato ilustrirano knjigo našega znanega partizanskega funkcionarja toplo priporočamo! Opozorite na to knjigo tudi svoje znance! Pri upravi naše revije lahko naročite tudi vezani letnik revije »Borec« za leto 1950, ki stane 250 dinarjev.

Naročniki! Ne zavračajte letošnje revije, katero ste prejeli, temveč — če ne boste več naročnik — poravnajte znesek za toliko številke, kolikor ste jih prejeli, ali pa pridobite drugega naročnika, ki bo revijo prejemal namesto vas. To nam tudi javite! Sporočamo tudi, da upoštevamo le polletne odpovedi. Pokažite posamezne številke svojim znancem! Naj ne bo člana Zveze borcev, ki ne bi bil naročen na revijo »Borec«. Pridobivajte nove naročnike!

Bivši partizani, borci, aktivisti, terenci in funkcionarji! Pošiljajte svoje prispevke za revijo »Borec«! Spomini naj bodo dokumentirani tudi s fotografijami. Vse prispevke honoriramo. Utrjujmo tradicije naše narodno-osvobodilne borbe!

»Borec« izhaja mesečno. Urejuje uredniški odbor, odgovorni urednik Bojan Ajdič. Rokopise pošiljajte uredništvu revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 360 din. Naročnino pošiljajte upravi revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195 ali na ček, račun NB 601-90321-3 — Tiskarna »Slovenskega poročevalca« v Ljubljani.

Ob ustanovitvi organizacije rezervnih oficirjev

Nekateri naši tovariši so mnenja, da je zmaga delavskega razreda — z obstojem ljudskih oblastvenih organov in ko ti skrbe za javni red in zakonitost — že s tem samim dovolj utrjena. Ko tako mislijo, naravno tudi smatrajo, da so lahko brez skrbi in odgovornosti za bodočnost naše države. Menijo tudi, da z volitvami izpolnjujejo vse pglavne dolžnosti javnega življenja, ker skrb za izvajanje oblasti prehaja na izvoljene organe, ki razdeljujejo delo vseh vrst in strok. S tem naj bi bile torej izčrpane družbene naloge državljanov.

Ali je tako? Ali to more veljati za veterane naše borbe? Če bi ravnlali tako, bi se naši ljudje odpovedali svoji vodilni vlogi, ki jim pripada v diktaturi proletariata, svoji enakopravnosti, svojim pravicam in odločnemu vplivu na nadaljnje oblikovanje našega družbenega življenja. S takšno brezbriznostjo bi lahko kaj kmalu zapravili svoj položaj v javnem življenju!

Vsebinska stran ljudske oblasti v socialistični državi je v tem, da vsak državljan smatra celotno našo ljudsko skupnost za predmet svoje osebne zadeve. S tem prevzema nase skrb za nadaljnji uspešni razvoj doseženih pridobitev, za varovanje pravic in dolžnosti v individualnem in splošnem pomenu. Kdo more biti bolj zainteresiran za socialistični razvoj naše države kot naši borci?

Značaj državljanskih nalog pride lažje do izraza, če pomislimo, kako je naša država ogrožena od zunanjih nevarnosti. Pritisk proti naši ljudski skupnosti se nadaljuje stvarno ne samo v vseh oblikah hladne vojne in propa-

gande, ampak tudi stopnjuje svojo surovo obliko. Čeprav svetovna politična situacija trenutno ne opravičuje pesimističnega zaključka o neposredni nevarnosti, vendar nas skrita kriza nujno sili na ustrezajočo pripravljenost. Potencial agresije Sovjetske zveze in njenih satelitov je tolik, da nas obvezuje na vse one priprave, posebno na one dolgoročnega značaja, ki bi v primeru kršitve naše suverenosti, omogočile dostojen odgovor napadalcu.

Zadnji nastopi agresije, kakor na primer oni na otoku na Muri in drugi, spravlajo naše mednarodne odnose ponovno na ostrino. Če pogledamo ustanavljanje Združenj rezervnih oficirjev skozi prizmo teh mednarodnih odnosov in upoštevamo zavednost ter odločnost širokih množic Jugoslavije, nam vloga rezervnega oficirja jasno stopa pred oči. Mesta rezervnih oficirjev pripadajo v prvi vrsti starim kadrom naše borbe. Rezervnemu oficirju ne smejo biti nepoznane naloge, ki ki jih ima v primeru izbruha vojne. On stopa na čelo večjega ali manjšega števila oboroženih državljanov in z njimi ter določenimi oborožitvenimi sredstvi pristopa k izpolnjevanju funkcije, ki mu gre v sklopu obrambne organizacije.

Tu se rezervni oficir popolnoma poravnava z aktivnim oficirjem profesionalcem. Naša narodno osvobodilna borba nas uči, da od sposobnosti oficirjev v največji meri zavisi uspeh vojaških akcij. Kvalifikacija se postavlja v prvi plan. Dosegati neprestane uspešne akcije z minimalnimi žrtvami, pomeni korakati k zmagi. Nešteto je načinov za uporabo orožja in drugih vojaških sredstev, toda zadovoljivo ustrezajočih nači-

nov je malo, ali celo samo eden. Iznajti najboljše taktično vsebino in obliko ni samo znanje, ampak tudi umetnost. Videti elemente v dani situaciji v pravih odnosih in speljati uporabo v stalno se menjajočih pogojih, je naloga, ki zahteva dolgotrajni študij, stalno pripravljanje, iznajdljivost in predvsem veliko voljo, ki izhaja iz zavednosti in patriotizma ter iz goreče predanosti naši skupnosti. Imejmo pred očmi, da tudi sovražnik stremi za dosego čim višje napadalne stopnje!

Rast in dvig sposobnosti rezervnih oficirjev za izpolnjevanje vojnih nalog mi preprosto delo. Velika pestrost je v različnosti vojaških strok, ki so sicer delno iste kot v civilnem sektorju, zahtevajo pa temeljito izpolnjevanje za vojaško torišče. Razporejanje na delovna mesta v vojaške enote raznih stopenj predpostavlja večjo ali manjšo samostojnost in pobudo. Za nekatere tovariše je razlika med njihovim normalnim delom v mirnem času in tistim, ki jih čaka v vojni, precej velika in ta zahteva mnogo vaj in izpolnjevanja. Vsi pa bi se morali pripraviti na pogoje vojne, ki delujejo v bistveno bolj napeti in skrajno delovni atmosferi, ki jo ustvarjajo vojni napori.

V vojni je osnovna sila tista morala, ki izhaja iz zavednosti in ki jo tvori patriotizem. Stopnja te morale odloča o zmagi ali porazu. Kolikor je število ljudi ene vojujoče se stranke manjše, za toliko se mora dvigniti njihova zavednost, ki mora nadomeščati

tudi druge pomanjkljivosti na polju tehnike, oborožitve, izvežbanosti, ureditve bojišč, preskrbe in drugega.

Socialistični patriotizem je ustvaril pri nas tako čudovito močno voljo za obrambo naše domovine zato, ker smo mi prva in edina država, ki se je osvobodila sovjetskega birokratskega sistema in zavrgla antimarksistično kontrarevolucionarnost.

Nemogoče centralistično gospodarski sistem Sovjetske zveze nujno poraja stopnjevanje pritiska na delovne množice, ki spreminja enakopravnost, svobodo in demokracijo v neznosne krivice, nasilja in poniževanje človeškega dostojanstva. Nasprotno se pri nas gradi družbena ureditev na temeljih marksističnega nauka s široko ljudsko demokracijo, ki omogoča polno uveljavljanje ljudskih konstruktivnih elementov in ki omogoča nadaljnje poglobljanje demokracije na doseženih uspehih. Naš patriotizem temelji tudi na nacionalnem ponosu, ki so ga izgradile jugoslovanske narodnosti, ki jih je tragična zgodovina trdo kalila v junaštvu in tradiciji. Borba za ohranitev na lastni zemlji, ki se ponavlja vsakih nekaj desetletij in jo doživljajo generacije kar po vrsti, je močan prispevek k formiranju posebne vojaške miselnosti, ki ima svoj izraz v narodnih pesmih jugoslovanskih narodov in ki ji je dala bogat delež tudi naša narodno-osvobodilna vojna.

Goreča želja za gospodarski napredek pri naših množicah razbija vse prepreke, ki so na poti za dosego tega cilja. Kakor znano je v tem tudi eden izmed vzrokov za odločno odklonilno stališče informbirojevskih poskusov. Industrializacija države je tista goreča želja naših ljudi, od od katere pričakujejo preobrat iz zaostalosti v napredek. Zato so pripravljene na borbo s tako ljudsko vneto, ki je mogoča samo v socialistični ekonomiki, z vsakim, ki bi se drznil poseči po tem, kar je pri nas ustvarjenega.

Na teh in še drugih moralnih temeljih je pri nas prišlo do takšne zavednosti, takšnih notranjih sil in takšnih novih notranjih rezerv, ki so pripravljene za maksimalni napor in za ono storilnost, ki ji je cilj največji efekt — zmaga na bojnem polju proti vsakemu agresorju. Kakor v tovarni, na polju, v gozdu, pisarni, tako so naši ljudje pripravljene

na najtežji napor, ki bi na bojišču zahteval ne le utrjenost in izčrpanje telesnih sil, ampak tudi žrtvovanje življenja za ideale svobode in neodvisnosti.

Rezervni oficir, ki je pretežno sam delavec ali kmet, lahko vidi v vsakdanjem življenju, da je osnovna enakopravnost že trdno uvedena pravica, da je nagrajevanje za delo urejeno pravično, da ni izkoriščevalcev, ki bi živeli v anarhični neurejenosti družbe od tujih naporov, da torej izgradnja socializma ni samo formalno-tehnična, ampak tudi družbeno-moralna stvarnost. Zalostni primer Sovjetske zveze opozarja, da se je za svobodo in enakopravnost potrebno neprestano boriti, podžigati na budnost in razvijati smisel za organizirano družbeno življenje, ki nalaga točno izpolnje-

vanje določenih nalog. Budnosti našega vodstva gre zasluga, da se ta slabi primer ni mogel razširiti na našo državo. Harmonično urejamo družbeno življenje. Z najnovejšimi gospodarskimi ukrepi se dviga na višjo stopnjo upravljanja gospodarstva, na bazi delavskih svetov se omogoča ne samo maksimalna proizvodnja življenjskih dobrin, potrebnih za dvig ravni, ampak tudi zavest svobode in državljanskih pravic in se tudi socialno pravilno usmerja na tolmačenje svobode in enakopravnosti. Naš sproščeni gospodarski sistem razbija predprave na podlagi tlačanja pravic in kastne mentalitete ter onemogoča porajanje kapitalistične špekulativnosti.

Nobenega dvoma ni, da bo v Združenjih rezervnih oficirjev prevladovala visoka partizanska miselnost, utrjena na uspehih minule vojne, zgrajena na ideološki borbenosti naših partizanov. Združenja rezervnih oficirjev postajajo središča, iz katerih žari predanost naši ljudski skupnosti, spoštovanje do našega vodstva in državne izgradnje ter utrjevanje borbenega duha.

Temu primerno raste tudi oblika in vsebina Združenj rezervnih oficirjev. Jaka Avušič

POMEN ORGANIZACIJE

Initiativni odbor za ustanovitev Združenja rezervnih oficirjev Jugoslavije je sklenil, da se morajo čim prej ustanoviti republiški iniciativni odbori za to novo organizacijo. Republiški iniciativni odbori pa bodo skrbeli, da se ustanove tudi po okrajih podobni odbori rezervnih oficirjev, na katerih bodo izvolili tudi delegate za ustanovni kongres. Po vseh dosedanjih pripravah je računati, da bo ustanovni kongres Združenja rezervnih oficirjev Jugoslavije že lahko meseca aprila letos.

Ustanovitev Združenja rezervnih oficirjev ni samo važen dogodek za rezervne oficirje same, temveč ima velik pomen predvsem za vso državo in njene narode. Organizacija rezervnih oficirjev ne bo skrbela samo za svoje člane — rezervne oficirje — temveč bo naloga tega Združenja okrepiti, poglobiti in utrditi stike med ljudstvom in Armado.

Združenje rezervnih oficirjev pa bo moralo svoje člane seznavljati z novimi izkustvi in pridobitvami vojne znanosti, tehnike in taktike, ter tako vse rezervne oficirje čim bolj usposobiti za uspešno izpolnjevanje dolžnosti v Armadi. Združenje bo v ta namen izdajalo tudi svoje glasilo, namenjeno rezervnim oficirjem. Nadalje se bo moralo Združenje truditi, da bo tovariško sodelovanje med rezervnimi in aktivnimi oficirji še večje. V vseh garnizijah — kjer bo to mogoče — bodo prirejali strokovne tečaje za rezervne oficirje. Na teh bodo predavali oficirji sami. V večjih garnizijah pa bodo prirejali tako aktivni kakor rezervni oficirji razne kulturne, fizikulture in družabne prireditve. Združenje rezervnih oficirjev bo skrbelo tudi, da bodo rezervni oficirji obiskovali domove Armade, prisostvovali predavanjem itd.

NAŠI HEROJI – JUNAKI LJUDSKE REVOLUCIJE

Oskar Kovačič

Rojen je bil 27. oktobra 1908. leta v sv. Luciji pri Tolminu. Po končani realki se je vpisal na tehniko in se preživljal z instrukcijami. Leta 1920 je vstopil v službo pri Poštni hranilnici kot praktikant.

Še kot študent geodezije je prišel na univerzi v stik s komunisti. Prišel je delati v levičarskem klubu »Triglav«. Že leta 1931 je pomagal Borisu Kidriču pri obnavljanju partijske organizacije. Od leta 1932 do 1934 je vodil ilegalno tehniko, ki jo je organiziral pri Marici Ogrinovi. Leta 1933 je bil večkrat preganjan in odpuščen iz službe, nakar se je spet vpisal na univerzo. Ob času trboveljskega gladovnega štrajka je padel v policijsko preiskavo v zvezi s Tonetom Tomšičem. Novembra 1934. leta je bil znova aretiran in obsojen na 18 mesecev zapora. Po prenehanju zapora v Sremski Mitrovici se je z vso vnemo vrgel na organizacijsko delo. Delal je v »Slovenskem delavsko-kmečkem gibanju« in je utrjeval Partijo ter vanjo povezoval najboljše ljudi iz širokega demokratičnega gibanja. V tem

času je vzdrževal zveze z okrožnimi komiteji in v letih 1936 in 1937 pripravljaval kongres KP Slovenije na Čebinovem. Zaradi izrednih zaslug za Partijo in zaradi svoje organizacijske sposobnosti in vztrajnosti je bil izvoljen za člana CK KPS. Po kongresu

je organiziral po Sloveniji široke politične akcije. Po razpustu »Svobode« je Kovačič organiziral po mnogih krajih Slovenije delavsko-prosvetna društva »Vzajemnost«. V letu 1939 je bil spet interniran v Bileči.

Po vnitvi iz internacije, v ča-

su prve širše mobilizacije v Jugoslaviji leta 1940, ko je Partija za delo med mobiliziranci organizirala svojo »Vojaško komisijo«, je postal Oskar Kovačič član te komisije.

Po zlomu stare Jugoslavije je Kovačič postal član Glavnega štaba, ki ga je postavil CK KPS. V tej funkciji je vzdrževal zveze z Gorenjsko in pripravljaval vstajo. Že pred 22. junijem, kmalu potem, ko je bila proglašena »Ljubljanska pokrajina«, je CK KPS predlagal CK KP Jugoslavije, da odobri Kovačiču odhod v Trst in tam organizira Osvobodilno fronto ter vzpostavi trdne akcijske stike z italijanskimi komunisti. Tovariš Tito je to odobril in je nato Kovačič poleti leta 1941 odšel v Trst. Tu je organiziral partijsko tehniko, se povezal s slovenskimi komunisti, z raznimi naprednimi in borbenimi patrioti ter organiziral OF in partijsko organizacijo. Bil je sekretar Pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko in Istro. Oskar Kovačič je napisal, razmnožil in razširil nekaj letakov in dobil stike z italijanskimi komunisti. Pri tem delu pa je bil izdan ter 10. decembra 1941. leta aretiran. Pred posebnim sodiščem v Rimu leta 1942 je bil obsojen na 30 let ječe. V ječi je dobil tuberkulozo, kateri je leta 1944 podlegel. Na vprašanje, v čem se je Oskar Kovačič najbolj odlikoval, je podal njegov soborec, tovariš Luka Leskošek, zelo kratko oznako: »Bil je najboljši!«

REZERVNIH OFICIRJEV

Združenje bo sprejelo vsekakor tudi eno izmed ostalih najvažnejših nalog pri splošni krepitevi obrambne sposobnosti naše države. Vsi člani bodo odslej še bolj sodelovali pri predvojaški in izvenarmadni vzgoji ljudstva, pri protiletalski zaščiti in pri ostalih organizacijah narodne obrambe.

Predvsem pa bo Združenje ustvarjalo lik rezervnega oficirja, takega, ki je potreben naši socialistični državi, da bo rezervnim oficirjem v primeru potrebe popolnoma lahko zaupati dolžnosti vojaškega strokovnega in političnega vodstva v naši Armadi. Zato bo Združenje rezervnih oficirjev zaradi te pomembne naloge upravičeno kontroliralo ne samo strokovno, temveč tudi moralno kvalifikacijo vseh rezervnih oficirjev. Združenje bo imelo tudi posebno razsodišče.

Združenje rezervnih oficirjev Jugoslavije bo prostovoljna organizacija in enotna za vso državo. Člani bodo volili odbore popolnoma svobodno na svojih svetovnih. Izvoljeni odbori pa bodo morali pri vsem svojem delu in prizadevanju upoštevati zlasti to, da je rezervni oficirski kader naše države sestavljen iz oficirjev, ki so izšli iz narodnoosvobodilnega boja, dalje iz tistih oficirjev, ki so si pridobili oficirske sposobnosti že pred drugo svetovno vojno in tudi iz takih, ki prihajajo iz naših sedanjih oficirskih šol. Tako bo Združenje združevalo najstarejše in najmlajše generacije. Vsekakor pa je važno tudi to, da bodo v Združenju rezervnih oficirjev včlanjeni lahko tudi bivši aktivni, sedaj rezervni oficirji, vendar le, če niso bili nasprotniki naše narodnoosvobodilne borbe ter da niso sodelovali v sovražnih ali kvislinških vrstah in tudi danes aktivno sodelujejo pri graditvi naše lepše bodočnosti.

Franc Salamon

Salamon Franc se je rodil dne 2. decembra 1892 v delavski družini v Trbovljah. Bil je rudar. Takoj po prvem kongresu KPJ (po kongresu združitve socialističnih strank in skupin aprila 1919), je v revirjih ustanavljal prve formacije KPJ. Kot ugleden in sposoben ustanovitelj strankinega vodstva v delavskem centru je bil na volitvah v ustavodajno skupščino SHS leta 1920 kandidat za poslanca v nekem okraju izven Slovenije. Dobil je razmeroma visoko število glasov, vendar zaradi terorja in falsificiranja ne potrebne večine. V Partijo je bil sprejet 1919. leta.

Leta 1923 je bil med organizatorji velike rudarske stavke v trboveljskih revirjih. Žandarmarija ga je takoj po izbruhu stavke zaprla z ostalimi člani stavkovnega odbora in ga z ostalimi vodilnimi komunisti po treh mesecih zapora prisilila na izselitev v Francijo. Tam se je takoj zaposlil ter zopet organiziral slo-

venske rudarje. Kakor doma, je tudi pri organizacijsko političnem delu med izseljenci trčil na podaljšano roko slovenske klerikalne reakcije, ki je v osebi duhovnika Oberžana s prstom pokazala tuji policiji, kdo je Franc Salamom. Zato je odšel v Belgijo.

Zaradi komunističnega delovanja ga je policija izgnala in januarja 1931. leta se je vrnil v Jugoslavijo v Trbovlje. Tu je živel od priložnostnih zaslužkov in bil večkrat brezposeln. Kljub vsem težavam pa je dosledno ideji KPJ intenzivno politično delal ter tako vzgajal tudi svoje otroke. Čeprav je bil verouk obvezen predmet v šoli, se ga njegovi otroci niso udeleževali. Leta 1934 je bil med organizatorji gladovne stavke trboveljskih rudarjev. Ob izbruhu stavke so ga zaprli in obsodili potem, ko so mu žandari podvalili letake, na 9 mesecev zapora. Komaj je prišel iz zapora, je bil že zopet aktiven v »Slovenskem kmečko-delavskem gibanju«. Na delegatskem sestanku v Zaporešču 19. 3. 1936 sta s Slavkom Šlandrom uspela uveljaviti pravilno naziranje, da vodilna vloga v »Slovenskem kmečko-delavskem gibanju« pripada delavskemu razredu pod vodstvom Partije.

Dne 18. aprila 1937 se je kot delegat trboveljskih rudarjev udeležil ustanovnega sestanka KPS na Čebinovem, decembra 1940. leta pa V. državne konference KPJ v Zagrebu. Bil je član in nato sekretar Okrožnega komiteja KPS v Trbovljah. Konec leta 1940 je bil interniran z ostalimi protifašisti v Ivanjici, kjer se je nahajal do marca 1941. leta. Komaj je bil izpuščen iz taborišča, je ob napadu Jugoslavije že organiziral prostovoljce za odpor proti hitlenjevske Nemčiji. Po zlomu Jugoslavije je šel v ilegalo, vendar je še držal stike z družino. Izdajalci so ga kot organizatorja prostovoljcev »priporočili« Nemcem. Bil je aretiran in odpeljan najprej v Celje, nato 10. junija 1941 v Maribor, od koder so ga z družino preselili v Srbijo. Nastanil se je v vasi Gorenja Gorevnica pri Čačku, se takoj povezal s partizani in postal politični delavec v osvobojenem Čačku. Po prvi nemški ofenzivi konec novembra 1941 je po nalogu osvobodilne borbe v težkih pogojih nacističnega in četniškega terorja ilegalno nadaljeval politično delo v Čačku in okolici. Ko je 5. marca 1943 prišel v kontakt s partizani, so ga aretirali in odpeljali v Beograd, kjer so ga kmalu nato ustrelili na Banjici. V osvobodilni borbi sta kot borca NOV padla tudi njegova sinova.

Življenje Salamona Franca in njegove družine je živa zgodovina slovenskega rudarja, ki začne z bojem še v stari Avstriji, ga častno nadaljuje v kraljevski Jugoslaviji in med izseljenci v tujini ter se zaključuje z njegovo in njegovih sinov smrtjo za novo pravičnejšo družbo v socialistični Jugoslaviji.

Osebnostne kvalitete Franca Salamona so imele tako prodorno moralno moč, da so reakcionarji ob vsakem njegovem srečanju čutili vso silo nepremagljivega delavskega borca, ki ga ni mogoče niti podkupiti, niti zlomiti, kvečjemu uničiti. Njegov lik je postal že za časa njegovega življenja živa vest družbe, ki ni priznavala svobode, demokratičnih pravic in človeka vrednega življenja delavcem, kaj šele odločanja v javnem življenju. Njegova brezmejna zvestoba delavskemu razredu, nenehno iskanje vedno novih primerov v boju za zmago nad izkoriščevalci delavskega razreda ga je privedlo v vodstvo KP Slovenije.

Mirko Perc

Mirko Perc je bil rojen 2. februarja 1912 v Ljubljani, kjer je dovršil gimnazijo, nekoliko pred vojno pa absolviral gradbeno fakulteto. Ker je izhajal iz delavske družine, v kateri je bilo precej otrok, se je moral že v zgodnji mladosti boriti za kruh, da je lahko študiral. Že v nižji gimnaziji je širil med napredno mladino demokratične nazore. Od 1934. leta dalje, ko je postal član Komunistične partije, je na svojem domu v Koroščevi ulici številka 11 vodil eno izmed ilegalnih ciklostilnih partijskih tehnik, ki je prav zaradi njegove čuječnosti ostala vedno nedotaknjena.

Maja 1941. leta se je takoj odzval pozivu Partije in začel organizirati partizanske enote. Ze avgusta 1941 je bil komandir čete v Radohovi vasi, komandant bataljona pa je bil takrat narodni heroj Stane Rozman. Mirko Perc se je udeležil vseh akcij tega bataljona, tako na Štangi pri Litiiji, Turjaku itd. Ko so ga januarja 1942 poslali v Ljubljano na Glavni štab partizanskih čet poročat, so ga aretirali Italijani, ki so ga po nekaj mesecih zapo-

ra poslali v internacijo v Gonars. V internaciji je skupno s tovarišem Borisom Kraigherjem in še nekaterimi 31. avgusta 1942 pobegnil. Tedaj je postal Maks primorski partizan.

Najprej je bil komandant bataljona, ki se je gibal po Benečiji in Furlaniji, nato pa je bil

organizator in načelnik VOS-a za Primorsko. Pri tej funkciji je bil postavljen pred izredno težavno nalogo. Tako rekoč iz nič je ustvaril kadrovske in tehnične izvrstne aparat, ki je pod njegovim večjim vodstvom preprečil kakršno koli izdajalsko početje na osvobojenem ozemlju, pa tudi v okupiranih središčih.

Narodni heroj Mirko Perc je bil resen, ponosen in drzen človek, ki je takoj ocenil položaj in takoj ukrepal, če se mu je zdelo potrebno. Neustrašeno se je boril po obmejnih predelih v Benečiji in Furlaniji; bil je eden najboljših partijskih in vojaških funkcionarjev Primorske, za katere svoboda je v borbi žrtvoval tudi svoje življenje. Zaradi svoje hrabrosti in požrtvovalnosti je dobil več odlikovanj in postal podpolkovnik. Padel je v zadnji nemški ofenzivi na Primorskem dne 1. aprila 1945 na Vogalcu, ko je ščitil življenja svojih sotovarišev.

Vlado Miklavc

Rojen je bil 10. maja 1918 v Ljubljani, se izučil za kleparja in bil v tem poklicu do odhoda k partizanom. Ob kapitulaciji Jugoslavije je bil kot motorist od Nemcev ujet v Sarajevu, vendar je še isti dan ušel in se vrnil v Ljubljano.

Takoj po vrnitvi je organiziral zbiranje orožja, za katerega je napravil skladišče ter ga stalno odpošiljal partizanom. V ta namen se je vozil po deželi in zbi-

ral material. Do vstopa v NOV je sodeloval pri vseh akcijah mladine in Narodne zaščite, ki je šla večkrat partizanom na pomoč. Junija 1942 je vstopil k partizanom in bil kmalu dodeljen v grupo VOS dolenjskega odreda. S to grupo se je udeleževal raznih akcij, lovil vohune in kaznoval narodne izdajalce. Sam ali s svojimi tovariši je izvršil še vrsto takih dejanj, ki so bila takrat izredne važnosti, ker je z njimi preprečil nadaljnje izdaje, med prebivalstvom pa dvignil zaupanje v pravičnost naše borbe.

Ko so jeseni 1942 začeli belogardisti v Dolomitih ustanavljati postojanke, je napadal njihove avtomobile in kolone. Nekoč je z dvema tovarišema napadel 60 Italijanov, pri tem je bil njegov tovariš Simon ranjen in ujet. Miklavc pa je z drugim tovarišem napadel Italijane z brzostrelkami, osvobodil ujetega Simona, mu prepilil verige in z njim pobegnil. Nekaj dni kasneje je v borbi likvidiral Toneta Jakšeta, ki je bil komandir pri partizanih, pa je pobegnil, se izdajal za partizana in ropal po terenu. Ko sta se CK KPS in Glavni štab slovenskih partizanskih enot nastanila v Dolomitih, je zaradi svojih izrednih sposobnosti, ko ni nikdar v najresnejših trenutkih izgubil glave, bil poklican tja. Postal je vodja patrole, ki je ščitila premik članov CK KPS in GS pri njihovem delu. Kot izredno borbena, odločen in priseben človek je spremljal tov. Edvarda Kardelja in z njim večkrat potoval k Vrhovnemu štabu NOV Jugoslavije in nazaj. Tako je maneslo, da je bil takrat, ko so Nemci izvršili desant na Vrhovni štab NOV v Drvarju, tudi Miklavc tam in se seveda udeležil borbe. Pri umiku je branil maršala Tita in pri tem padel zadet od nemške krogle. V pismu, katerega je pisal tov. Kardelj njegovi materi, ga označuje kot vzornega komunisto in borca. Osebo je bil izredno hraber. Njegovo osebno hrabrost kaže tudi sledeči primer: v ofenzivi spomladi 1943. leta je bil z nekaterimi tovariši v bunkerju na Vrhovcih pri Ljubljani. Po izdaji so Italijani bunker našli in ga obsuli z bombami. Dva partizana sta padla, Miklavc pa se je z ostalima rešil na ta način, da je pobiral italijanske bombe in jih metel nazaj na Italijane.

Miklavc je bil osebno odkrit,

požrtvovalen, predan in drzno hraber. Ima velike zasluge za razvoj narodnega odpora v okolici Ljubljane in Dolomitih, zlasti pa za organizacijo mladine. Svojo predanost pa je najbolj pokazal, ko je v Drvarju pred maršalom Titom žrtvoval svoje življenje za novo socialistično domovino.

Majda Vrhovnik

Majda Vrhovnik je bila svetla lik mladega komuniste. Ze pred vojno je zlasti uspešno delala med visokošolci na univerzi, ob okupaciji pa se je med prvimi odzvala pozivu Partije na neizprosno borbo proti okupatorju. Bila je kurir organizacijskega sekretarja CK KPS Toneta Tomšiča, s katerim je že poprej sodelovala.

Zaradi svojega agilnega dela je bila kaj kmalu v nevarnosti, da jo okupator izsledí. Zato je morala v ilegalo in jo je Partija zaposlila v svoji centralni tehniki. Delala je v »Podmornici« in v »Tunelu«. Ko je okupator po izdajstvu zvedel za njeno dejavnost, jo je v odsotnosti obsodil na dosmrtno ječo. Ker je niso dobili, so prijeli njene starše in jih nekaj mesecev obdržali v zaporu kot talce.

Po kapitulaciji Italije jo je Partija poslala na delo izven Ljubljane. Sprva je delala na Primorskem, kjer je organizacijsko in politično utrjevala mladinsko organizacijo. V tem delu je žela lepe uspehe. Vendar ni dolgo ostala na Primorskem. Poleti

1944. leta je odšla na Koroško. Oblastni komite KPS za Koroško jo je poslal v kraje severno od Drave. Odšla je čez Dravo na Gure v okolico Radiš in je kmalu dobila zvezo s Celovcem. Bila je izredno pogumna. Preoblečena v kmečko dekle je oborožena odšla v Celovec, kjer je tedaj mrgolelo vojaštva in gestapovcev kot nikjer drugod na Koroškem. Čeprav ni znala nemško, se je spretno gibala po mestu več mesecev ter organizirala slovenske družine, uredila obveščevalno službo in tisk. Gestapo je kmalu zasluhlil posledice njenega dela. In ko je nekega dne nič hudega sluhteč vstopila v znano hišo pod Križno goro v Celovcu, so jo gestapovci nenadoma prijel. Ni imela časa niti za obrambo niti za beg. Ker so vedeli, da pozna celotno odporniško organizacijo, so jo na gestapu strahovito mučili, da bi ji izsilili kakršno koli priznanje. A zaman. Nasprotno, v zaporih je dvigala moralno in politično zavest ostalih političnih zapornikov.

Žal Majda Vrhovnik ni dočkala osvoboditve. 4. maja 1945. leta sta jo gestapovca, brata Petersman odvedla proti Wolseneggu in jo tam nekje v gozdu ubila. Njenega groba niso našli, vendar jo me bomo mi in ne Korošci nikdar pozabili. Zlasti jo ne bo nikdar pozabil Celovec, v katerem je delala zadnje mesece svojega, sicer kratkega, vendar plodonosnega življenja.

Pavla Mede

Rojena je bila 29. junija leta 1916 v Strahinjah pri Naklem. Pavla je bila žena Groge, komandanta junaškega Pohorskega bataljona. Z njim je že zgodaj odšla k partizanom. Doma je pustila svoja dva otroka. Po poklicu je bila tekstilna delavka v Kranju. Kot izredno požrtvovalna in vzdržljiva borka je postala komandir ženskega voda Pohorskega bataljona. Na čelu svojega voda je vedno jurišala prva, s čemer je potegnila vse borke za seboj.

Tako je jurišala tudi tedaj, ko se je bataljon umikal iz Mislinjske doline, kjer je zažgal Pergerjevo tovarno lepenke. 7. novembra 1942 je v borbi blizu Preske v majetnjem napadu nemških policistov s svojim ženskim vodom pogumno ščitila bok bataljona. V

Matija Verdnic

Rojen je bil 16. septembra 1916, leta v Bistrici v Rožu na Koroškem. Njegov oče je bil tovarniški delavec, ki se je 1. 1920 preselil na Jesenice. Po končani osnovni šoli je Matija opravil v jeseniški železarni več tečajev in postal železostругar. Kot razredno zaveden delavec je sodeloval v delavskem kulturnem društvu »Svoboda«. Po razpustitvi tega pa je bil organizator »Enotnosti« in »Kovinarja«. Matija je bil že s šestnajstim letom sprejet v SKOJ. Leta 1937 pa v KP. Bil je zelo agilen vodja komunistične mladine, zaradi česar so ga 1941. leta internirali v Ivanjico v Srbiji.

Po okupaciji Jugoslavije je bil kot voditelj SKOJ med prvimi organizatorji NOB na Jesenicah. Kot predstavnik Jesenic se je udeležil tudi sestanka vodilnih partijskih funkcionarjev Gorenjske, dne 17. julija 1941. Na tem sestanku je bil sprejet tudi sklep Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet za oboroženo vstajo na Gorenjskem. Po navodilu je ostal Matija še nekaj časa v tovarni, kjer je širil misel osvobodilnega gibanja. Zbiral je orožje in drugi material za partizane, mobiliziral borce, itd. Povezan je bil s partizansko enoto na Mežakliji. Ker ga je gestapo kmalu spoznal za zelo mevarnega političnega delavca, se je Matija — da zabriše sled za seboj — septembra meseca umaknil na Koroško v Rož, kjer pa so ga Nemci takoj aretirali. Ker mu niso mogli ničesar dokazati, so ga izpustili. Vrnil se je spet na Jesenice, v železarni razpredel organizacijo in se s spretnim manevrom izmaknil aretaciji. Takoj je odšel k partizanom in postal že meseca decembra 1941. leta komisar Gregorčičevega bataljona pod Stolom. Poleti 1942 je odhajal s patroljami na Koroško, kjer je ustanavljal prve odbore OF in širil misel o oboroženi vstaji. Septembra 1942, ko se je gibanje že zelo razmahnilo, je odšel za stalno na Koroško. Postal je sekretar okrožnega komiteja za Rož, ki je obsega: področje do Beljaka in Celovca. Povezal se je tudi z avstrijskimi antifašisti ter zanetil s posebej zato pripravljenimi aktivisti tudi osvobodilno borbo v Celovcu. Jeseni 1943. leta je odšel Matija Verdnic čez Dravo. Kasneje se je

poročilu IV. operativne cone z dne 10. januarja 1943 Glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, je med drugim omenjeno: »Komandirka ženskega voda v Pohorskem bataljonu je tovarišica Kata, ena najstarejših partizank, ki se je v vseh bojih odlično držala kot borka. Pokazala se je odlična v borbi in v delu.« To poročilo na koncu znova omenja Pavlo Mede-Katarino, in to med borci, katerim je treba pripisati uspehe, ki jih je dosegel Pohorski bataljon.

Pavla je v prostem času učila borke, kako je treba ravnati z orožjem. Zelo je skrbela za ranjence, zlasti za njihovo dobro prehrano. Na čelu svojega voda je padla 8. januarja 1943, ko se je Pohorski bataljon boril so zadnjega.

Delavka in borka Pavla Mede-Kata je nedvomno edinstveni lik proletarske žene-matere, ki žrtvuje vse, zgrabi za orožje in se bori na čelu borbene enote za svobodo svoje domovine in s tem tudi za srečo svojih otrok. Njen primer je v vsaki bitki posebej demoraliziral sovražnika, prav tako pa je vsak njen uspeh vplival novih moči utrujenim borcem in dvigal borbeno moralo. Njena vera v zmago delavskega razreda, ki jo je pripeljala v partizansko enoto, jo je dvigala nad vse te težave. Trdno prepričana, da ima v Partiji vodnika, ki jo vodi k zmagi, je dala domovini vse, kar je imela: moža, družino in sebe. Njen vzgled je zaradi njene poti ter tragične, a junaške smrti, postal simbol borke za pravice delavske žene v novi družbi.

nastanil na Otežu, da je po vaseh med Dravo in Vrbskim jezerom, v neposredni bližini Celovca, organiziral med Koroškimi Slovenci osvobodilno gibanje.

Nemci so 28. januarja 1944 izsledili novo zgrajeni bunker oblastnega komiteja KPS za Koroško, v katerem se je tedaj nahajal Verdnik. Pri napadu je bil Matija Verdnik težko ranjen. Njegovi tovariši so ga odnesli na Polano, kjer je 1. februarja 1944 zaradi zastrupitve umrl. Pokopali so ga ob Dravi, junija 1945. leta pa so Koroški Slovenci slavnostno prenesli njegovo truplo v Sveče pri Rožu.

Danila Kumar

Rojena je bila 13. novembra 1921 v Kojsem pri Gorici. S Kojškega se je narodno in razredno zavedna Kumarjeva družina 1927. leta preselila v Ježico pri Ljubljani. Po dokončani meščanski šoli v Ljubljani je Danila dobila službo v tovarni nogavic, vendar je bila zaradi agitacije za sindikalno organizacijo že po dveh mesecih odpuščena. Kot vajenka je bila nato zaposlena v papirnici Tičar. Tedaj je bila sprejeta že tudi v SKOJ. Vodila je mladino in množična zborovanja pod ilegalnim vodstvom KP. Na zborovanju na Limbarski gori je nastopila tudi kot govornik. Zaradi njene protifašistične delavnosti jo je ljubljanska policija, dvakrat zaprla, pri njej doma pa so imeli šestokrat preiskave.

Še pred zlomom stare Jugoslavije je postala član KP. Po zlomu Jugoslavije je pomagala pri

utrditvi in razširitvi OF. Iz Tičarjeve papirnice je prinašala material za ilegalne tiskarne. Iskala je stanovanja za ilegalce, vodila mladino, zbirala orožje, ga prenašala in skrivala, pri čemer sta ji pomagala tudi njen oče in njena mati. Kot izredno zanesljiva partijska delavka je postala kurirka CK KPS in vzdrževala zvezo z ilegalno dokumentarno tehniko v Ljubljani. Junija 1942. leta so jo Italijani aretirali, a še istega dne je pobegnila in odšla k partizanom. V Tomšičevi brigadi je bila najprej bolničarka, nato borka, pozneje politdelegat in celo namestnik četnega in bataljonskega komisarja.

Pri Litiji so Nemci njeno četo popolnoma obkolili. Ker je padel komandir čete, je prevzela poveljstvo Danila. S četo se je prebila iz obroča. Pri Rakeku so septembra 1943 prebili Nemci položaje Tomšičeve brigade. Danila, čeprav ranjena v nogo, je pomagala prenašati ranjence na varno, da jih ne bi dobili Nemci.

Meseca januarja 1944. leta je bila Danila Kumar-Andreja poslana za aktivistko na Gorenjsko, kjer je postala članica tajništva Pokrajinskega odbora AFŽ. Ko pa je šla 18. marca 1944 preko Lubnika nad Škofjo Loko, se je za hip ustavila na grobu padlega partizana. Gestapovci so vedeli, da ljudje pogosto obiskujejo ta samotni grob. Zato so postavljali zasede. Tudi tedaj, ko je šla mimo Danila, so bili v zasedi. Zavrtno so umorili Danilo in jo še mrtvo onečastili.

Milka Šobar

Rojena je bila 29. decembra leta 1922 v Gornjih Lazih pri Rožnem dolu, kot otrok srednjega kmeta. Po končani meščanski šoli je odšla v trgovsko akademijo v Karlovac, kjer jo je v drugem letniku zatekla fašistična okupacija Jugoslavije. Vrnila se je domov in se povezala takoj s terenskimi odborom OF. Bila je

spretna obveščevalka in kurirka. Spomladi 1942. leta je obiskovala partizanski sanitetni tečaj v Kotu pri Semiču. V težkih situacijah se je hitro znašla. Ko je nekoč nesla iz Novega mesta sanitetni material, jo je na viaču prijel italijanska patrolja. Milka pa je iz ustavljanja se vlaka skočila. Nato je odšla v II. belokrajsko partizansko četo. Avgusta 1942 je bila sprejeta v Komunistično partijo.

Ob ustanovitvi Cankarjeve brigade je postala v tej administrativna. Na lastno prošnjo pa je odšla v četo za borko. Opravljala je tudi partijsko delo. Leta 1943 je bila imenovana za četno politkomisarko. Med borci je bila zelo priljubljena. Kot borka je sodelovala v vseh borbah Cankarjeve brigade, kjer se je izkazala s številnimi junaškimi dejanji. Med prvimi je vdrla v belogardistično postojanko v Pleterski jahi in Žužemberku. Nekoč je njeno skupino 17 partizanov obkolilo pri Novem mestu 300 italijanskih vojakov. Milka je prevzela komando in se je z jurišem brez izgub prebila iz obroča. V Jelenovem žlebu je jurišala na italijanske fašiste, kjer je enega

pobila kar s puškinim kopitom. O tem je pisal tudi »Slovenski poročevalec« 25. avgusta 1943. Dne 17. avgusta 1943 je bila Cankarjeva brigada zapletena v hudih borbah v sv. Križu pri Litiji. Četna komisarka Milka Šobar je tudi tu jurišala na čelu borcev. Sredi bojnega meteža jo je zadela mina. Njeni tovariši, videč to, so kričali: »Tovariši, naprej! Maščujmo Milko!« Z novim jurišem so borci res pregnali sovražnika. Po borbi so Milko svečano pokopali. Njen komandant pa je Šobarjevi mami, ki je razen Milke izgubila tudi hčerki Mico in Tončko, napisal: »Mama, nikar ne žaluj! Zaman iščem med brigadirji takih borcev, kot so bile tvoje hčerke! Ne najdem jih!«

Dušan Munih

Rojen je bil 31. oktobra 1924 v Veselih pri Voljčah. Njegov oče je bil učitelj v Sv. Luciji pri Tolminu. Ko se je na Primorskem razvnelo narodno-osvobodilno gibanje, se je gibanju priključila vsa Munihova družina.

Dušan Munih-Darko je odšel k partizanom konec leta 1942. S seboj je prinesel 150 fašističnih uniform. Vključen je bil v Tolminsko četo, katere je kmalu postala sestavni del Gradnikove brigade. Že v prvih akcijah se je izkazal kot hraber borec. Njegova četa je imela nalogo, da razoroži karabinjersko postojanko. Borci so bili v stavbi, a so se morali zaradi močnega streljanja umakniti. Darko se je sam splazil v kasarno, ubil z bombo nekaj karabinjerev, ostale pa je prisilil, da so odnesli z Darkotom vse puške na dogovorjeni kraj. Kasneje je postal sekretar Tolminske čete. Po ustano-

vitvi Gradnikove brigade pa je bil imenovan za komandirja minerske čete. Njegova četa je izvršila številne akcije. Med drugim so razstrelili tudi dva mosta čez Sočo.

Meseca maja 1943. leta je bil določen za prvega varnostnika na Primorskem. Darko je sodeloval pri organizaciji VOS na Primorskem zlasti s tem, da je izbral najboljše primorske borce in jih vključeval v varnostne skupine. Te skupine so se zlasti odlikovale ob razpadu Italije, kasneje pa v sovražnikovem zaledju na goriški in tržaški fronti. Njegova velika zasluga je, da so se vgnezdile v najhujši nemški ofenzivi varnostne skupine tudi v Trstu, kamor je odšel Darko novembra 1943. Tu je imel velike težave z vodstvom varnostnih skupin KPI (GAP), ker so zatrjevali, da v Trstu oborožene akcije niso mogoče. Ko pa je Darko z akcijami v Trstu, ki so sledile druga druga, dokazal nasprotno, so posamezne skupine GPA-a pričele sodelovati z Darkom. Po prvi veliki napisni akciji po vsem Trstu je Darko s svojimi varnostniki uničil nemški avtomobil, v katerem so bili štirje višji nemški oficirji. Kmalu za tem so likvidirali tudi nekaj izdajalcev, minirali železniški viadukt v Trstu itd. Pri neki akciji je bil Darko ranjen. Na zdravljenje je odšel na Goriško. Po okrevanju je začel z akcijami tudi v Gorici, kjer je ustanovil bataljon VOS za Goriško. S kamionom je s svojimi borci vdril v Gorico, bliskovito zavzel fašistični dom in zajel vse fašiste. Medtem ko so Darkovi borci zbiral vojni plen, je nekdo izmed ujetnikov pobegnil in pripeljal Nemce, ki so obkolili dom. Po nekaj ur trajajoči borbi po sobah in hodnikih doma se je Darko s svojimi borci umaknil brez izgub. Nemci pa so imeli precej mrtvecev.

Konec 1944. leta je prišel Darko spet v Trst, kjer je prevzel vodstvo VS bataljona. Konec januarja 1945. leta so Nemci in colotijevci napadli bunker v vasi Boršč, v katerem je bil Darko s štirimi borci. Partizani so sprejeli borbo. Toda Nemcem se je posrečilo vreči v bunker bombo, ki je ubila tri Darkove tovariše. Darko je udril iz bunkerja, pobil še nekaj fašistov in pobegnil. Toda nekako 300 metrov od vasi ga je pokosil nemški mitraljez.

Alojz Kolman

Rodil se je 1. junija 1911. leta v Zabukovju v krškem okraju. Bil je aktivni artilerijski oficir bivše jugoslovanske vojske. Služboval je v Ljubljani. Iz vojske je dezertiral v Italijo in kasneje v

Francijo. Leta 1940 je bil na jugoslovansko-italijanski meji aretiran in kasneje od vojaškega sodišča obsojen.

Kapitulacija Jugoslavije ga je zatekla v zaporu v Lepoglavu. Vse do začetka preseljevanja ljudi iz Brežic je bil doma blizu Brežic. K partizanom je vstopil v Mokronoško četo oktobra 1941. Ta četa se je decembra priključila Štajerskemu bataljonu, kjer je bil kot mitraljezec in kasneje funkcionar. Sodeloval je pri ustanavljanju Štajerskega bataljona. Kot komandir voda in čete se je udeležil pozimi 1941-42 vseh borb tega bataljona. Spomladi 1942 je imel kot komandant Savinjskega odreda težke borbe pri Jančah. Kot član štaba II. grupe odredov je šel preko Dolomitov, med potjo osvobodil iz vlaka internirance, nato pa je sodeloval s Simonovim bataljonom v borbah po Gorenjskem.

Kmalu nato je odšel preko Kamniških planin na Štajersko. Tu je sodeloval v borbah za Savinjsko dolino, zlasti pri Šmartnem ob Dreti, vodil je borbe z wermami na Menini planini in pri Dobrovljah. Postal je komandant Kamniško-savinjskega odreda, se udeležil vseh borb Savinj-

STARI PARTIZANI PRIPOVEDUJEJO

V kleščah sovražne zasede

Priobčena črtica je odlomek iz daljše zbirke pisca Jožeta Stoka-Korotana, z naslovom: »Spomini partizana Korotana«. To zbirko pripravlja pisec za tisk.

Januarja 1943. leta se je kolona lačnih in izmučenih borcev Šlandrove brigade počasi oddaljevala od Smrekovca ter si v borbi s snegom in vsiljivim mrazom utirala pot čez razorana pleča Mozirskih planin. Bila je prava zimska igra žvižgajočih vetrov in nepopustljivega mraza. Oba sta hudomušno razsajala v temni noči. Srca so nam drgetala od mraza, ki je rezal do kosti. Slabo oblečeni partizani — nekateri skoraj bosi — nismo mogli kljubovati. A vseeno nismo počivali. Vedeli smo, da moramo čimprej najti zavetišče.

Po celonočnem napornem pohodu, ki je šibkeje izmučil malone do onemoglosti, smo v jutranjem svitu prispeli v Mačkin kot. Štab brigade je določil prostor za taborenje. Naš bataljon je odšel na samotno domačijo Rigeljnik. Komandant Mirko se je pobotal s kmetom, da predamimo na njegovi domačiji. Čete so se razmestile v hlev in na skedenj. Ilijeva četa je poskrbela za zavarovanje.

Ko nas je bataljonski dežurni opoldne budil in klical h kosilu, smo lezli iz listja in sena, kot kuščarji po dežju iz mahu. Kuhar nam je postregel s skromno fižolovo juho in enim krompirjem.

Ker smo vedeli, da je v brigadi »kriza« za prehrano, smo bili zadovoljni, čeprav bi vsakdo s slastjo pojedel pet ali še več porcij takega kosila.

Po večerji me je poklical komandant Mirko. »Korotan!« je dejal in zapičil vame svoje oči, »šel boš na prehranjevalno akcijo! Izpraznite nahrbtnike in bodite pripravljeni! Vodič in intendant bosta vsak čas tu!«

Vrnil sem se na skedenj. Borcem sem ukazal izprazniti nahrbtnike. Tačas je prihitel vodič Srnak, doma nekje z Mozirskih planin, ki je dobro poznal tamkajšnji teren. Pred hlevom sem razvrstil tovariše, določil tri za predhodnico, četrtega za zvezo in dva za zaščitnico. »Naprej!« se je glasilo poveje. In četa, zvrščena v kolono, je zavila po snežnem grebenu navzdol. Nekaj tisoč korakov in znašli smo se v grabnu potoka Krumpaha, ki se je trdovratno zajejal do podvrha Smrekovca.

Pri mlinu smo se ustavili. Vodič je odšel v hišo. Vstopil sem tudi jaz. Skromen možak nama je pokazal, da v Ljubnem in Savinjski dolini ni nič novega. Stara ženica je zunaj čakajočim tovarišem postregla s kozjim mlekom in koruznim kruhom. Borci se niso upirali ljubeznivi postrežbi. Po skromnem prigrizku smo odšli proti sv. Miklavžu.

»Ali poznaš tega kočarja?« sem spotoma radovedno vprašal Srnaka.

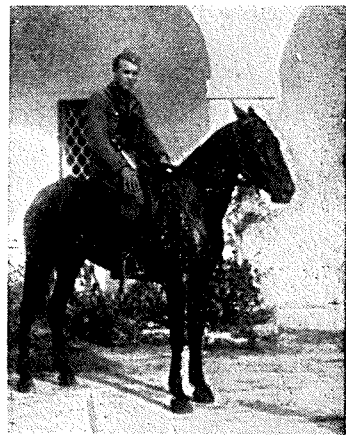
skega, Moravškega in Kamniškega bataljona, vodil borbo na Kastavski planini in za Moravče. Kot namestnik komandanta IV. operativne cone je sodeloval v mnogih borbah, organiziral akcijo Šlandrove brigade, z njo napadal postojanke v Tuhinjski dolini, imel borbe na Menini planini, pri Ranitovcu, na Sveti gori, na Tlačenki, izvršil je mobilizacijo v Zasavju in vse preboje preko Save na Dolenjsko. Nato je bil namestnik komandanta XV. divizije. Ko se je vrnil spet na Štajersko, je postal namestnik komandanta IV. operativne cone. Kmalu

za tem pa je postal komandant zaščitne brigade Glavnega štaba Slovenije. Padel je v borbah v začetku meseca novembra 1944. leta.

Alojz Kolman - Marok živi v spominu slovenskih partizanov kot ena izmed legendarnih osebnosti iz narodno-osvobodilnega boja. Bil je priljubljen tako med partizani, kakor med civilnim prebivalstvom. Za prvi razvoj partizanstva, zlasti na Štajerskem, do kapitulacije Italije, je bil Marok eden najpomembnejših organizatorjev in poveljnikov partizanskih enot.

»Da! Tu imamo javko. Družina je partizanska. Ne boj se! Srnak že ve, kje in v katero luknjo lahko vtakne glavo.« Na bližnjem križišču nas je čakala četa iz prvega bataljona in se nam pridružila.

Kristalno svetla mesečina! Mraz še bolj stiska. Roka se lepi na mrzlo puško. Pod nogami skominjajoče škriplje sneg. Vse naokrog je tiho, mirno. Le zamrznjeni po-

Narodni heroj Janko Sekirnik, komandant Šlandrove brigade

tok je glasno bučal; voda se je trdovratno borila z ledenimi skalami. Ob potoku so stale skladišnice drv in hlodov.

Uro hoda — in že smo v sv. Miklavžu. »Stoj!« Srnak povprašuje pri vaškem zaupniku po novicah. »Vse v redu! Gremo naprej!« Krenili smo proti Ljubnemu.

»Toda kam pravzaprav gremo?« sem vprašal Srnaka, ko smo zastopili vas.

»Še dobre pol ure bomo hodili po grabnu, nato zavijemo na levo. V vaseh na Tiru bomo nabrali hrane ter se čez Tolsti vrh vrnili v brigado,« mi je šepetaje zaupal.

»Ampak Srnak! Tole korito se mi zdi kot pasje žrelo!« Vodič pa je zamahnil samo z roko. Čimbolj smo se po jarugasti dolinici bližali Ljubnemu, tembolj so me spreletavali kaj čudni občutki. Mesečno noč smo namreč partizani vedno sovražili. Naša »priateljica« je bila vselej le tema! Oziral sem se po soteski in zamerljivo škilil na luno, ki se je

Štajerski VDV bataljon v osvobodjeni Gornji Savinjski dolini, avgusta 1944. leta

tako izzivalno krohotala. Nato sem odredil večji razmak v koloni. Odhitel sem do vodiča: »Kdaj vendar zavijemo proti Tiru?«

»Čim se izmaknemo tisti bajti!« je odgovoril Srnak.

Zdaj se je dolina pred nami nekoliko odprla. Na levi se je razprostirala viseča snežna planjava, ki se je vrivala pod obronke Tira. Na desni je bučala Ljubnica, ob kateri se je dvigal mogočen gozd in prežal v dolino. Med snežno cesto in zamrznjenim potokom se je vlekel ozek snežni pas, na katerem je stala hiša, v njeni sosesčini pa je čepel skedenj. To korito v soteski se mi je zdelo kot žrelo. Kot da se s svojimi čeljustmi globoko zajeda prav do Ljubna! Ta kraj je bil kot malašč za zasede. »Kaj mi mar te predstavlja-joče čeljusti in namišljene klešče, ki se ne morejo zapreti!« sem zašepetal. Kolona se je enolično pomikala. Vodič je pospešil korak. Sledila je predhodnica treh borcev, 50 metrov za njo je cokolal vezist, na čelu glavnine sem bil jaz, za menoj pa vodnik Urban, mitraljezec Maks, njegov pomočnik Luka, Branko in vsi ostali. Ker me je nenavaden občutek še vedno motil, sem zašepetal Urbanu: »Večje razdalje! Tišina! Previdno!«

Ko je odšla predhodnica mimo domačije, je zavil Srnak proti Tiru. Tudi vezist Savo se je oddaljil. Tedaj pa...! Občutki me niso varali. Kot črni krti so belo snežno odejo preletele štiri postave ter se od skednja vrgle za hišo. Sovražnik! Prepričan sem bil o postavljeni pasti. Stisnil sem pesti in zobe, iz ust pa se mi je odtrgal oster klic: »Lezi! V strel-

ce! Ogenj!« In že sem ležal za kolovozom, za kupom gramoza, in stresal srd z brzostrelko. Tudi Maksova strojnica je togotno zalajala, prevpila nemški: »Halt! Hände hoch!« in odgovarjala nemškim šarcem ter gobezdavim brzostrelkam. Čulo se je repetiranje pušk, pritajeno preklinjanje sovražnika. V viharo borbo je posegel še snežni metež.

Bili smo v grabežljivem sovražnem objemu. Vsak paničen umik je bil izključen. Mitraljezi prežijo na nas! Sovražni ogenj je prežal na nas v obliki podkve. Tudi kratek premik naših borcev, odločen odgovor napadalcu in partizanska nepopustljivost — vse le ni bilo dovolj, da bi kljubovali sovražniku. Svinčenke so sikale, praskale po snegu, udarjale v drevje in iskale cilja v živem mesu. Odgovarjali smo. Toda sovražni pritisk je bil premočan. Uničiti so nas hoteli. Nam je zmanjkovalo streliva. Maks je porinil v mitraljez zadnji okvir nabojev. Nemci so že stiskali obroč...

»Na rob! Umik!« je bilo po velje. Temne postave so zapuščale snežne zaklone ter zasedale za robom nov položaj. Za ostalimi je teklo ob cesti na griček tudi Maks. Le Urban nam ni sledil. Dvignil se ni tudi na moj drugi klic. Pognal sem se proti njemu. Okrog njega se je napajal sneg z njegovo krvjo. Ležišče mu je bilo — kot bi med belimi krizantemami vzcvetele rdeče vrtnice. Naglo sem ga zgrabil. A Nemci mi tega dejanja niso odpustili! Togotno so streljali name.

»Prsa, roke in noge imam pre-streljene,« se je odtrgal grgrajoči

klic iz Urbanovih ust. »Korotan, ubij me! Izgubljen sem!« je še želel ranjeni vodnik in zaprl oči, ko sem ga naprtal na svoja pleča. Prestreljene roke in noge so bingljale ob telesu, kri pa je curkajala po meni. Okrog in okrog so švigale svinčenke, brenčajoč kot čebele. Kaj naj storim? Ne oziraje se na sovražno kričanje in streljanje, in na smrt, sem se po globokem snegu napotil proti potoku. »Streljajte! Maščujte me!« je še z muko zaprosil Urban in iz ust mu je bruhnila kri ter poškrpila sneg. To so bile njegove zadnje besede.

Morda je bilo le še pet korakov do struge potoka, v katerega sem nameraval z Urbanom skočiti, ko sem izza hiše začul glasove: »Handgranaten! Sturm! Vorwärtz!« Dva metra od mene se je raztreščila ročna bomba. Njen puh me je podrl. Komaj pa sem se skobacal pokoncu — že sem bil v krempljih sovražnika, v nemških rokah. Uvidel sem, da ne morem rešiti ranjenca, morda tudi sebe ne, zato sem izpolnil prej izraženo Urbanovo željo. Še nekaj strelav sem poslal tudi v presenečene Nemce, ki so se znašli poleg naju ter se bliskovito pognal v strugo Ljubnice. Štrbunknil sem v tolmun med ledene plošče, se hitro pobral ter teklo po strugi proti položaju čete. Ob živi vrbovi meji me je s streljanjem spremljal werman, oblečen v belo haljo ter klical: »Halt! Halt!« Ker se nisem mogel takoj prekobacati preko velike ledene skale, sem se stisnil za grm ter sprožil proti njemu.

Čeprav izstradani, mrzli v nogah, v srcu in žilah, smo na položaju vztrajali še poldrugo uro. Zvestega Urbana smo maščevali — petkrat. Nismo pa mogli izvesti, kako je z Maksom. Ni se mogel povleči na nov položaj. To se je posrečilo le predhodnici, ki se je čez obronke Tira prebila k nam. A kaj storiti sedaj? Kratek posvet s komandirjem Jožetom... Vrniti se v brigado in čimprej nuditi zdravniško pomoč ranjenemu Branku in Luki. K temu nas je prisililo tudi pomanjkanje streliva. A brez hrane se ne smemo vrniti! Zato smo izvršili nabiralno akcijo v Kumerško in sv. Miklavžu. Težkih src smo se vračali v taborišče. Obleka mi je zmrznila na telesu. Komaj v jutranjem svitu smo se vrnili v bataljon. Ko sem vse sporočil komandantu Mirku, je dejal: »Tu je moralo biti izdajstvo!«

Naslednjega dne so nam obveščevalci sporočili o mitraljezu Maksu, ki je, boreč se proti nemški zasedi, padel v njihove roke. Pijani vojaki so ga privezali, ko se je umikal na nov položaj. Ker pod nobenim pritiskom, mučenjem in lomljenjem udov ni ničesar priznal in izdal, so ga privezali na nosila za klanje prašičev. Štirje Nemci so ga držali za noge in roke, peti pa ga je zaklal kot

prašiča. Ljubenski župan pa je v škafu mešal kri... Pri tem grozodejstvu so se celo slikali! Ob osvoboditvi Gornje Savinjske doline oziroma po napadu na Ljubno, smo ujeli te klavce in pri njih našli tudi fotografije o izvršenem zločinu nad Maksom.

Toda bol o izgubi borca, vodnika Urbana in mitraljeza Maksu, ni hotela od mene. Obema v spomin sem napisal sledečo pesem:

*Ukaz! Naloga! In mi gremo.
Močni v prsih, s silno vneto,
po stezi tiho. In oprezno zroč
korakamo z orožjem skozi noč.*

*V zasedi, v zaklonu sovražnik ždi.
Užge! V bolesti naš tovariš zaječi.
Mi streljamo nazaj, borimo se z usodo.
Tovariš mre z besedo: »Za svobodo!«*

*Drugo noč smo zopet mi na vrsti.
Opresno stopamo junaki silni, čvrsti.
Nad zemljo nočni je pokoj razlit,
a rjavi izdajalec je za hišo skrit.*

*»Užgi in lezi!« kriknem. »Na rob umik!«
Iz ust tovariša se trga tožen krik.
Zgrudi se na tla v bolečini —
krog njega bojni hrup in šum, v tišini.*

*Planil sem k tovarišu, ki je omahnil.
A vse zaman! »Zgubljen!« je še dahnul.
Bil je njegov poslednji klic.
Zdaj grob je tam, samotnen, brez cvetic.*

*V srcih bo ostal spomin nam vedno
za njim, ki v mrazu se dosledno
je boril z nami skupaj za svobodo.
Brez njega zdaj — uživali jo drugi bodo.*

Iz krvi rdeče

Zgodilo se je meseca februarja, v letu, ki je prineslo svobodo. Več kot meter visoko je zapadel sneg. Že človeku, ki ni imel za petami preganjalcev, ni bilo lahko gaziti po njem. Kaj šele četirci partizanov, ki se je morala prebiti v okolico Dravograda! Okrožni gospodarški referent Čaki, Crto, sedemnajstletni Miloš, Peter, Luka, Slavko in njegova črnolasa žena Marija, ki je v nosečnosti junaško prenašala gorje strašne zime, in mlada Janja — vsi so do smrti zbiti pritavali do gorske domačije blizu cerkve Ožbalta; oddahnili so se, da so prišli do »naših«, do družine Medvedove. Ves dan je snežilo, proti večeru se je vreme ujedlo. Nikjer nobene steze. Utrujeni partizani so se počutili

v tej višavi varni in v prijetni topli hiši pri partizanski družini kakor doma. Mati jim je pripravila obilno večerjo. Dolžnost pa jih je klicala naprej.

»Toda, tako toplo je ob krušni peči, kaj ko bi šli proti jutru? Ta teren nam bo dal dovolj kritja,« meni Luka.

In postavni Čaki pritegne: »Res, odložimo raje na jutro, v taki temi menda ne bo nihče stikal za nami.« Malo se ogledajo raz prag in v srečni zavesti, da se bodo enkrat na toplem naspali spuščajo ostre satire na račun neskončnih hajk.

V idilo partizanskega večera plane kakor bolesten krik ranjene živali, glas gospodinje: »Nemci!«

V hipu so partizani na oknih in vratih. »Prebijemo se!«

Petdeset mož policije je obkoliло hišo. »Vdajte se!« kričijo.

Petdeset mož meri na okna in vrata. Strojnice, puške in bombe zaropotajo pesem smrti. Miloš, še na pol otrok, se zgrudi raz okno. Čaki omahne pred pragom, z njim tudi Crto in Peter. Le pogumna Janja je uspela najti kritec in takrat uiti, da je lahko malo pozneje sadističnemu Kollnerju iz Slovenjgradca zalučala bombo iz bunkerja.

Luka, Slavko in njegova žena Marija pa so bili ujeti. Čakija, Miloša, Petra in Crta so na pol mrtve privlekli krvičeljni gestapovci v hišo. Ko so se zvijali v nečloveških bolečinah, so jih Nemci streljali v prste na rokah in nogah, da so v smrtnem boju dajali od sebe grozne krike. Ujetnikom so ukazali naj svoje soborce pretepajo. Toda — miso računali na visoko moralno partizana! Za nobeno ceno tega niso hoteli storiti.

Ko so privlekli na pol mrtve tovariše v hišo, se je prihlajeno priplazil z njimi tudi Golobov sin iz Št. Petra. Zarečo cigareto je iz objestne zadovoljnosti vrgel v ranjenega Luko, ki je sedel na tleh ob peči in krvavel. Izdajalec je navajal imena vsakega posameznika. Nemci so ga v pijanem veselju objemali, rekoč »Das hast du richtig gemacht!«

Medtem je ugašalo četvero mladih življenj, življenj borcev, ki so se malo prej veselili svobode. Policisti so krvaveče junake slekli do golega in jih zmetali na sneg pred hišo, kjer so do jutra vzdihovali. Ujetnike so zasliševali zlepa in zgrda.

»Vse izdajte, povejte pa vas izpustimo,« so obljubljali. A vsi, kakor eden, so stali kot nemi zidovi. Slavko je prosil, naj vse postrelijo. Zavihteli so bikovke in telesa so se zvijala v bolečinah, ustnice so bile zgrizene do krvi, niso pa mogli iztisniti iz njih ničesar. Medvedovim so vse pobrali, in ujetnike ter naropano blago odpeljali v Dravograd. Slavka so čez tri dni odvelekli iz dravogradske mučilnice v črneški les; pod salvo je padel oče še nerojenega otroka, čigar mati je trpela v temnici. Usoda ostalih dveh ni znana, le partizanka Marija se še sedaj zdravi v slovenjgraški bolnici. Njen sin, mali Slavko pa ima danes lepše, srečnejše življenje.

Marija Fele

Čez Doberdob

K je pravzaprav leži doberdobsko jezero, tega nisem vedel; slutiti pa sem, da je blizu. Tedaj sem se spomnil stare pesmi, ki jo prepevajo naši ljudje še sedaj, čeprav je minilo že toliko let od dogodkov, ki so jo porodili: »Oj Doberdob, slovenskih fantov grob«. Že ko sem zapustil okolico Tržiča, sem tu pa tam opazil sledove iz prve svetovne vihere in nehoti se mi je misel vračala na grozote, ki so jih ti naši kraji, slovenski, trdni in neomajni sredi kraškega kamenja, pretrpeli v prvi svetovni vojni.

Da, misel se je vračala nazaj v preteklost, katere nisem pravzaprav poznal iz lastnih izkušenj. Toda sedanost je bila še strašnejša! Takrat se je vihar ustavil na zadnjih obronkih Krasa, tam kjer se neha kamen in se začne rodovitna nižina, sedaj pa se je raztegnil čez vso našo zemljo.

In vendar vseh teh grozot ni bilo čutiti tistega decembrskega jutra, ko je voz, s katerim sem se peljal, poskakoval po trdi kraški poti mimo Jamelj, se vzpenjal po

pobočju iznad te vasice, ki se danes nahaja v Italiji. Mirno jutro ni dalo slutiti, da se povsod skriva smrt, da izza vsakega kamna, vsakega grma, lahko odjekne za tegel rafal...

Nisem bil sam. Zraven mene je sedel mlad fant, mnogo mlajši od mene, Bleki. Misli pa sem, da je zelo izkušen. In to me je navdajalo z zaupanjem. Saj je, sodeč po njegovih besedah, doživel že precej borb in se tudi take poti ni mogel ustrašiti. Ko se danes spominjam najin角度govorov na poti in še prej — prejšnjega večera v majhni gostilni v Ronkih, kjer so me izročili njemu v roke —, vidim koliko je bilo tedaj še naivnosti, neznanja in nerazumevanja.

Kakšna razlika med lepim, sončnim decembrskim dnem, in grobo tišino, ki vlada v mrtvašnici kraj selskega pokopališča! Tam sem se prvikrat z roko dotaknil grozot vojne. Drug pri drugem je ležalo pet borcev tržaškega bataljona, ki so jih prejšnjega dne pokosili esesovski

mitraljezi. Mir in tišina tudi tukaj, med temi štirimi stenami, kjer je čakalo na poslednjo pot pet mladih, ugaslih življenj. Od kje so bili? Nekateri iz južne Italije; umrli so daleč od svojega rojstnega kraja. Morda tedaj niso niti dobro vedeli za kaj so umrli? Nedvomno pa so vsaj podzavestno čutili vso veličino te borbe.

Spomnil sem se pogovora z mladim republikancem nekaj dni prej na železniški postaji »scalo Panigale« v Bologni. Zunaj je bila moč, policijska ura je bila zgodaj in na postaji je bilo polno ljudi. Nemci so začeli ustanavljati mussovinijeve janičarje in tudi tega mladega fanta je doletelo, da so ga oblekli v fašistično uniformo. Upal je, da se bo nekako prebil skozi vse nevarnosti vojne, nekeje v zatišju. Ne, nobenega borbenega zamosa ni čutil! Njemu je bilo vseeno kdo zmaga. »Salvare la pellaccia« — rešiti kožo, to je bilo njegovo geslo. In po raznih italijanskih postajah, po ulicah, kasarnah, je bilo nedvomno nešteto njegovih prijateljev, ki so enako mislili in delali.

Ta petorica pa, ki je ležala tistega decembrskega dne pred menoj v selski mrtvašnici, najbrž ni mislila tako. Saj je marsikateri italijanski vojak, ki se je rešil po zlomu Italije, raje odšel v notranjost svoje domovine, ker se mu je zdelo partizansko življenje pretežko in nevarno, in je odkrito ali podzavestno mislil, da bi mu bilo tudi v okupatorski vojski v najslabšem primeru življenje lepše. Ti so pa ostali. Kakor so se tudi vrnili nekateri, ki so jih republikanci ujeli, a so jim kasneje ušli, ko so jih že preoblekli v fašistične uniforme.

Mučno tišino je presekala glas mojega spremljevalca, Blekija. Govoril je z zanosom in na ležečih truplih prisegal, da jih bomo maščevali. Kaj takega še nisem nikoli slišal! Občudoval sem tega mladega borca, ki je tako močno čutil tovarštvo.

In potem — začetek življenja v bataljonu. Videl sem še, kako je moj spremljevalec predal 25 pušk, ki jih je pripeljal izza sovražniških linij skrite v vozu, in slišal, kako je odgovoril komandantu, ki mu je naročal naj se vrne v nižino in likvidira laži-partizana, ki je ropal. Pozdravil je strumno komandanta in mu zagotovil, da se ne vrne, dokler ne izpolni naloge.

Radio-oddajna postaja IX. korpusa

Nisem ga videl več. Srečen sem in zadovoljen, da ga nisem videl več, žal pa mi je za desetine in desetine naših kraških ljudi, ki so jih esesovci pobili, za številne kraške hiše, ki so jih ti sodobni vandali požgali, in žal mi je za tebe, Gigi (ne vem kako so ti doma rekli), dalmatinski borec, ki si prišel preko Italije in njenih taborišč v naše vrste in padel na robu Krasa, tam nekje pri Stanzanu, ko ti je rafal iz brzostrelke karabinjerskega marescialla pretrgal nit življenja.

Bleki se je vrnil na Kras, na čelu esesovcev, v esesovski uniformi. Poznal je vse, vedel je vse. Vsaka vasica je bila njegova, ko je kot partizan hodil po dolinem Krasu. Poznal je odbornike OF, poznal kurirke. Kogar je zasačil, mu ni ušel. Koliko časa je trajal teror, ki ga je izvajal z esesovskimi krvniki? Ne spominjam se točno. Morda mesec dni, morda več? Na vsak način pa vsak dan, vsako uro, vsako minuto — preveč.

V tihi noči smo se poslovili od Gigija in drugih dveh tovarišev, ki so se podali v nižino, da izvršijo težko, a častno nalogo, da likvidirajo izdajalca, ki je zagrešil toliko zločinov nad kraškim ljudstvom. Bili so veseli, razigrani, niti malo niso mislili na težave in nevarnosti, ki so jih čakale.

Tri dni so ždeli v kamniti vrtini nad nižino in čakali kurirko, da jim prinese zaželeno vest, da se je Bleki prikazal in da kroži po cestah. Po treh dneh so se odločili in šli v nižino. Žal, zaman! Dva sta se vrnila, Gigi je ostal na cesti v mlaki krvi.

Še sta čakala preostala, dokler jima vendar ni kurirka povedala, da se je Bleki prikazal na cesti. Odšla sta. Na cesti sta zasačila izdajalca. Padel je pod revolver-skimi strelji. Vrnila sta se spet med kamenje, vesela, da sta izvršila nalogo, ki jima je bila zapupana. Toda kakšno razočaranje! Kaj kmalu je prišla kurirka in jima povedala, da so Blekija prinesli težko ranjenega v bolnico, kjer so ga operirali in mu rešili življenje. Vendar Blekiju vse to ni pomagalo. Čez nekaj dni je v bolnico vdrla grupa partizanov in GAP-ovcev ter ga likvidirala na bolniški postelji.

Kje si, nepozabni »Americano«, ti, ki si izvršil obsodbo, katero si je Bleki sam napisal? Nekje trohiš. Padel si menda, ko si skušal

Spomenik padlim koroškim partizanom v Št. Rupertu pri Velikovcu

Slovo

Bilo je meseca februarja 1945. leta. Sneg se je polagoma talil; tu in tam so rjave li- se že naznjanjale pomlad. Če ne bi bilo slišati več ali manj oddaljenih strellov in če se ne bi potikale po cestah in poteh kolone Nemcev, bi človek mislil, da je mir.

Takrat sem bila še otrok. Sko- raj začudeno sem vsak dan opa- zovala grozote, ki so se dogaja- le zdaj tu, zdaj tam. Moj otroški razum ni mogel dojeti vsega. Ko pa sem videla materine solzne oči, plamen v mirnih kmečkih do- movih, kri naših pomorjenih lju- di, pri vseh teh grozotah pa ško- doželjni smeh in pogleda Nem- cev — se je v meni prvič poro- dilo sovražstvo. In sovražstvo se je vsak dan večalo. Ko pa sem bila

nekega dne priča dogodku, ki mi je še danes v spominu, je sovra- šтво do nemških zločincev do- seglo vrhunec in napolnilo moje srce...

Meseca decembra 1944 je bila pri nas doma kurirska postaja. Bila sem članica mladinske orga- nizacije — mladinska obveščeval- ka. Ko so prihajali zvečer v našo hišo kurirji, sem imela zanje vse- lej nekaj novic. V naslednjih me- secih so v okolici Bohorja imeli Nemci velike hajke. Konec mese- ca februarja so se že umikali in prebivalci so si že upali hoditi preko Bohorja.

Konec meseca februarja je pri- hitela k meni Nataša, moja naj- boljša prijateljica. »Čuj, Olga,« mi je rekla, »izvedela sem, da teži

zbežati iz rok nemških hlapcev, ki so te zajeli. Ne živiš več, toda spomin na tebe, mladega italijan- skega fanta izpod roba našega Krasa, bo ostal vedno živ.

Ko se danes spominjam tistih dogodkov, ki so že precej daleč za nami, me vedno zamrzi po hrbru. Morda je Bleki že tedaj izdajal, ko je mene vodil preko

kraških goličav v partizane? Mor- da je tedaj že koval pošastne na- klepe, morda me je mislil brez vsakega obotavljanja izročiti fa- šistom, po dolgih letih, ki sem jih preživel v temnici. Pravim: mor- da! Marsikaj se je govorilo, res- nice pa nihče ni vedel. Morda jo je Bleki nesel v grob.

Vladimir Kenda.

pol ure od vasi v Bohorju mrtev partizan. Najbrž so ga ubili Nemci ali ustaši v zadnji hajki. Če mi morda kdo od naših? Tudi moj brat se ni že dolgo časa javil. Pojdi, Olga, z menoj, da ga vidiva. Če ga spoznava, bova morali obvestiti njihove domače. Če pa ni iz naše okolice, ga morava pokopati, da ga ne bodo našli Nemci!« Takoj sem pristala. S seboj sem povabila še mlajšega brata. Materi pa sem dejala, da gremo po drva. Zato smo vzeli s seboj tudi koš. Predvsem zato, da bi se Nemcem, če bi nas srečali, zdeli manj sumljivi.

☆

Naša hiša stoji ob vznožju Bohorja. Nekaj metrov proč se prične kolovoz, ki vodi skoraj do srede Bohorja. Kraj, kjer se konča kolovoz in se prične breg, se imenuje Kračice. Ko smo prišli do konca kolovoza, nas je objela nekakšna tesnoba. Nataša je dejala, da so ji povedali, da leži mrtev partizan v gozdičku, nekoliko vstran od kolovoza. Ker je bil sneg, se kolovoz skoraj ni poznal. Pričeli smo iskati mrtveca — in kmalu smo ga našli. Ležal je nekaj metrov od kolovoza, pod smreko. Sneg okoli njega je že skopnel. Bil je srednjih let. Na sebi je imel vojaško obleko. Takoj smo videli, da je imel prestreljene noge, a tudi na prsih so se poznali sledovi krogel. Roke je imel stisnjene v pest in jih je držal k ustom. Brat mu je preiskal žepe, če bi v njih karkoli našel, po čemer bi ga lahko spoznali. Ničesar nismo našli pri njem. Zato smo sklenili, da ga čez noč pustimo tu in obvestimo kurirje. Morda ga kdo izmed njih pozna. Ko smo že skoraj odšli, pa se mi je zdelo le čudno, zakaj drži mrtvi partizan roke k ustom. Moj brat je zato potegnil njegove roke nalahno proč od ust. Tedaj sem zapazila, da drži v rokah med prsti — papir. Sklonila sem se k njemu. V roki je imel majhno fotografijo, na kateri sta bila otrok in neka ženska, najbrž njegova žena. Ob pogledu na to me je nekaj presunilo. Solze so obilile moje oči. Očitala sem si, zakaj sem mrtvemu partizanu odvezla fotografijo iz rok. Da, tako se je on poslavljaj! V slovo je poljubljaj še sliko — kot bi imel pred seboj otroka in ženo. Morda ga bo žena po koncu vojne čakala doma, toda zaman ga bo pri-

čakovala. In tudi njegov otrok ga ne bo več videl. Njegova žena in otrok bosta vedela le to, da je padel kot partizan za svobodo, za lepše življenje. Zapustili smo mrtveca pod vtisom, ki smo ga pravkar doživeli. Vso pot proti domu smo molčali. Tako nam je bilo težko, da bi najraje jokali...

☆

Vse to smo zvečer povedali kurirjem. Ko so si tudi oni ogledali mrtveca, ga nihče ni spoznal.

Rekli so, da je bil najbrž ranjen v hajki, ki so jo začeli Nemci meseca decembra. Mogoče so ga tedaj tovariši zgrešili ali pogrešali, misleč, da so ga zajeli Nemci. Nato so ga kurirji pokopali v tistem gozdičku blizu kolovoza. Po osvoboditvi je prišel ta dogodek na uho tudi družini padlega partizana. Spoznali so ga po zlatih zobeh in po prstanu, ki ga je imel pri sebi. Prenesli so ga domov, skoraj pet ur od kraja, kjer je padel...

Olga

Bodi pozdravljena, Bela Krajina!

Vinogradih je pošumevalo zadnje svetlorumeno listje na osušenih trtjah. Od dežja še vlažne trave so se nam lepile k obleki, strgani in umazani od divjih poti. Lahen veter nam je prijetno hladil razgreta čela. Od dolgega in razburljivega tavanja po hostah in skritih kolovozih se nam srca še niso umirila. Tako smo molče sedeli že nekaj trenutkov ob visokem belem kamnu kraj vinograda in zrlji proti dolini.

»Kje smo?« sem dahnil.

»V Beli krajini. Vas pod vinogradi se imenuje Rodine. Zdaj bo vse dobro.« Tako je dejal pomirjevalno obveščevalec Tone. In res je bilo kmalu vse dobro. Tone se je spustil v vas, se oglasil pri znancih in se kmalu vnil s tričetr hlebca črnega kruha in dvema čebulama.

Da, zdaj bo vse dobro. Tu je kruh, čebula, mast, kmalu bomo med svojimi ljudmi. Zvečer se bomo vsedli okrog mize. Gospodinja bo verjetno prinesla veliko skledo močnika in jo postavila pred nas. Zakadilo se nam bo pod nos, zadišalo bo po zabeli, morda bo tudi kruha, morda bo tudi mleka ali vina. Na vsak način pa se bomo prijetno porazgovorili in zapeli. Kako se bo vse to prileglo po tolikih dneh gladu in nemira vsake vrste! Tako smo začeli premišljevat, ko nam je že zmanjkalo kruha. No pa zdaj smo v Beli krajini in zdaj bo vse dobro.

Tone naju je posvaril: »V vas ne smemo pred nočjo. V eni od zidanic pod vasjo ropajo Nemci vino. Morda je v bližini kaka zaseda, pa bomo spet v šmiru.« In tako smo počakali, da je daljni

Na sliki: po nemškem letalskem napadu na Dragatuš v Beli krajini, 5. maja 1944. Tako uničenje so pripravljali sovražniki vsem slovenskim krajem

Črnomelj utonil v sivih meglah in je zadnji žarek zarje minil v oblakih nad hostami kočevskih hribov.

Z nočjo smo že sedeli v hiši, in močnik in mleko in kruh — vsega je bilo dovolj pred nami. Morali smo pripovedovati kje smo bili in kaj smo doživeli, vabili so nas v sosedne hiše. Nazadnje smo obsedeli pri bajtarju Didoviču prav na koncu vasi. Pri njem je bilo že prav veselo, vino se nam je smejala z mize in nazadnje smo razigrano zavriskali in zapeli.

Nato smo šli spat na senik. Gospodar nas je pospremil, odmaknil lestve in nam želel lahko noč. Ta možak se je prav ganljivo trudil za nas. Česa nam vsega ni znosil na mizo! Žena ga je boječe posvarila, češ naj štedi z vinom. On pa jo je zavrnil s široko krettnjo, kot bi bil kak vinski magnat. Zjutraj nas je na vse zgodaj zbudil, nam postregel z zajtrkom in nam povedal novice. Ofenziva je šla mimo, naša brigada, ki je zgubila nad polovico borcev, se je znova ustanovila uro hođa od Rodinjs. Poslovili smo se od Didoviča, poslovili smo se tudi med seboj in odšli vsak v svojo enoto.

Ah, Belokranjci! Ali je bila to le gostoljubnost? Ali pa morda le čustvo usmiljenja, pomešano s strahom? Ne: ves njihov nastop od prvih besed pa do poslednjih prijaznih gibov v slovo, je bil izraz njihove velike solidarnosti z nami in našo borbo. To je bilo tisto čudovito stanje v srcih naših ljudi, kateremu pravimo z zelo obrabljenim izrazom »predanost«.

Ko smo še nad vasjo sanjali o tem, kako nas bodo v vasi sprejeli, je Tone dejal: »Zdaj smo v Beli krajini, zdaj bo vse dobro.« Ko smo se poslovili, smo čutili: ni bilo le dobro — najbolje je bilo.

☆

Ko smo zvedeli, da bomo šli na zborovanje novinarjev v maju 1944 v Metliko, se nas je polastilo neugnano veselje. Dolge mesece smo se tolkli po Gorskem Kotarju, blizu Ljubljane, ob železnici Velike Lašče — Kočevje. Iti v Belo krajino, to je pomenilo skoro toliko kot odlikovanje. Po treh dneh hoje smo se ustavili na Maverlenu in ostrmeli: po hribeh krog in krog naše obljubljene dežele so goreli kresovi, kolikor daleč je segalo oko. V čast prvemu maju so goreli tri strašni ognji naše svobode, ti kresovi poguma in zvestobe, ki so jih zažgala naša belo-

Ustaši so sredi marca 1945 požgali Adlešiče ob Kolpi. Med ustaši, ki so opravljali to delo, so bili tudi taki, ki so imeli »posvečene roke«

kranjska dekleta, vroči plameni zmage, okrog katerih so prepevali belokranjski pionirji in pionirke. Ta mladi rod se je že takrat zavedal, da za njegovo prosto mladost krvavé brigade krog in krog Bele krajine, po vsej slovenski in jugoslovanski zemlji.

Pet nas je bilo in vsi smo nemi stali pred to krasoto. Toplo pa nam je bilo okrog srca tudi zato, ker smo vedeli, da je ta naša draga deželica svobodna in da bomo v njenem naročju preživeli nekaj lepih dni ob dragih tovariših in znancih in dobrih Belokranjcih.

Razigrani smo se spustili med trtami proti dolini. Razcvetele breskve so zaplesale pred našimi očmi, kot pomladne vile in plesale z nami prav do doline in nas ovijale s svojimi vabljivimi vonjavami. Opojeni od prečudnih vonjav smo v dolini prijateljsko segli v roke z domačini pri hiši, ki smo si jo kar na oko izbrali za prenočišče. Šalili smo se z dekleti, peli in pili, in pol od dolge poti, pol od razigranosti trudni in onemogli spaspali.

Drugega dne so se zgrinjale vrste partizanov proti Metliki. Mimo nas pešakov je privrskala skupina prešernih tovarišev na vozu, ki so si ga sposodili kdo ve kod. »Še nas vzemite na to ohcet!« smo zavpili za njimi in kmalu smo se na vozu skupaj peljali.

Na zborovanju novinarjev je bilo svečano in mirno. Pazljivo in z zanimanjem smo sledili go-

voru Vide Tomšičeve, z dvojno pozornostjo smo prisluhnili govoru Borisa Kidriča. Med zborovanjem pa so nad Metliko priletela ustaška letala. Mi se nismo dali dosti motiti. Pod vodstvom generala Avšiča smo se vsi zborovalci brez gneče, mirne krvi, preselili v gozd in tam nadaljevali zborovanje.

Bela krajina nam je zvečer postregla z vinom in razposajeno muziko. Na mitingu si srečal znance od vsepovsod: s Koroške, s Štajerske, s Primorske. Vsi smo prišli na zborovanje, da se pomenimo o skupnih nalogah in izkušnjah, pa da se poveselimo in da si tovariško stisnemo roko v pozdrav. Bil je prvi maj. Čutili smo bližino naše svobode. In ko smo se v sproščen zabavi srečevali med seboj z očmi, od navadnega borca do komisarja Glavnega štaba, od stare preproste kmečke mamice do učene profesorice in članice Centralnega komiteja, nam je v mislih vstajala podoba prihodnjih dni, ko se bomo lahko zbrali, toda me več s puško na rami, temveč v miru in graditvi ter se pogovorili o uspehih in težavah in se veselili prav tako prostodušno in iz vsega srca.

Podobe zborovanj, mitingov in srečanj s posamezniki na osvobojenem ozemlju Bele krajine so ostajale v našem spominu kot deloma že uresničeni, a za vse dosegljivi ideal svobode, enakosti in bratstva. Tu v Beli krajini so pripravljali naši vojaški voditelji nove in nove akcije naših brigad

in odredov, tu je snovalo in študiralo in ustvarjalo na desetne naših najboljših znanstvenikov in umetnikov. Tu so se posebno izrazito porajali prvi obrisi nove družbene ureditve, za katero se je borila naša vojska na vseh ozemljih Slovenije in Jugoslavije.

Društvo novinarjev, ki je bilo takrat ustanovljeno, se lahko ponaša z lepo tradicijo, kakršni ni zlepa primere v svetu. Dnevniki, stotine časopisov, brošur in priročnikov, desetstični lepakovi in radijskih vesti, zraven pa še umetniške mape in pesmarice in celo vezane knjige, vse to je premogla naša osvobodjena Bela krajina s svojimi delavci, ki so se z golimi rokami lotili borbe za materialno in kulturno svobodo.

☆

Ker sem bil prvičkrat in drugičkrat v Beli krajini samo po nekaj dni, se v njej nisem mogel dobro razgledati. Spoznaval sem jo, kot spoznavam človeka: počasi, zdaj s te, zdaj z one strani. Ta pokrajina je bila zame lepa od vseh strani in ko sem jo spoznal, sem ji celo njene napake štel med odlike.

Tretjičkrat sem prišel v Belo krajino konec decembra leta 1944 s Pohorja. Hodili smo 14 dni. Takrat so se Nemci že umikali na vseh frontah. Zato so tembolj ljubosumno pred nami varovali prehode čez ceste, železnice in reke. In kako se človek počuti po mučnem prebijanju preko petih, šestih cest, preko Save, preko več železniških prog in preko ozemlja, ki ga nadzirajo zagrizeni belogardisti! In da te po vsem tem sprejme taka deželica, kakršna je Bela krajina!

Njena vnanja oblika ni bila tedaj v decembru nič kaj praznična, nič slovesna. Golo drevje, za-

pušcene sive loze, suhe trave, blatne poti. Iz hiš pa se je čulo hihitanje mladih devojk, izza vogalov pa šegavi razgovori partizanov. In zidanice so kljub slabemu vremenu mežikale in gole bele breze pred glavnim štabom so strmežljivo zavijale svojo deviško belino v prve megle zgodnjega večera. Pa kaj to: vse, kar je človek slutil in pričakoval, se je uresničilo. A Bela krajina je prihajala nasproti človeku še s presenečenji: tu je bila elektrika, motoriziran promet, tu se je ustanovilo pravo slovensko narodno gledališče, ki je imelo na programu Molièra, Nušiča, Mateja Bora. In kaj to! Tu se je dobilo pravega tobaka v listih, ki so ga poslali bratje Hrvatje iz Like in Korduna, tu se je odprla razstava grafike z odličnimi deli Nika Pirnata, Franceta Miheliča, Božidarja Jakca, Doreta Klemenčiča in še mnogih drugih znanih in neznanih. In kaj to! Tu so bile redne filmske predstave celovečernih umetniških filmov! Vse to me je zanimalo kot vojnega dopisnika bolj kot ostalo. Pa tu je bila predvsem postavljena že skoro v celoti naša bodoča državna uprava. Pa tiskarne in bolnice, pa znanstveni inštitut, ki je imel pripravljene lepe elaborate kot argumente za mednarodne forume. Tu je redno oddajal radio Osvobodilne fronte. Na radiu sta koncertirala odlična mojstra, violinist Karlo Ruppel in pianist Pavel Šivic. Koncertiral je izvrstni invalidski pevski zbor, a nič slabša od njega nista bila ženski in pionirski zbor. Ob osvoboditvi Beograda, ki smo jo sprejeli z viharним navdušenjem, je v polni zasedbi pod taktirko Bojana Adamiča zaigrala godba glavnega štaba na novo komponirano slavnostno uverturo. Med novinarji in organizatorji si

srečal Cirila Kosmača, Miška Kranjca, Mileta Klopčiča, Boža Voduska.

Nepozabne ostanejo debate o umetnosti, nepozabna »narodno osvobodilna breza«, debata v katero so posegali Josip Vidmar, Boris Kidrič, Božidar Jakac, Ante Novak, Aleš Bebler. Med te debate se je mešalo neprestano razgabljanje o vojaškem položaju in načrti za življenje v svobodi. Nepozabni ostanejo duhoviti dialogi slikarjev Pirnata in Miheliča, prosvetarjev Klopčiča in Gerlanca, komponistov Kozine in Šivica.

Ves Črnomelj in okolico je razsvetljevala elektrika stare lokomotive vsak večer in pozno v noč. Tovorni avtomobili na oggle so prav tako dobro vozili kot je Niko Pirnat dobro rezal v izhoben star linolej z žepnim nožem.

O, čudovito mesto Črnomelj s svojimi zanimivimi kotti, od gledališke garderobe do pisarne in prehodne kuhinje na komandi področja, od čudovitih skrivališč intendantov Polha do salona »madame« Puhek in tesne kuhinje pri Faniki pod mostom; od glavnega štaba pa do radijske postaje v padalski svili, od SNOS-a v železniških hišah do fotoateljeja v kmečki shrambi tam gori v Vojni vasi.

Bela krajina, deželica belih brez in zelenih livad med temnimi Gorjanci in skrivnostno, počasno Kolpo! Tvoja črnooka dekleta v belih nošnjah tekmujejo z brezam v nedoumljivi milini in nežnosti. Tvoji sinovi so bili med najboljšimi borci in komandanti brigad! In blaženi tvoji vinski hrami! V njih ni nikdar zmanjkalo kapljice za žejnega partizana. V tvojih shrambah, o čarodejka Bela krajina, so se godili »čudeži«. Tvoja izsušena kamnita kraška zemlja, ki ni mogla dati kruha niti lastnim ljudem, je v času vojne nasitila na tisoče borcev za svobodo s telesno in duhovno močjo, da so vzdržali do zadnjega spopada in do končne zmage.

Bela krajina, zibelka partizanstva, kdaj ti bo mogoče vrniti kolikor si nam dala?! Nikdar vas ne pozabim, plemeniti bajtar Didovič, tiha Fuginova mama z Vojne vasi, požrtvovalna dekleta, ki ste pietle vince v žalosti in veselju, nikdar ne bodo pozabljeni dobri belokranjski ljudje, dokler hodi partizan po slovenski zemlji! Bela krajina bodi pozdravljena iz zvestega partizanskega srca!

France Kosmač

Na partizanskem letališču v Sloveniji, 25. 11. 1945

S Tomšičevo brigado na Pohorje

O b dveh ponoči smo z vozom krenili z Rečice. Z menoj je potovala radioekipa petih tovarišev z angleško oddajno in sprejemno postajo. Ti so p.a.v tako imeli nalogo, čimprej dohiteti Tomšičevce. Snega je bilo že za dobro ped. Snežilo je vse bolj in bolj. Debeli kosmi so se kot plahutačoji metulji odražali v briči svetlobi voznikove leščerbe. Zdelo se mi je, kakor da si noč iz neslišno padajočih snežink tke rahlo odejo, v katero hoče zaviti tudi nas, ki smo se na vozu zavijali v šotorska krila. Vsi smo molčali. V tej tišini so se skoro glasno čule naše misli. Prej smo se kot otroci, pa tudi kot odrasli, vsakokrat veselili prvih snežink. Partizanu prvi sneg nikoli ni mogel vzbuditi romantičnosti. Nasprotno! Napolnil mu je srce s tesno skrbjo. Zima je bila partizanom hud sovražnik.

Vsi prezebli smo se prizibali do Mozirja. Straža nas je z glasnim »Stoj! Kdo tam?« ustavila ter nas po izmenjavi gesla pustila dalje. Nahajali smo se na meji svobodnega ozemlja. Kmalu onkraj trga se je začela cesta vzpenjati. Voznik se je vrnil, mi pa smo peš nadaljevali pot. V prvi kmečki hiši smo si ogreli premrle ude ter počakali jutra. Nato smo se po dežoma že zasneženih večrajšnih sledovih brigade počasi dvigali v hrib. Ko smo prispeli na določeno mesto, se je na gričevju onkraj Lepe njive vseh pet bataljonov Tomšičeve brigade ravnokar uvrščalo v kolono. Prvikrat sem videl tolikšno množico partizanske vojske. Poiskal sem sanitetnega referenta Lenčka Igortja, partizana od l. 1941, ki je visok in tanek z vihrajočo črno pelerino, sedel na iskrem konju in mršil obrvi. S kratkimi energičnimi navodili je urejal bolničarsko kolono. Javil sem mu, da ga kliče divizija in da ga bom v brigadi začasno nadomeščal. Takoj nato sem se uvrstil v nepregledno vrsto, ki se je že pomikala dalje.

Nasproti nam je prihajala prav takšna brezkončna kolona obo-roženih ljudi s titovkami na glavah. Nosili so ranjence in zastajali, kadar so številni spremljajoči vozovi z volovsko vprego, do vrha naloženi z usnjem, običali v debelem blatu kolovozov. Tudi skoraj slednji borec je bil obložen

z usnjem ali z velikimi kosi platov. Iz pogovora sem spoznal, da so to Šerčerji, ki se izmučeni vračajo iz nočne akcije v Šoštanj, kjer so imenitno zagodili Nemcem in temeljito izpraznili Vošnjakovo tovarno usnja. Borci Tomšičeve so bili navidezno nevoljni, da jim Šerčerji niso sinoči povedali, kam gredo. S skupnim nastopom bi ustrahovali zelenice po vsej Šaleški dolini. Šerčerji so se zmagoslavno nasmihali in velikodušno obdarjali Tomšičevce z usnjem. Zima je tu, treba se bo bolje obuti. Znanci iz obeh brigad so si gredoč stiskali roke ter bežno izmenjavali besede. Vse borce je zajel občutek moči, ko so videli, koliko jih je. Vsi griči, kamor si pogledal, so bili polni počasi se premikajoče partizanske vojske. Gorje Nemcem, če bi se prikazali zdajle! Zmleli bi jih kakor igračke.

Šerčerjeva brigada je nadaljevala pot proti Gornji savinjski dolini, Tomšičeva pa v nasprotno smer. Pred nami so se v daljavi nejasno odražali obrisi Pohorja.

Pot nas je vodila po blatnih kolovozih, skozi mokre soteske in preko spolzkih strmin. Današnji cilj brigade je bila vas Zavodnja nad Šoštanjem. Namesto snega je pričel padati dež. Borci so zavijali glave in ramena v koce; nekateri pa so imeli nepremočljive angleške plašče ali šotorska krila. Mokrota je bila za partizana zoprnejša od mraza. Nekako ne-bogljenelega sem se počutil sredi toliko ljudi, od katerih še nikogar nisem poznal. Težek nahrbtnik me je vlekel k tlom. Mehanično sem sledil stopinjam tovariša, ki je stopal pred menoj v vrsti. Z glave mi je tekla mokrota preko oči, čez obraz in za vrat. Moj leni plašč se je napil vode kakor meh. Premočilo mi je tudi nahrbtnik. Obleka, mokra od znoja in dežja, se je oprijemala telesa. Mislil sem na tisto noč, ko sem potoval v največji nevihti preko Dobrovelj na osvobojeno ozemlje. Tudi moj prvi dan v brigadi se je začel v znamenju padavin. Čudil sem se borcem, ki so bili kljub slabemu vremenu in naporni poti prav vedrega razpoloženja kot da so na spomladanskem sprehodu. Zbijali so ša-

Iz skritih partizanskih bolnišnic so ozdravljene bolnike, katerim so zavezali oči, spremljali posebni kurirji. Na sliki: ozdravljena bolnika zapuščata bolnišnico na Rogu

Partizanska bolnišnica Leseni kamen na Rogu

le in polglasno prepevali. Mulovodci so vpili nad mulami, ki niso hotele preko vode, kuharji s kotli na ramah so spodrsavali v bregu in ropotali z zadevajočimi se lonci. Mitraljezci so prelagali težke brede in šarce z enega ramena na drugega. Nosači z nosili za ranjence so spremljali vsak svojo četo. Ko pa smo se v gostoljubni vasi Zavodnji odpočili in posušili, so bile vse prestane težave pozabljene.

Iz Zavodnje je brigada kmalu krenila dalje. V jasni zimski noči je šla preko Velunjskega grabna in se ustavila na Graški gori, kjer je bilo že precej snega. Pritisnil je mraz. Po siromašnih bajtah so se nastanili bataljoni in štabi. Naslednjo noč je IV. bataljon napravil uspešno akcijo v Velenju. Cele vozove manufakturnega blaga, konzerv, margarine in marmelade so intendantii pripeljali s seboj. Brigada se je nahranila ter razdelila material za partizanske bolnice, za borce in domačine.

Cilj našega pohoda je bilo Pohorje. Po ledenih kolovozih mimo sv. Miklavža so se v eni naslednjih noči spuščali bataljoni drug za drugim v Mislinjsko dolino. Kakor dolga temna kača, ki se plazi preko polja, smo v strogi tišini prekoračili cesto, železnico in reko Mislinjo pri Turiški vasi pod Slovenjgradcem. Luna se je skrivala za oblake. Mrzel veter je bril okrog ušes. Pot je začela zavijati navkreber. Vsi upehani smo se ustavili v naselju pod Veliko Kopo, imenovano Golava buka. Tomšičevce so ljudje poznali že od prej, ker je brigada tukaj večkrat taborila. Vojska se je razporedila po točnem predhodnem načrtu štaba. Najvišje ležeče tri hiše ja zasedel I. bataljon in štabna patrola s pomožnim štabom in saniteto. Ne da bi se slekli ali sezuli, smo utrujeni polegli po tleh, koder smo razgrnili šotorska krila.

Zjutraj rano je referent za zvezo razdelil pošto kurirskim slom, ki so jo odnesli po kurirski liniji

na odrejena mesta. Nato je s svojimi pomočniki napeljal telefonsko žico do 20 minut oddaljene nižje ležeče kmetije, kjer je bil ožji štab. Tam se je naselil tudi V. jurišni bataljon, ki je ščitil štab. Dva bataljona pa sta do vrha Pohorja spremljala najelitnejši in najbolj oboroženi II. bataljon, ki je imel nalogo, da se prebije preko Drave na Koroško in tam zamenja Lackov odred. Prvi bataljon, ki je ostal na zgoraj omenjenem mestu, je razposlal patrolje na vse strani in postavil straže. Zraven gospodarskega poslopija so se utaborili kuharji s svojimi velikimi kotli. — Kmalu so začeli prihajati oboleli, kruljavi in ožuljeni borci na zdravniški pregled.

Po končanih pregledih se mi je zahotelo, nekolikokrat globoko vdihniti sveži pohorski zrak. Stopil sem na hišni prag. Zunaj je bil oblačen jesensko - zimski dan. Izpred hiše se je lepo videla slovenjgraška dolina, ki je bila še brez snega.

Ponižno je ležala ob nogah očaka Pohorja, pokritega z debelo snežno odejo. Onkraj doline se je iz megle bleščala brhka Uršlja gora; levo od nje so se videli nizki obronki Graške gore in St. Vida. To panoramo je na skrajni levisi zaključevala ostro odsekana oblika Paškega Kozjaka. Pred hišo so se pogovarjali kurirji. Gospodar jih je opominjal, naj se podnevi ne kažejo preveč očitno na čistini. Nemci iz doline bi jih utegnili opaziti ter odpreti artilerijski ogenj na naselje, kakor se je to zgodilo ob zadnjem partizanskem obisku. Desno od hiše se je videl rob gozda in pod njim strmina, po kateri se je pravkar vzpenjala kolona kakih dvajset mož.

»Naša patrolja se vrača«, je dejal stražar, ki je stal na oglu hiše. Vrnil sem se v sobo, da vzamem titovko in plašč: imel sem dogovorjen sestanek z bolničarji, ki so se zbrali v hišici malo višje od nas. V tem hipu so zunaj zaregljali strelci kakor da bi kdo stresal orehe. »Vrag jih vzemi,« je zarobantil obveščevalec, ko je pospravljaj z mize specialke. »Komaj si na Pohorju pa že pokate!« je pripomnil šef kurirjev, iskaje svoj nahrbtnik. Nenadoma je bila izba prazna. Izhod je bil samo skozi sprednja vrata, na katera je deževal sovražnikov ogenj. Z administratorjem sva ostala sama ter pobirala pozab-

ljene predmete po hiši, pri čemer nama je pomagal preplašeni gospodar: nekdo je v naglici pozabil plašč, drugi torbo, tretji šotorsko krilo. Obremenjena s sanitetnim strojem ter arhivi in lastnimi nahrbtniki sva v presledku med dvema rafaloma planila skozi vrata ter se v skokih poganjala po strmi čistini navzgor. Padala sva v sneg ter si pomagala tudi z rokama, da bi čim prej prišla do gozda. Svinčenke so tako gosto sikale okrog naju, da nama je s prstjo pomešan sneg prskal v lice. Zmanjkovalo nama je sape, hilpala sva po zraku, v prsih je peklo kakor ogenj. Sopihač sva srečno dosegla kritje, kjer sva si oddahnila in uredila misli. To presenečenje je razgibalo ves bataljon. Nove borce, ki so ležali na seniku, je zajela panika. Borci so hoteli na položaje. Kmalu so se oglasili naši mitraljezi. Na ta nepričakovani odgovor so jo Nemci kakor vihra ucvrli proti dolini. »Ti se bodo ustavili šele v Slovenjgradcu!« je dejal kuhar, ki se je spet vrnil k svojemu kotlu.

Tudi vsi ostali smo se vrnili na svoja mesta. Brigadni bolničar mi je javil, da leži v sanitetnem vodu ranjenec. Šel sem, da ga oskrbim. Zastojni strel ga je ranil v kolk. Vse je kazalo, da niso poškodovani niti trebušna mreža niti organi v medenici. Obvezal sem ga, dal serum proti tetanusu ter angleško ampulo morfija proti bolečinam. Svojemu prvemu ranjencu v brigadi sem nato izpolnil ranjeniško karto, administrator pa ga je s točnimi podatki vpisal v »Knjigo ranjencev«. Kmalu za tem dogodkom so prinesli še mladega borca, ki si je po nerodnosti sam prestrelil nogo. Veliko izstrelno rano na stopalu je bilo treba kirurško »toaletizirati«, pobrati iz nje zdrobljene dele koščic ter jo obilno posuti s sulfamidnim praškom. Šele potem smo nogo povili in imobilizirali. Popoldne je Ančka, bolničarka III. bataljona, privedla ranjenca s prestreljenim stegnom. Upehani nosači so tri ure gazili sneg in niso ves dan ničesar zaužili. Pravili so, da je del brigade, ki je spremljal II. bataljon do Drave, imel okrog Senjorjevega doma praske z Nemci, ki jih je preko dva tisoč v Ribnici. — Ranjence je bilo treba čim prej spraviti v najbližjo partizansko bolnico. Kurirska postaja nam je poslala vodiča, ki bo vo-

dil ranjence do najbližje javke na drugi strani hriba. Tam bodo ob določeni uri na ta transport že čakali tovariši iz bolnice.

Ko se je znočilo, smo ranjence previdno naložili na voz, ki smo ga poprej s slamo preuredili v mehko ležišče. Voz in volovsko vprego nam je dal na razpolago gospodar. Prevoz je vodil komandir sanitetnega voda, starejši vod-

nik Jože. Le-ta je dal še pet oboroženih mož za spremstvo. Toplo smo se poslovili od ranjenih tovarišev ter jim naročili, naj se preko kurirske pošte kaj oglasijo iz bolnice in naj se čim prej ozdravljeni vrnejo nazaj v brigado. Nato je voz tiho krenil po kolovozu in utonil v neprodušni temni noči.

Dr. Cestnik Ivan

Jekleno srce

Noč, prav tako temna, kot vse druge. Ulice so puste in prazne. Ze davno je minila policijska ura. Po kamenitih ulicah udarja korak patrulje. Hiše ždijo neme v temi, skrivajoč v sebi šepet, ki se ne sliši, a občuti. Marsikje v domovih ljudje pravkar govore o velikih in pomembnih rečeh. To čutijo tudi nočne patrulje. Sum v sleherno hišo, sum v te mrtve zidove, ki v sebi skrivajo ljudi, misleče in močne, da, ta sum je silil vojake, da so v nočni patrulji še trdnjeje držali svoje orožje v drhtečih rokah...

Ta skupina tihih, v temo pogreznjenih hiš, ni več tisto mesto, kot nekoč! Pesem je v njem zamrla. Ob večerni sapi ugasneno v hišah luči, čez okna se spuste zavese. Vendar za njimi še dolgo ne zamre večer! Prebivalci vse dolge večere žive povsem novo

življenje: borijo se, skrivaj se povezujejo s tistimi, ki se že z orožjem v roki bore za svobodo.

V taki noči v mestu, ki je spalo v navideznem miru in pokoju, ko so patrulje prav tako kot vsako noč križarile po mestnih ulicah, je stal ob obali Slavko, daleč od svojega domačega kraja, daleč od svojih slovenskih gozdov in kipečih planin. Stal je ob dalmatinski obali.

Slavko je v tej moči bežal. Z ribičkim čolnom ga bodo prepekljali na drugo stran obale, ki jo je v temi komaj zaznal. Bil je nestrpen, vznemirjen, le mrzlo orožje v roki ga je nekoliko pomirjalo. Skušal je v sebi zatreti drhtenje. Njegov pogled je bolščal v morje pred seboj. Tesno stisnjen k cipresi je napeto prisluškoval. Skozi misli so mu hitele krvave slike dogodkov, katere je pravkar preživel. V uho mu je še

Na otoku Malti so se naši borci-partizani v posebnih težajih izučili za tankiste. Na sliki: prvi na levi strani je Slavko, ki opravlja izpit na posebnem šolskem tanku

udarjalo kričanje ranjenih ljudi, ob spominu na goreče domove pa ga je stresalo do kosti. Brez slovesa je odšel. S seboj je prinesel še vonj po krvi in požganih domovih. Bil je še pred kratkim tam, tam, kjer je sovražnik klal in pobijal ljudi ter zažigal domačije ubogih prebivalcev, tam, kjer so mu znanci in prijatelji ponujali v slovo hladne mrliške roke. In zdaj stoji ob morju, tam, kjer se zanj začena nova pot — pot v borbo, pot v svobodo, pot k maščevanju za prelito kri, smrt in pogorišča. Na poti je k tistim, v borbo katerih je verovalo trpeče ljudstvo dalmatinskih vasi in mestec...

☆

Med potjo so vzeli v čoln še dva tovariša, katera Slavko ni poznal. Molčali so, menjaje se veslali in počasi polzeli k obali, kjer jih je čakal partizanski kurir, da jih odvede na osvobojeno ozemlje. Veslanje jih je utrujalo, vendar so vztrajali. Morali so stran od tod, v nove kraje, od koder bodo kmalu razlili svoje vrste po vsej domovini in pregnali krvoločnega sovražnika.

Po pristanku jih je kurir vodil med vinogradi in siromašnimi kočami, skozi raztresene vasi, da leč po skalovitih poteh. Obljubljal jim je počitek na svobodnih dalmatinskih tleh, med partizani, ki so v tem času gotovo toliko sovražnika.

Počasi se je spel njihov korak po golem skalovju. Njihovi čevlji, udarjajoči ob kamenje, so bili edini glas v noči. Še vedno se med njimi ni razplel razgovor. Nemo, kot vasi, ki so jih drugo za drugo puščali za seboj, se je četvorica v gosjem redu grizla naprej. Dolga pot se je počasi bližala koncu. Treba je bilo precej napora, vztrajnosti in volje, toda z vsem tem so bili Slavko in njegovi tovariši dobro založeni.

Ko so prišli do partizanskih enot, so jih partizani sprejeli kot brate, kot borce, ki bodo že jutri ležali kje v zasedi ali pa v divjem jurišu uničevali sovražnikovo gnezdo. Slavko se je kot slovenski borec takoj udomačil med dalmatinskimi tovariši in je naslednjega dne že hitel z njimi v prvo akcijo.

☆

Skozi mraz in burjo se je Slavkova četica približevala sovražnikovi postojanki. Odločnost, s katero so šli v boj, jih je silila, da

bi spotoma zapeli, toda sovražnika je bilo treba iznenaditi, udariti nanj nepričakovano. Streljaj pred sovražno postojanko v luki so se borci razdelili, da bi z več strani hkrati planili na sovražnika. Še zadnja kratka povelja in partizansko orožje je besno zalajalo. »Juriš« je rezko presekalo noč komandirjev klic in borci so se brez oklevanja vrgli na gnezdo črnosrajčnikov. Iz postojanke so drdale strojnice, padale so bombe, kričali in stokali so umirajoči Italijani, toda vse to je prevpiła kratka partizanska beseda »Juriš«, s katero so se borci neusmiljeno vrgli na sovražnika.

Slavko se je s svojim mitraljezom spravil nad motorno jadnico, ki se je mirno gibala ob obali. Nanjo se je v strahu in obupu zateklo nekaj fašistov, da bi z njo, ne meneč se za usodo ostalih, zbežali pred partizanskimi strelji, ki so pomenili gotovo smrt. Slavkova strojnica je bruhalila nekaj snopov krogel proti jadnici, katere motor je sprva divje zaropotal, nato pa območnil. Dva od bežečih Italijanov sta s krova omahnila v morje. Tedaj pa je z jadrnice zadrdrala strojnica. Slavka, ki je našel jadnico, je zadelo kroga v prsa. Stemnilo se mu je pred očmi, obšla ga je nenadna slabost in brez moči je omahnil. Tudi v nogi je začutil skelečo bolečino, nato pa se je onesvestil.

Slavko je bil težko ranjen v pljuča, še nevarnejša pa je bila rana na nogi. Nudili so mu zdravniško pomoč takoj, ko je borba minila. A že naslednjega dne so ga iz osvobojenega ozemlja prepeljali na Vis, od tam pa na Malto, skupno z drugimi borci, ki so jih ranjene najprej spravili na osvobojeno ozemlje, nato pa z Visa v Italijo ali na Malto.

☆

Slavko je po trimesečnem zdravljenju na Malti zapustil bolnišnico kot petdeset odstotni invalid. Še močnejše je sedaj sovražil okupatorje, hkrati pa je čutil, da bi moral nazaj v domovino, kjer bi znova pomagal v borbi proti okupatorjem.

Meseca marca so se začeli na Malti vojaški tečaji. Zdaj se je Slavku uresničilo to, kar si je že prej tolikokrat želel: sprejeli so ga v tankovski tečaj — postal je tankist. V njem je rasla divja želja, da bi čim prej s svojim jeklenim »tovarišem« smel nad so-

vražnika, kajti čutil je, da se bo kot tankist lahko še odločnejše uprl sovražniku.

Slavko je odslej živel le za svoj tank, s katerim sta postala eno. Zadržtel je ob misli, da bo morda že prihodnji mesec prišlo povelje, in se bo z ladjo in s svojim tankom vrnil v domovino, kjer bo z vso zadrževano silo in gnevom udaril po Nemcih. Bil je nestrpen, kot takrat, ko je ob obali pod cipreso čakal na čoln. Pa tudi s tovariši, katerim so tanki z vso jekleno težo prirasli na mlada, hrabra srca, ni bilo drugače. Vsa ta mlada enota, v tankovski borbi še neprekaljena, je živila v vznemirjenem pričakovanju velikega dne, ko bo s svojo akcijo podprla težko borbo partizanov v domačih krajih. To bodo dnevi slavnih tankovskih jurišev! Da bi ta dan vendar že prišel!

☆

Po kratkem jurišu tankistov in oddelka pešcev je padel Sv. Martin na Braču. Slavna pot maltske brigade je šla dalje. Enote 26. divizije so na vlačilcih prepeljali na obalo, kjer so morale očistiti predel Dubrovnik—Makarska—Omiš. Tankisti so udarili prvi, za njimi pešci. Od Solina sem so nazigale čete Proletarske divizije. Tankovske enote so prodrle do okolice Splita, podirajoč pred seboj zapreke in bunkerje, s katerimi je sovražnik utrdil dohode v mesto. Pod jeklenimi gosenicami partizanskih tankov se je drobil sovražnikov odpor. Po mestu je završalo kot v panju. Sovražnika se je polotil stran, kajti z vseh strani je grozilo partizansko orožje. Komandant tanka, Slavko, je bil v bitki za Split še bolj borben. Tu je nekoč preživel toliko lepih dni, da je skoraj pozabil, da je doma s slovenskih hribov, s prelepe Gorenjske. Napadal je bunker za bunkerjem. Danes je hotel uničiti slehernega sovražnega vojaka, še zadnjega, ki bi se iz utrjenega bunkerja upiral prodoru partizanov. »Split mora biti osvobojen!« To je bilo njegovo geslo, s katerim se je zaganjal v posamezne bunkerje, dokler sovražnik ni območnil za vselej.

Skozi ročo granat, bomb in svinčenk so se partizanske enote prebile do mosta. Nato še čez most. Toda kako? Nemci so ga onstran utrdili s številnimi bunkerji, most pa so gotovo minirali. Slavko je s svojim tankom na-

padal sovražnikove utrjene požarje do palače. Nenehno je njegov top bruhal v bunkerje, ki so od zadetkov drug za drugim utihnili. A kako čez železniški most na drugo stran?

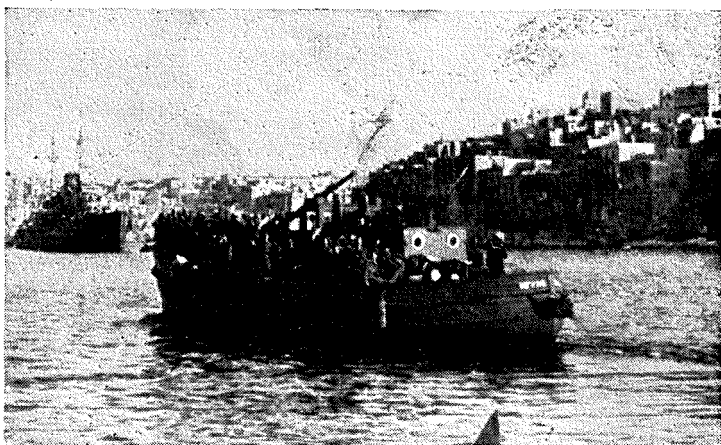
Slavko se je odločil: s tankom čez most! Sovražnika na oni strani, ki je tičal v bunkerjih, pa je treba uničiti, četudi za ceno lastnega življenja. Ni se ustavljal. Pognal je tank čez most. Ostali tanki pa so streljali po bunkerjih onstran mostu. Čeprav je divjala ostra borba, Slavkovi tovariši niso umaknili pogleda. Bali so se najhujšega — da bo most zdaj, zdaj vrglo v zrak in z njim tudi Slavka z vso posadko in tankom. Slavko na to ni mislil. Borba ga je vsega prevzela: njegove oči so divje boljčale v bunkerje pred seboj, od koder se je vspalo na stotine izstrelkov. Za čudo — most ni bil miniran! Zato pa je bil ogenj z one strani tako močan, da je bilo pričakovati vsak hip, da bo Slavkov tank razneslo. Toda Slavkovo srce je bilo jekleno, prav kot njegov tank.

Nazaj ni bilo več poti. Treba je bilo edino naprej, skozi ogenj in smrt v končno zmago. Tega se je Slavko dobro zavedal, zato je stisnjenih zob neustrašno drvel naprej, proti koncu mosta. Izstrelki so se žvižgajoč odbijali od jeklenega orjaka, ki si je z oglušujočim ropotom utiral pot prav pred bunkerje utrjenih Nemcev.

Med dolgotrajno borbo se je večer nagnil v noč. Temo so naprej in naprej razsvetljevale eksplozije topovskih in minometarskih izstrelkov. Nemci so se še vedno upirali, tankisti pa niso odnehali. Neprestano so se zaganjali proti bunkerjem, ki so ječali pod ognjem topovskih žrel.

Slavko se je s tankom približal bunkerjem, ko se je tank nena doma strahovito stresel. Zadet! Crn oblak dima je zajel vozilo. Motor je brez moči obstal. Slavka in tovariša je stisnilo v srce. Treba je bilo brž iz tanka, preden ga raznese eksplozija! Zunaj pa je peklenški ogenj!

Se preden so poskakali iz gorečega tanka, je bil pri njih že Šime Meštar, petdesetletni partizan, kateremu se je Slavko v času skupne partizanske borbe priljubil kot lastni sin. Klicala sta se oče in sin, tako sta bila navezana drug na drugega. Šime Meštar je Slavka in njegova tovariša rešil iz tanka, da so dobili le

Pogled na obalo otoka Malte. Z drugo ladjo (zadaj) so se jugoslovanski partizani-tankisti odpeljali v domovino

neznatne opekline. Zadnji čas so odnesli kožo! Nekaj sekund po njihovem umiku je silovita eksplozija razmetala ostanke gorečega tanka daleč naokrog.

Zdaj so proti nemškim bunkerjem pritisnili ostali tanki. Še bolj divje so zaropotale strojnice in bruhanli topovi. Nemška posadka je vzdržala le še uro. Tanki in pešadija so se nemoteno razdili čez most in po mestu, katerega so še pred jutranjo zoro zavzeli partizani.

France Šušteršič:

Bilo je na otoku

(Nadaljevanje)

Vest, da se otok, na katerega jih je ladja pripeljala, imenuje Rab, je šla od ust do ust. Nekateri niso še nikoli slišali tega imena — kdo naj bi jim v gozdovih Gorskega Kotarja kaj povedal o tem »praviljčnem, začaranem otoku« kakor ga je imenoval nekdo, ki je napisal o njem lepo, bogato ilustrirano knjižico. »Začarani otok« — vabljivo ime za politike vseh barv, posebno pa za tiste, ki so se — kakor n. pr. stari lisjak Korošec — za nekaj časa umaknili iz politične arene in hoteli napraviti nakradene milijone v praviljčnem razpoloženju, daleč proč od ljudstva, ki je životalilo ob zelju in koruznem močniku. Na tem »začaranem otoku« so bogataši postavili hotele in vile, katerih visoka okna so zdaj mrko gledala v dolgo vrsto jetnikov, kakor da bi se jim tožilo po starih časih, ko so

Potihnili so osameli strelci: dim nad Splitom se je z dnem razblinil. Bilo je spet mirno in kakor prej. Le na mostu in okoli njega so sledovi govorili o borbi na življenje in smrt, ki se je tukaj bila še pred nekaj urami.

Split je bil osvobojen in je ostajal za hrabrimi borci 26. divizije, ki so nato pod zaščito Slavkovih tankov in drznih tankistov osvobajali kos za kosom dalmatinske obale...

Jerko Jurečič

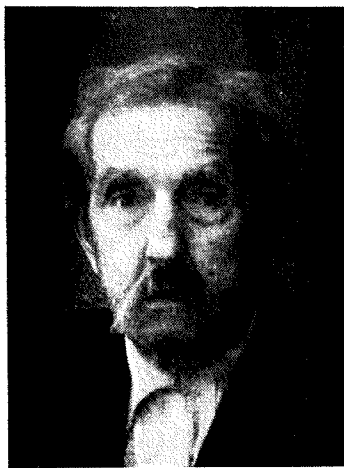
se ustavljale pred njimi elegantne limuzine.

Doğa vrsta jetnikov se počasi pomika po beli cesti. Glej, celo psiček Muri gre v vrsti, kakor da bi vedel, da mora biti zdaj brez ukaza pokoren, ker sicer zanj ni življenja. Njegov gospodar se ne sme zmeniti zanj — ženo nese v naročju in pot mu v debelih kapljah lije s čela. Vreče in drugo ropotijo mu nesejo drugi, dve odeji nese na hrbtu Ivka.

Vsi — žene, možje in otroci — so obloženi kakor mule. To je žalostna, tiha procesija... Jok je utihnil, le kakšen otrok kdaj pa kdaj zacvili. Se solza skoraj ne vidi več — trpljenje v dolgih urah tega usodnega dne jih je izpilo iz oči, ki zdaj samo še gledajo, gledajo... topo, kakor oči s silo ukročenih živali. Ob vrsti stopajo karabinjerji z nasajenimi bajoneti. Če sreča spreved doma-

čin, pogleda v tla, ali pa gre naprej nepremično zroč. Strah ga je pogledati v nesrečo, kakršne še ni bilo na zelenem otoku.

Sprevod se ustavi pod majhno leseno barako. Mrak pada na zemljo, in šele čez nekaj minut se jetniki razgledajo — pred njimi vstanejo obrisi tiste proklete, žalostne slike, ki se svobode navajenemu človeku vtisne v dušo kakor ognjen pečat: žica, rjava in bodeča, spletena na gosto, široko in visoko, ob žici stražnice, od-

Edini preživeli iz vasi v Čabru ob Kolpi, iz katere so italijanski fašisti vse prebivalce izselili na otok Rab

daljene po kakih 30 m druga od druge... za žico marogasti fotori, med njimi temne sence internancev, — pri vratih na vsaki strani strojnica, ki bi zaregljala, brž ko bi se kdo približal bodeči ograji...

Nekje v bližini je zaropotal motor. Takoj nato je zasijalo slepeče oko žarometa na bližnjem hribečku. Obsvetilo je taborišče, in novodošli jetniki so videli, da je prostor, v katerega so prišli, le majhen del taborišča — »sprejemnica« za novince.

V tej »sprejemnici« so spali pod fotori, kjer ni bilo niti prgišča slame. Naslednji dan je bilo čiščenje: najprej so vsem pobrali denar — seveda so ga nekateri skrili — potem so moške ostrigli »na balin«, ženske pa nagnali v kopalnico. To je bila lesena baraka, v katere stenah so bile precej široke špranje. Skozi te špranje si lahko razločno videl, kaj se godi v notranjosti. Ko so se

začele ženske slačiti, so že škilile vanje poželjive laške oči. Nekatere mlajše se niso hotele sleči. Pa je prišel karabinjer in začel groziti z revolverjem. Ko tudi to ni pomagalo, jim je začel trgati obleko s teles. Ko so bile vse slečene, je karabinjer poklical še druge nosilce fašistične kulture, da so lahko pasli svoje oči na golih telesih. Ob pogledu na okrogie oblike mladih devic je svojat vzdihovala in škripala z zobmi, starim ženskam pa so se smejali in jih sramotili.

Ženske, zlasti mlajša dekleta, so se sramežljivo umikale živalskim pogledom. Toliko, da so si zmocile kožo — in že so se spet oblekle.

Med opazovalci kopanja je bil tudi oficir, ki so ga klicali »dottore«. Svoje oči je bil zapicil v telo mlade deklice črnih las, otožno lepega obraza in srednje visoke postave. Tudi ko se je oblekla, ni umaknil pogleda z nje. Šel je h gruči oficirjev, ki so stali pri drugi baraki, pokazal na lepo dekle, in oči vseh so se obrnile vanjo. »Dottore« je klical tolmača in mu nekaj naročil. Leta je stopil k deklici, jo vprašal za ime in si ga zapisal. Preplašeno je gledala zdaj njega, zdaj oficirja. Vprašala je čemu so potrebni njeni podatki. Tolmač se je nasmehnil, se nagnil k njej in ji šepnil na uho: »V ambulantno pojdeš«.

V ambulantno? Anton Žagar je moral dolgo časa moledovati, da so sprejeli v ambulantno ženo, ki je bila rodila. Dekle osemnajstih let pa vabijo v ambulantno s smejočimi se očmi... V ambulantno, v hišo, kjer v pritličju stanujejo polizani laški oficirji...

»Ne grem!« pravi dekle in srepo pogleda sladkega oficirja.

Nato stopi k njej fant, ki mu je brivec pravkar ostrigel grivo kodrastih las. Dotakne se njene roke in ji s strahom na obrazu pogleda v oči: »Ali bova lahko ostala skupaj?«

»Brez skrbi bodi, ne grem v ambulantno,« odvrne dekle. Potem ga pogleda od nog do glave. Njen fant, njen lepi kodrasti fant — ostrizen »na balin«, oblečen v obleko, ki je podobna strašilu v prosu — vročina v razkuževalnem kotlu jo je zmečkala in ožgala. In lepo dekle si ne more kaj, da se ne bi prisrčno zasmejala: »Joj, ko bi se zdaj videl v ogledalu«.

Komaj to izgovori, priteče karabinjer in pahne fanta stran. Žlobudranje Lahov je utihnilo, kakor da bi ga odnesel veter. Oficirji so stali mirno — prihajal je njihov komandant — tenente colonello Vincenzo Cuiuli.

Visoka, suha, nekoliko naprej nagnjena postava. Na prvi pogled nič posebnega — ko pa si ga pogledal v njegov obraz, te je zazeblo kakor ob pogledu na pošast, ki se pripravlja na skok. Poteze tigra, ki mu ni nikoli dovolj krvi...

Počasi, dostojanstveno je prihajal in švigal z očmi na desno in levo. Nato je rekel oficirjem:

»Non è ancora finito?«

To ni glas gromovnika — bil je glas jeznega gada, ki ga je nekdo pravkar zbezel iz luknje. Nek poročnik mu je raportiral. Poslušal je mirno, s tistim osladnim, kačjim izrazom okrog ust. Ko je poročnik končal, je komandant pokazal na vreče, ki so jih prinesli s seboj jetniki. Siknil je nekaj besed, med katerimi je bilo razločno razumeti samo »cucina« (kuhinja).

In zgodilo se je, česar so se jetniki tako bali: ves živež, ki so ga prinesli od doma, so jim pobrali. Nič nista pomagala jok in kletev. Karabinjerji so pogledali v vsako vrečo in brž ko so videli, da je v njej moka ali kaj podobnega, so jo odnesli nekam za barako. Tolmač je ljudem pojasnil, da je tako ukazal gospod komandant.

Komandant je stal in gledal — izraz okrog ust mu je postal še bolj kačji — izraz sadista, ki ob ponižanju jetnikov uživa in si pripravlja še večje uživanje.

»Le donne avanti!«

Na ta kratki ukaz so takoj skočili med množico karabinjerji in začeli poditi ženske od moških. Postaviti so se morale v vrsto. Potem so z otroki v maročku odkorakale v pravo taborišče, kjer je stradalo že okrog 3000 ljudi.

Pisana množica: Notranjci, Belokranjci, Novomeščani, Izanci, Čabranjci... Med njimi pa tudi pohabljeni, brljavi in kruljavi starci, bosopeti otroci, matere in dojenčki... Celo nekaj ciganov je bilo med množico. Fašisti so pobrali vse, kar ni ušlo in se ni moglo braniti, samo da bi opravičili svojo »junaško« ofenzivo, v kateri je z vsem rompom in pompom sodelovalo nad 60.000 vojakov. Med interniranci pa je bilo tudi nekaj takih, ki so prišli v

taborišče po sumljivi poti in so prihuljeno vlekli na ušesa, če je kdo hvalil partizane. Budno so opazovali tiste, katerih zunanost je kazala, da so bili v gozdu.

Bila je nedelja v drugi polovici avgusta. V sredi taborišča, na »trgu lakote«, so vojaki postavili oltar in ga okrasili s papirnati rožami in debelimi svečami. Nekaj vojakov je s puškami v rokah hodilo od šotora do šotora. Podili so ljudi k maši. To pa ni bila lahka stvar! Starejši moške in žene so že še ubogali, drugače pa je bilo z mlajšimi. Ta je izginil proti stranišču, drugi se je zvijal v krčih, kakor da je hudo bolan, največ pa je bilo tistih, ki so se izmuznili čez jarek v drugi del taborišča in se v velikem ovinku vrnili nazaj, pa po vseh štirih drug za drugim smuknili v šotor. Morda so bili ti ljudje doma pobožni, morda so ob nedeljah hodili v cerkev — toda tu v taborišču je večini izmed njih že po nekaj tednih zasmrdelo mašno kadilo. Maše so se izogibali bolj kakor prisilnega dela. Začeli so mrziti oltar in vse, kar je z njim v zvezi.

Pred oltarjem je stal duhovnik v snežno belem oblačilu, pokritim z zlato obšitim plaščem. Jetniki pa so vedeli, da se pod belim oblačilom skriva uniforma, elegantna uniforma z zlatimi oficirskimi znaki in svetlimi škornji. Mož v tej uniformi je bil fašist z dušo in telesom, česar ga ni bilo sram povedati niti v pridigi. Sicer pa so bile vse njegove pridige enake: »Taborišče — to je božja kazen, kazen za greh. In če kdo tukaj umre, je to božja kazen... Uprli ste se volji božji, prelomili ste dolžnost pokorščine... Spokorite se, ker ste grešili!«

Blizu oltarja sta stala dva simbola kazni za greh: dva debela kola, trdno zabita v zemljo, h katerima so karabinjerji skoraj vsak dan privežali nekaj jetnikov, ki so se pregrešili z nepokorščino. Če ni hotel kdo na delo in ga je ujel vojak, so mu karabinjerji brž zvezali roke z verigo in ga priklenili h kolu. Tu se je potem ure in ure potil na soncu, lačen in žejen... Tudi Tine je že okusil to kazeno.

Danes so jetniki še teže čakali konec maše kakor prejšnje nedelje. Bili so lačni, ker prejšnji dan niso dobili kruha. Nenehno so se ozirali proti cesti onstran

taborišča, kakor da bi od tam prihajalo odrešenje. In odrešenje se je res prikazalo. Začulo se je brnenje avtomobilov in kmalu nato so pripeljali po cesti trije kamioni, obloženi z rjavimi vrečami. Duhovnik pred oltarjem je bral svoj »Dominus vobiscum«, jetniki pa so šepetali in zrlili v kamione.

»Kruh peljejo... kruh... kruh...« je vršalo med množico.

In tudi tisti, ki se maše niso udeležili, so se prikazali izpod šotorov. Stali so in gledali kakor volkovi v hudi zimi.

»Kruh peljejo...«

Oficirji, ki so stali pred oltarjem, so se zganili. Suh kapetan je poklical karabinjerja in mu nekaj zašepetal na uho. Takoj nato so med množico švignili vojaki in začelo se je suvanje s puškinimi kopiti.

»Taci bandito!« so sikali in vihteli kopita nad lačno rajo.

Blizu kola je stal majhen možiček, ki je bil umobolen in malo gluha. Imel je navado, da je po cele ure gledal v sonce in trobil čudne melodije v trobento, ki si jo je bil naredil iz papirja. Tudi k maši je prišel s svojo trobento. Ko so kamioni s kruhom že izginili in je bilo na trgu lakote že vse tiho, je dvignil trobento k ustom in zatrobil s čudnim, votloodnečim glasom. Pa že je skočil k njemu vojak in — bumf... ga je mahnil s puškinim kopitom po glavi, da se je zvalil na tla kakor krcelj.

Po maši so prinesli kuharji »kosilo«. Pred kotli, v katerih je plavala rjava brozga, se je zbrala dolga vrsta. Okrog 1000 ljudi se je preivalo v njej. Prvi v vrsti so dobili kosilo ob enajstih, zadnji pa šele ob treh popoldne. Leti so dobili le še po pol zajemalke umazane brozge. Potem so z glavami rinili v kotel, pa se še zmenili niso, ko je vojak s puškinim kopitom udrihal po njihovih zadnjicah. Da, lakota je hušša od valptovega biča...

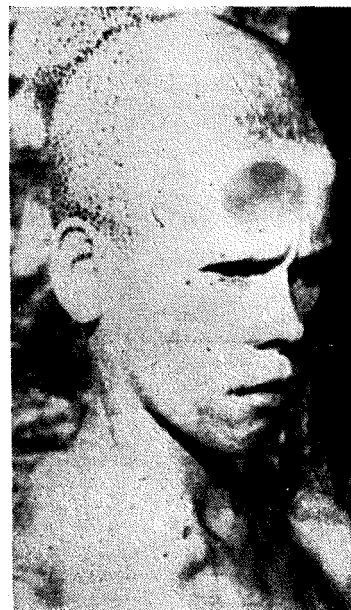
Tine je imel danes srečo. Vrnili se je med prve v vrsti. Obraz so mu pokrivala bohotne črne kocine, saj v taborišču ni bilo brivcev, sam pa tudi ni imel britve. Stal je v vrsti in se nestrpnost prestopal. Pri tem je neprestano govoril o domu, o mljavih, kjer bo treba izkopati krompir, o otavi, ki jo bo kosil.

»Kdaj pojdemo domov?« je vzdihnil nekdo poleg njega.

»Najkasneje čez tri mesece,« je

dejal Tine tako odločno, kakor da sploh ni nobenega dvoma o tem.

»Ali si neumen!« ga je zavrnil sosed. »Mar misliš, da so nas Lahi zato prignali sem, da nas bodo

Mladi mučenik z Raba

čez tri mesece izpustili? Vojna bo še dolga, najmanj leto dni bo še trajala. In najmanj leto dni bomo še tukaj, razen, če se bo komu posrečilo uiti.«

Tine je nasršil obrvi. Bilo mu je, ko da bi ga kdo lopnil po glavi. Leto dni? Da si sploh upa ziniti tako neumnost!

»Najraje bi te sunil pod rebra,« je zarohnel. »Ti le ostani še celo leto tu, če te je volja! Mi pa pojdemo domov! Čez tri mesece!«

Končno je prišel Tine na vrsto. V rokah je imel dve skodeli. Kuhar ga je že poznal. Vedel je, da vzame vsak dan kosilo tudi za tovariša, ki leži bolan v šotoru.

»Bolnik,« za katerega je Tine jemal kosilo, pravzaprav ni bil bolan. Ležal je v šotoru in strmел v marogasto plahto. Le redkokdaj se je prikazal. Na vprašanje, zakaj kar naprej leži, je Tinetu odgovarjal le s tihimi vzdihli. To je bil jetnik v zeleni srcaji, ki smo ga spoznali v reškem pristanšču. Prijateljstvo, ki ga je na poti združilo s Tinetom, je držalo, čeprav sta bila zelo različne narave. (Se nadaljuje.)

Dvanajst mesecev med Titovimi partizani

Ko se je major William Jones, član angleške vojaške misije pri Glavnem štabu narodno-osvobodilne vojne in partizanskih odredov Slovenije vrnil poleti 1944. leta v Anglijo, je bil eden izmed vnetih zagovornikov in tolmačev osvobodilnega gibanja narodov Jugoslavije. Po vrnitvi v Anglijo je imel le-tu na številnih zborovanjih 167 predavanj o Jugoslaviji in borbi jugoslovanskih narodov proti fašizmu. Iz Anglije je nato odpotoval v svojo domovino, Kanado, ki jo je prepotoval od vzhoda do zahoda in je prav tako priredil več kot 80 predavanj o Jugoslaviji in o težki, a junaški borbi jugoslovanskih narodov. Kaj kmalu pa je spoznal, da vsa doživetja, ki jih je doživel v Jugoslaviji na osvobojenem ozemlju, kakor tudi številni junaški podvigi jugoslovanskih partizanov, ne smejo biti pozabljeni v tujini. Kajti jugoslovanski partizani so med svojo narodno-osvobodilno borbo doprinesli ogromen delež k skupni zmagi! Zato je pričel pisati svoje doživljaje in spomine. Leta 1946 pa je vse to objavil v knjigi:

»Dvanajst mesecev med Titovimi partizani« — (*Twelve Months Tito's Partisans*, Bedford Books Limited, 26—30 Midland Road, Bedford). Knjiga je precej obširna (127 strani), in je vsebina razdeljena na petnajst poglavij. — V današnji številki priobčujemo sedmo poglavje iz omenjene knjige.

Kmalu je pospravil vsak svoje stvari. Stisnili smo si še roke s komandantom Rukavino in komisarjem dr. Bakaričem ter zajahali konje. Po kratki ježi smo prispeli do transportne baze in se odpravili na pot proti Sloveniji. Ves dan smo potovali na tovornem avtomobilu, predno je bilo potrebno posvečati več pozornosti.

V vasi, kjer smo prvič prenočili, se nam je pridružila skupina ljudi, ki so potovali v Slovenijo in v različne druge kraje vzdolž naše poti. Med njimi so bili Edvard Kardelj, Dana, mlada delegatka, ki smo jo slišali govoriti na zasedanju hrvatskega parlamenta, Stanko Opačič, eden izmed junakov z Babine gore, taj-

nik Antifašističnega komiteja Hrvatske, 2 ali 3 drugi delegati in 12 partizanov, ki so sestavljali naše spremstvo.

Okrog poldneva naslednjega dne smo se s tovornega avtomobila preselili na vozove in nadaljevali pot skozi vas za vasjo vse do večera. Sklenjeno je bilo, da se za prenočitev ustavimo okrog sedmih zvečer. Že smo se hoteli ustaviti pri kmečki hiši, da bi kaj zaužili, ko je prišlo povelje, da moramo naprej in smo se ustavili šele, ko smo prekorčili nekaj kilometrov oddaljeno reko. Zvedelo se je namreč, da je v okoličici reke krožila sovražna patrulja, ki bi se nas mogla lotiti, če bi nas opazila.

Za nadaljnjo pot smo izbrali različne smeri in dospeli do reke pred mrakom. Tam smo poiskali plitvino nad majhnimi brzicami, kjer je obrežje reke nudilo dobro kritje, ter smo poskušali reko prekorčiti. Voda je tekla zelo hitro in je bila videti mestoma zelo globoka. Do drugega brega pa je bilo celih 100 jardov. Našim konjem se ni dalo v vodo.

Nek partizan je poskušal priti čez reko v sedlu. Njegov konj pa se je sredi vodnega toka splašil in je odnesel jezdeca nizdol preko brzic do globokega tolmuna niže ob reki. Ko je drugi partizan opazil, da je njegov tovariš v nevarnosti, mu je priskočil na pomoč. Še predno je mogel kdo presoditi, kaj se pravzaprav dogaja, sta oba partizana izginila s površja, konj pa je sam plaval nazaj proti bregu. Dva druga partizana, eden od njih komandir našega spremstva, sta poskušala rešiti žrtvi. Ko je komandir prispel do tolmuna, se je potopil in zgrabil za volneno jopico enega izmed obeh izginulih. Z njo v roki je splaval nazaj k obali, tam pa ugotovil, da razen jopice ni privlekel ničesar. Tudi drugi reševalec je plaval nad tolmunom, pa mu ni bilo dano videti karkoli od obeh žrtev. Kasneje nismo opazili nobenega znaka od obeh nesrečnih mladeničev. Prvi reševalec je imel za seboj že dolgo dobo partizanskega življenja in se je že dostikrat odlikoval. Bil je komandir našega spremstva, kar

Zasedanju SNOS, ki je bilo od 19. do 20. februarja 1944 v Črnomlju, je prisostvoval tudi major William Jones, član angleške vojne misije

je bilo lepo priznanje in v posebni časti pri partizanih. Poleg tega je bil tudi dober plavač. Drugi reševalec še ni bil posebno dolgo pri partizanih.

Ta nesreča nas je navdala z žalostjo; še vedno pa je bilo treba prekorčiti reko. Eden izmed partizanov se je podal v vodo ter s palico v roki cik-cak smeri srečno prišel na drugi breg. Vsa skupina se je nato razdelila tako, da je del brodil in vodil drugi del na konjih.

Cim smo se na drugem bregu reke oblekli, se je že povsem stemnilo. Naš vodnik je našel slabo ohranjeno stezo, po kateri smo hodili najmanj uro, dokler nam ni lajež psov oznanil bližino vasi.

Ustavili smo se in nek partizan je šel naprej, da pregleda položaj. Čez nekaj minut se je vrnil ter nam zagotovil, da smo pred partizansko vasio. Čez polje smo pripeli do ene izmed hiš.

Dobili smo odziv na rahlo trkanje na okno, kateremu je sledilo dogovorjeno partizansko znamenje. Vrata so se počasi odprla in vstopili smo v temno sobo. Prižgana vžgalica je osvetlila dve postelji in prestrašene obraze moža, žene in več otrok. Toda prijazen glas našega komandirja je hitro pripravil otroke do tega, da so splezali s svoje postelje in da je prišla tudi majhna luč s police na mizo. Sam komandir je sedel k mizi ob luč in napisal tri pisma: eno je bilo uradno poročilo o nesreči, drugi dve pa sta bili komandirjevi osebni pismi staršem obeh utopljenih mladeničev. Vsa tri pisma je komandir izročil gospodarju hiše z naročilom, da jih naslednje jutro odda najbližji kurirski pošti. Nato se je pozanimal še za najnovejše sovražnikove premike na tem področju in odrinili smo po naši poti naprej v družbi mladega sina, ki se je prostovoljno javil za našega vodnika.

Naslednjih pet ur smo se skrbno držali naše poti preko pašnikov, ne da bi se kaj ustavili. Hodili smo po stezah in vlažnih cestah in nam je uspelo celo, da niti psov nismo plašili. Nenadoma smo se ustavili. Od ust do ust je pripelo povelje, da ne smemo govoriti in da moramo korakati čim mirneje, ker smo hoteli prekorčiti glavno cesto in železniško progo, kar so oboje uporabljali in čuvali Italijani. Često smo opazili, da se partizani premikajo zelo previdno skozi nevarne pre-

Kordunaška brigada koraka skozi osvobodjeni Črnomelj, 18. julija 1944

dele, čeprav jih morda dejansko nihče ne zasleduje. Puščali so svoje straže vedno skrbno na polju in so bili le redkokraj iznenadeni.

Ko so nam naši izvidniki sporočili, da je pot varna, smo nadaljevali počasi in mirno po nekaj minutnem počitku proti cesti. Ob njej smo korakali približno 100 jardov, ko smo nenadoma ostro zavili preko železniške proge. Izgledalo je, da nas je čuvaj, ki je služboval na tem križišču, obvestil, kdaj je približno pričakovati prihod prihodnje italijanske patrulje tod mimo. Zapustili smo železniško progo in hodili preko pašnika. Čim bolj smo se oddaljevali, tem manjša je bila nevarnost, da bi nas sovražnik iznenadil, saj smo morali biti kmalu zopet na osvobojenem ozemlju. Mlad sin, ki nas je varno vodil skozi sovražnikov obrambni sistem, se je od nas poslovil in se vrnil domov.

Ob jutranji zori smo bili dovolj oddaljeni od železniške proge, da smo se mogli ustaviti — za kratko spanje. Že čez nekaj minut ni bilo razen straže slišati nikogar. V partizanskem življenju nam je prešlo v navado, da smo mogli hitro zaspati in se po kratkem času osveženi zopet prebuditi.

Še to jutro smo morali pospešiti korake za nekaj kilometrov, da smo prišli iz območja male skupine ustašev, ki so spali v vasi, skozi katero smo morali mi sami. Ko so vaščani opazili, da se približujemo vasi, so nam pri-

tekli naproti in nas opozorili na nevarnost.

Zelo smo bili navdušeni nad hrvatsko pokrajino, nad gozdnatimi griči, rečnimi soteskami in majhnimi vasicami s stisnjenimi hišicami, s slamo kritimi skednji ob travnikih, nad večjimi vasmimi ob cestnih križiščih z rdeče prekritimi strehami in belimi fasadami, vsekakor vse zelo ljubko. Tako smo potovali ta dan skozi izredno lep predel hrvatske dežele. Ko smo prekorčili zapored več manjših rečic, smo se pogosto znašli na bregu reke, na ozkih, nesigurnih poteh. Griči so bili bolj valoviti, grebeni bolj raztrgani in rečne struge so bile globlje zarezane v gozdnata pobočja kakor navadno. Sijajno, toplo sonce in jasno, modro nebo sta nam delala naše potovanje tega dne še prijetnejše.

Število članov naše skupine se je tedaj zmanjšalo na kakih 20 članov: 10 članov spremstva, Kardelj, Dana, vodnik Simič, 2 ali 3 osebe, ki so se nam šele pred kratkim pridružile, 2 delegata in naš komandir. Tedaj smo se že vsi dodobra spoznali in se v družbi prav dobro počutili. Ker smo imeli samo 6 konj, smo se pri jahanju menjali. Taka je splošna navada, ki si jo dele vsi od komandirja navzdol, kadar partizani potujejo okrog po deželi.

Partizani, ki so tvorili naše spremstvo, so bili oblečeni v uniforme, italijanskega ali nemškega izvora, manj pa so nosili lastno obleko. Oboroženi so bili z dvema lahkimama strojnima puškama in

osmimi puškami italijanskih, nemških in jugoslovanskih znamk. V mirnem času so bili trije izmed partizanov doma z dežele ter so delali na kmetiji, eden je bil tesar, eden medicinec, eden inženir elektrotehnike, dva avtomehanika, eden kemik in dva državna uslužbenca. Najstarejši je imel kakih 30, najmlajši pa 17 do 18 let. Vsi so bili prizadevni, razumni, veseli in lepih navad. Dana je bila tajnica ženske organizacije. Nosila je samokres in nahrbtnik. Bila je dobro, veselo, nežno dekle, črnih kodrastih las, veselega smeha in prav tako hrabra, kakor je bila dobra.

Komandir skupine je mož, star 38 let, star borec iz španske državljanske vojne in sedaj že dve leti pri partizanih. Bil je že desetkrat ranjen. Vendar je bil zelo izkušen v vodstvu, hkrati pa nagle in neustrašen ter od svojih tovarišev zelo občudovan. Skratka: bil je vojak v celoti. Njegove sijajne zgodbe in dobrohotna humanost so držale moralo naše skupine na najvišji stopnji.

Taka je bila družina, v kateri smo potovali, in taka je povprečna slika ljudstva te dežele. V skupni želji, da se osvobode, so se navadili na skupno delo in na zaupanje drug drugemu. Bile so to skupine, ki so vlagale vse svoje najboljše sile v borbo za osvoboditev svoje domovine, pa naj stane kar hoče.

Partizanska disciplina, na katero smo naleteli, je bila izredno visoka. Bila so obdobja na našem potovanju, ko smo imeli malo hrane in dolge pohode brez počitka. Nikoli nismo slišali pritožb, strojne puške — težje vrste s trinožnimi podstavki — so nosili menjače. Izvidniki so se tiho izmuznili in šli naprej daleč, kadar koli smo se približali nevarnejšim krajem. Čim smo se pa ustavili, so straže zavzele svoja mesta. Konje smo si delili med seboj. Vse se je vršilo samo po sebi, brez zadržkov, brez uradnih povelj in brez slehernih pritožb. Ko je kdo na pohodu postal utrujen, je zadostovala njegova želja in vsi smo si mogli oddahniti. Tudi premaknili smo se naprej po več ali manj soglasnem sklepu. Rekli so nam, da je taka splošna navada v vseh partizanskih enotah. Razdalja, ki so jo v določenem času premagali partizani, je bila v primeru z razdaljo, ki so

jo prekoračile naše britanske čete, izredno povoljna.

Pozno popoldne smo prispeli k enemu izmed korpusovih štabov v majhnem mestu, ki se je ponašalo s starinskim gradom. Tu so nas spravili pod streho v udobne hiše in nam dali obilne hrane. Pred mrakom smo obiskali stari grad, mimo katerega smo šli na

poti v mesto. Oskrbnik, ki je govoril angleško, nas je povabil, naj vstopimo. Grad je bil last nemškega grofa, ki ga je zapustil v začetku vojne. Pustil je samo oskrbnika, da mu pazi na grad. Mnogo vrednot, slik, družinskih spominov in starega pohištva je bilo zaklenjenega po raznih sobah. V času italijanske okupacije je bilo pritličje gradu uporabljeno kot pisarna italijanskega glavnega štaba. Oskrbnik je dejal, da zgornjih prostorov nikoli ni odpiral Italijanom, ker so leti imeli navado »izposoditi si« stvari, ki jim pa potem »ni uspelo« vrniti jih. Oskrbnik je obžaloval izgubo mnogih spominov, ki so bili prej razobešeni po stenah. Istočasno nam je pojasnil, da so partizani občudovali zanimive stare stvari in da jim je rad odprl vse prostore, zaradi njihovega spoštovanja in poštenosti ter je bil sploh vesel, da jim je omogočil obisk gradu.

Oskrbnik, ki je bil dolga leta v Angliji in Kanadi, mi je z veseljem prikladal v spomin mnoge stare prijatelje, ki smo jih prav dobro poznali. Izrazil je svoje veliko ogorčenje nad Italijani, ker je njihovo letalo vrglo bombo skozi vzhodno sobo gradu, ko so

prišli partizani. Prodrla je do pritličja, ne da bi eksplodirala in je prizadela oskrbniku mnogo truda, ki je drugim njegovim »težavnim« dolžnostim. Mislim, da bi morali Italijani bolj ceniti njegovo gostoljubnost.

Tega večera smo se sestali s komandantom korpusa in njegovim štabom. Poročali so nam o vojaškem položaju na tem področju, ki je bil važno železniško križišče. Komandant nas je obvestil, da so partizani sleherni noč v akciji na raznih mestih vzdolž proge in da so uspeli v večjem obsegu zmanjšati število vlakov, ki srečno privozijo na cilj.

Zabavno je bilo poslušati nekoga člana štaba, ki se je pravkar vrnil s Sušaka. Obiskal je tam mnogo prijateljev. Dodal je, da si Italijani ponoči niso nikoli upali na prosto, da pa je moral biti podnevi doma, ker so vojaki in policisti stalno križarili po mestu.

Naslednji večer smo nadaljevali naše potovanje na vozech. Povsem brezskrbno smo prekoračili važno cesto, o kateri nam je bilo rečeno, da jo sovražnik težko drži prosto za svoj promet in ob kateri so bile partizanske čete — vsaj na tem področju — razpostavljene na vsakih 100 jardov. Bilo je to nedeljo tako mirno, da se nam je zdela sleherna misel na vojno zoprna. Ko smo se približali obrežju široke reke, in videli brodnika, kako mirno vodi svoj čoln preko temnega vodovja, se nam je zdelo, da tudi od njega odseva mir. Komandir nam je svetoval, da obiščemo veliko kmečko hišo malo pred reko. Bila je to brodnikova hiša in ko smo vstopili, smo videli, da je gostilna za potnike. Pojedli smo ocvrta jajca in krompir in pokušili prvo slovensko vino. Tedaj je bilo v šestih tednih našega bivanja v deželi prvič, da smo uporabili denar. Večerjo smo plačali v lirah.

Predno smo dospeli na drugi breg, nam je brodnik povedal marsikako zgodbo o prevažanju Italijanov in partizanov preko reke v časovnem razmaku nekaj ur, kar se je že večkrat zgodilo. Bil je človek, ki se mu je moglo zaupati.

Korakali smo vso noč in smo ob zori prišli do požgane vasi na pobočju visokega hriba, kjer smo se javili članu krajevnega komiteja. Ta nam je kljub zapuščene-

mu kraju pripravil odličen zajtrk, ki je obstojal iz pečene govedine. Nato smo šli spat. Pod normalnimi pogoji bi nadaljevali pot naslednjo noč in bi se ustavili v vasi, nedaleč od slovenskega glavnega štaba. Zgodilo pa se je, da so Italijani poslali močan oddelek na področje, ki bi ga morali prekoračiti mi, ter nam je to onemogočilo nadaljnjo pot. Ni nam preostalo drugega, kakor da smo počakali, da so partizani očistili področje.

Popoldne smo prebili tako, da smo opazovali Italijane, kako vežbajo na vežbališču v večjem mestu, samo 4 km proč od nas. Z našega vzvišenega mesta smo jih lahko dobro videli. Lesene barake, povsem slične onim iz prve svetovne vojne, so bile postavljene v vrstah in so nudile prostorno štiriozglato vežbališče blizu glavne ceste. Dve ali tri ure smo gledali skupine ljudi, ki so se premikale sem in tja. Našo pozornost je pritegnil za nekaj časa tudi dolg viadukt na zapadni strani mesta. Čudili smo se, kako more tak viadukt še stati. Pri točnejšem opazovanju pa smo videli žične ovire s pritrdjenimi minami na obeh krajih in patrolje, ki so čuvala dohode in temelje podpornih stebrov. Nič več kakor 140 Italijanov je bilo stalno na straži na tem kratkem mostu, nam je pravil komandant.

Okrog štirih popoldne so prišle tri mlade žene iz mesta. Slišale so o naši navzočnosti in so nas prišle pozdravit. Čeprav je sprva izgledalo, da težko razumejo, da smo Britanci, smo jih končno le prepričali, da je temu tako in da smo pred kratkim prispeli v deželo. Povedale so nam, kako živijo v mestu pod italijanskim gospodstvom in so nam v celoti popisale, kako je 3000 prebivalcev tega mesta organiziranih v Osvobodilni fronti. Skušale so nas pridobiti, da bi obiskali njihovo mesto, toda mišljenja so bili, da bi to povzročilo preveč razburjenja in bi opozorilo Italijane.

Partizanski komandant nas je prekinil ter nam povedal, da je bila poslana partizanska brigada naprej, da očisti pot ter da bomo morali ostati še tu.

Mlade žene, ki so mogle zapustiti mesto in priti mimo italijanskih straž z izgovorom, da gredo na obisk k prijateljem na deželo, so se poslovile in nam zagotovile, da se bodo vrnile naslednji dan.

Ta večer smo prešli povabilo komiteja 3 ali 4 km oddaljene vasi, da bi se udeležili prireditve v njihovi krajevni dvorani.

Takoj po mraku smo šli po hribu navzdol skozi vinograde in sadovnjake, dokler nismo prišli do precej velike vasi, katere hiše so izgledale skoraj nepoškodovane. Dvorana, je bila polna partizanov in domačinov. Uživali smo ob dvoumernem dobrem programu: petje, igrice in recitacije, prispevek bataljona, ki je bil nameščen vrhu hriba. Sodelovalo je več partizanskih deklet, izmed katerih je bila ena posebno ljubka, okrog 16 let stara, črnih las, temnordečih lic in smejočih oči, oblečena v žensko uniformo iz bluze iz modrega sukna, smučarskih hlač in partizanske čepice z rdečo zvezdo, ter puško obešeno preko rame. Recitirala je tako doživeto in s takim izrazom, da je trajalo nekaj minut, predno so se poslušalci zopet umirili. Vsakdo je dobro poznal to dekle kot junakinjo, ki je bila močna za 5 Italijanov. Njeno sliko smo pozneje videli v zbirki risb in slik na razstavi znanega umetnika Božidarja Jakca.

Plesali smo ob nenehnih zvokih harmonike do jutra. Prebivalec kraja nas je obvestil, da italijanske patrolje obiščejo vas skoraj vedno, a le čez dami, niso pa nikoli radovedne, kakšno je njeno

nočno življenje. Popoldne naslednjega dne smo preživeli na hribu in zabavali naše goste iz mesta, kjer je bila italijanska garnizija. Tri mlade žene so pripeljale s seboj šest drugih, vstevši mater in dva sina, s košarami hrane. Sporočile so nam, da so ljudje v mestu zelo vzradoščeni ob novici o naši prisotnosti.

V teku tega dne sta prebila komandant partizanske brigade in njegov štab več prijetnih ur pri nas. Bili so to sijajni dečki. Brigada je počivala en ali dva dni v bližini, predno bo odrinila »nekam« v Slovenijo.

Naslednjo noč smo izvedeli, da je pot do slovenskega Glavnega štaba čista in da bomo odrinili naslednje jutro zelo zgodaj.

Javljeno je bilo, da so partizani napadli Italijane, ki so zaprli našo pot in da je padlo trideset Italijanov, mnogo pa jih je bilo ranjenih. Zaplenjenih je bilo sedem lahkih strojnih pušk, mnogo navadnih pušk in precej streliva. Več vozil, vsevi dva oklopna avtomobila, sta bila uničena.

Hodili smo naslednje jutro samo še eno ali dve uri, ko se je naša družba razdelila na manjše skupine, od katerih je vsaka izbrala najkrajšo pot do namembnega kraja. Trije od nas smo bili odvedeni do skritega tabornišča slovenskega Glavnega štaba, kamor smo prispeli ob desetih.

Album narodnih herojev Srbije

Glavni odbor Zveze borcev narodno-osvobodilne vojne Srbije je ob desetletnici vstaje srbskega naroda izdal knjigo z naslovom: »Narodni heroji Srbije«. V knjigi so kraji življenjepisi in fotografije 79 narodnih herojev Srbije, kolikor jih je bilo proglašenih do desetletnice oborožene vstaje srbskega naroda.

Za uvod je založba (Izdavaško podjetje »Narodni univerzitet« Beograd) ponatisnila odlomek iz

govora tovariša Tita, ko je bil proglašen za narodnega heroja, kjer je med drugim rečeno: »Mnogi in mnogi heroji ne bodo mogli biti odlikovani, ker so umrli nepoznani, ker jih je — lahko je — preživel samo ozekek krog ljudi; možno je, da je njihovo herojstvo videl samo en tovariš, pa je nato še on dal svoje življenje za svobodo. Zato naj bo to odlikovanje — odlikovanje teh ljudi. Jaz sem pomoren, ker bom nosil tako odlikovanje...«

Ponatis knjige „Belogardizem“

Lani je izšla v Ljubljani zanimiva in pomembna knjiga, avtorja Franceta Sajeta: »Belogardizem«, ki so jo naši delovni ljudje sprejeli z odobravanjem in je bila v dokaj kratkem času — popolnoma razprodana. Ker pa je zanimanje

za to knjigo še vedno veliko, je založba sklenila, da jo v letošnjem letu ponovno izda. Prva naklada je izšla lani v 3500 izvodih, v ponatisu pa bo knjiga, ki jo že pripravljajo, izšla v večji nakladi 10.000 izvodov.

Sprejemanje v članstvo Zveze borcev ne poteka najbolje

V preteklih dveh mesecih — meseca decembra lani in januarja letos — so imele osnovne organizacije Zveze borcev NOV Slovenije eno nujnih nalog, ki ni bila nič manj pomembna od naloge pred nekaj meseci, ko so zbirali podatke za odlikovanja. Sedanja naloga je bila — zaključiti sprejemanje v članstvo organizacije Zveza borcev. Kakor je bila ta naloga nujna, tako je bila tudi težka in odgovorna. V za to določenem času je bilo namreč znova ugotoviti, kateri ljudje imajo še pogoje, da lahko postanejo člani te organizacije. Predvsem je bilo za sprejem v članstvo pregledati tiste ljudi, ki so aktivno sodelovali v narodno-osvobodilni borbi ali jo podpirali, ljudi, ki so bili v raznih internacijah ali fašističnih učišvalnih taboriščih, in končno je bilo treba zbrati tudi vse tiste naše ljudi, ki so bili v ujetniških taboriščih in so se opredelili že takrat za NOB, in tiste, ki so se z orožjem v roki borili proti fašizmu izven jugoslovanskega ozemlja. Kot rečeno, vse to ni bilo majhno delo, ki so ga bile dolžne sprejeti vse osnovne organizacije Zveze borcev v Sloveniji! Kajti natančnost pri tem delu je bila vsekar potrebna — nikogar se ne bi smelo izpustiti!

Računati moramo pri vsem tem, da bi vsi tisti, ki imajo vsaj enega izmed zgoraj navedenih pogojev za sprejem v članstvo, bili lahko upravičeno užaljeni, če jih ne bi sprejeli, čeprav morda zaradi površnosti ali naglice! Vse take ljudi pa, ki imajo pogoje za članstvo, pa jih ne bi sprejeli, bi popolnoma neupravičeno odtegnili od našega skupnega cilja, oz. od cilja in namena naše organizacije: čuvati in obranjevati svetle tradicije naše ljudske revolucije in narodno-osvobodilne borbe, ter utrjevati in krepirati obrambne sposobnosti naše socialistične domovine. In popolnoma krivično bi bilo, da bi — čeprav samo nekaj ljudi — tiste, ki so po svojih močeh na svojih mestih prinesli delež k zmagi nad

fašizmom, sedaj izpustili iz članstva organizacije Zveze borcev. V takem smislu so zatorej bila dana osnovnim organizacijam tudi navodila za sprejemanje novih članov v organizacijo Zveze borcev.

Kako je potekalo sprejemanje novih članov? Ali smemo že smelo zatrjevati, da smo doslej sprejeli v našo organizacijo vse ljudi, ki imajo pogoje? Ni pa končno odveč tudi to vprašanje: ali v našo organizacijo res ne moremo nikogar več sprejeti?

Čeprav je bilo to delo odgovorno, navodila pa dokaj dobra, so mnogokje organizacije Zveze borcev v teh dveh mesecih pokazale preveč administrativnega poslovanja, brez prave osebne pomoči in brez povezave s preteklimi, že izvršenimi nalogami in z nalogami, ki še stoje pred organizacijami Zveze borcev. Zakaj? Ali so res vsi novo sprejeti člani začutili tisto vez, ki jih nujno veže do te organizacije? In, ali so sploh vedeli, zakaj jih predlagamo v članstvo? Ne, mnogokje so na to

— na politično — stran popolnoma pozabili! Saj ponekod niso povedali predlaganim članom, tistim, ki imajo pogoje za sprejem, kakšne uspehe je dosegla organizacija Zveze borcev! Preveč neiskreni bi bili, če na primer ne bi povedali ljudem, da so v zadnjem letu

zbrale organizacije Zveze borcev nad 19.000 predlogov za odlikovanja ljudi, ki imajo zasluge med narodno-osvobodilno borbo. Prav je tudi povedati, s kakšno ljubeznijo so člani Zveze borcev sodelovali lani pri proslavi 22. julija, dneva vstaje slovenskega naroda. Organizacije Zveze borcev so tudi tiste organizacije, ki sodelujejo pri izvenarmadni vzgoji ljudstva, ki nenehno skrbijo za utrjevanje obrambne sposobnosti naše domovine. Na kakršnokoli krivico, ki se dogaja našim ljudem, ki živijo na slovenskem ozemlju izven meja svobodne Slovenije, se organizacija Zveze borcev najprej oglasi in protestira. Naše organizacije so in še rešujejo prošnje svojih članov, predlagajo socialno šibke člane za okrevanje, jim od časa do časa dodeljujejo pomoč, skrbijo za partijske sirote, katerih so se prav ob letošnji novoletni jelki spomnili z bogatimi darili, itd. Ali ni bila prav organizacija Zveze borcev v zadnjih letih tisti »motor«, ki je najbolj sodelovala pri obnovi podeželja?

Popolnoma prav je, da so s temi in še številnimi drugimi uspehi seznanjeni vsi člani, predvsem pa tudi tisti, ki jih še moramo sprejeti. Kajti v bodoče, ko bodo dokazi o delu posameznikov za NOB nekako zlit v zgodovini naše junške štiriletne borbe, bodo naše organizacije Zveze borcev skrbjele za svoje člane. Dokaz članstva pa bo le — znak in legitimacija. Toda ne gre samo za neko gmotno skrb za članstvo! Vprašanje je predvsem, da so vsi tisti, ki imajo pogoje za članstvo, popolnoma upravičeni, da postanejo član take organizacije, ker so dali svoj delež k skupni zmagi in ker danes lahko tudi sami sodelujejo v tej organizaciji. In nihče ne bo nasprotoval ali pa se izpraševal, zakaj ga predlagamo za člana! Pomniti bodo vsi, da smejo nositi — za kar so po svojem prispevku k NOB upravičeni! — značko in legitimacijo Zveze borcev.

A vendar gre sprejemanje v članstvo Zveze borcev dokaj počasi. Napačno bi bilo zatrjevati, da ta naloga ni težka in odgovorna. Vendar pa bi jo okrajni odbori ZB in vse osnovne organiza-

cije lahko mnogo bolje opravile, kot pa so jo doslej. Skoraj povsod so grešili v tem, da niso napravili analiz: kdo oziroma koliko ljudi ima pogoje za sprejem v članstvo.

Oglejmo si samo primer iz Novega mesta! Znano je, da so bili prebivalci Novega mesta med številnimi udeleženci ali podporniki osvobodilnega gibanja. V organizaciji Zveze borcev pa je v Novem mestu komaj 13% vseh volivcev! Vsakdo bo takoj spoznal, da je ta številka za Novo mesto dokaj prenizka. Čeprav je prenizka, pa so v vsem novomeškem okraju (vključno z mestom) sprejeli v dveh mesecih komaj 365 novih članov (po nepopolnih podatkih). Kako bodo mogli odgovorni ljudje v tem okraju to zagovarjati?

Kot že omenjeno, so skoraj vsi okrajni odbori Zveze borcev prenesli navodila osnovnim organizacijam, predvsem na podeželje, kar — pismeno. Da, to je dokaj preprosto in najhitreje opravljeno delo! Toda žal — tudi najslabše! Zakaj jim kasneje ne bi tudi osebno pomagali, zlasti pri analizi: kdo in koliko ljudi ima pogoje za sprejem v ZB na vasi? Ali se okrajni odbori ZB iz preteklih let, ko so spoznali in občutili, da se administrativni način dela ne obnese, res niso ničesar naučili? Proč s takim zastarelim in neživljenjskim delom! Na kraju samem se delo opravi najhitreje in najlažje. Potem se ne bo dogajalo tudi to, kar je mnogokje opaziti: da posamezni ljudje, ki imajo pogoje za sprejem v članstvo, ne vedo, komu bi oddali pristopne izjave (kjer so le-te še potrebne!). Navedimo še dva značilna primera: tovariš Dernič iz Ljubljane, rez. podpolkovnik, je že trikrat izpolnil pristopno izjavo, pa še sedaj ni član ZB. Tudi neka tovarišica iz Kranja-okolica je nedavno želela izvedeti na Glavnem odboru v Ljubljani, kam naj bi se prijavila v članstvo. Take in podobne napake pa izvirajo od tam, kjer okrajne in krajevne organizacije ne delajo pravilno, ali pa sodeluje pri teh nalogah samo nekaj ljudi, ne pa ves odbor. Značilen primer sektaštva, ki je zlasti »domačen« na Dolenjskem pa je iz novomeškega okraja. V neki vasi so se branili sploh povprašati: kdo ima pogoje za sprejem, z izgovorom »... da je vas bela, kot sneg...« Dokaj velika nepravilnost, namesto, da bi upoštevali pri takih vaseh dejstvo, da niso bili

vsí od prvega do zadnjega naklonjeni belogardizmu. Zato pa bi morali tembolj ugotoviti tiste ljudi iz te vasi, ki so bili podporniki NOB, saj so zato delali še pod težjimi pogoji za NOB. Da,

boriti se je za vsakega člana! Ni pa tudi izključeno, da v takih vaseh nimajo partijske organizacije, s čemer je proti sprejemanju odpor še bolj neupravičen. Podobno je tudi s partizanskimi kraji, katere mnogokje vse premalo upoštevajo sedaj, ko sprejemajo nove člane. In prav v takih krajih je najlažje ugotoviti, kdo ima pogoje za sprejem v članstvo.

Po nepopolnih podatkih so sprejeli v zadnjih dveh mesecih (decembra in januarja) v trboveljskem okraju 110 novih članov, grosu-

peljskem 75, mariborsko-okoliškem 65, šoštanjskem 800, celjsko-okoliškem 526 (v štirih krajevnih organizacijah so zaključili s sprejemanjem), ljubljansko-okoliškem 102 (16 krajevnih organizacij je zaključilo s sprejemanjem), postojnskem 316 (10 organizacij je zaključilo s sprejemanjem), kočevskem 125, tolminskem 60, kranjsko-okoliškem 300 (od tega v Trzinu 70 in v Skofji Loki 160), itd.

Tudi v drugih okrajih se odstotek novo sprejetih članov ni najbolj dvignil. Zato lahko rečemo na splošno, da sprejemanje v članstvo organizacije Zveze borcev v zadnjih dveh mesecih ni potekalo najbolje. Zato je potrebno, da pospešimo sprejemanje novih članov v organizacijo, s perspektivo, da bo sprejemanje zaključeno do spomladi. Poudariti pa je še, da ne bo krivda, če na primer ne bodo do spomladi vključeni v našo organizacijo vsi tisti, ki imajo pogoje, padla samo na okraje, temveč tudi na tiste posameznike, ki so zadovoljeni s tem delom, pa sami ne pomagajo dovolj ali pa stoje celo ob strani.

Iniciativni odbor rezervnih oficirjev in sekcija bivših internirancev

Pred nedavnim so na seji sekretariata Glavnega odbora Zveze Borcev NOV Slovenije izvolili republiški iniciativni odbor rezervnih oficirjev. Iniciativni odbor sestavljajo: Jaka Avšič, rezervni general-lajtnant, Albert Jakopič, rez. podpolkovnik, Mica Šlander, rez. major, Ludvik Smrekar, rez. kapetan, Jože Borštinar, rez. polkovnik, Danijel Lepin, rez. major, Roman Potočnik, rez. major, Ciril Maležič, rez. podpolkovnik, Jože Mekinda, rez. kapetan, France Potočnik, rez. podpolkovnik mornarice, Stane Kersnik, rez. kapetan, Marjan Bertoncelj, rez. podporočnik, Vida Kulovec, aktivni kapetan, Ivan Kovačič, aktivni polkovnik, in Franc Pokovec, aktivni podpolkovnik.

Republiški iniciativni odbor rezervnih oficirjev bo poskrbel, da bodo v okrajih sklicani ustanovni zbori organizacije rezervnih oficirjev, na katerih bodo izvolili tudi delegate za ustanovni zbor

Združenja rezervnih oficirjev Slovenije.

Pri Glavnem odboru Zveze borcev NOV Slovenije je bila ustanovljena sekcija bivših internirancev, izseljencev in vojnih ujetnikov. To sekcijo sestavljajo: France Simonič, Ivan Bratko, Savica Hočevnar, Sonja Lapajne, Darinka Kovačič, Leo Kovačič, Vlado Vodopivec, Zoran Žagar, Jože Ingolič, Mirko Tušek, Mirko Zlatnar, Zdravko Rakošček, dr. Bogdan Novak, Fedor Kovačič in Črt Špacapan.

Naloga te sekcije, ki je v sklopu Glavnega odbora Zveze borcev NOV Slovenije, je v tem, da razen nalog, ki jih imajo člani Zveze borcev, razvija tudi dejavnost bivših vojnih ujetnikov, izgnancev in internirancev v zbiranju zgodovinskega gradiva njihovega življenja in boja v taboriščih in povezovanje in sodelovanje s podobnimi mednarodnimi organizacijami.

Pred devetletnico Gradnikove in Gregorčičeve brigade

Na Tolminskem sta bili spomladni 1943. leta ustanovljeni Gradnikova in Gregorčičeva brigada. Obe brigadi sta imeli po ustanovitvi težko, vendar zelo pomembno nalogo: prenesti in razširiti borbo proti zasužnjevalcem, borbo za osvoboditev, v Slovenko Benečijo, ki je bila odtrgana od svoje domovine že od 1866. leta. Še pred odhodom na to zgodovinsko pomembno pot pa sta obe brigadi vodili hude boje s sovražnikom po Bovškem in Kobariškem, Volniku, Golubarju, Kolovratu, Livku, Trnovem ob Soči in še mnogokje drugje. Že v teh bojih pa so se borci še bolj prekalili, čeprav so te borbe zahtevale tudi svoje žrtve.

Da bi se tem žrtvam — padlim partizanskim borcem — oddolžili sedaj v svobodi, bodo postavili v njihov spomin spomenike in spominske plošče. Posebna komisija, ki so jo sestavili v Tolminu za postavitve spomenikov oz. spominskih plošč, je že pregledala kraje, kjer so bile pomembne partizanske borbe pred odhodom v Slovensko Benečijo. Komisija je bila mišljenja, naj bi v spomin na vse borce postavili spomenik na Kuku (vrh Kolovrata), ki je visok 1243 metrov. Vsekakor bi bil Kuk res primeren kraj za postavitve spomenika, ki naj bi bil precej visok. Tu

okoli se je borila tudi XXX. divizija, Garibaldinska brigada, Briško-beneški odred in druge partizanske enote, ki so bile v sestavi IX. korpusa. Kuk pa je bil pravzaprav središče omenjenih partizanskih enot od 1943. do 1945. leta. Spomenik na Kuku ne bi bilo videti samo iz vasi ob Soči, temveč tudi iz večjega dela Slovenske Benečije, ki je še vedno odtrgana od svoje domovine — od ostale Slovenije.

Spominske plošče pa bi vzdali lahko na vrhu Hlesnika, na Višnji glavi na pobočjih Stola in na Slemenu oziroma na Rdečem robu.

Ob devetletnici ustanovitve Gradnikove in Gregorčičeve brigade pa bo pomembna proslava na Tolminskem. Vsekakor je prav, da bivši borci omenjenih brigad pošljejo svoje naslove pripravljalnemu odboru, da bo proslava čim bolj svečana.

Koroški večer v spomin narodnega heroja

Ob osmi obletnici smrti organizatorja partizanstva na Koroškem, narodnega heroja Matije Verdника-Tomaža, je priredil Mestni odbor Zveze borcev na Jesenicah »Koroški večer«. Na proslavi je sodeloval tudi koroški pevski zbor iz Škofic. Spomin-

Proti spomeniku so!

Meseca januarja je bila v Celovcu (Slovenska Koroška) skupščina Zveze bivših partizanov Slovenske Koroške. Skupščina, kateri so prisostvovali tudi delegati organizacij Zveze borcev iz Slovenije in Trsta, so sklicali v zvezi s proslavo desete obletnice oborožene vstaje slovenskega naroda na Koroškem. Predsednik Zveze, koroški prvoborec Karel Prušnik-Gašper, ki je govoril o borbi Slovencev na Koroškem in o zastopavljanju koroških partizanov po avstrijskih oblasteh, je omenil tudi to, da je občinski odbor v Železni Kapli zavrnul prošnjo Zveze, da bi smeli v Železni Kapli postaviti spomenik padlim partizanom.

Ob koncu je skupščina sprejela predlog, da se dosedanje ime te organizacije »Zveza bivših partizanov Slovenske Koroške« spreмени v »Zveza koroških partizanov«. Predvsem zato, ker so se v partizanskih vrstah na Koroškem borili tudi Avstrijci.

skega večera se je udeležil tudi sekretar Zveze borcev za Slovensko Koroško, Karel Prušnik-Gašper ter narodni heroj Janko Rudolf. O delu narodnega heroja Matije Verdника je govoril njegov soborec in bivši komisar koroškega odreda, tovariš Jože Ulčar-Mirko.

Mestni odbor Zveze borcev na Jesenicah je ob tej priliki podaril materi Matije Verdника spominsko darilo. Naslednjega dne je Zveza borcev odkrila na domu Matijevih svojcev na Jesenicah spominsko ploščo. Delegacija bivših partizanov pa je odšla na Koroško, na Matijev grob.

Spominska proslava ob obletnici smrti narodnega heroja Matije Verdника je ponovno dokazala, da se Slovenski Koroški nismo nikoli odrekli in da se bomo borili zanj do končne zmage.

Spomenice za italijanske partizane

Pred nedavnim je organizacija bivših italijanskih partizanov v Jugoslaviji, »Garibaldi«, zaprosila našo organizacijo Zveze borcev v Beogradu, za pomoč in sodelovanje pri počastitvi neznane junaka iz vrst bivših italijanskih partizanov, ki so se borili v Jugoslaviji. Grob tega neznanega junaka in njegov spomenik bo zveza bivših italijanskih partizanov »Garibaldi«, postavila oziroma uredila v Firenci. V sporazumu z osrednjim odborom organizacije Zveze borcev Jugoslavije pa bodo določili, v katerem kraju v Jugoslaviji bodo izkopali posmrtno ostanke italijanskega partizana, ki se je boril v Jugoslaviji.

Centralni odbor organizacije Zveze borcev NOV Jugoslavije je organizaciji italijanskih partizanov obljubil vso pomoč. Hkrati pa so

predlagali, naj zveza bivših italijanskih partizanov »Garibaldi« pošlje podatke o svojih članih, ki so padli kot partizani v Jugoslaviji, istočasno pa tudi naslove najožjih sorodnikov teh padlih italijanskih partizanov. Zveza borcev NOV Jugoslavije bo namreč poslala najožjim sorodnikom padlih italijanskih partizanov v Jugoslaviji spomenice, kakršne dobivajo svojci naših padlih borcev.

V Celju bodo postavili spomenik

Mesto Celje bo praznovalo letos septembra 500 letnico svojega obstoja. Ob tej priložnosti bodo slovesnosti združene tudi z odkritjem spomenika padlim borcem NOB. Zaenkrat sicer še ni točno določeno, kje bo stal spomenik, niti kakšen naj bi bil. Mestni od-

bor Zveze borcev v Celju je zato razpisal natečaj za idejni osnutek spomenika. Verjetno pa bodo spomenik odkrili oz. postavili na enem izmed zgodovinsko najpomembnejših in najbolj prometnih prostorov — pred Domom ljudske prosvete.

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA

Primerna lekcija

Dvainštiridesetega je bilo, ko je bil partizanski štab na Primorskem obveščen, da hodijo Italijani v Tnovski gozd po drva, ki so bila tamkaj v skladovnicah še iz predvojne. Poročilo se je glasilo tako, da pride 15 cesarsko-kraljevih soldatov z vozilom na določeno mesto, da so dobro oboroženi itd.

Po kratkem posvetovanju je bilo v štabu odločeno, da je treba Lahom postavitiasedo tako, da bi jih po možnosti žive zajeli. Komisar pa je še posebej naročil: »Naši sovražniki so, a verjetno niso fašisti. Zato jim je treba pobrati le obleko, obutev in orožje, in videti, če ni med njimi kdo naš simpatizer. Po primerni lekciji pa jih je treba izpustiti.«

Obkolitev je bila izvedena tako dovršeno, da nihče od Lahov ni niti utegnil pripraviti puške za strel. Ujetniki so bili kar najhitreje razoroženi. Sledila je zapoved, naj se slečejo. Rečeno — storjeno! Že bolj s strahom pa so izpolnili naslednje povelje, da

so slekli še spodnje perilo, ga nato spet oblekli, toda tako, da so imele spodnjice odprto zadaj, skozenj pa so morali potegniti svoje dolge srajce.

Ko je teh klavnih petnajst predstavnikov Mussolinijeve oborožene sile, s svojimi prečudnimi repi, stalo v vrsti, ni nihče vedel, kaj naj pomeni takšna šala partizanskega komandanta. Le-ta pa jim je nato v lepi italijanščini tako le grozil:

»Pustili vas bomo žive! Ko ustrelim s pištolo v zrak, je vaša dolžnost, da tečete proti vaši postojanki — kolikor najhitreje morete. Samo tistega, ki bo med vami najslabše tekkel, samo tistega bom ustrelil z brzostrelko! Pozor!«

Po »startnem« znamenju so se od smeha zvijajoči partizani gledali neopisno tekmo, v kateri ob največjem naprezanju vseh telesnih sil, ni hotel nihče zaostajati. Kajti Lahi so vzeli grožnjo hudomušnega partizanskega komandanta zares...

Paničar

Po italijanski kapitulaciji smo imeli v širšem štabu XIV. divizije nekega paničarja, ki mu ni bilo para. Zanj so vedeli vsi, le Bračiču ni o teh šalah, ki so se dogajale na račun tega nesrečnika, nihče povedal.

Te šale so — na primer — izgledale tako, da sta se po dva kurirja ali obveščevalca dogovarila in sta se nato »skrivalj« pogovarjala o tem, češ da se proti našim položajem pomikajo Nemci. Njun šepet je bil preračunan, seveda polglasen, tako, da bi mogel razumeti vsebino razgovora tudi ta, ki je bil izbran za žrtev nasade. Le-ta je v takšnem primeru brž planil, plašno izpraševal podrobnosti o tem nemškem obkoljevanju, hitel med požiranjem odgovorov pospravljati svoje stvari v nahrbtnik in sploh delal grozno veselje vsem, ki so bili posvečeni v to igro z njim. Če je obveščevalc, recimo, proti večeru prinesel v sobo odsekov novico, ki jo je »mimogrede« zaupno in tajinstveno omenil, češ da bi bilo dobro, če bi bili proti jutru za vsa: slučaj pripravljeni, tedaj si je to nesrečno bitje odpelo naramnice na nahrbtniku, jih do kraja podaljšalo in leglo počivati kar oblečeno in obuto, vendar pa tako, da so naramnice nahrbtnika ostale na ramah, nahrbtnik pa se je ob podaljšanih naramnicah iznajdljivo spremenil v vzglavje. Kajti, če bi res prišli Nemci, bi on samo skočil in bežal, drugi pa bi se morali šele obuvati in oblačiti. Največjo privlačnost so imele te šale zato, ker sicer izobraženi tovariši ni »pogruntal«, da ga vsi vlečejo za nos.

Nekoč pa je nesrečnik spet »zastrujen« s takšno vestjo, češ da gredo iz spodnje vasi po gozdu proti štabu tri kolone Nemcev, odhitel h komandantu divizije Bračiču in mu resno razodel novico, ki jo je bil izvedel in ki jo je baje povedal pastir, ki da je Nemce opazil. Bračič je seveda odposlal patrulje na ogled. Vendar pa je odhod patrulj preprečil krivec vse te šale, ki se je sam javil komandantu in mu skušal vso zadevo pojasniti. Bračič se je sprva jezil zaradi »neokusne šale«, ko pa so mu še drugi razložili »predzgodovino«, se je — čeprav je bil sila resen človek — od srca nasmejal, hkrati pa podvzel koračke, da bi se rešil tega paničarja iz svojega štaba.

TEHNIKA IN NJENE NOVOSTI

Piloti in nevihta

Angleški letalski konstruktorji so pred kratkim izjavili, da bo nov tip reaktivnega potniškega letala »Komet« opremljen tudi z radarjem, ki bo postavljen v sprednjem delu letala in bo opozarjal pilota na bližajočo se nevihto v oblakih. Za potnike je namreč zelo neprijetno, če zaide letalo v kopo oblakov sredi katere besni nevihta, in ga začne premetavati sem in tja. Razen tega pa je lahko tudi letalo samo v nevarnosti, če zaide v prehud vihar, ki ga lahko resno poškoduje.

Nova vrsta radarja na letalu, tako imenovani »zračni iskalec«, pa ne opozarja letalca samo na bližnjo nevihte, ampak mu tudi pomaga, da najde najboljše pot mimo nje. S pomočjo radarja namreč pilot lahko najde skrite posledke med velikanskimi kopami

oblakov in tu lahko leti brez nevarnosti. Te »razpoke« v oblakih odkrije radar že na daljavo 64 km, ko jih pilot s prostim očesom niti še ne opazi, in tako omogoča letalcu izbiro zračne poti izven nevihte.

Novi tip potniškega letala pa bo potreboval pomoč radarja pravzaprav samo pri dobivanju višine ob vzletu in pri pristanku. Med vožnjo bo namreč »Komet« letel v višini 14.000 do 19.000 m, kjer ni težkih, kopastih oblakov, v katerih razsajajo nevihte. Ko se bo dvignilo letalo na to višino, pa bo letalec usmeril radar proti zemlji in opazoval težke oblake, zemljo ali morje globoko pod seboj. S pomočjo radarja bo pilot lahko opazil ladjo na morju v razdalji 25 milj ali pa tudi majhno ribiško barko.

Vodne črpalke poganjajo ladje

Pomorski strokovnjaki raziskujejo nov tip ladje, katere pogon bi se bistveno razlikoval od dosedanjega. Nova vrsta ladje bi namreč imela na pramcu nameščeno vrsto vodnih sesalk, ki bi črpale velike količine morske vode in jo nato s precejšnjo potisno močjo izmetavale na krmi. Zaradi reakcije bi se ladja tako premikala naprej. Pogon bi bil torej nekako »reaktiven«, podobno kot je to pri sodobnih reaktivnih letalih, le da tam poganja letalo reakcija izpušnih plinov motorja, tu pa bi izzval reakcijo močan curek morske vode.

Šola za hitro čitanje

Oko letalca mora imeti lastnosti, da predmete okoli sebe nenavdno hitro opazi, spozna in reagira nanje. Zlasti v dobi sodobnega reaktivnega letalstva, ki je doseglo fantastične hitrosti letal, je postavljeno oko pilota na hudo preizkušnjo; pri hitrosti sodobnega letala odločujejo včasih deli sekunde o velikih posledicah. Refleks pilota je seveda v nujni zvezi z občutljivostjo njegovih oči, ki naj dogajanje in predmete v vidnem polju čim hitreje zaznajo. Zato je

Strokovnjaki, ki proučujejo to najnovejšo zamisel ladijskega pogona, pravijo, da bi bili stroji za poganjanje vodnih črpalk mnogo manjši in lažji od dosedanjih velikih ladijskih motorjev in da bi se novost že zaradi tega izplačala. Obenem pa bi bilo s sorazmernim zvečanjem črpalnih naprav mogoče tudi dvigniti brzino ladje nad dosedanje zmogljivostjo ladijskih strojev, kar bi seveda pomenilo pomemben korak naprej v ekonomičnosti ladijskega pogona. Nov pogonski način mislijo uporabiti na ladjah, ki dosežejo do 150 metrov dolžine.

Uvedlo sodobno letalstvo v svoje šole kot poseben predmet tudi vežbanje oči pilotov, ki poteka z nalašč za to zgrajenimi napravami. Čez nekaj časa lahko pilot zazna s svojimi očmi mnogo več kot prej in lahko čita skoraj še enkrat hitreje od navadnega človeka.

Šola za izboljšanje občutljivosti letalčevih oči traja približno šest tednov. Toliko časa namreč traja, da se letalčevo oko postopoma navadi na vse večje zahteve, ki jih od njega zahteva metoda. Eden

glavnih postopkov v tej metodi je vsakodnevno čitanje raznih besed in večšteviličnih števil skozi posebno napravo, imenovano »ophthalmograph«; naprava pri tem slika vsak premik očesa in ga reproducira na film, ki je nameščen ob strani. Besedilo in števila se premikajo pred očmi pilota vsak dan hitreje, naprava pa sproti beleži, kolikokrat se je moralo njegovo oko vrniti, da bi natančno prečitalo kako zamotano besedo oziroma veliko število, ali kolikokrat se je ustavilo, da bi nekaj natančno zaznalo, itd. Vsi ti premiki očesa se zaznamujejo na filmu ob strani in tako nastane sčasoma na njem krivulja, iz katere je razvidna občutljivost letalčevih oči. Namen vseh teh vsakodnevnih vaj pilotovih oči je torej v tem, da se letalčevo oko usposobi, da z enim pogledom zazna čim več v čim krajšem času.

Umetni ozon

Ozon je plin, ki ima poleg drugega tudi to lastnost, da nevtralizira smrad in neprijetne duhove. V naravi nastaja iz kisika iz zraka in sicer takrat, kadar udari strela; nastaja pa tudi v iglastih gozdovih; odtod dejstvo, da je v iglastih gozdovih zdrav in čist zrak prijetnega duha.

Ozon pa je mogoče proizvajati tudi umetno, kjer ga rabimo. V ta namen so skonstruirali v laboratorijih tuje trdke posebno električno svetilko, okoli katere se, kadar gori, razvija ozon. Žarnica svetilke troši samo 4 wate električne energije in je zelo majhna — njen premer znaša približno 4 cm; kljub temu pa razvija dovolj ozona, da prečisti zrak v prostoru, ki ima 28 m³. Žarnica je skonstruirana tako, da njeni ultravijoltni žarki niso škodljivi za naše oči, ozon pa se kljub temu lahko prosto razvija. (Ozon proizvaja žarnica namreč s pomočjo ultravijoltnih žarkov, ki jih izžareva, in ki kvarno vplivajo na naš vid.)

Uporaba takih svetilk za umetno proizvajanje ozona je lahko prav mnogovrstna. Mogoče jo je na primer postaviti v prostor, kjer sušimo perilo in obleko in s tem dosežemo, da dobijo stvari, ki jih sušimo, prijeten duh. Lahko pa jo postavimo tudi v hladilnike za živila, v stroje za izdelovanje osvežujočih pijač, ali pa v prostore, kjer se zrak prepočasno obnavlja, n. pr. v pisarne, dvorane, itd.

TEKSTIL OBUTEV

NA DEBELO

LJUBLJANA

FRANČIŠKANSKA 4

TELEFON 37-87, 52-74

NA RAZPOLAGO

VEDNO SORTIRANA ZALOGA TKANIN,

VSEH VRST KONFEKCIJE, TRIKOTAŽE,

PLETENIN, OBUTVE IN USNJA

VSA TRGOVSKA PODJETJA VABIMO K OGLEDU
IN IZBIRI

INDUSTRIJA OBUTVE

LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 72
TELEFON 54-55 — TEKOČI RAČUN NB 604-44106-3

PROIZVAJA TEŽKO, MOŠKO IN TRPEŽNO OTROŠKO OBUTEV. NOVA
PROIZVODNJA SPORTNIH, ŽENSKIH IN MOŠKIH MODNIH ČEVLJEV TER
OTROŠKIH ČEVLJEV FLEKS IZDELAVE

Priporočamo trpežno in kvalitetno obutev po trgovinah „TRIGLAV“
Poslovalnice po vsej Jugoslaviji

KVALITETNO GRADNJO
STANOVANJSKIH,
INDUSTRIJSKIH OBJEKTOV
IN ZAKLONIŠČ
VAM NUDI

Splavno gradbeno podjetje

PROJEKT

Kranj

TRGOVSKA
PODJETJA

PRESKRBA

LJUBLJANA,
MASARYKOVA 15

Telefon št. 36-93, 41-96, 33-83

vam nudijo v svojih poslovalnicah po najnižjih dnevnih cenah prehrambeno in
tekstilno blago

SPECERIJSKE POSLOVALNICE

Dolenjska c. 23/a
Dolenjska c. 58
Florijanska ul. 1
Florijanska ul. 22
Franciščanska ul. 10
Franciščanska ul. 2
Galjevica 9/a
Hrenova ul. 19
Jurčičev trg 1
Karlovska c. 8
Karlovska c. 19

Kongresni trg 2
Krekov trg 11
Mestni trg 17
Miklošičeva c. 28
Miklošičeva c. 34
Poljanska c. 15
Poljanska c. 32
Resljeva c. 3
Resljeva c. 8
Rudnik 26

Rudnik 123
Sv. Petra c. 14
Sv. Petra nasip 15
Sv. Jakoba trg 7
Stritarjeva ul. 9
Slomškova ul. 13
Tavčarjeva ul. 4
Tyrševa c. 12
Tyrševa c. 38
Vodnikov trg 2
Vodnikov trg 5

TEKSTILNE POSLOVALNICE

Miklošičeva cesta 30/II
Miklošičeva cesta 34/II
Vodnikov trg 5/II
Wolfova ulica 4

POSLOVALNICE ZA SADJE IN ZELENJAVO

Dolenjska cesta 12
Dvorni trg 1
Kolodvorska ul. 36
Pod Trančo 2

Obiščite naše poslovalnice, kjer se boste prepričali o solidni in hitri postrežbi

BOREC

1952 ☆ 3

BOREC

VSEBINA 3. ŠTEVILKE

Pospešimo zbiranje dokumentarnega gradiva o narodnoosvobodilni borbi	65
Naši heroji — junaki ljudske revolucije	66
Stari partizani pripovedujejo: Belška grapa	73
Srečanje pod Gorjanci	74
Ob desetletnici smrti narodnega heroja Stanka Žagarja	77
Karel Destovnik-Kajuh: »Kje si, mati«	78
Njegova poslednja pot	80
Krista Hace: »Želja matere padlega partizana«	81
Pred osmimi leti sta padla pesnik Kajuh in kipar Belac	82
Obešenec (ilustriral akademski slikar Vladimir Lakovič)	83
Bilo je na otoku (nadaljevanje)	87
Knjige, ki nas zanimajo: Kardeleva pisma Vrhovnemu komandantu Titu	90
Življenje in delo naših organizacij: Ob občnih zbiorih organizacij Zveze borcev	94
Tudi ženske so bile borke	95
Občni zbor Zveze borcev v Šoštanju	96
Naslovna ilustracija je iz zbirke Nikolaja Pirnata: »Domovi — Ječe — Gozdovi«.	

Našim naročnikom

Vse naše naročnike naprošamo, naj čimprej poravnajo naročnino za leto 1952 v znesku 360.— din po položnici, ki je bila priložena prvi letošnji številki.

Prav tako prosimo, naj nam naročniki ne vračajo revije, ali jo odpovedujejo, ker je rok za odpovedi pretekkel že ob izidu prve številke. Vsakdo, ki nam bo še vrnil revijo, bo plačal polletno naročnino. Če se v letu 1952 ni nameraval več naročiti, bi nam to lahko pravočasno sporočil, s čimer bi nam prihranil mnogo časa in stroškov.

Nekaterim smo poslali letošnjo prvo številko na vpogled. Ker nam je niso takoj vrnili, jih smatramo za redne naročnike in so dolžni, kakor ostali, poravnati naročnino! Naročniki, ki pa iz utemeljenih razlogov ne morejo več plačevati revije in jo na vsak način želijo odpovedati, pa naj med svojimi znanci poiščejo nekoga, ki na revijo še ni naročen in se zanima zanj, ter mu jo izročijo, nam pa naj sporočijo, kdo bo odslej namesto njih naročen nanjo. Pri tem ne smemo pozabiti navesti svoj in novi naslov.

»Borec« izhaja mesečno. Urejuje uredniški odbor, odgovorni urednik Bojan Ajdič. Rokopise pošiljajte uredništvu revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 360 din. Naročnino pošiljajte upravi revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195 ali na ček, račun NB 601-90321-3 — Tiskarna »Slovenskega poročevalca« v Ljubljani.

*Državna
in združna posestva!*

Pospešmo proizvodnjo češenj,
breskev, marelic, namiznega
grozdja, hrušk, jabolk, orehov
in ostalega izvoznega sadja ter
zelenjave. Velik interes imamo
za kumarice za vlaganje

*Državni in združni
mlinski obrati!*

Imamo interese za vsako ko-
ličino pšeničnih in koruznih
otrobov

Oljarne!

Kupujemo in izvažamo tropine
vseh oljaric

Koristniki deviz!

Poslužite se nas kot uvoznike limon, oranž, smokve in rozin. — Postregli Vam
bomo hitro in solidno

ZA INFORMACIJE SMO VSEM INTERESENTOM VEDNO IN BREZPLAČNO NA
RAZPOLAGO

IZVOZNO IN UVOZNO PODJETJE

Slovenija-Sadje

LJUBLJANA, ČOPOVA 50

TELEFON 53-01, 53-02, 53-03

^U **TOBAČNA TOVARNA**

V LJUBLJANI

priporoča svoje izdelke

Proizvajamo cigarete: Drina, Planica, Morava, Sutjeska, Zeta, Ibar in Drava; cigare: Trabuko, Operas, Portoriko in kratke domače; tobak za žvečenje, nosljanje in tobaki ekstrakt za pokončavanje mrčesa pri rastlinah in živalih

Slovenija projekt

republiško podjetje za projektiranje

V LJUBLJANI, CANKARJEVA 7

TELEFON 35-69

Izdeluje načrte za:

vse vrste industrijskih zgradb, stanovanjske in upravne zgradbe, šole, internate, jasli, domove igre in dela, združne domove, hotele, menze, planinske domove, kopališča, razna skladišča, gasilske domove, mlekarne, gospodarske kmetijske zgradbe, notranjo opremo, spomenike, ceste, mostove, kanalizacijska in vodovodna omrežja, električno in vodovodno instalacijo zgradb, centralno kurjavo, strojno opremo.

Pivovarna

UNION

**TOVARNA ŠPIRITA IN KVASA,
SLADARNA IN LEDARNA**

Ljubljana

PRIPOROČA SVOJE IZDELKE

BOREC

GLASILO ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

STEV. 3 — MAREC 1952

Pospešimo zbiranje dokumentarnega gradiva o narodnoosvobodilni borbi

V akcijskem programu naše organizacije Zveze borcev je posebej poudarjena naloga, ki govori o zbiranju gradiva iz narodnoosvobodilne borbe. Doseganje izkušnje nam sicer povedo, da se posamezne organizacije in posamezni člani Zveze borcev zavedajo te naloge, da pa po drugi strani še zdaleč ne moremo biti zadovoljni z rezultati, ki so bili doseženi na tem področju.

Bilo bi nepravilno, če bi se tolažili, da dela na dokumentaciji osvobodilne borbe nekaj profesionalnih delavcev in da je torej njihova stvar, kako bo zbrano in obdelano gradivo. Če hočemo, da bo najbolj junaška, najtežja in hkrati najbolj slavna doba v zgodovini slovenskega naroda nekoč prikazana, bodisi v zgodovinskih knjigah, bodisi v umetniških delih čimbolj neponarejeno in verno, tedaj je neizbežno in nujno potrebno, da pri dokumentaciji sodeluje večje število ljudi nekdanjih borcev, partizanov, aktivistov itd. Naša organizacija mora ustvariti in ohraniti popolnoma jasno sliko borbe v vsej njeni širini in prepletenosti. To dolžnost nam nalaga spoštovanje do tistih, ki so v vojni padli, da bo kristalno čist spomin na njihova dela, da bo postavljen dostojen spomenik njihovem junaškemu liku. Dokumentirana osvobodilna borba bo najboljši vzgled bodočim rodovom, kako je naše ljudstvo ljubilo svoj rod in svojo zemljo in kako se je treba boriti za svobodo in za čast domovine. Verna podoba partizanske dobe bo najbolj neovrgljiv dokaz dragim narodom, kakšne boje je vodilo naše ljudstvo in bo dosledno ovrgla vsa lažna natančevanja različnih sovražnikov nove socialistične Jugoslavije, ki bočejo potvarjati zgodovinska dejstva in zmanj-

šati delež, ki so ga imeli naši narodi v veliki vojni. Končno pa je izčrpna dokumentacija narodnoosvobodilne borbe kulturno dejanje prve vrste in dragocen delež h kulturnim zakladom naroda.

Toda vedeti moramo, da na področju te naloge čas ne dela za nas! Od konca vojne se končuje že sedmo leto, od začetka vojne pa nas loči že enajst let. Mnoge važne stvari in dogodki iz vojne že uhajajo partizanom v pozabo, predvsem tisto, kar ni nikjer zapisano in živi le v ljudskem spominu, blede iz dneva v dan s spominom vred. Zategadelj pomeni vsako omalovaževanje zbiranja dokumentacije veliko škodo in izgubo, ki jo bo vedno težje nadomestiti.

Pri Glavnem odboru Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Slovenije je bila ustanovljena posebna komisija, ki bo skrbela za poživitev zbiranja dokumentacije in ki bo skušala s svojim delom dobiti zamujeno. Seveda bo lahko svoje cilje dosegla le ob popolnem razumevanju članstva in močni podpori organizacij Zveze borcev v mestih, okrajih pa tudi na novih občinskih odborih.

Predvsem v dve smeri se bo moralo poživiti delo pri zbiranju dokumentacije: na zbiranje gradiva, ostalin iz časa vojne in pa na zapisovanje dogodkov, na katere je treba osvežiti spomin.

Zbiranje materiala so opravljale bolj ali manj posrečeno skoro vse naše okrajne in mestne pa tudi nižje organizacije. Cela vrsta muzejev je bila ustanovljenih. Na žalost se je tudi dogodilo, da se je zbrano gradivo porazgubilo po različnih pisarnah, ker ni bilo pravočasno predano v bližnji muzej, ali ker ni bil ustanovljen nov mu-

zej. V prvi vrsti je naša dolžnost, da to gradivo, kolikor ga je še porazgubljenega po raznih pisarnah, predamo muzejem narodne osvoboditve. Poleg tega pa bo znova potrebna široka akcija za zbiranje tistega gradiva, ki je še skrito bodisi po različnih zanemarnjenih arhivih ali pri posameznikih. Prav gotovo pomeni za marsikaterega borca to gradivo dragocen spomin, od katerega se ne bi rad ločil. Toda nikakor ne moremo trditi, da so te stvari last poedinca, posameznika. Zgodovinsko gradivo iz narodnoosvobodilne borbe je last vsega naroda in ga je treba zategadelj tudi dati na razpolago našim muzejem, kjer bo to gradivo prišlo do polnega izraza. To velja tako za orožje, kakor tudi za opremo, orodje, za beležke, fotografije itd.

Doslej zbrani dokumentarni zapiski v osrednjem muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani še zdaleč niso popolni! Po eni strani manjkajo cela obdobja, o katerih je zelo malo, ali nič gradiva. To velja zlasti za prvo leto naše borbe, za enainštirideseto leto. Ta doba gre tudi najhitreje v pozabo, zato bo na tem letu potrebno najprej zastaviti. Koliko je partizanskih čet iz prvega leta borbe, o katerih ni nikakih dokumentov, in vendar so nekateri borci iz teh čet preživeli vojno in jih je lahko najti. Z njihovo pomočjo in pa s pomočjo civilnega prebivalstva, okrog katerega so se gibale te čete, bo mogoče dobiti in zbrati dokumentacije. Drugič imamo primere, da nam v strnjem, kontinuitetnem gradivu naenkrat zmanjka rdeča nit, da je napravljena luknja v kronološkem zapo-

Pred kratkim najdena fotografija prikazuje Tomiščevo brigado na Pohorju 1944. leta

redju, ki jo bo treba zakrpati. To običajno velja za poznejša leta narodnoosvobodilne vojne. Takšne primere bo vsekakor lažje izpolniti.

Poživitev zbiranja dokumentarnih zapiskov bo terjala velike vztrajnosti in doslednosti. To se da napraviti le na ta način, da se stvar napiše. Tu pa se običajno pri nas prično težave. K pisanju se človek težko spravi. Vse plovale vredna je vztrajnost in pri-

zadevnost nekaterih bivših partizanov, ki so, čeprav z največjimi težavami, napisali kronološko zaporedje dogodkov, ki so jih doživeli pri partizanih, in svoja dela dali na razpolago Glavnemu odboru Zveze borcev. Toda teh tovaršev je zelo malo. Zategadelj je predvidel Glavni odbor Zveze borcev, da bodo odgovorni tovariši v primerih, kjer nikakor ni mogoče doseči, da bi posamezniki pisali, organizirali stenografe,

ki bodo pripovedovanja ali razgovore več borcev skupaj stenografirali in nato dali obdelano gradivo muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani.

Toda zbiranje dokumentarnih zapiskov naj ne obsega samo kronološkega zapisovanja dogodkov, pobodov, akcij, uspehov, padlih borcev, zaplenjenega orožja komandantov in komisarjev in tako dalje, čeprav je to prav gotovo osnovna naloga, o čemer ni nobenega dvoma. Ti zapiski naj — če je le mogoče — vsebujejo tudi posebna doživetja, partizanski humor, junaška dejanja itd., iz česar se bo jasno risala in odražala duša, karakter partizana, njegovo notranje življenje, tako, da bo dokumentirana skeletna kronološka zabeležka dobila tudi vsebino — meso in kri, kakor pravimo.

Gotovo bo sam način in metodika dela težavna stvar, ki bo zahtevala temeljitega dela vseh organov, ki so si zastavili za svoj cilj poživitev zbiranja dokumentov iz narodnoosvobodilne borbe. Zategadelj bo prišel vsak pamenten nasvet, vsako poročilo o najdenem gradivu zelo prav komisiji pri Glavnem odboru Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne. Pošljite ji predloge, na kakšen način naj se poživijo in pospeši zbiranje gradiva! Janez Vipotnik

NAŠI HEROJI — JUNAKI LJUDSKE REVOLUCIJE

Ivan Turšič

Rojen je bil 28. septembra 1922 v kmečki družini na Reku na Notranjskem. Po končani osnovni šoli je pomagal staršem na kmetiji.

Kljub klerikalnemu vzdušju v domači hiši se je takoj leta 1941 vključil v narodnoosvobodilno gibanje in je bil eden izmed prvih notranjskih partizanov. Marca 1942. leta je odšel z bataljonom Primorskega odreda na Primorsko. Od čelnega politdelegata in komisarja ter bataljonskega obveščevalca je napredoval do komandanta bataljona in še leta 1942 postal komisar I. Primorske brigade »Simona Gregorčiča«. Zname so njegove borbe in uspehi po Krasu, v Gočniku, na Št. Viški planoti, ko je z maloštevilno četo uničil kamion s 30 fašisti,

ko je razvil močno ofenzivo na Št. Viško goro, ko se je z brigado tolkel 1. maja 1943 v Knečkih Ravnah, kjer je bil tudi ranjen, itd. Po ozdravljenju je postal komandant brigade »Srečka Kosovela«, s katero je v ofenzivi vodil odločne borbe na Predmeji, nato pa na Goriški planoti. Zlasti se je izkazal, ko je na Primorskem organiziral IX. korpus, v katerem je bil najprej načelnik štaba XXXI. divizije, kasneje pa komandant XXX. divizije, s čimom podpolkovnika. Julija 1943 je bil ponovno ranjen, pa je kljub prestreljeni nogi odločno vodil operacije v ofenzivi na črti Predmeja—Otlica—Lokve—Čepovan. Po silovitem napadu je s svojimi četami prisilil sovražnika k umiku. Ko se je vračal k štabu, je naletel na eno izmed razbitih sovražnih skupin. V

kratki borbi proti številnim sovražnikom je bil 29. julija 1944 blizu vasi Lokve smrtno zadet v glavo. Pokopali so ga na Otlici pri Ajdovščini.

Tovariš Ivan Turšič-Iztek je bil kot vojaški funkcionar in komandant izredno hraber in odločen strateg, obenem pa tudi dober politični vodja. Kot takega ga pozna vsa Primorska. Kljub strogoosti je bil zelo priljubljen v partizanskih enotah in na terenu. Bil je vedno na čelu svojih enot in prvi v borbi. Številne spopade, ki jih je imel s sovražniki, je reševal hitro in odločno. Strahu ni poznal niti v najtežjih trenutkih. Bil pa je poleg tega eden izmed tistih funkcionarjev, ki mu je bila vedno osnovna misel: skrb za človeka in za enote.

Vinko Paderšič

Vinko Paderšič se je rodil 18. aprila 1916 v Trstu, v napredni uradniški družini. Po prvi svetovni vojni je živel v Suhadolu pri Novem mestu. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu, nato pa študiral filozofijo na ljubljanski univerzi. Leta 1941 je diplomiral slavistiko.

Kot akademik je politično in kulturno deloval v krščansko-socialističnem klubu »Zarja«. Takoj po fašistični okupaciji Jugoslavije se je na poziv Komunistične partije vključil v Osvobodilno fronto in postal njen organizator v vaseh pod Gorjanci od Kostanjevice do Novega mesta. Poletil 1941.

leta je postal član Okrožnega odbora OF za Dolenjsko. Neprestano je obiskoval posamezne terenske in rajonske odbore OF. Širil in utrjeval je organizacije OF, pridobival člane za vstop k partizanom in tako pomagal pri ustanovitvi in širokemu razmahu

partizanskih enot na Gorjancih. Zaradi požrtvovalnosti in borbenosti je bil zelo znan in priljubljen na Dolenjskem. Ko je septembra 1942. leta po osvobodjenem slovenskem ozemlju divjala italijanska okupacijska vojska, se je Vinko Paderšič-Batreja s skupino političnih delavcev srečno prebil skozi ofenzivo. Tedaj pa je izdajalec odkril Italijanom njihovo skrivališče. Iz Novega mesta je prihrumela skupina Italijanov in belogardistov, ki je obkolila Beceletovo jamo v Zagradu pri Št. Petru in zajela precej Paderšičevih tovarišev. On sam pa je junaško streljal na Italijane, zadnjo kroglo pa je prihranil za sebe.

Vinko Paderšič je imel pri ljudeh zelo velik vpliv. Kakor njega, tako so poznali tudi njegovo družino, ki je vsa padla v narodnoosvobodilni borbi. Njegov dom je bil gostoljuben dom slehernemu partizanu in aktivistu. Kljub poizkusom klerikalne reakcije, da bi Vinka speljali k sebi, on ni krenil s poti v boju za svobodo, marveč se je z ramo ob ramo boril s komunisti do zadnjega diha.

Milan Majcen

Milan Majcen se je rodil 17. novembra 1914 v Št. Janžu na Dolenjskem. V kolodvorski restavraciji v Karlovcu se je izučil za natakarija. Nato je bil zaposlen v Zidanem mostu, na Pragerskem in v »Daj-damu« v Ljubljani. Leta 1940 pa je vzel v najem gostilno pri »Keršiču« na Celoški cesti v Ljubljani. V zadnjih letih pred okupacijo je Milan Majcen kot napredno usmerjen človek sodeloval pri Glavnem odboru Zveze kmečkih fantov in deklet. Bil je simpatizer Partije. Njegova gostilna je bila zbirališče komunistov in protifašistov.

Takoj po okupaciji je Milan Majcen postal vnet aktivist Osvobodilne fronte. Njegov brat Marjan je 29. julija 1941 ustrelil v Ljubljani nekega nemškega vojaka. Italijani so za napad osumili Milana, o katerem so italijanski konfidenti že 26. junija 1941 sporočili karabinerjem, da je njegova gostilna gnezdo komunistov, kjer se zbirajo in organizirajo osvobodilno borbo. Zato so v noči med 1. in 2. avgustom aretirali Milana Majcena in ga odpeljali v policijske zapore v Šentpetrski vo-

jašnici. S pomočjo komunistov od zunaj je Milan Majcen skupaj s tovarišem Francem Leskoškom-Luko in s petimi drugimi zaporniki 7. avgusta zvečer pobegnil iz zapora in takoj odšel k partizanom na Mokerc pri Ljubljani.

Milan se je v nedeljo 7. septembra pomešal med izletnike v koči pri Iškem Vintgarju, ker so bili partizani obveščeni, da je med njimi tudi nekaj preoblečenih italijanskih policijskih agentov. Milan jih je sam odkril in polovil. Zaradi tega se je general Robotti, komandant XI. italijanskega armadnega zbora, nato razburjal, češ da so italijanski policijski agenti s svojim nespretnim vohunjenjem v Iškem Vintgarju pokvarili pripravljeno italijansko vojaško akcijo proti partizanom.

Septembra 1941 je Milan Majcen z manjšo skupino partizanov odšel v Mirnsko dolino, da je okrog Mokronoga ustanovil novo partizansko četo. Od tu je sredi dne odšel v Mokronog in streljal na nekega slovenskega orožnika, ki je bil kot konfident v italijanski službi. Hodil je na nemško zasedeno ozemlje okrog Kuma in vzpodbujal kmete k vstaji. Ko je bil zadnje dni oktobra 1941 z Ivanom Mevžljem v vasi Murence pri Št. Janžu, kjer je imel sestanek s kmeti, ju je hitlerjanec Novak izdal Nemcem. Nemška obmejna policija je zvečer 28. oktobra 1941 obkolila hišo, v kateri sta bila Majcen in Mevželj, vendar jima ni mogla do živnega. Ko je Nemcem prišel na pomoč nov policijski oddelek, so jurili na hišo. Milan Majcen in Mevželj sta z izrednim pogumom, iznajdljivostjo

in prisotnostjo duha odbijala vse napade. Lovila sta namreč nemške ročne granate in jih še pred eksplozijo metala nazaj na Nemce. Pri drugem napadu je Mevželj padel. Milan Majcen pa se je sam boril vso noč do drugega dne. Ko so Nemci prvič zažgali hišo, je Milan preprečil požar s tem, da je v goreče ostreže vrgel ročno bombo. Nato so Nemci dobili na pomoč težke minomete in težke strojnice, kot opisuje bitko nemško uradno poročilo. Z minometi so ponovno zažgali hišo. Ranjeni Milan se je umikal proti kleti in streljal na napadajoče Nemce, ki so ga nato prerešetal s strojnico. Po nemškem uradnem poročilu so nemški policisti imeli 7 ranjenih, po zatrjevanju ljudi pa nekaj mrtvih in okrog 19 ranjenih. Oba padla partizana so Nemci najprej dali pokopati blizu bojišča, čez 14 dni pa so ju odkopali in ju zaradi njune izredne hrabrosti z vojaškimi častmi pokopali v St. Janžu. Vest o Milanovem junatstvu se je hitro razširila po vsej Sloveniji in krepila revolucionarno razpoloženje slovenskega ljudstva, v katerem je Milan Majcen že takrat zaživel kot legendaren narodni junak.

Janko Stariha

Rojen je bil 11. decembra 1922. leta v Črnomlju kot sin uslužbenca črnomeljske občine. Do razpada stare Jugoslavije je obiskoval gimnazijo v Novem mestu, kjer je bil vključen tudi v marksistični krožek. Še pred vojno je bil kot osemnajstletni študent sprejet v Partijo. Kot član Partije je postavljene nalo-

ge izvrševal vestno in požrtvovalno. Kot komunist pa je deloval med dijaki na gimnaziji v Novem mestu in med delavci v Črnomlju.

Ob okupaciji je bil med prvimi organizatorji osvobodilnega gibanja v Beli krajini. Julija 1941. leta je s prvo dvanajstoričco odšel k partizanom v Belokranjsko četo. V začetku septembra je odšel v novomeško četo na Brezovi rebri in se 2. novembra 1941 udeležil napada na Bučko, kjer je bil ranjen. Ko je okrevail, je postal komandir Mokronoške čete. Z njo je 15. decembra 1941 prišel v sestav Štajerskega bataljona. Tu se je kot komandir II. čete izkazal v bojih okrog Primskovega in Stične. Ko je bila spomladi 1942. leta iz Štajerskega bataljona ustanovljena II. grupa odredov, je zaradi svoje sposobnosti in hrabrosti postal komandant prvega — Jankovega bataljona. Meseca maja je z bataljonom sodeloval v borbi II. grupe proti nemškim silam pri Libergi nad Litijo, nato pa v raznih akcijah na Dolenjskem. V začetku julija 1942. leta je II. grupa odšla preko Gorenjske na Štajersko. Janko se je na čelu svojega bataljona prvi prebil skozi nemške zasede ob italijansko-nemški meji. Dne 13. julija je napadel nemško policijsko postojanko v Lučnah in se nato v hudih bojih prebijal skozi sovražne obroč. Nato je Janko postal operativni oficir v štabu II. grupe odredov in se udeleževal mnogih bojov po Štajerskem. Padel je 7. novembra 1942. leta v nemški ofenzivi na Dobrovlje pri Vranskem.

Jože Slak

Jože Slak je bil rojen 26. avgusta 1902 v Gornjem vrhu pri Dobrniču, v družini malega kmeta. V Novem mestu je dovršil nižjo gimnazijo, v Ljubljani trgovsko srednjo šolo, nato pa je bil revizor v Zadržni zvezi in pri OUZD v Ljubljani. Leta 1933 je bil sprejet v Komunistično partijo. Zaradi svoje odločne in odkrite borbe je bil 15. novembra 1935 prvikrat aretiran in obsojen na eno leto robije. Po vrnitvi iz zapora se je popolnoma posvetil političnemu delu: sodeloval je v kmečki komisiji CK KPS, bil sodelavec »Ljudske pravice«, »Kmeč-

ke sloge« in drugih partijskih pollegalnih listov. Bil je član Okrožnega komiteja KPS za Dolenjsko. Dne 12. avgusta 1940 je bil poslednjič aretiran in pred novomeškim sodiščem obsojen na 10 mesecev strogega zapor.

Po razpadu stare Jugoslavije je kot član Novomeškega okrož-

nega komiteja KPS ilegalno organiziral Osvobodilno fronto po vaseh okrog Dobrniča. Razen OF je organiziral tudi borbene skupine, s katerimi je že poleti 1941 napadal italijanske patrulje. Septembra 1941 je postal prvi komisar novomeške partizanske čete na Brezovi rebri, ki je 2. novembra 1941 napadla Nemce v Bučki. Pozimi 1941-42 je organiziral in vodil sprejemno partizansko bazo na Frati pri Ajdovcu; maja 1942 je bil namestnik bataljonskega politkomisarja Zahodno-dolenjskega odreda, od junija do roške ofenzive pa komisar partizanskih delavnic na Rogu. Po roški ofenzivi je delal na terenu na Dolenjskem. Dne 26. februarja 1943 je z nekaterimi tovariši padel v italijansko zasedo v Dolnji Straži, obležal je ranjen in se je sam ustrelil, da ne bi padel sovražniku v roke.

Na Dolenjskem je bil Slak eden najpriljubljenejših partizanov; bil je skromen, borben in požrtvovalen. Prvi partizani po dolenjskih vaseh so bili plod prizadevanj Jožeta Slaka, katerega osebnost je postala vzor vsem, ki so ga bližje poznali. Njegova potrpežljivost v prepričevanju, njegovo skromno vedenje in zagrizena vztrajnost v boju je morala dati svojo žetev. Prej nerazgibane, po-

litično zaostale množice doljenjskih kmetov so dale iz svoje srede vrsto najbolj prekaljenih borcev za svobodo jugoslovanskih narodov. Te borce je v vrstah najodgovornejših tovarišev pripravljaj tudi Jože Slak.

Marko Redelongi

Marko Redelongi je bil rojen 24. aprila 1912. leta v mali beneški vasi Zapotok blizu Čedad, kot sin delavske družine. Zaradi revolucionarne borbe so ga fašistične oblasti preganjale in zapirale po raznih koncentracijskih taboriščih. Kot delavec-težak je pri gradnji elektrarne v Trnovem pri Kobaridu dobil stike s prvimi partizani. Pošiljal jim je razstrelivo in jih obveščal. Kot političnega osumljenca so ga leta 1942 aretirali, zaprli v goriške zapore, kasneje pa odpeljali v kazenski bataljon »Speciale« v Kalabrijo. Ob zlomu Italije je zbežal in se pridružil prvim beneškim partizanom na področju Benečije in berginsko-kobariškega območja.

Ustanovil je prvo beneško partizansko četo. Njegova velika zasluga je, da se je takrat vsa Rezija množično priključila narodnoosvobodilni borbi.

Marko je bil izredno borben in drzen ter je vodil svoj bataljon od zmage do zmage. Med številnimi napadi na nemške postojanke je tudi akcija pri Šentvitrskem mostu, kjer se je v frontalni bit-

severno Italijo in Nemčijo. Sledile so ostre borbe na Stolu ter med Zago in Srpenico, kjer je Marko s svojo enoto napadal Nemce, ki so prodirali proti Kobaridu. Čeprav je bila sovražnikova premoč očitna, se je Markova enota prebila skozi obroč in rešila tudi vse ranjence. Januarja 1944. leta je bil komandant II. bataljona Goriško-beneškega odreda. Med njegove največje akcije spada tudi napad na letališče Belvedere pri Vidmu. V borbi, marca 1944. leta, je bil ranjen. Tovariši so ga prenesli v bunker blizu Breginja, ki je služil za bolnišnico. Tik preden je ozdravel, je sovražnik odkril njegovo skritališče in ga zjutraj 5. maja 1944. napadel. Marko se je boril, z zadnjim nabojem pa se je ustrelil, ker jim ni hotel priti živ v roke.

Jože Mihelčič

Izreden primer kmeta, ki je do poslednjih trenutkov svojega življenja ohranil brezprimeren ponos borca-komuniste, čeprav je rasel v gospodarsko zelo zaostalih razmerah, kmeta, ki so ga njegovo zadržanje, borbenost, doslednost in poštenost pred zlomom stare Jugoslavije privedli v vodstvo Partije v najodgovornejšem času — je Jože Mihelčič. Njegova organizatorska, politično-agitacijska in akcijska sposobnost je dala 1941. leta v Beli krajini prve borce za boj proti osvajalcu.

Jože Mihelčič je bil rojen v Semiču. Že pred vojno je delal več let v Partiji, od leta 1940 pa je bil kandidat CK KP Slovenije. Zaradi naprednega mišljenja in dela proti režimu je bil zadnje mesece pred vojno interniran v Medjurečju pri Ivanjici v Srbiji. Po izbruhu vojne ga takoj najdemo med organizatorji upora proti okupatorju: okrog Semiča in v njem je najprej delal v ilegali, konec oktobra 1941 pa je šel z belokranjsko enoto na Krško polje, da bi preprečila izseljevanje Slovencev. V tej enoti je bil komisar. Ko se je vračala s Krškega polja, so jo na Gornjih Lazah napadli Italijani. Med bojem v noči od 2. na 3. november 1941, v katerem je padlo 19 tovarišev, so ga Italijani ujeli in odpeljali v Ljubljano.

V zaporu so ga strahovito mučili, vendar ni ničesar izdal. Obsojili so ga na smrt. Ustreljen je

bil 9. decembra 1941 kot prva žrtev, ki so jo obsodili in ustrelili italijanski fašisti v Ljubljani. Njegovo junaško zadržanje v ječi, pred sodiščem in na morišču je vilo pogum zatiranemu ljud-

stvu. Njegov lik je bil borcev s puško v roki in aktivistom nad vse svetel primer nesebične ljubezni do naroda in delovnega ljudstva sploh.

Rudolf Mahnič

Rojen je bil 6. novembra 1917 v Rojanu pri Trstu. Izšel je iz delavske družine, ki je leta 1919 pribežala iz Italije v Ljubljano. Tu je dovršil osnovno in meščansko šolo ter trgovsko akademijo. Ker ni imel sredstev za nadaljnje študije, se je zaposlil v tovarni mila v Kruševcu v Srbiji. Istočasno pa se je vpisal tudi na komercialno fakulteto v Zagrebu. Takoj po razpadu Jugoslavije se je vrnil v Ljubljano. Tu se je povezal s prvimi partizani okoli Lipoglava in sodeloval pri sabotažnih akcijah in v obveščevalni službi do maja 1942, ko je vstopil k partizanom. Bil je borb, vodnik, komisar čete in komisar bataljona. Udeležil se je borb pri Verdu, Polhovem Gradcu, Kočevju in Krškem. Z loškim odredom je bil septembra 1942 poslan na Primorsko, kjer je bil komisar Južnoprimskega odreda. Tu je pomagal pri organiziranju širokega ljudskega odpora. Mnogo je delal tudi v Brkinih, kjer so ga zato imenovali — Brkinec. Italijani so razpisali nanj

ki z Nemci boril petnajst dni. To je bila tedaj nemška ofenziva s ciljem, da bi uničila svobodno kobariško ozemlje, ki je bilo okupatorju važno strateško križišče za preskrbovanje njegovih čet med

veliko nagrado. Bil je tudi član Pokrajinskega komiteja SKOJ na Primorskem.

Kasneje so ga poslali v Beneško Slovenijo, kjer je kmalu postal komisar XXX. divizije. Udeležil se je vseh akcij in borb v Benečiji. V sovražni ofenzivi, v bojih pri Topolovcu, novembra 1943 v Benečiji, je padel.

Rudi Mahnič-Brkinc je bil na Primorskem izvrsten terenski politični delavec ter organizator, hkrati pa sposoben vojaški voditelj.

Ilija Badovinac

Rojen je bil 21. avgusta 1917 v Rosalnici pri Metliki. Bil je zelo napreden in razgledan kmet.

Narodnoosvobodilnemu gibanju se je pridružil že leta 1941. Postal je član terenskega odbora OF za Rosalnico. Leta 1942 je bil sprejet v Partijo. Spomladi 1942 je odšel k partizanom, kjer je kmalu postal namestnik komisarja II. bataljona Belokranjskega odreda. Takrat se je udeležil napada na fašistično postojanko Hrast, na italijansko postojanko Zajec pod Gorjanci in napada na postojanko Rožni dol, kjer je pred vsemi jurišal z bombami na bunkerje in ujel več Italijanov. Julija 1942 je bil postavljen za komandanta Gorjanskega bataljona, s katerim je vodil uspešne akcije pod Gorjanci, v Št. Jernejski dolini, Šmarjeti, Škocjanu in Mirni dolini. S svojim junaštvom in neustrašnostjo je prispeval temu bataljonu mogočno borbenost.

Kasneje je postal komandant III. bataljona Cankarjeve brigade, ki je postal najboljši bataljon

Cankarjeve brigade. Pod njegovim vodstvom je ta bataljon izvršil najtežje akcije, zlasti na močne utrjene sovražne postojanke. Boril se je na Suhorju, Kaljah, Pletterjah, Primskovem, Št. Vidu pri Stični, itd. S svojim bataljonom se je zlasti odlikoval v borbah proti veliki italijanski ofenzivi, februarja 1943 na Zumburak, kjer je sam jurišal na zidnico, v kateri je bilo 15 fašistov. Nadalje se je boril pri zavzetju utrjenih postojank Št. Rupert, Kočevje, v Ribniški dolini in v ostalih krajih v Suhi krajini. Pri napadu na postojanko Žužemberk je na čelu svojega bataljona z bombami jurišal na utrjeno cerkev.

Ob kapitulaciji Italije je odšel v Novo mesto. V velikih spomladanskih operacijah XV. divizije preko nemške meje se je zelo izkazal pri napadih na nemške postojanke, jih uničeval in prišel do Save. Zaradi sposobnosti je bil imenovan za namestnika komandanta II. brigade, ki se je odlikovala v borbi z Nemci. Nato je odšel v Šercerjevo brigado, kjer je bil komandant bataljona. Sodeloval je v borbah za Kočevje. Potem je vodil svoj bataljon v sestavi XIV. divizije na legendarnem pohodu preko Hrvaške na Štajersko. Na tem pohodu je sodeloval pri vsakodnevnih akcijah in borbah. V borbi pri sovražni postojanki nad Rimskimi toplicami je razpršil Nemce in nazadnje sam junaško padel januarja 1944. leta.

Ilija Badovinac je ena znanih in vidnih osebnosti v zgodovini

partizanskih borb. Preprosti belokranjski kmet si je v času narodnoosvobodilne borbe pridobil s svojim junaštvom in spretnim vodenjem enot toliko slave, da živi

še danes med ljudstvom Bele krajine in Dolenjske. Bil je strah in trepet Italijanov in belogardistov. S svojimi junaškimi nastopi je vlival pogum tudi civilnemu prebivalstvu in tako krepil njihov odpor do okupatorja. Njegovi borci pa so videli v njem svetel lik junaka. O njem so pisali tudi italijanski in belogardistični časopisi. Pri partizanih sta bila tudi njegova dva brata in sestra, mater pa so Italijani internirali. Ker mu ni bilo mogoče drugače škodovati, so požgali njegovo domačo hišo, zidovje pa popolnoma porušili in zravnali z zemljo.

Viktor Železnik

Viktor Železnik je bil delavec-pleskar iz Trate pri Škofji Loki. Nemei so ga v začetku okupacije izselili v Srbijo. Tam se je takoj pridružil ljudski vstaji. Med srbskimi partizani je veljal za enega najhrabrejših borcev. V začetku novembra 1941 je postal vodnik novoustanovljene slovenske partizanske čete in sprejet v KPJ. Sodeloval je v boju pri obrambi Užic in preganjanju četnikov pri Ravni gori. Pri Prenjanih je v drznem jurišu ujel sedem četnikov. Poleti 1942 se je vrnil v Slovenijo.

V Sloveniji je postal vodnik zaščitne čete Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Pokazal je v številnih spopadih in akcijah izredno prisebnost, iznajdljivost in drznost. Ko je šla skozi Suho krajino januarja 1943 slovenska delegacija na zasedanje AVNOJ, so belogardisti to delegacijo zaradi izdajstva napadli v vasi Bakerc. Delegacija se je preko čistine prebila iz hiš v gozd. Viktor pa se je od tam v najhujšem ognju vrnil k hišam, da bi poiskal neko pozabljeno torbico z važnimi dokumenti. Belogardistične svinčenke so mu preluknjale plašč, torbico in razbile puško. Ker ni našel torbice, je vzel bombo in se hotel znova vrniti k hišam. Vrnil se je, ker so tovariši ugotovili, da so vzeli torbico s seboj.

Poleti 1943. leta je bil Viktor Železnik poslan na Gorenjsko, kjer je bil dodeljen zaščitni patrulji PK KPS za Gorenjsko. Avgusta 1943 je zasnoval napad na nemško motorizirano patruljo v Škofji Loki—Lučno in jo s pomočjo še dveh tovarišev popolnoma uničil. Septembra meseca je Železnik

z dvema članoma PK KPS za Gorenjsko na bivši jugoslovansko-italijanski meji pri Črnem vrhu padel v močno nemško zasedo. Vendar se je v tem nevarnem položaju takoj znašel. Jurišal je na Nemci so napravili popoln načrt dom popolnoma zmedel. Njegova patrolja se je brez žrtev prebila iz zasede.

Po italijanski kapitulaciji je postal Viktor Železnik komandant bataljona v novoustanovljeni brigadi Janka Premrla-Vojka. S svojim bataljonom je napravil več drznih in uspešnih vojaških akcij. Junaštvo pa je zlasti pokazal ob nemški ofenzivi novembra 1943, ko je zadrževal s svojim bataljonom prodirajoče nemške motorizirane kolone iz Idrije proti Otaležu. Ko je z nekaterimi tovariši jurišal na nemške tanke, je junaško padel.

France Vresk

Rojen je bil 7. maja 1910 v Trbovljah. Bil je rudar in član KPJ že v stari Jugoslaviji.

Že julija 1941 ga srečamo v revirski partizanski četi. Kasnejša njegova partizanska pot ga je vodila križem po Štajerskem, kjer je izvršil številne junaške akcije. Bil je hraber komandir in komisar.

Ko se je II. grupa štajerskih odredov julija 1942 prebijala z Dolomitov preko Gorenjske na Štajersko, je bil France Vresk komisar v Jamkovem bataljonu. Le-ta bataljon se je preko sovražnih zased prvi prebil. Ko so Nemci na Jelovici obkolili ta bataljon — Nemci so napravili popoln načrt za akcije, v katerih je sodelovalo 6.000 Nemcev — se je Vresk javil k bombašem-prostovoljcem, ki so se priplazili na 10 metrov do Nemcev, iznenada jurišali nanje, razpršili SS-ovce, zaplenili številno orožje in opremo ter nemške načrte za operacije na Jelovici.

Na Pohorju je bil France Vresk komandir II. čete Pohorskega bataljona. V akciji na Zreče je v zasedi pobil več Nemcev. Pri akciji na Pergarjevo tovarno lepence je s svojo četo napadel Nemce z boka, da so le-ti prišli v križni ogenj. Dne 7. novembra 1942 so napadli tabornišče Pohorskega bataljona številni wermar in policisti. Vresk je med prvimi zgrabil za mitraljez in stoje kosil Nemce ter tako rešil tabornišče.

Nemški napad je propadel, Pohorski bataljon pa je slavil zmago. France Vresk-Gustl je znal spretno zalezovati sovražnika, ga napasti iznenada in ga presenetiti. Med borci je bil zelo priljubljen, okupatorjem pa je vplival strah. Mnogokrat je pripovedoval svojim

tovarišem tudi o rudarskih stavkah, katerih se je udeleževal pred vojno v Trbovljah. Padel je 8. januarja 1943 na čelu borcev Pohorskega bataljona.

Evgen Matejka

Evgen Matejka je šel že zelo zgodaj k partizanom in je bil med nosilci »Spomenice 1941«, ki jim je bila podeljena še v času borbe, 1943. leta.

Leta 1942 je prišel s skupino 105 partizanov z Babne gore v Dolomiti na Osolnik nad Škofjo Loko, kjer je sodeloval v boju ob nemškem napadu, v katerem je bilo ubitih okoli 30 Nemcev. V škofjeloški četi se je udeležil tudi vseh večjih akcij na področju Škofje Loke, Poljan in Selc. Tako je v juniju 1942 sodeloval pri napadu na nemške policijske avtobuse, kjer je bilo ubitih okoli 50 policistov, večina oficirjev. Kasneje je sodeloval v bojih za osvoboditev Poljanske doline, v naslednjem mesecu pa se je udeležil napada na nemške kamione na cesti Škofja Loka—Poljane, ko je bilo uničenih 5 kamionov in ubitih okoli 20 Nemcev. Po ofenzivi na Blegas se je četa prebila preko Porezna na Primorsko, kjer je

opravljaj predvsem politično delo med ljudstvom. Po vrnitvi na Jelovico se je udeležil akcij na postojanko v Podnartu, kjer je bila uničena železniška postaja in porušen most proti Kropi, v Kropi, kjer je bila uničena tamna železarska industrija, ter v Soteski med Bledom in Bohinjsko Bistrico, kjer je bila uničena železniška proga ter glavni most in žaga, ki jih je okupator uporabljal v vojaške namene. Septembra 1942 je sodeloval v akciji v Selški dolini ter likvidiral tri oficirje Gestapa, nato pa v Škofji Loki, ko je bila uničena lokomotiva. Zelo hrabrega se je izkazal tudi januarja 1943 ob nemškem napadu na Sv. Ožbolt. Kmalu nato je odšel v štab Gorenjskega odreda in bil njegov komisar. Znan je njegov podvig iz te dobe, ko je osvobodil večje skupine Rusov, ki so jih Nemci imeli ujete na Koroškem.

Iz Gorenjskega odreda je prišel v Prešernovo brigado, kjer je bil kmalu ranjen. Iz bolnišnice se je vrnil zopet na Gorenjsko, ob koncu leta 1943 pa je bil postavljen za šefa obveščevalnega centra XXXI. divizije, kjer se je odlikoval zlasti s svojo organizatorsko sposobnostjo. Na tem mestu je zasnoval in večinoma osebno vodil vrsto zelo drznih diverzantskih akcij, izmed katerih so najznačilnejše naslednje:

V začetku leta 1944 je vodil diverzantsko skupino, ki je vdrla v močno zastraženi rudnik živega srebra v Idriji. Kako tvegana in naporna je bila ta akcija, je razvidno iz tega, da se je morala diverzantska skupina, ki jo je že pri vstopu v rudnik opazila nemška straža, spustiti po zapuščenih rovih brez varnostnih naprav v globino rudnika, kjer je minirala črpalke. S tem je bila proizvodnja v rudniku do konca vojne skoraj popolnoma ustavljena.

Nekoliko kasneje je miniral zelo zastraženo elektrarno pri Idriji, ki je dajala rudniku električni tok.

Ena njegovih nadaljnjih akcij je znani napad na glavno skladišče bencina v Postojnski jami. Težavnost tega podjetja je bila v tem, da je morala skupina partizanov, ki je izvedla to akcijo, prehoditi pod zemljo okoli 12 kilometrov, da je prišla do skladišča. Zaradi odlične organizacije je akcija uspela brez lastnih

žrtev, uničila pa je nemški vojski eno glavnih zalog bencina v Sloveniji.

Nadalje je Matejka organiziral dve diverzantski skupini, izmed katerih je prva povzročila eksplozijo v dvorani kina na Opčinah pri Trstu med predstavo za nemške oficirje, druga pa v nemškem oficirskem domu v Trstu. Pri prvi je bilo ubitih nad 100 Nemcev, še večje pa so bile žrtve v oficirskem domu. Že iz same zamisli tako drznih, a vendar zelo premišljenih in uspešnih akcij, so razvidne izredna hrabrost, požrtvovalnost in organizacijska sposobnost tega borca, v katerem so njegovi tovariši videli človeka, ki mu ne more izpodleteti nobena akcija.

Spomladi leta 1944 je bil imenovan za šefa obveščevalnega centra IX. korpusa in je tudi s tega mesta osebno vodil mnogo akcij. Tako je n. pr. omogočil našim enotam, da so brez lastnih žrtev uničile sovražne postojanke v Prvačini in Rihemberku, kjer je sovražne straže osebno prisilil k predaji. Slučno je napravil v Baški grapi, kjer je s svojo skupino razorožil posadke bunkerjev ter miniral železniški most.

Ob koncu leta 1944 je bil imenovan za komandanta XXXI. divizije. Tudi na tem mestu je pokazal v mnogih borbah izredno hrabrost. Zaradi svoje že kar legendarne hrabrosti in velikih organizatorskih sposobnosti je bil neizmerno priljubljen, tako pri borcih kakor tudi pri komandnem kadru. Padel je skoraj že v svobodi, ko se je pri zasledovanju bežečih sovražnikov znašel v Kopini, v Brdih na Primorskem, v mraku in megli nenadoma sredi četniške tolpe, ki ga je ubila. S tem je naša vojska izgubila enega svojih odličnih in najsposobnejših komandantov.

Albin Grajzer

Rojen je bil 25. februarja 1922 v Smedniku na Gorenjskem.

V letu 1938 se je učil mizarstva v Polju pri Ljubljani. Že kot petnajstletni mladenič se je vključil v tamkajšnjo mladinsko organizacijo. Skupaj z napredno in revolucionarno vzgojeno mladino se je takoj ob kapitulaciji stare Jugoslavije aktivno vključil v borbo proti okupatorju. S svojim junaštvom pa je kmalu postal ponos in vzgled partizana.

Že kmalu — čez nekaj tednov po okupaciji —, je pomagal z drugimi prevažati orožje in strelivo po Ljubljani. Ob tej priložnosti so naleteli na italijansko patruljo, se z njo spopadli, jo odbili in preprečili italijansko zasle-

dovanje. To orožje so zbirali za partizane.

Ker so ga Italijani zasledovali, je odšel meseca junija 1941. leta v ilegalo. Prišel je s pomočjo drugih zbirati orožje in strelivo. Vse to je odpremljal v gozd, kjer so tedaj ustanavljali prve partizanske skupine. Meseca avgusta je sodeloval pri likvidaciji narodnih izdajalcev. S sabotažami in likvidacijami je nadaljeval do novembra 1941. ko je vstopil v novo ustanovljeni bataljon na Pugledu, ki ga je vodil tovariš Stane Rozman. V borbah, ki jih je imel bataljon na Libergi pri Litiji, kjer je padlo 40 Nemcev, in v borbi za Turjak, se je Albin Grajzer hrabro boril kot mitraljezec.

V začetku januarja 1942 je bil poklican k VOS v Ljubljano, kjer

se je udeležil vseh akcij do avgusta 1942, ko je bil zopet poslan na teren. Take akcije v Ljubljani so bile n. pr. likvidacije izdajalcev, reševanje partijskih voditeljev iz zaporov in bolnišnic (sodeloval je n. pr. pri reševanju tovarišice Zdenke Kidrič) in drugod. Pri teh akcijah je pokazal zgledno hrabrost in požrtvovalnost. Ko je bil poslan v NOV meseca avgusta 1942, je postal komandant I. bataljona VOS pri Glavnem štabu NOV in POS. Operativno področje tega bataljona so bile Dolenjska, Notranjska in Bela Krajina. Najprej je bil ta bataljon udarna enota za razbijanje in uničevanje raznih belogardističnih skupin in posameznikov, dalje za justifikacijo posameznih narodnih izdajalcev in za organizacijo varnostno-obveščevalne službe po vsem omenjenem teritoriju. Vmes je bil spomladi leta 1943 v spremstvu tovariša Edvarda Kardelja v Bosni. Po ustanovitvi VDV enot je ta prvi bataljon VOS ostal kot varnostna enota pri Glavnem štabu in CK in kot udarna enota za intervencije v najtežjih situacijah v vseh sovražnikovih ofenzivah. Ta bataljon je pomenil vsem enotam ostale vojske vzor hrabrosti, požrtvovalnosti in predanosti Partiji in osvobodilni borbi. Prav tako je pomenil sovražnikom, predvsem belogardistom, strah in trepet. Za vse te velike uspehe in važno vlogo tega bataljona gre skoro izključno zasluga tovarišu Albinu Grajzerju.

Padel je pri Trebnjem, decembra 1944, v spopadu z elitnimi belogardističnimi enotami.

STARI PARTIZANI PRIPOVEDUJEJO

Belška grapa

Priobčujemo doslej neobjavljeni sestavek partizana Aljoše, borca 1. bataljona Dolomitskega odreda, v katerem govori o veliki bitki v Belški grapi dne 17. marca 1943. leta. Omenjeni sestavek je napisal borec Aljoša za »Slovenski poročevalec«, vendar ga tedanji urednik zaradi tehničnih razlogov ni mogel objaviti. Borec Aljoša (verjetno je bil to Mohor z Vrhnike!). je padel v noči 22/23. maja 1943. leta.

Popoldne streljanje pri Dobrovi. Opazujemo koncentracijo sovražnih sil okoli Kozaric in Smartnega... »Hajka bo!« smo dejali.

V jasni blede mesečini gre ob robu bele na lahno zavite ceste, dolga vrsta črnih senc. Z leve strani se z vrha Dobravskega hriba sveti ogenj — to so prekleti fašisti, ki si odganjajo strah! Toda na vrhu so vseeno. Tudi v jarku so že in tudi na Babno goro so verjetno že prišli preko Ključa. Torej smo neposredno obkoljeni. Preko Hruševa prasketa pogorišče...

»Tam se Italijani že ne bodo zasidrali!« Ob taki misli si marsikdo pomiri lahno razburjenje, ki ga je zgrabilo v mirni noči, polni skrivnosti.

»Kam gremo sedaj? Bržkone ne preko Ljubljane?« je vprašal Voljkodin.

»Preko meje, ki so jo Nemci popolnoma zasedli, ne moremo,« mu je odgovoril Albin.

»Se bomo vsaj balasta iznebili!« je olajševalno spregovoril Gandi, ko se je kolona zaustavila pri štabu. Bataljon se je odločil, da gre sam naprej, ostali pa na levo, z vsemi neoboroženimi preko Ključa, na vanno.

V nočni tišini smo slišali brnenje letal, hkrati pa v daljavi tuljenje siren iz Ljubljane.

»V Ljubljani je alarm! Diši po letalih! Sigurno jo bodo kaj razbili.« Kolona se živahneje premika, glave se stikajo in slišati je zadovoljno šepetanje.

Bataljon se tiho vije na cesto, se vzpenja na hrib, se plazi v

največji tišini tik pod nemško mejo naprej, se spusti v grapo, gre zopet v breg. Šele pod Grmado, v nekem globokem kotlu na robu grape, neposredno pod žično mejo, se je bataljon proti jutru ustavil.

Danilo se je že. Ura je bila že skoro 9, ko so se od nekdaj slišali puškomitraljezni rafali.

»Italijani so tam spodaj pri vhodu v grapo!« javi opazovalnica. Z mrzlično naglico je bilo vse naenkrat pripravljeno za premik. Toda kam? Spodaj v grapi so Italijani in belogardisti zaprli vhod! Zgoraj je Grmada, nemška meja in zasede! Levo je visok strm greben, ki se od vrha Grmade spušča v dolino! Prav tak greben je na desni strani! Tu ni mogoče ostati! Torej na greben!

»Bataljon na položaje!« poveljuje komandir Rudi. Ves bataljon je naskočil pobočje, da bi čimprej zasedel greben. Toda kaj je to? Komaj so se nekateri premaknili iz grape, se je zasvetli-

kalo pod robom Grmade, to je na nasprotni strani, točno nad nami. Slišimo klice in opazujemo, kako se obrača cev nekega težkega mitraljeza proti nam. Še nekaj klicev in že zaropota: pik — bum. In še in še! Nemci so nas zapazili in nas obsuli s salvami. Dum-dum izstrelki udarjajo ob veje. Mi se skrivamo za debli. Toda kaj pomaga to, ko smo kot na dlani! Nobenega zaklona, vse je prosto! V takih trenutkih se poganjamo z nadčloveškimi skoki naprej. Usta so suha, dušimo se od žeje, vročine in izčrpanosti. Mitraljezec Luka pade, drugi poberejo njegov mitraljez...

Ležimo na hrbtu srednjega grebena in se ne upamo niti dihati, da nas ne bi opazili Nemci, ki zbirajo na grebenu Grmade okrepitve. Mitraljezi se obračajo proti nam. Mine lete nekam pod nami. So nas morda odkrili? Pri vhodu v grapo so grmele italijanske salve, toda preko nas. Nevarnejši postaja ogenj s prvega grebena od vasi Belo sèm. Kdaj je le hudič tja prišel? Streljajo

Pogled z Osredka pod Sv. Katarino proti Ljubljani

Babna gora v Dolomitih, kjer je bil sedež Izvršnega odbora OF

nam naravnost v hrbet. Toda ne moreš si ne pomagati ne premakniti se. Čas polagoma teče naprej. Šele uro smo bili zgoraj, pa že vprašujemo, kdaj bo večer. Kdaj se bo že pričelo mračiti, da se bomo prebili iz tega prekletega kotla, dokler smo še celi...

Naenkrat: »Stoj! Stoj! Bum! Bum!« Patrulja, ki je prišla od meje, nas je opazila. Sedaj se je usula toča krogel, ki se je tu združila.

Rudi je dobil kroglo v hrbet — izročil je prstan za svojo ženo, in si olajšujoče pogljal kroglo v glavo. Jovo meče bombe kot mitraljezec, toda tudi on je zader. Risto skoči s puškomitraljezom in še nekaterimi tovariši v zaklon za skalami in odgovori na ogenj patrulje. Vse ostalo pada in se valja nazaj in na hrbet, po rokah in nogah in tudi po trebuhu, po bregu navzdol v drugo grapo, vsi v isti smeri. Če je kdo zastal, je že drugi naletel na njega. Pa tudi nahrbtnik, puška, puškomitraljez so se kar sami pripeljali dol, kjer je vse skupaj pobral in obdržal Mavc. V grapi pa ni nič bolje! Z vrha nas obsipa druga nemška zaseda z ognjem, ko pa se v divjih skokih mečemo, nas od vrha sprejemajo z uničujočim ognjem. Na hudourniku se dvigajo vodni stebri, tako da se niti piti ne upamo, čeprav ležimo povsem zraven...

Na srečo je na levi strani jelovje, kamor žbežimo. Tu nekaj minut počivamo.

Poldne je... Še osem ur? Sâmo vprašuje, če se bomo predali. Kaj še! Edvard se razburja: »Predaja se slabič! To je sramota, izdajalska smrt! To ne gre! Borili se bomo!«

Doslej ni bilo ne prilike ne cilja za borbo; vidijo se le svetli ognjički eksplodirajočih dum-dum nabojev in vedno močnejša in pogostejša toča krogel se vsipa na nas z višin in grebenov. S treh

strani se križajo v gozdiču krogle, ki pa se razlete na vejah, ker so dum-dum naboji! Obsipavajo gozdič tudi z minami. Toda živci so že otopeli. Sedimo nepremično in čakamo...

»Kje so drugi?« sprašuje Kajtimar. Še so na grebenu, na vrhu in se skrivajo — zaklanjajo se za skalami. Tu vendar ne moremo ostati, nekam moramo iti! Na nasprotni greben!? Je vendar pod križnim ognjem, toda tu smo kot v mišji luknji! Torej na ono stran in potem kakor bo že šlo po grebenu v dolino in juriš na ono stran na Ključ. Hm, tvegana zadeva... ves čas pod neposrednim ognjem brez zaščite, nato prek travnika pri Dvoru, prek Gradašče, zopet planina in končno Ključ? Če ni zaseden? Če ni, je tam isto kot tu. V tem trenutku je pridrvel Miloš navzdol s puškomitraljezom: »Juriš? Nekako moramo tja, sicer crknemo!« Vsa kolona juriša z njim na nasproti ležečo višino. Težko sopihajoč, loveč sapo s suhimi usti, se zaustavimo pri majhnem deblu in se vlečemo v višino.

»Gori je rešitev!« poziva Marko, Ribničan pa se samo smeje...

Predstavljaj si lahko nagnjeno steme neke hiše. Takšen je bil greben, pod katerega rob smo se plazili. Na nasprotno ležeči strehi in zunaj dvorišča so Italijani, na višjem koncu pa nemški mitraljezi, ki nas čakajo v takem ognjenem jurišu. Na rob ne moreš, ker tja padajo nemški dum-dum naboji. Torej moramo hitro naprej, dokler nas je še kaj...

Srečanje pod Gorjanci

Še predno je Vinko, politdelegat prvega voda, ki je bil dežurni, razdelil vse vino, so ga poklicali v štab bataljona. Ko se je čez četr ure vrnil, se mu je že na obrazu poznalo, da nam prinaša novice.

»Fantje!« tako je vedno rekel svojim borcem, in tudi sedaj, 13. decembra 1942. leta, »pripravite se! Pohod bo! Čez eno uro in pol odidemo!« Milan, ki se ni posebno razveselil te novice, se je postavil pred Vinka s prazno posodo, rekoč: »Vinko, daj še! Saj ne vem, kdaj ga bom spet lahko dobil kar iz škafe.«

Tudi jaz sem si z belokranjsko kapljico privezal dušo. A mnogo bolj kot pijače sem bil potreben počitka. Šele prejšnji dan sem prišel s Korduna, kjer sem ležal dva meseca v bolnici. Res, tudi mene mi razveselila novica o predvidenem premiku in pohodu, ki lahko traja samo nekaj ur, lahko pa več dni. Razumljivo! Bil sem skoraj bos. Na nogah sem imel le nogavice, katere sem dobil pri odhodu iz bolnice.

Ko smo se mi gnetli v topli sobi, so kuharji in intendantni zunanji kričali nad mulami, na katere so dokaj težko nalagali ku-

hinjsko ropotijo in skromno zalogo hrane.

V nastopajočem mraku se je bataljon, razvrščen v kolono, premaknil v smeri proti Žužemberku. Tedaj si je marsikdo v koloni zastavil samo eno vprašanje: »Kam gremo?»

Dan se je vse bolj nagibal v noč. Kmalu nas je zagrnila neprodurna tema. Mraz je močno pritiskal. Čutil ga nisi samo na ušesih, temveč se je zagrizel celo v kosti, če smo v kotlini za hip obstali, da smo dobili zvezo z odtrganim delom kolone.

Na Gaju smo se ustavili. »Menda ne bomo ostali tukaj na tej burji? Saj tu ne moreš najti niti toliko zavetja, da bi si ogled premrle roke in noge?« Komandant Pero in komisar sta odšla v bližnjo hišo, v kateri so se že prej zbrali politični terenski delavci. Z njimi sta se posvetovala skoraj eno uro. Mi smo zunaj komaj čakali njunega povratka. Dočakali smo ju.

Ko se je kolona začela pomikati po strmem bregu v dolino, je komandir Miloš še posebej naročal borcem: »Hodite previdno in pazite na zvezo!« Komisar Janez pa je obljubil, da bomo že čez nekaj ur v določenem kraju, kjer se bomo dobro odpočili pri zakurjenih kmečkih pečeh. Čeprav so mnogi borci dobro poznali pot, smo se dokaj težko prebijali naprej. Pot je bila močno poledenela in nekajkrat je kolona popolnoma obstala, ker konj in mul nikakor ni bilo mogoče spraviti v strmini preko ledu.

Ko smo že precej časa hodili, smo se znašli v neki dolini, v kateri je žuborel potoček. Še preden sem se mogel malo razgledati, se je pred menoj zazibal tovariš in se obrnil k meni, rekoč: »Zoran naprej!« Niti dobro nisem izstopil iz kolone in odšel na čelo, je tisti, ki je stal zraven mene, prenesel povelje naprej, naslednjemu borcu, šepetaje: »Zoran naprej! Zoran naprej!«

Stopil sem iz vrste, potisnil prestreljeno roko z nezaceljeno rano nekoliko globlje pod suknjico in potegnil za seboj premrle noge. Toda bolj sem se vlekel kot pa hodil proti čelu bataljona, do komandanta, kamor so me poklicali.

»Znaš li put do sela Gaberje?« me vpraša komandant Pero, ko sem stopil predenj.

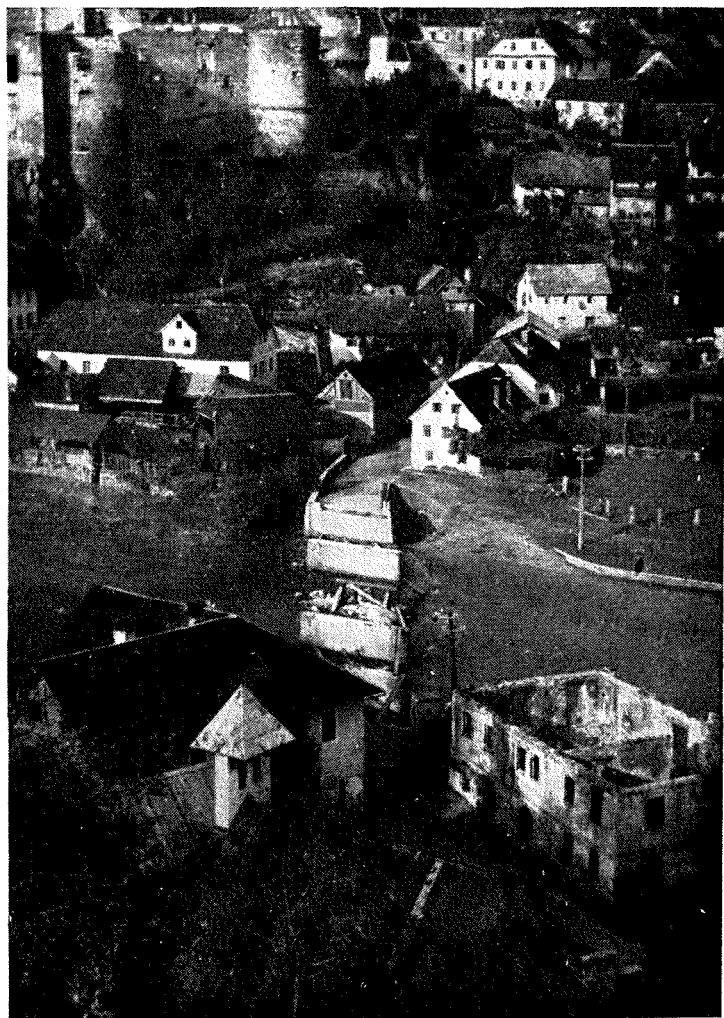
»Vem za pot, seveda!« sem mu

odgovoril, hkrati pa sem se razveselil, da bom v Gaberju, v svoji domači vasi, lahko slišnil roko svoji zaskrbljeni materi in očetu ter se najedel žgancev, takih, kot jih ne skuha nobena druga mati na svetu. Ko sem za hip zasnanjal o prijetnem svidenju, nisem čutil nobenega mraza več. Ko pa sem iz partizanske prakse spoznal, da verjetno le ne bom videl domačih, ker je mogoče, da bomo šli samo mimo vasi in ne bom mogel skočiti domov, me je mraz stresel spet močneje.

Iz razmišljanja me je zdramil komandantov: »Naprej!« Prvi borci so se dvignili ter krenili za mano v breg, po katerem sem še kot otrok nabiral jagode. Da, tudi v tej noči sem dobro poznal

to pot! Nekaj časa smo počasi stopali v breg, nato pa — ne vem več kako — navzdol proti vasi. Vem samo to, da se nismo na poti nikjer več ustavljali. Ostrega kamenja, ki me je rezalo v boste noge, nisem več čutil, in šele ko smo prispeli v bližino vasi v Gabersko goro, sem čutil, kako so mi klecnile noge v kolenih.

V vas smo prispeli okrog desetih zvečer. Ustavili smo se pri požgani šoli in čakali sporočila, v katero hišo bomo odšli. Zaradi zatemnitve je bila vas kot izumrla. Le tu in tam se je zasvetil šop svetlobe skozi odpirajoča se vrata. Sklepali smo, da sprašujejo po hišah kurirji, koliko partizanov bi v posamezni hiši lahko prenočilo.

Žužemberk, poleti 1944. leta

Naša druga četa se je ustavila pri Lukačevih. Ko smo stopili v hišo, so me Lukačevi takoj spoznali. Povedali so mi, da so moja domačija pred dvema mesecema požgali belogardisti, katere je vodil Zelinger iz Dolža. Nestrpno sem komandirju Milošu sporočil željo, da bi se rad oglasil v svojem domu. Ko mi je dovolil odhod domov, sem mu še povedal, kje naj me iščejo, če bi se položaj proti naši volji spremenil.

Ko sem hitel proti spodnjemu koncu vasi, kjer je nekoč stala moja rojstna hiša, sem v mislih videl svojo mater, kako stiska pesti in kliče po maščevanju nad belogardisti, ki so me ubili na Dolžu 21. septembra, o čemer so bili trdno prepričani ona, moj oče, a tudi sestre in sosedge v vasi. Tako so jim namreč sporočili.

Že pri Lukačevih sem izvedel, da stanujejo moji domači pri Anzickovih. Od moje rojstne hiše je ostal samo še pečni zid s podrto pečjo, na kateri sva s sestro Francko večkrat vlekla »špano«, včasih pa tudi drug drugega za lase. Spomnil sem se tudi, da je bila peč vedno kraj sprave, zlasti pozimi in kadar naju je mati »nasekala« po zadnji plati.

Anzickovi še miso legli k počitku, kar sem sklepal po glasovih, ki so prihajali iz zatemnjenih oken. Ta hiša je visokoprtilična. Okna nisem mogel doseči z roko. Zato sem snel z ramena svojo dolgo francosko puško in s koncem cevi potrkal na zaprte polknice. Najprej se je oglasil domači France: »Kaj je?«

Jaz pa sem na pol ukazovalno, na pol proseče dejal: »Odprite, prosim!«

Kmalu je odprla večna vrata neka ženska. V tej ženski sem spoznal svojo mater. Pozdravil sem samo: »Dober večer!« Vsaka nadaljnja beseda pa mi je zastala v grlu. Mati ni odgovorila niti na moj pozdrav niti ni nič odgovorila, ko sem jo vprašal, če so še vsi pokoncu. Brez besed se je umaknila nazaj v hišo. Jaz pa sem stopil za njo v temno vežo. Mati je odšla takoj v sobo, ne da bi počakala, da vstopim še jaz in da bi za menoj zaprla vrata. Zato sem zaklenil vrata jaz. Tedaj sem si takole razlagal materino misel: lačen je revež, pa je prišel po kosček kruha. Še danes sem prepričan, da je tedaj moja mati mislila tako, a tudi vsi domači in sosedge, ki so sedeli za

mizo, jedli tople potice in pili vino. Vsi skupaj pa so me dokaj mezaupljivo pogledovali...

Stopil sem k mizi, na kateri je stala tudi svetilka. Pozdravil sem vse skupaj in jim želel dober tek. Vendar pa si še danes ne znam razložiti, zakaj nisem tedaj, ko sem stopil v sobo, nikomur pomudil roke v pozdrav. Mati me je takoj vprašala, če sem lačen in če me zebe. Brž je segla z roko na krožnik in mi ponudila velik kos kadeče se potice. Vem, niti najmanj ni slutila, da streže svojemu sinu. Povprašal sem po novicah in odgovarjal na številna vprašanja. Hkrati pa sem nestrpno pričakoval — kdaj me bodo spoznali. Še danes ne vem, zakaj nisem sam povedal, kdo sem.

Ko sem tako nekaj minut stal pri mizi, kot da sem mocoj prvič med temi svojimi ljudmi, bi skoraj tudi jaz mislil, da so me belogardisti resnično ubili na Dolžu, kjer sem bil pred tremi meseci ranjen. Še bolj pa se mi je zdelo čudno zato, ker sem že iz bolnice v Rogu sporočil domov, kako je z menoj in da naj bodo zaradi mojega življenja zaenkrat še brez skrbi. Kljub začudenju pa sem se veselo z vsemi razgovarjal ter z očmi motril zdaj enega, zdaj drugega. Nenadoma pa me Kresov France pogleda pazljivo in vzklíkne: »Pa menda nisi ti France?«

»Seveda sem! Kaj me nihče več ne pozna?« sem odgovoril v naraščajoči zmedbi, ki se me je prijetela tako kakor druge.

»Kdo bi si mislil! Ah mikdar!« je dejal France in mi ponudil roko. Najprej sem krepko stisnil njegovo roko, potem pa še roke vseh ostalih.

Moja mati ni mogla verjeti svojim očem, čeprav je govorila z menoj, in čeprav sem ji krepko stisnil roko. Gledala me je tako začudeno, kot da sem vstal v tem hipu iz groba in stopil pred njo. Stala je za mizo in ni vedela, kaj bi počela. Nato pa je vzela z mize svetilko in stopila proti meni, ko sem stopil za korak nazaj. »Bom vendar videla, če si res ti!« je dejala, medtem ko mi je držala svetilko prav pred obraz in me vedno še vsa zaprepasčena gledala.

Od veselja je zajokala in se ni mogla dolgo časa umiriti. Tudi drugi so od veselja jokali in me potiskali za mizo. Res, še meni so se skoraj ulile solze.

Suba krajina, pozimi 1945. leta: počitek po borbi

Ob desetletnici smrti narodnega heroja Stanka Žagarja

V zimi 1941-42 so se Gorenjski partizani, med katerimi je bil tudi Stanko Žagar, član Glavnega štaba, uspešno zoperstavljali zagnanim pozikusom nemških fašistov, da bi jih uničili. Navzlic velikemu snegu, mrazu in neprestanim nemškim hajkam, so partizani s spretnim manevriranjem premagali tudi to zimo in izšli, sicer s precejšnjimi izgubami, še bolj prekaljeni z novimi izkušnjami v pomlad. Narodnoosvobodilno gibanje na Gorenjskem ni upadlo, čeprav so si okupatorji na vse načine za to prizadevali. Za rast in krepitev narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem ima nedvomno največ zaslug preizkušeni partijski voditelj Stanko Žagar, ki je že pred vojno deloval pri utrjevanju partijske organizacije in preko nje pri političnem dviganju množic. Zato se je Gorenjsko ljudstvo tudi kasneje kljub silnemu okupatorjevemu terorju oklenilo svoje Partije ter materialno in moralno podpiralo osvobodilno gibanje.

Marca 1942, ko so borci »Cankarjevega bataljona« že skoraj prestali hudo zimo in se pripravljali na nove akcije, je sovražniku uspelo zadati bataljonu in osvobodilnemu gibanju Gorenjske hud udarec. Enota, ki je bila del tega bataljona in je štel 32 moških, je bila na pohodu iz Selške doline na Jelovico. V tej enoti je bil tudi štab »Cankarjevega bataljona« ter Stanko Žagar. V Hujčevju, pri Planici nad Crngrobom, se je enota nekaj dni zadrževala. 27. marca 1942 dopoldne pa so Nemci to enoto, ki je bila izdana, obkolili. Partizani so sprejeli borbo z več kot 1000 fašisti in se borili nad dve uri. Vendar pa so Nemci kasneje obkolili partizane na zelo ozkem prostoru vrhu

hriba. Borba se je tako vodila že iz neposredne bližine. Partizanom je primanjkovalo streliva. Nemci so imeli že precej mrtvih, padlo pa je tudi 5 partizanov. Ko so Nemci samo za hip prenehali streljati, je Žagar izkoristil nem-

ške priprave za juriš in predlagal kot zadnjo rešitev — preboj iz obroča. Res, preboj se je posrečil in več kot polovica enote se je rešila. Pri tem jurišu pa je junaško padlo 10 najboljših tovaršev, med njimi tudi Stanko Žagar.

Ker je ime narodnega heroja Stanka Žagarja tesno povezano z zgodovino naše Partije, razrednega a tudi narodnoosvobodilnega boja Gorenjske, je prav, da ob 10-letnici njegove junaške smrti spoznamo delo v njegovih zadnjih 15 letih.

Njegovo politično delovanje je bilo predvsem plodno na Gorenjskem, kjer je učiteljeval; najprej v Gorjah pri Bledu, nato pa 19

let na Dobravi pri Kropi. Bil je med najsposobnejšimi pedagogi, kar so mu učitelji tudi priznavali in ga izvolili za predsednika učiteljskega društva. Zaradi njegove revolucionarnosti so kmalu spoznali, da je komunist. O tem je bila obveščena tudi oblast, ki ga je zasledovala. Nacionalno je bil zelo zaveden in vsepovsod se je boril proti izkoriščanju. Uvedel je sodni postopek proti občinske-

mu veljaku Pogačniku iz Podnarta, ki je bil znan špekulant iz prve vojne, in ga je med ljudmi razkrinkal. Ljudem je znal preprosto razkrinkovati protiljudsko politiko takratnih režimov. Po letu 1930 je vse bolj aktivno sodeloval med množicami in to celo izven Dobreve. Povezal se je s komunisti z Jesenic, Kranja in Tržiča ter okolice, katere je tudi idejno vodil in vzgajal. Šola na Dobravi je kmalu postala zbirališče najnaprednejših delavcev iz omenjenih industrijskih središč. Hkrati pa je aktivno sodeloval tudi s kmečkim prebivalstvom na Dobravi in v okolici in zbiral okrog sebe številne simpatizerje. Leta 1932. je ustanovil partijsko organizacijo na Dobravi pri Kropi. Leta 1933. pa je ustanovil »Društvo kmečkih fantov in deklet«, v katerem se je zbral skoraj vse kmečko prebivalstvo, ne glede na politično pripadnost. V okviru tega društva je imel politična in gospodarska predavanja, v katerih je že takrat nakazoval potrebo razvoja združništva. Pogosto je govoril o nujni po-

In ker sem bil v resnici pred njimi jaz, France, je bilo vse, kar je bilo na mizi, namenjeno le meni. Vpraševanja in pripovedovanja ni bilo ne konca ne kraja. Še dolgo v noč smo se razgovarjali. Naslednjega dne sem odšel k četi, ki je bila pri Lukačevih. In še večkrat sem se oglasil doma, ker smo taborili v vasi osem dni.

Ko sem odšel z bataljonom, je mati med solzami vzdihnila: »Nevem, če te bom še kdaj videla...«

Stopal sem že po cesti in sem se še ozrl. Mati je še vedno stala na pragu in gledala za menoj. Nato pa si je s predpasnikom obrisala oči in stopila nazaj v vežo...

France Zoran

Kje si, mati

*Veš, mama, rad bi ti napisal pismo,
poslal bi rad vsaj kak pozdrav.
Že dolgo ja, odkar več skupaj nismo,
da bi le to lahko ti rekel, da sem zdrav.*

*A kaj naj pišem? Ste doma ostali?
Jaz sem še srečen, ker sem jim ušel;
le kaj s teboj je, so te kam pregnali,
te v šleziji morda je glad izžel?*

*Kjer koli si, povsod sem jaz s teboj,
povsod je s tabo moj pozdrav,
in kjer sem jaz, si tudi ti z menoj,
zato ne misli, da sem sam ostal.*

*Morda nikoli več ne bova zrla si v obraz,
vendar nikdar ne bom pozabil nate.
A želel bi, da ne utihne prej mi glas,
dokler ti ne porečem: Glej, ta svet je tudi zate!*

vezanosti delavca in kmeta in o njunem sodelovanju. Njegova predavanja je obiskovalo tudi nad sto ljudi, med njimi več žena iz okoliških vasi, katerim je govoril o njihovi enakopravnosti v privatnem in družbenem življenju. Ustanovil je tudi kmetijsko nadaljevalno šolo, ki je trajala dve leti in jo je obiskovalo 20 tovarišev. 40 žena pa je obiskovalo gospodinjinski tečaj, ki je bil prirejen na njegovo pobudo.

Leta 1934. je organiziral partijsko organizacijo v Kropi, nato v Ljubnem, Črnivcu, Otočah, Otočku in v Lescah. Partijska organizacija na Dobravi je bila zelo močna in so bili komunisti iz te organizacije na vodilnih mestih v društvih in v zadrugi, kjer so se borili za izvajanje politične linije naše Partije. Meseca maja 1936 je pripravil skupaj s komunisti z Jesenic, prvo partijsko konferenco na Jelovici. Tež konferenci so prisostvovali delegati vseh partijskih organizacij iz jeseniškega okraja. Na konferenci so poleg ocenitve političnih razmer in nakazanih nalog za bodoče delo Partije govorili tudi o ilegalnem delu med množicami, konspiraciji,

zadržanju pred razrednim sovražnikom itd. Konference so se udeležili tudi napredni kmetje — komunisti. Podobno partijsko konferenco je pripravil tudi za kranjski okraj, prav tedaj, ko je bil kranjski proletariat pred »tekstilnim« štrajkom, katerega so podpirali tudi kmetje in v katerega vodstvu je sodeloval tudi sam.

Na Dobravi je tako navezal na sebe ljudi, da so ga brez ozira na svoje politično prepričanje vsestransko zagovarjali ter ga ščitili pred napadi in premestitvami. To veliko zaupanje pa si je pridobil prav zato, ker se je aktivno udeleževal tudi v gospodarstvu in kulturi. Bil je ustanovitelj takratne kmetijske zadruge na Dobravi, sadjarskega društva, sušilnice, tujsko-prometnega društva, pobudnik graditve postaje na Otočah, prizadeval si je za gradnjo vodovoda, ceste z Otoč preko Dobre v Kropro, predvsem pa je tudi njegova zasluga, da so ustanovili v Otočah tekstilno produktivno zadrugo, v kateri so se združili v kranjskem štrajku odpuščeni delavci. Na njegovo pobudo so za pridobitev potrebnega

obratnega kapitala podprli to zadrugo tudi okoliški kmetje.

V času španske državljanske vojne je organiziral pomoč španskim borcem. To priliko pa je uporabil, da je razkrinkaval fašizem in pojasnjeval ljudem pomen borbe španskega ljudstva. Ustanovil je tudi »Zvezo delovnega ljudstva« in kasneje »Društvo prijateljev SZ,« za katerega je zbral nad 80 podpisov. Ob občinskih volitvah leta 1936—37, je bila na njegovo pobudo sestavljena lista delovnega ljudstva; v občinski odbor sta bila izvoljena dva komunisti.

Ob državnoborskih volitvah v letu 1938, je po zaslugi partijske organizacije na Dobravi uspešno delovala ciklostilna tehnika. Pred volitvami so tiskali letake, katere je izdajala Partija v okviru združene opozicije. Izdelali so okoli 15.000 letakov za področje kranjskega in jeseniškega okraja. Tudi izid volitev na Dobravi je bil po zaslugi partijske organizacije dokaj uspešen za združeno opozicijo.

Zaradi njegovega aktivnega udejstvovanja in političnih uspehov, ki jih je imela Partija, so ga njegovi sovražniki preganjali. Zlasti so ga zasledovali po državnoborskih volitvah, pri katerih je kot državni uslužbenec volil za listo združene opozicije. Leta 1940 so ga iz učiteljske službe odpuščili. S sedemčlansko družino se je zatekel k sorodnikom v Celje, kjer je ostal do okupacije.

Stanko Zagar je bil lik pravega komuniste: skromen, pošten in preprost, pri izvrševanju partijskih nalog pa odločen in strog do sebe ter do ostalih članov Partije. Te lepe lastnosti je uspešno prenašal tudi na svoje najोजje so-

delavce in tovariše, okrog sebe pa zbiral širok krog ljudi, zlasti mladino, katero je kot učitelj vzgajal že v šoli. Njegova družina vzgojena v revolucionarnem duhu, mu je bila v tem težkem poslanstvu v veliko oporo, tako da ni klonil niti v najtežjih socialnih razmerah niti pri političnem preganjanju. V razgovorih je z ljudmi često presedel ure in ure, v njihovi družbi pa ni bil samo učitelj otrok pač pa nosilec političnega in kulturnega življenja v vasi. Človeka je spoznaval, ga razumel in dvigal v njem zaupanje v samega sebe, njegovo zavest in ponos. Pri delu z množicami se je prilagodil njihovi stopnji izobrazbe in ni nikdar dajal občutka, da on največ ve. Tako je sistematično vzgajal komuniste, da so nastopali med množicami in razlagali partijsko linijo.

Kot učitelj je imel velike uspehe tudi pri vzgoji otrok. Ze v osnovni šoli je uvažal napredne načine pri pouku in pri splošni vzgoji, ki so bile tedaj gotovo edinstvene v Sloveniji. Otroci so zelo radi obiskovali šolo. Ze takrat je skušal sklicevati roditeljske svete, vendar ga, razen ožjega kroga naprednih ljudi, starši niso razumeli. Pripovedoval je, da skuša učence v višjih razredih zainteresirati tudi za socialne in politične probleme. Zato je vpeljal pri pouku vsak dan kratek razgovor o novicah na vasi in o življenju otrok doma. V šoli je uvedel preproste demokratične oblike dela in vzgoje. Zlasti je bilo značilno, da so učenci tajno izvolili iz svoje srede vsak mesec poseben šolski odbor, z nalogo, da skrbi za red in disciplino v šoli, za obnašanje otrok izven šole, za spoštovanje starejših ljudi itd. Šolski odbor je nadalje predlagal učitelju tiste učence, ki so kaj zagrešili, za kazen, o kateri je razpravljaval ves razred, učitelj pa je nato sporazumno z njimi določil kazni. Člani šolskega odbora so redno pregledovali domače naloge, tako da je imel učitelj preko tega odbora nadzorstvo nad delom učencev in je zaradi kontrole sam pregledoval le nekaj nalog. Njegovo delo pri politični vzgoji otrok, kakor tudi pravilna razlaga prirodnih pojavov, o katerih so govorili otroci tudi doma s starši, je bilo njegovim sovražnikom trn v peti. Zgodilo se je celo to, da so žandarji izpraševali otroke, kaj jih poučuje učitelj v šoli.

Slika prikazuje nekaj udeležencev »Kmečko nadaljevalne šole« na Dobrovi pri Kropi, ki jo je v letih 1928/30 vodil Stanko Žagar

telj v šoli. Prav zato so Žagarja postavili pred sodišče, kamor so z njim kot priče prišli tudi učenci višjih razredov.

Taka vzgoja se je seveda pozitivno odražala na mladi generaciji in v njenih pogledih na življenje. Mladina, katero je vzgajal Žagar, je bila v zadnjih letih zelo aktivna. Partijski organizaciji je uspelo mladino še bolj pritegniti k aktivnemu delu, ko so leta 1938 ustanovili na Dobravi organizacijo SKOJ. Ob kapitulaciji je ta štela 12 članov, okrog sebe pa je imela v glavnem vso mladino vasi. Vsa ta mladina se je, na čelu z organizacijo SKOJ, takoj vključila v delo za osvobodilno gibanje. Večina članov SKOJ je odšla k partizanom. V letu 1941 in v prvih mesecih 1942 jih je padlo že 15, nekateri kot partizani drugi pa so bili zaprti in postreljeni kot talci. Nemci so na vse načine skušali v tej vasi preprečiti aktivnost ljudi, toda zaman. Zato so decembra 1941 izselili skoraj vse prebivalce.

Stanko Žagar se je vrnil na Gorenjsko kot član Glavnega štaba že kmalu po okupaciji. Vrnil se je, da nadaljuje delo, kateremu je postavil temelje že v stari Jugoslaviji in katerega sodeve so občutili zdaj lahko tudi nemški okupatorji. Povsod, kjer so bile partizanske organizacije, so nastale prve partizanske skupine. Vpliv prvih partizanov in partijskih organizacij pa je dajal ljudem novih moči v borbi proti Nemcem, kar se je zlasti izkazalo ob množičnih vstajah v Po-

ljanski dolini, Bohinju in v okolici Jesenic. Stanko Žagar je po prihodu na Gorenjsko že meseca julija sklical partijsko konferenco na Jelovici, kjer so sprejeli sklepe za začetek oborožene vstaje. Partizane, ki so bili dotlej v manjših skupinah, je povezal v čete, v prave vojaške formacije. Po njegovem prihodu je politično delo na terenu zelo zaživelo. Okupator je zato zganjal silovit teror. Begunje so postale mučilnica zavednih Slovencev, Draga pa morišče ljudi, predvsem komunistov. Partizani pa so s pomočjo prebivalstva vodili zmagovite borbe s sovražnikom na Partizanskem vrhu, Mohorju, Rovtah, v Poljanski dolini, Dražgošah itd. Povsod je sodeloval tudi Žagar, pomagal vodstvom čet in kasneje štabu »Cankarjevega bataljona«. Vedno je poudarjal nujnost ofenzivne borbe proti okupatorju, zlasti zato, ker je vedel, da bo odločna partizanska borba lahko preprečila nemške načrte o izselitvi Gorenjske. V najhujši zimi 1941/42 je bodril borce ter odločno pobijal mišljenje nekaterih, da zadrževanje na Gorenjskem v takšni zimi ni mogoče. Zavedal se je, da morajo partizani ostati med ljudstvom tudi v najtežjih dneh, čeprav za ceno najtežjih žrtev.

S Stanetom Žagarjem smo mnogo izgubili: zgledega tovariša, starega in preizkušenega borca, predvsem pa enega najboljših komunistov, revolucionarjev, kar jih je vzgojila naša Partija.

Ivan Bertoncelj

Njegova poslednja pot

Kapetan Drago Poglajen je bil prvi komandant leta 1943 ustanovljenega Pohorskega odreda. Od januarja 1944 je bil namestnik komandanta Pohorske-Zidanškove brigade. Kasneje je odšel v višjo oficirsko šolo v Moravče. Na Pohorje se je vrnil 16. julija 1944 kot obveščevalni oficir Glavnega štaba.

Meseca avgusta 1944 je moral zopet v štab IV. operativne cone po navodila. S seboj je vzel samo dva kurirja. Nas ostale — bila sem v njegovi zaščitni patrulji — je za čas svoje odsotnosti poslal v Lackov odred. Po dveh dneh, ob času, ko smo se z njim domenili, sem se vračala preko Roglje, Peska in Ribniškega jezera po obveščevalni službi v Ribnico na Pohorju. Med potjo sem se čutila nekako varno, dasi sem hodila popolnoma sama. Najmanj pet ur dolgo pot sem srečno prehodila. Streljaj pred našo hišo pa me je zajela policija. Peljali so me v vas, kjer so me zasliševali. Ko me je okrog devete ure spet zasliševal nemški lajtnant, je prihitel k njemu nek vojak s sporočilom, da se iz daljave sliši streljanje. Okoli enajste ure so me prenehali zasliševati in so me zaprli v mesnico ribniške mesarije.

Ne vem, koliko časa sem vsa izžrana ždela na kamenitih tleh, ko zaslišim rafal. Bil je blizu vasi. Potem je vse utihnilo. Mahoma pa je v veži zaropotalo. Ko so se vrata odprla, sem zaradi svetlobe iz žepne svetilke zamižala.

»Ali ga poznaš?« zarjove nekdo. Ko odprem oči, se mi nudi grozen prizor: dva policista držita onesveščenega kapetana Draga. Njegov obraz je ves krvav. Vrat, srajca, bluzo so se lepili od krvi. Visel jim je na ro-

kah, kot da ne živi več. Ker nisem spravila nekaj časa glasu iz sebe, me gestapovec strašno sune s puškinim kopitom v rebra in zopet zakriči: »Ali ga poznaš?«

Odločno odgovorim: »Ne!«

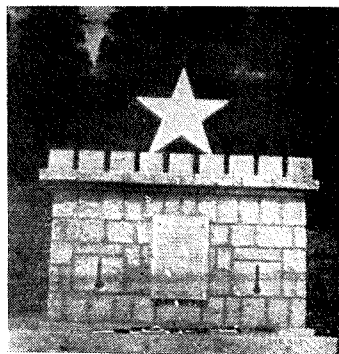
Nato so začeli suvati in stresati Draga in ga spraševati: »Ali jo poznaš?« Po dolgem času me je za trenutek pogledal z očmi, ki so še edine bile podoba prejšnjega človeka. Z največjo težavo je spravil neke nerazumljive glasove in padel spet v nezavest. Nadaljnje tresenje in neusmiljeno suvanje ga ni več spravilo k zavesti. Mene so še nekaj časa zasliševali. Ker niso izvedeli ničesar, so Draga odvlekli iz mesnice in zaklenili vrata ter ga položili zunaj pred vrata na tla. Tu je Drago ležal in krvavel vso noč, brez vsake pomoči.

Tiste noči ne pozabim nikdar! Sedela sem skoraj brez uma poleg vrat in pritajeno poslušala. Vso noč se ni zganil. Le hropel je od časa do časa. Najbrže mu je kri polnila usta in mu ovirala dihanje. Vsa v obupu sem želela, da bi to noč oba umrla, on in jaz. Morda bi Nemci ne zvedeli, da so pobili tistega, na katerega glavno so razpisali 80.000 mark nagrade.

Kot poginjajoča žival leži zunaj pred vrati na cementnih tleh, on, ki ni poznal strahu, ki je tolikokrat gledal smrti v oči, ki ni bil nikoli ranjen, on, ki se je popolnoma predal borbi za boljšo bodočnost svojega naroda! Vsake četrte ure poslušam udarce stolpne ure. Vsaka četrte ure traja dolgo, predolgo...

Sedimo v gozdu... Drago pripoveduje o svojih domačih. O svoji ljubljeni mami pripoveduje nežno in z globokim občutkom. Ves zamaknjen ponovi nekajkrat mamine besede in stavke, ki jih je tolikokrat slišal od svojih otroških let dalje. Spominja se vseh. Podvomi, če jih bo še kdaj videl. Daleč, daleč so vsi. Vstane in se zamakne v daljavo, v smer, kjer trpijo v internaciji starši, bratje in sestre. Bliskoma se otrese teh misli in zagrabi za brzostrelko. Kratek ukaz: »Gremo!«

Skočim pokonci, zavem se hipoma. Da, to je bilo pred nekaj dnevi. A danes? Zunaj pred vra-

Lani so v Sv. Primožu na Pohorju postavili v spomin enajstim padlim borcem iz njihove vasi spomenik. Le-ta ima obliko zaklonišča, s čemer hočejo vlašani poudariti, da so imeli partizani, aktivisti in terenci v njihovi vasi varno pribežališče in zaklonišče.

ti hropenje... Strašno, pobili ste ga, zverine!

Tišina. Le enakomerni koraki straže se slišijo. Skušam se pomiriti. Zaman! Nepopisne bolečine mi trgajo srce, ki nabija, nabija. Drago stoji pred menoj zdrav in ves razigran zagotavlja: »Kmalu bo prišla svoboda.« Zunaj stoka joče grgranje... Poskočim in bridko zajočem. Sedaj šele so se mi vlile solze.

Noči mi hotelo biti konca. Ko bi smela Draga vsaj klicati, in ga poskušala s tem spraviti zopet k zavesti! Ne, to ni smelo biti. Vso noč le korakanje straže, vsake četrte ure nabijanje cerkvene ure in tu in tam v srce segajoče hropenje, grgranje...

Še danes imam to moč groze tako živo pred očmi, kot bi bilo to včeraj.

Ura je odbila šest, ko se se pojavili gestapovci. Slišala sem, da se je nekdo obregoval na mučenika pred vrati. V mesnico mi prinese oduren Nemec skodelico mleka. Čeprav sem bila premražena in popolnoma izžrana, sem odklonila. Gabilo se mi je. Imela sem občutek, da mi bo postalo slabo, če bi ga zaužila. Nato so prinesli cunjo in vodo, rekoč naj umijem Draga. Pokleknila sem k njemu in mu najbolj nežno, kar sem mogla, izprala usta in rane. Hvaležno me je gledal s svojimi velikimi, žalostnimi očmi. Dala sem mu v usta nekaj žličk mleka. S tem se mu je stisnjena kri odmočila. Pričel

Zaplenjeni tank na Koroškem

je laže dihati in celo glasovi so se mu izvili iz prsi.

Ob devetih so naložili vsakega na poseben kamion. Na prvega so vrgli Draga. Zraven njega je bilo nekaj vojakov. Mitraljez je bil pripravljen. V drugem kamionu je bilo nekaj bolj nedolžnih ujetnikov, v zadnjem sem bila jaz v »častnem« spremstvu.

V Mariboru so naju oddali gestapu. Ostala sem v kotu velike sobe. Draga na so položili na stol v drugem kotu. Pridirjal je gestapovec - Slovenec, ki je sunil Draga s tako močjo s stola, da je priletel z vso silo z ranjenim delom glave na peč. Zaradi strašnega udarca se mu je villa kri iz glave, iz vrata pa je že ves čas krvavel. Zgrudil se je na tla, kjer je nepremično obležal. Niti potem se ni ganil, ko ga je začel slovenski janičar suvati in neusmiljeno brcati. Končno so ranjenca le obvezali. Menda so se bali, da ne bi izdihnil prehitro, kajti mnogo so še hoteli izsiliti iz njega. Ker zaslišanje ni bilo možno, so naju odvedli na sodišče. Mene so dali v samotno celico v pritličju. Njega pa so vlekli v podstrešno lazaretno sobo.

Minilo je nekaj tednov. Dan za dnem so me zasliševali. Draga v tem času nisem videla. Kasneje me je policist Peteln — bil je Mariborčan in je govoril perfektno slovenski — spet odpeljal na gestapo. Kot vsakokrat, me je tudi takrat psoval. Iz sosedne sobe me nekdo pokliče: »Mira, pridi sem!« Mislila sem, da me hoče še kdo zasramovati. Postavila sem se samozavestno pred mizo zaslišev-

valca, ki ga še ni bilo v sobi. Iz sosedne sobe me prejšnji glas zopet pokliče. Stopim v sobo in zagledam v kotu na stolu Draga. Bil je bled in zelo shujšan. Rani sta bili kolikor toliko zaceljeni. Podala sva si roke. On me je s tresočo levico pogladil po laseh in me vprašal: »Mira, ali si lačna?« Odkimala sem. Govoriti nisem mogla ničesar, ker me je gestapovec zgrabil za vrat in me s silo odvedel v drugo sobo. Po zasli-

Hace Krista:

Želja matere padlega partizana

*Že šest let tvoje telo v grobu leži!
Brez vencev in rož si bil pokopan...
Se nad gomilo bršljan razrašča?
Materina ti misel vselej pokoj sladi...*

*V gozd naš svobodni se vrača pomlad;
na hoji, na bukvi spet ptice gnezdišo.
Zdaj radost bi užival — saj bil si še mlad!
A grob ti je dom neizpolnjenih nad...*

*Slutiš vse vzdih, čuješ vse tožbe,
ki vpletam v večerni jih mrak?
Čeprav ne, vem, da v slovenski je zemlji
pokoj prijeten ti, vseeno sladak...*

*A ena želja v meni umreti noče;
iz jutra v noč, iz dneva v dan se budi:
čeprav reven, samotni bil tvoj je pokop,
da vsaj jaz, mati, bi vedela za tvoj grob...*

šanju so naju odpeljali nazaj na sodnijo. Ko so se odprla vrata moje samotne celice, je Drago gledal za menoj. Slutil je menda, da se nikoli več ne bova videla. Mnogokrat pa sem slišala, kako je težko stopal po stopnicah, ves stopen in izmučen.

Videla ga nisem več. Po skriti poti sem dobila od njega listek, na katerem mi je pisal: »Mene bodo naibrž ustrelili. Ne bojim se smrti. Le žal mi je, da ne bom dočakal tega, kar sem si najbolj želel, ustvariti si v svobodi s teboj družino in dom. Če boš mogla, pozdravi vse domače, če se bodo še sploh vrnili. Pozdravlja Te do groba zvest domovini in Tebi — Drago.«

Izginil je. Niti sledi ni bilo več za njim. Ko sem pred odhodom v Ravensbrück brez ovinkov vprašala gestapovca, kaj so naredili z njim, je zadirčno odgovoril: »Usrelihi ga nismo«. Zato kalam sem. Oblile so me solze, katerih do tega dne ni videl nihče razen štirih sten moje samotne celice.

Kakšen načrt je imel tedaj Drago, ko so ga pobili pred Ribnico, in kaj so gestapovci napravili z njim v Mariboru, nisem nikoli izvedela.

Pred osmimi leti sta padla pesnik Kajuh in kipar Belač

V kronikah naše narodnoosvobodilne vojne so zapisani tudi tile stavki:

Januarja 1944 po prvih uspešnih ofenzivnih sunkih na Dolenjskem in Notranjskem, je Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije poveril XIV. diviziji novo, naporeno in tvegano nalogo: preiti Savo in čez Hrvaško Zagorje prodrati na Štajersko.

Divizija je krenila na pot iz Bele Krajine s 1032 izbranimi in prekaljenimi borci, z avtomatskim orožjem, minometi in nekaj lahkiimi topovi.

Nemci so, čeprav v prvem trenutku presenečeni nad nenadnim vdorom XIV. divizije preko Sotle, napravili načrt, da bi po vsej sili razbili in uničili divizijo in ji preprečili izpolnitev njene naloge.

Medtem je zapadel globok sneg, ki je med vsem pohodom divizije izredno oteževal borbe in obstoj brigad.

Na obronkih Mozirskih planin, na prostoru med Šostanjem, Velenjem, Slovenj Gradcem in Mežico, je prestala divizija svoje najtežje preizkušnje. Tu so Nemci koncentrirali proti njej sile okrog dveh divizij, najmanj 20.000 mož.

22. februarja, proti večeru, se je prebila XIV. divizija čez Plešivec na Krajdor, severno od Šo-

stanja; tu so jo Nemci obkolili s tremi obroči, naši borci pa so jih presekali ter čez Bele vode, Zlebnik, Zaloke, Pohorje in Savinjsko dolino prodrli proti Koroški.

V borbah tistega dne je padel tudi partizanski pesnik Karel Destovnik-Kajuh.

Menda med nami ni nikogar, ki ne bi poznal partizanskega pesnika Karla Destovnika-Kajuha! Njegove pesmi upravičeno štejejo med tista književna dela, ki so dandanes med našimi ljudmi najbolj znana in priljubljena. V njegovih pesmih se jasno odraža njegova revolucionarnost, njegovo življenje, polno težav, preganjanja, naporov, ustvarjanja in novih načrtov. Kajuh je že kot mladenič, kot srednješolec spoznal in okusil »dobrote«, ki jih je tedanji režim »nudil« revolucionarjem, naprednim ljudem. Izključili so ga iz šole, šostanjski in mariborski žandariji so ga zalezovali, izvrševali pri njem preiskave, itd. Kot sedmošolca pa so ga internirali v taborišče v Ivanjici (januarja in februarja 1941). Toda mladi dijak-komunist je trdno verjel v zmago revolucije! Nobeno nasilje, nobena krivica, nič ga ni moglo zaustaviti na njegovi revolucionarni poti! V odgovor preganjalcem in mučiteljem pa je raje delal in pisal. V njegovih pesmih so jasno izraženi dogodki v bližnji bodočnosti. Na te dogodke se je hotel pripraviti tudi sam. V nekem pismu jeseni 1940. leta je zapisal: »*Novi čas, ki se bliža, bo zahteval trdnih ljudi, ki bodo morali čimveč znati, in tako bomo tudi mi med tistimi, ki bodo z iskro svojega duha gradili temelje mogočni in lepi stavbi socializma.*« V prvem ciklu pesmi, ki jih je pisal v okupaciji sredi silnih naporov, vedno zasledovan od gestapovcev na Štajerskem in kasneje kot ilegalce v Ljubljani, je dejal, da jih je... »*napisal s krvjo in trpljenjem, z ljubeznijo in trdno vero v vstajenje proletariata, kajti nismo se rodili zato, da bi lizali prazne sklede, temveč zato, da zaživimo lepo, človeka vredno življenje!*«

Kajuhovi partizanski meseci so bili med vsemi v njegovem življenju najkrajše obdobje: od avgusta 1943 do februarja 1944 ni po-

Janez Weiss-Belač

teklo niti pol leta. Kajuhovo delo pa ni pomembno samo po njegovih pesniških delih! Tako v tistih tednih pred razpadom Italije, kakor po njenih in potem na poti XIV. divizije preko Hrvaške na Štajersko, je bil Kajuh zelo agilen v kulturni in propagandni dejavnosti v brigadah in vaseh, kjer so se brigade ustavljale. Številni mitingi, ki jih je pripravil Kajuh in na njih recital svoje pesmi, tihi večeri ob ognju, kulturno-politično delo med borci, preproste in ognjevite kulturne prireditve v vaseh, ki so privabile toliko in toliko iskrenih poslušalcev — vse to je del tistega življenja, ki mu je dal Kajuh s svojo vedrino in neutrudno dejavnostjo poseben čar. Kajuh je bil vodja kulturne skupine XIV. divizije, ki je krenila na legendarni pohod na Štajersko.

Iz najhujših bojov prejšnjega dne na Graški gori pri Slovenj Gradcu, kjer je kulturna skupina že izgubila tovariša Janeza Weiss-Belača, v jutranjih urah 22. februarja, pri prehodu ceste Šostanj—Črna pa še tovariša Špika, se je divizija prebila k Belim vodam. Tam je hotela nekaj ur počivati, preden bi nadaljevala pot proti Koroški. Kulturniška skupina s štabno patruljo se je ustavila na samotni kmetiji. Od utrujenosti je kmalu večina polegla po tleh in zaspala. Komandir štabne patrulje je še razporejal stražo, vendar stražarji niso utegnili več priti na svoja mesta. Prehitela jih je nemška gorska patrulja, ki se

Karel Destovnik - Kajuh

Obešenec

Stanoval sem tedaj v veliki, enonadstropni hiši, ki je ena največjih in tudi najstarejših v vasi. Okno moje sobe v prvem nadstropju se je nahajalo v sredini levega krila blizu vhodnih vrat. K oknicam se mi je stegovalo od strani košato akacijevo drevo, ki pa mi ni zatiralo širkega razgleda na veliko vas. Kadar je spomladi akacija zacvetela, so prekrasne vonjave zalile mojo sobo. Tedaj pa, ko se je to zgodilo, kar bom pripovedoval, smo se nahajali sredi poletja, akacija je odcvetela in bila vsa nekam ožgana, rjava od sonca.

Zgodaj popoldne so šli Nemci skozi vas. V peterostopih, kakor je bila njihova navada, so se zibale njihove kolone pod mojim oknom. Stopajoč v vojaškem koraku so enakomerno udarjali ob suho s prahom pokrito cesto.

Izza okenskih zaves sem zrl za mimoidočimi. Nisem hotel gledati za njimi, kajti moje sovražstvo do njih je bilo tako silno, da se mi je obrnilo v želodcu ob pogledu na njihove zelene uniforme, obšite s črnimi trakovi. To, kar sovražimo, nas včasih privlačuje; mene je z nepremagljivo silo zvleklo k oknu. Videi sem postavil vojakov, majajoče se v enakomernem ritmu, sviskaste čelade so bile podobne rahlo vzbočnim grudam na njivi in na puške natakneni bajoneti so štrleli iz sive gmote kakor žitne bilke iz strnišča. Zamrazilo me je ob pogledu na mrke kolone, ki so naglo odhajale. Zdrznil sem se ob misli, da gredo Nemci v popolni

bojni opremi v borbo proti partizanom, ki so v kratkem času iz bližnjih gozdov že dvakrat napadli našo vas.

Stenska ura v spalnici moje hčerke je dvakrat odbila. Še šest ur do noči, sem pomislil. V šestih urah bodo vojaki preiskali vse gozdove naokoli.

Poletna soparica je pritiskala ob tla in na nebu je bilo polno težkih, temnih oblakov, ki so zastirali sonce. Obetala se je nevihta. Na drugi strani ceste so bili nizki kmečki domovi in preko njihovih slemen sem videl na njive, kjer so žanjice hitele na veliki njivi dozorelega žita.

Nemci so šli po vijugasti cesti proti gozdu. Še vedno v urejenih vrstah, kakor skozi vas. Žanjice na polju so se zravnale in zrle za njimi. Med širokimi lehami na dobrih so bili videti vojaki vedno manjši. Šele tik pred gozdom, ki je kakor temen greben stal na koncu ravnine, so se ustavili in se razdelili na več skupin. Nato so izginili med drevjem.

Spustil sem zavesi in se počasi preko sobe napotil k divanu. Ko sem sedel, so zaškripale vzmeti; naslonil sem se na s temnim baržunom prevlečeno staromodno naslonjalo. Srce mi je neenakomerno razbijalo in pollaščala se me je omotica. Osemindeset let mi je bilo pred kratkim in v zadnjem času sem čutil pojemanje svojih moči. Vsako razburjenje me je zelo mučilo. Razburjenj pa v teh nemirnih vojnih letih ni zmanjkalo. Že tretje leto so bili Nemci v deželi in kot star narodnjak sem z

neizmerno bridkostjo v srcu opazoval, kakšno zatiranje in kakšne krivice je prineslo njihovo goptvo s seboj. Nikdar nisem v življenju proti nobenemu posameznemu človeku skušal biti nasilen, tu pa so tuji skušali mojemu ljudstvu vsiliti svoj jezik, mišljenje in svoj način življenja.

V zadnjem času se skoraj nisem več ganil iz svoje sobe. Tu sem se počutil še najbolj na varnem. Sicer je bila hiša polna strank, a Nemci se v moje zadovoljstvo niso vselili v njo. Naše skromno stanovanje je bilo zame kakor majhna trdnjava, moja hčerka s svojim možem, moj vnuk in jaz smo bili njena posadka. Na žalost sta bila moja hčerka in moj zet dva zelo plaha človeka. Zlasti on je bil čuden možakar, brez prave volje, da se Nemcem postavi po robu. Ti so ga najprej vtaknili v wermansft in potem potegnili v vojsko. Podpisal je izjavo, da odhaja prostovoljno. Pred svojim odhodom je jokal skoraj vso noč. Lahko bi bil odšel k partizanom, toda preplašen je bil, da bi tvegala pobeg. In tako ga je vsega upadlega zjutraj spremljala moja hčerka na kolodvor. Zdaj je bil v Alzaciji pri zasedbenih četah; dan prej je pisal, da upa, da bo prišel kmalu na dopust. Z njegovim odhodom se je skrčila posadka v naši postojanki na troje ljudi.

Moja hčerka Marija je bila skrbna ženska. Na njenih ramah je tedaj slonelo vse naše gospodarstvo. Prejemala je plačo po svojem možu, poštnem uradniku, in hodila je od časa do časa h kmetom, jim pomagala pri poljskem delu in tako nas troje preživljala. Dobrosrčna ženica je klecala pod vsakdanjimi opravki, neprenehoma je prosila mene in mojega vnuka, naj bova previdna; kadar smo imeli kakšnega gosta pri hiši, to se je zelo redko zgodilo, in je padla kakšna trda beseda čez Nemce, so ji že oči začele prestrašeno begati naokoli in brž je vstala in pogledala k vratom, če kdo zunaj ne prisluškuje.

Moj vnuk Marjanček pa je bil fant od fare! Ko so prišli Nemci, je v bližnjem okrajnem mestecu končaval četrti razred gimnazije. Razreda seveda ni več končal, temveč se je v prvih dneh vojne vrnil domov. Nekaj časa je brez pravega posla postopal okoli, pomagal tu in tam očetu v poštenem uradu, kasneje pa se je

je v mraku približala hiši. Sneg in beli plašči, s katerimi so bili ognjeni, so jih dobro skrivali, da so jih opazili šele, ko so bili že obkolili hišo. Nekateri so se prebudili iz spanja, ko so zapokale prve puške. Tako je tudi Kajuh planil s svojega ležišča v gornjem nadstropju z brzostrelko v rokah po stopnicah v vežo in na prag hiše. Med vrati, ko je hotel na prosto, ga je zadela v glavo nemška krogla. Tako so Kajuhovo smrt opisali tovariši, ki so bili tedaj z njim.

Akademski kipar Janez Weiss-Belač je bil rojen 1915. leta v Ljubljani. Kot borec-partizan je bil tudi v XIV. diviziji in član

Kajuhove kulturniške skupine. Sodeloval je pri prireditvah te skupine, vodil tehniko propagandnega odseka, izdal in ilustriral divizijske in brigadne liste. Bil je — kakor Kajuh in številni drugi — svetel primer izobraženca in pravega umetnika, ki je vse svoje sposobnosti in znanje posvetil delavskemu razredu — nosilcu osvobodilnega boja in revolucije. Belač je sredi najtežjih bojev in pohodov s XIV. divizijo vedno snoval načrte, kako bo umetniško prikazal to silno obdobje naše zgodovine. Omahnil je 19. februarja, ko je med bitko eksplodirala nemška granata na Graški gori.

vse pogosteje zatekal v mesto k mojemu sinu, ki je imel tam majhno urarsko delavnico. Tako je nih bal med deželo in mestom in nikjer ni stalno prebival. Bil je vitek, skoraj slaboten fant, ki se je rad ukvarjal z glasbo. Jaz sam sem upokojen učitelj in sem bil dolga leta organist v vaški cerkvi. Še sedaj stojim v moji sobi star harmoniji, ki zaigram nanj včasih, kadar si hočem obuditi spomin na davne čase. Marjančka sem učil not, ko je bil še čisto majhen. In kadar se je zdaj vrnil za dan ali dva, je večino časa prebil v moji sobi. Zgodilo se je, da je sredi živahnega pogovora vstal, stopil k harmoniji, ga odprl in zaigral majhno dvoglasno Bachovo fugo, ki mi je bila zelo pri srcu. Potem je zopet sedel na divan in nadaljevala sva najin pogovor.

Če je narava moji hčerki in mojemu zetu dala premalo odločnosti, pri mojem vnuku ni skoparila. Fant je sovražil Nemce, ki so nasilno prekinili njegov študij, prav tako kakor jaz, in male oči so se mu bliskale v jezi, kadar mi je ves razvnet od ogorčenja pripovedoval o izseljevanju in streljanju talcev v mestni jetnišnici. Neka svojevrstna toplota me je zagrinjala, ko sem ga opazoval, kako v njegovem mlademu telesu kar kipi upornost, ki ga sili k dejanjem.

In dejanja niso izostala.

Nekoga dne mi je zaupal, da bo šel k partizanom. Prestrašil sem se. »Premlad si še!« sem mu odsvetoval.

»Kaj premlad,« mi je odvrnil s smehljajem, »še mlajši od mene so tam!«

»Ali bi ne bilo čudno, da bi šel ti k partizanom, ko je istočasno tvoj oče v nemški vojski?«

»Moj oče je strahopetec!« je kriknil in ves obraz mu je poškratelo od gneva. Streslo me je; tako torej sin obsoja svojega očeta. In pri vsem tem se niti na fanta nisem mogel jeziti!

Poskusil sem ubrati drugo pot, da ga odvrnem od tega sklepa. Prijel sem ga za roko in ga potegnili k sebi na divan. Ni sedel rad, preveč nemira je bilo v njem. A ni se mi hotel upirati. Sklonil sem se k njegovemu licu, kakor včasih, kadar sva prav zaupno govorila, in rekel sem mu z zadrtim glasom: »A kaj bo rekla tvoja mati?«

Nekoliko je dvignil obrvi in

loka nosnic sta mu zadrgetala.

»Mati? Materi sploh ni treba vedeti, da grem k partizanom. Ona naj živi v dobri veri, da sem v mestu pri njenem bratu. Kasneje pa, če bo pričela sumiti, boste že našli kak drug izgovor.«

Kar tako me je potegnil v to zaroto, ne da bi čakal na moje

privoljenje. S tem me je razorožil bolj, kakor je to sam nameraval.

Vendar k partizanom ni takoj šel. Ne vem, ali ni dobil zveze z njimi, ali pa mu je upadel pogum. Nekaj dni je hodil okoli hiše, videl sem ga z okna, kako je odhajal po cesti na polja in roke je tiščal v žepke kratkega suknjčca. Poredkoma je prihajal v mojo sobo in čutil sem, da je bil v zadregi pred menoj. Nato je zopet odšel v mesto in izostal skoraj dva tedna.

Šele predsinocnjim se je vrnil. Zvečer, ko moje hčerke ni bilo doma, je nenadoma stopil v mojo sobo. Bil je opravljen, kakor da gre nekam daleč na pot. Bil je v smučarskem suknjiču iz nepremočljivega platna, hlačah-dokolenkah in s težkimi, okovanimi čevlji na nogah. Pazljivo sem se mu zazrl v njegov ogoreli obraz. Ustnice so mu bile stisnjene, kakor da krčevito zadržuje jok, med obrvmi se mu je zarežala odločna guba in v očeh mu je plapolal nekak sij, kakor da me z njim svari, naj ga nikar ne poskušam odvrniti od njegove namere.

Objel sem ga, pritisnil se je k meni in mi zašepetal: »Dedek, oglašil se vam bom s partizanov.« Tedaj se nisem mogel vzdržati, da ga ne bi vprašal: »Ali ve tvoja mati?«

Odkimal mi je.

»Pa bi ji le bilo treba povedati,« sem ga zaprosil. A on se je nekoliko oprostil mojega objema, zmajal z glavo in me tiho zavrnil: »Nikar, ona tega ne bi razumela, da moram iti. Ona je prav tako bojazljiva, kakor moj oče.«

»Ne smeš tako govoriti o svoji materi,« sem ga ostro zavrnil, »tvoja mati gara za nas vse od jutra do večera.«

Nekoliko je vztrepetal; bilo ga je sram. »Ne, saj nisem mislil tako,« je dejal čez čas, »samo mene ima in preveč bi se bala zame.«

Še isti večer, predno se je moja hčerka vrnila domov, je odšel.

Razumete zdaj, da mi je bilo pri srcu tesno, ko sem gledal, kako Nemci korakajo proti gozdu. Šli so, da ubijejo mojega vnuka, da poteptajo njegovo čisto dušico, ki je bila kakor kos mene samega.

Moja hčerka je kmalu potem, ko so Nemci odšli mimo, stopila v sobo. Prinesla mi je kavo. Postavila je skodelico na mizo. Potem je dejala: »Ze zopet so šli Nemci nad partizane.«

»Da,« sem ji kratko odvrnil in komaj prikril razburjenje. Obšla me je misel, kaj bi rekla ta nič hudega sluteča ženska, če bi vedela, da je tudi njen sin pri partizanih. Zasmilila se mi je, ko je stala pred menoj, precej rejena, že starajoča se, z bledikastim obrazom, s povešenimi ustnicami in širokimi, ploščatimi ličnicami. Na laseh je imela ruto, ki si jo je z nezavedno kretljivo potisnila nekoliko naprej. Za trenutek me je obšla skušnjava, da bi ji povedal. Toda čemu? Saj bo še tako dovolj zgodaj zvedela. Poleg tega je imela zelo slabo srce in bi ob nenadnem razburjenju lahko dobila srčni napad.

Hčerka je odšla v kuhinjo. Preden je zaprla vrata za seboj, je še dejala: »Očka, žet grem in pred nočjo me ne bo domov. Pazite na stanovanje!«

»Že prav!« sem ji pokimal.

Obsedel sem na svojem divanu. Čim sem bil sam in je bilo naokoli vse tiho, sem začutil, kako mi polje v sencah kri od razburjenja. »Smešno,« sem dopovedoval samemu sebi, »partizani ne bodo pošiljali v borbo šestnajstletnega fanta, ki vrh vsega sploh še ni izvežban.«

Toda negotovosti in strahu za njegovo usodo v sebi nisem mogel zatreti. Kave se nisem pritaknil.

Samo od časa do časa sem vstal in stopil k oknu in gledal proti gozdu, če bi morda lahko uzrl vračajoče se Nemce. Enkrat se mi je zazdelo, da slišim oddaljeno streljanje. Morda pa je bilo samo grmenje nevihte, ki je grozila na obzorju. Pri nas ves popoldan ni padla niti kapljica dežja, žanjice na polju so hitele in že se je pričelo prav narahlo mrčiti.

Razburjenost, ki sem v njej preživel ves popoldan, me je močno utrudila in proti večeru sem obseдел na divanu povsem onemogel. Prevzela me je rahla dremavica.

Tedaj se mi je zazdelo v polsnu, da čujem s ceste nenavaden šum. Planil sem pokoncu. V zli slutnji sem stopil k oknu in razgrnil zavese. Nad zemljo je ležala večerna luč, tista hladna svetloba brez sijaja, ki vstajajo iz nje vsi predmeti kakor goli. In v tem svitu poslavljajočega se dne se mi je na cesti pred hišo nudil nenavaden prizor. Nemci so se vrnili. Stali so v urejenih vrstah sredi ceste in na praznem prostoru, med njimi in hišo, sem zagledal v spremstvu dveh strazarjev ujetnika, ki so ga pripehljali s seboj. Spoznal sem ga na prvi pogled. Bil je moj vnuk Marjanček.

Toda kakšen je bil! Ljubeznivi obraz ves razbit, njegovi svetli lasje razmršeni in polni strnjene krvi. Hotel sem zakričati »Marjanček!« toda nisem spravil glasu iz sebe.

Okrog vojakov se je polagoma nabrala gruča vaščanov. Govorili so tiho med seboj in s sočutjem na obrazih so zrli na mojega vnuka. V smeri proti gozdovom je bila cesta prazna. Tedaj sem zagledal, kako se po njej bliža moja hčerka. Morala je nekje precej daleč žeti, zakaj kot poslednja izmed vseh žanjic se je vračala domov. Po vsem videzu še ni vedela, kaj se je zgodilo. Šla je počasi z nekoliko spodrecanim krilom in v eni roki je nosila srp.

Srce mi je obstalo v pričakovanju. V tem trenutku mi je bilo žal, da ji nisem razodel, da je šel Marjanček k partizanom.

Stopila je med ženske, ki so se ji umaknile, kakor da bi bila okužena. Nato je prehitela gručo dveh ali treh moških in brčkone v istem hipu uzrla ujetnika. Spoznala ga je na prvi pogled. Ni kriknila, samo srp, ki ga je no-

sila v roki, ji je padel na tla. In hkrati ji je obraz ves nekam pozelenel in oči so se ji globoko udrle kakor mrliču. Čisto sama zase je stala in pogledi vseh prisotnih so viseli na njej.

Pogovor med vaščani je utihnil, kakor bi odrezal. Nemški oficir, ki je vodil ves oddelek vojakov, je stopil naprej, tako da je stal med ujetnikom in razpo-

rejeno četo, ozrl se je na levo in desno, ošinil z bežnim pogledom vaščane na cesti in vprašal z močnim glasom: »Kdo pozna tega ujetnika?«

Nihče v vsej množici se ni oglašil. Še sedaj se spominjam, kako globoka tišina je zavladala po njegovih besedah. V naši vasi ni bilo mnogo izdajalcev in ti so zelo naskrivoma sodelovali z Nemci. Zdaj so molčali seveda tudi iz razloga, da ne bi Nemci zvedeli, da je partizan iz naše vasi. To bi lahko imelo za posledico, da bi Nemci vso vas požgali.

Ko je videl oficir, da mu nihče ne odgovori, se je obrnil k ujetniku. Najbrže so ga morali že prej v gozdu hudo mučiti in zaman siliti vanj, da bi izdal, kdo je. In kaj lahko, da so mu prav pri tem razbili njegov lepi obraz. Oficir ga je nagovoril in mu še z dovolj umirjenim glasom pričel dopovedovati, naj ne bo tako trmast. Obljubil mu je, da se bo zavzel zanj.

Toda fant mu je s stisnjenimi

ustnicami naravnost strmel v obraz. Niti mišica mu pri tem ni zatrepetala na obrazu.

»Torej, kratko končajmo s tem banditom!« je ves rdeč od jeze zavpil oficir, ki se ni mogel več obvladati. Prenehal je za trenutek, da bi dal še večji učinek besedi, ki jo bo izgovoril, globoko je vdihnil, da so se mu dvignila ramena in zarjul: »Obesite ga!«

Beseda je vzletela čez množico, vzpela se je na moje okno, zakričala je vame in padla nazaj med vaščane. Ti so se sključili pod njeno težo. Nato se je s kovinskim glasom priplazila k moji hčerki. Ta je doumela njen smisel in se zamajala kakor bilka v vetru. Samogibno si je skrilala dlani pod predpasnik. Kakor da začudeno prisluškuje, je nekoliko nagnila glavo naprej.

V tišini, ki je spet zavladala po oficirjevem vzkliku, je nekaj trenutkov obstala, kakor da se bori s samim seboj; potem pa je stopila naprej, da je prišla čisto blizu oficirju.

»Gospod, to je moj sin!« je zaklicala z nizkim, nekoliko tresočim glasom. Tisti, ki so stali v množici zadaj, so se vzpeli, da bi jo bolje videli.

»Glej jo no,« se je oficir obrnil k njej in jo zviška premeril. Moja hčerka je je pod njegovim visokim gospodovalnim pogledom skrčila nekam vase, kakor da ji je pošel pogum. Morda bi se druga ženska v tem trenutku vrgla

oficirju pred noge in s solzami prosila za milost. A ta, vedno tako plaha žena, se je čez trenutek vzravnila in smrtno bleda, a na oko mirna, je svesta si svoje premoči nad oficirjevo nadutostjo, nadaljevala: »Če hočete koga obesiti, obesite mene. Otrok je star šestnajst let in ni ničesar kriv. Jaz, — jaz sem fantu rekla, da naj gre k partizanom, da izbriše sramoto, ker je njegov oče v nemški vojski!«

»Tako torej!« se je zlobno zasmejal oficir, stopil k njej in jo udaril z dlانo v obraz, »tako ste vi vzgajali svojega otroka!«

Moja hčerka se je pod udarcem opotekla, se spotaknila in padla na bok. Dva vojaka sta se brž sklonila k njej, jo prijela in dvignila. Tedaj se mi je zazdelo, da sta se materin in sinov pogled srečala. In sin se je komaj opazno nasmehnil.

Med vojaki in med množico je nastalo govorjenje in premikanje. Bil sem tako zmeden, da nisem vsega dobro razločil. Samo to vem, da se je nekaj vojakov odtrgalo od skupine in odšlo v hišo. Potem se je eden od njih nagnil skozi okno sosednega stanovanja v prvem nadstropju. Pomolil je roko daleč navzven in spuščal proti tlem dolgo vrv z zanko na koncu. Moja hči je kriknila in se hotela pognati naprej. A oba vojaka sta jo krepko držala. Marjančka so potisnili k zidu in mu dali zanko okoli vratu. Neverjetno, ni se branil, ničesar ni zaklinal, niti zajokal ni, samo smrel je nekam predse, morda v

mater, morda v množico, morda pa dalje tja po odprti cesti proti gozdu, kjer je čutil svobodo. Vojak na oknu je potegnil za vrvi in Marjanček se je vzpel kvišku. Nato je fantovo telo zanihalo v zraku in vzplavalo kvišku.

Ko je obstalo z glavo tik pod okenskim okvirjem, je bilo tako blizu mojega okna, da bi ga skoraj dosegel z roko. Vsi ljudje s ceste so zrlí sem gor. Ves prevzet od groze sem se umaknil, da

vnovič sedel na svoj divan. Kako naglo mine bolečina, samo prazno srce ostane in nekako topopričakovanje v njem. Podzavestno prisluškujem, kdaj bom zaslišal trde vojaške korake na stopnišču, na hodniku, kdaj bo butnilo puškino kopito v našo kuhinjsko dver, kdaj bodo Nemci vdrlí tudi v mojo sobo in zgrabili še mene.

A nikogar mi bilo. Niti vojakov, da bi me odpeljali, niti sodsedov, da bi me prišli tolažit. Ne, nikogar...

Zunaj se je zgostila noč. V sobo je padal rahel svet obločnice, ki je gorela pred hišo. Od zadaj pa je stala tema kakor globoko morje.

Vzdignil se je veter in zašuštel v akaciji kraj mojega okna. Tenke, osušene veje so narahlo potrkale ob zid. Potem je potrkalo močneje; to ni bilo drevo. To so bili okovani čevlji, ki so butali ob zid. V obešenca se zaganja burja, majo ga sem in tja, kakor da še vedno ni mrtev, kakor da nas vse, ki smo v hiši, kliče v predsmrtnem boju na pomoč.

Kako dolgo sem sedel nepremično na svojem mestu? Mašil sem si ušesa, da ne bi slišal strasnega trkanja. Toda zaman; zarezalo se mi je v srce v ostrin, odsekanih zvokih! Zunaj je deževalo, nevihta, ki je ves popoldan grozila, je zdaj izbruhnila s požni silo. Blisk za bliskom se je utrinjal in napolnjeval mojo sobo s škrlatnim žarom in grom se je valil v neskončno se ponavljajočih odmevih. V presledkih, ko je grmenje nekoliko prenehalo in ko vihra ni tako šumela mimo okna, sem čul razločno: tok, tok, tok! Najprej počasno, potem naglo, nestrpno udarjanje ob zid: tok, tok, tok!

Ubežal bi bil rad iz sobe, da ne bi več čul tega grozotnega trkanja. Zaman! Neznana sila me je prikovala na mesto. In sredi prizigajočih se in ugašajočih bliskov, sredi grmenja, med neenakomernim potrkavanjem mrtvečevega trupla, sem pričel izgubljamti oblast nad svojimi mislimi, ki so se pričele strnjevati v neresnične predstave. Ali ne čujem rahlega, nežnega glasu harmonija? Ali ne vidim drobno otroško postavo, ki se sklanja nad tipkami in se slehernokrat nekoliko zravnja, kadar moga pritisne ob meh? Mala dvoglasna Bachova fuga napolnjuje s svojimi umerjenimi

me ne bi ljudje zagledali za zastorom. Pa saj nisem niti mogel opazovati otrokovega smrtnega boja.

Toda jo! Kar je bilo prihranjeno očem, tega so bila deležna moja ušesa. Skozi steno sem slišal, kako obešenec s svojimi okovanimi čevlji bije ob zid, in proti svoji volji sem si moral predstavljati, kako se mu zvija telo, kako mu je posinjel obraz, trznil v poslednjem krču in kako so se v smrtni grozi razprle nekoč tako lepe, čiste otroške oči. Oseminšestdeset let mi je bilo tedaj, oh, da jih nisem imel dvajset, da bi splezal na okno in z drzno kretnjo prerezal vrvi. Potem pa bi planil na morilce in jih gnal, gnal po cesti, dokler jih ne bi pognal iz naše dežele.

Brezplodna je uporna misel v meni. Spodaj se cesta prazni, vojaki so odkorakali in odvedli tudi mojo hčerko s seboj. Kakor že tolikokrat v tistem dnevu sem

glasovi prostor in med grmenje se meša ljubeznivi allegro. Marjanček, še čisto droban, komaj je prišel hoditi v šolo, prebira tipke s svojimi drobnimi prstki.

Tedaj zagledam tudi samega sebe. Stojim ob harmoniju z eno roko oprt na njegov pokrov in strogo zrem predse. V vodilnem motivu je fant izgubil ritem! Tedaj dvignem roko in pričnem s členkom prsta tolči ob pokrov takt: tok, tok, tok!

Streznem se; v sobi je čudno hladno. Zunaj je dež ponehal, vihra je minila. V spalnici moje hčere bije ura, a nisem zmožen šteti udarcev. Samo tega se zavadam, da mora biti že zelo pozno.

Tedaj se oglašajo hlastni koraki na stopnišču. Nekdo butne v kuhinjska vrata, da odletijo, nekdo pade naravnost v mojo sobo.

»Dedek, dedek, kje ste?« zakliče znan glas.

To je Peter, moj zet, nemški vojak.

Dotiplje se k meni v polmraku in kakor spodkošen pade pred menoj na kolena. »Dedek, kaj se je zgodilo?« se mu utrga iz grla bolesten glas. Ves se sključi in mi položi glavo v naročje.

Tako čudno mi je, kakor da mi je zamrlo srce. Kakor da sem brezčutno pogreznjen v svojo samoto in ne morem več nazaj k ljudem. Nekoč sem imel rad tega majhnega, vedno nekam popuščajočega se smehljajočega moža moje hčerke. Toda sedaj mi je bil tuj in čudno me je dirnilo, da se mi je tako vrgel v naročje. Ne, premagati se moram. Ne smem biti neprijazen napram njemu. Moje roke so počasi tipale k njegovi glavi, k njegovim ramenom in pod prsti sem začutil epolete nemške uniforme. Kakor da sem se šele tedaj osvestil, sem ga ocrnil od sebe, naglo sem vstal, kakor da sem trideset let mlajši, stopil sem k oknu, odgrnil zaveso in zakričal z glasom, ki je v njem bruhnil na dan ves zadrževani gnev zadnjih let: »Poglej, to se je zgodilo! To se je zgodilo — in ti še nosiš nemško uniformo?!«

Obločnica izpred vhoda naše hiše je jasno osvetljevala mrtveca. Bil je takšen, kakor da je ovit v prozorno svetlikajočo se tenčico, dolg in ozek. Peter, ki se mi je približal, je za hip sledil mojemu pogledu. Nato se je umaknil za korak v globino moje sobe. In v medli svetlobi obločnice, ki je v nestvarnih ploskvah

ležala na vseh predmetih v sobi, sem videl, kako se je možu pred menoj obraz kakor raztrgal od strašne bolečine, kako si sega v obupu z rokami v lase in kako se mu prsti potem zagrebejo v obšiti ovratnik mundure. Obraz mu postane svetlejši in globlji, nič več ni tako iznakažen v strašni bolečini, prsti pa polzijo nezadržno preko značk in našivov navzdol. Videz je, da se je moj zet tedaj prvič resnično zavedel, kakšno munduro nosi na sebi.

Vse to je trajalo komaj za nekaj stenske ure. Peter me je strmo pogledal in zaklical: »Prav, dedek, ne boste me več videli v tej uniformi!«

Nič drugega. In že se je zavrteel na mestu, odšel iz sobe in zaloputnil vrata za seboj. Kmalu nato so njegovi koraki utihnili na stopnišču.

Noč je minevala. Počasi so

odhajale ure brez spanca. Še dolgo sem stal nepremično tam, kjer me je zapustil moj zet. Misli so se mi umirjale in skoraj tako mi je bilo, kakor da se mi je zvedrilo v notranjosti. Ona strašna napetost, ki je dosegla svoj vrhunec v nočnem prividu, je splahnela. Samo mirna, mila otožnost se me je polasčala. Žal mi je bilo mladega življenja, čeprav to življenje ni ugasnilo zaman.

Veter, ki oznanja prihod vstajajočega jutra, se oglašajo za oknom. Veje akacije narahlo podrsavajo ob okno. Prisluškujem; zdi se mi, da še čujem oni znani šum iz noči. Obešenec s svojimi čevlji trka ob zid! Toda ne tako več blizu in grozeče. Daleč vstran je, daleč vstran — in zdi se mi, da ga vidim v duhu, ves svetel je od zarje.

France Filipič

France Šušteršič:

Bilo je na otoku

(Nadaljevanje)

Tine je neprestano pripovedoval. Že vsi so vedeli, da je doma pod Krimom, da ima pol grunta, da bi se rad oženil, da je prišel po nedolžnem v taborišče in podobno. Klel je Italijane, pa tudi partizanom ni prizanašal, češ če me bi nagajali Italijanom, me ne bi le-ti gnali v internacijo. Doma bi bil — krompir bi skopal in žito omlatil — oj, kaj bi dal zdajle za hlebec domačega kruha! In začel je govoriti o kruhu in klobasah s tako pobožnostjo, kakor duhovnik na leci govori o nebeškem kraljestvu.

Njegov tovariš v zeleni srajci je samo poslušal, sam pa ni nikoli ničesar povedal. Tine je o njem vedel le to, da se piše Arčon in da je doma nekje na Dolenjskem. Kadar je kdo vprašal, kje so ga Italijani prijeli, je samo zmajal z rameni, kakor da se ne spominja. Nekoč, ko je Tine spet ugibal, kdaj pojde domov, je dejal: »Tudi jaz pojdem kmalu domov, pa ne tako kakor ti.« Ko pa mu je Tine dejal, naj malo več pove, kako in kaj misli, je utihnil.

Tine se je takoj ogrel za vsako stvar, ki ga je količkaj spominjala na dom. Ko je nekoč zagledal psička Murija, ga je takoj poklical k sebi, ga potrepljal po glavi in govoril: »Ti si pa na-

šemu Lisku podoben. Ti mrcina, ti! Si kaj lačen? Kako ti je pa ime?«

»Muri ga kliče«, se je oglašila deklica, ki je stala za njim.

Tine jo je potem spraševal, kako je pripeljala psa, odkod je doma, koliko je stara in podobno, pri tem pa se je glasno smejala, ko

je oponašal njeno čabransko govorico. Potem je zlezal pod šotor in poiskal pod zglatjem kost. Vrgel jo je psu, ki je junaško šavsnil po njej in se v spremstvu deklice zgubil med šotori.

Drugi dan sta spet prišla pes in deklica. Pes je spet dobil kost in zbežal z njo kakor prejšnji dan. Deklica pa je molče stala pred Tinetom in ga gledala z velikimi, lačnimi očmi. Tine ni vedel, kaj bi. V šotoru pod zglavjem je imel skrito skorjo, ki jo je hranil za zajtrk. Premišljal je — zdaj je gledal v deklico, zdaj v tla. Čustvo usmiljenja do lačnega otroka se je v njem borilo z lastno lakotno. Zmagalo je usmiljenje. Nerodno je zlezal pod šotor in ji prinesel skorjo. Ne da bi čakal njene zahvale se je brž umaknil na slamnato ležišče, zaškripal z zobmi in iz kosmatih prsi mu je vortlo zadonelo: »Ti prokleti razbojniki laški!«

Drugi dan je prišlo v taborišče več vojakov, da bi nabrali nekaj desetih internirancev, ki bi jih gnali na delo izven taborišča. Malokdo se je prostovoljno javil, zato so jih vojaki lovili in jih gonili na »trg lakote«. Tudi Tineta so ujeli. Tako je šel prvič na delo. Ko se je zvečer vrnil, mu je obraz žarel od zadovoljstva. Potokel je z dlanimi po žepih — bili so polni fig. Pripovedoval je, da je delal v skupini, ki je štela osem ljudi. Stražil jih je vojak, ki se ni dosti zmenil zanje. Kako bi sploh mogel kdo uiti, ko je okrog in okrog globoko morje!

Arčonu se je po dolgem času spet razjasnil obraz. Skočil je pokonci, kakor bi ga kdo zbodel s

šivanko. »Tudi jaz grem jutri s teboj, Tine,« je dejal.

In res, drugi dan sta šla oba.

Skupina je štela 15 mož, stražila pa sta jih dva vojaka. Peljala sta jih po ozki, škrbasti cesti čez hribček, nato pa po kolovozu v zeleno dolino blizu tihega zaliva. Ob jarkih so rasle ciprese. Morje v zalivu je v jutranjem soncu žarelo kakor dragulj — ob pogledu nanj so se Arčonu razširila prsa, oči so iskale po bleščečem obzorju in se ustavile na sivih obrisih Velebita. Tine pa se ni dosti zmenil za morje. Oziral se je po bližnji okolici kakor lisjak — rad bi zagledal polno figovo drevo, polno in veliko, da bi lahko splezal nanj in se skril v njegovih vejah.

Po vojakovih navodilih so začeli jetniki z delom: nekaj jih je kopalo, drugi pa so izkopano zemljo nosili v jarke. Imeli so torej nalogo, da odmerjen del terena izravnavajo. Čemu je to potrebno, ni nihče vprašal. Bolj kakor to vprašanje jih je zanimalo, kje bi dobili kaj za pod zob. V tem vprašanju se je najprej znašel Tine. Nakremžil je obraz in s kretnjami povedal vojaku, da mora na stran. Vojak je leno prikimal in Tine je izginil za cipresami. Z enako zvijačo je kmalu odšel za njim tudi Arčon.

Minilo je več kot četrť ure — Tineta in Arčona pa od nikoder. Vojaka sta začela gledati okrog in godrnjati. Ko je minilo že pol

ure, sta nervozno stopicala sem in tja, klela in zmerjala drug drugega. Končno je eden odšel, da bi izgubljenca poiskal.

Tineta ni bilo težko najti. Sedel je na košati figi in jedel, jedel... Tako je bil zamišljen v svoje delo, da niti opazil ni vojaka pod drevesom. Šele ko je ta zavpil in mu zagrozil s puško, se je zdrnil. Skočil je na tla in med vojakovim zmerjanjem odkorakal nazaj k skupini.

Arčona pa ni bilo nikjer. Zaman je vojak motovilil po jarkih, zaman je brskal okrog grmov in figovih drev. Ves blede je pritekel nazaj k skupini in vprašal Tineta, kje je njegov tovariš. Le-ta je začudeno pogledal — tudi njemu ni šlo v glavo, kam naj bi izginil Arčon. Ko je vojak videl, da od Tineta ne more ničesar zvedeti, je s puško, pripravljeno na strel, odhitel proti obali.

Arčon pa je takrat stal ob morju in se oziral po obrežju. Njegove oči so iskale kakor oči jelena, ki ujet hrepeni po svobodi. Zagledal je čoln — ko pa se mu je približal, je videl, da je priklenjen... Pa tudi če ne bi bil priklenjen — nekaj streljavev daleč se je zibal motorni čoln, v katerem so sedeli vojaki s puškami in strojnico. Patrulja... Sedel je na prod in se zagledal v daljino daljo, proti obali, proti Velebitu. Tam je svoboda, tam so partizani...

Težke stopinje so ga prebudile iz misli.

»Bandito! Ribello!«

Zdrznul se je, kakor bolnik v blodnji neprijetnega sna. Za hip je pozabil, kje je — videl je le dolgo puškino cev, naperjeno v njegove prsi, in vojaka, zavaljenega laškega pritlikavca v sivo-zeleni uniformi, prav takega, kakršnih je že toliko pognal v beg, ko je križaril s partizansko patruljo po vaseh v domovini. Nagonsko je segel za pas — da, tam je imel nekoč pripeto bombo, tisto jajčasto, ostro narezano železno hruško, s katero se je počutil tako varnega med laškimi zasedami in bunkerji. Segel je za pas — toda roka je zagrabila v praznino... Zavedel se je. Praznih rok, lačen in raztrgan je stal pred laškim zelencem. Jetnik brez moči, brez upanja na rešitev... Stal je in stiskal pesti, vojak pa se mu je bližal, ne da bi odmaknil pogled z njega; počasi in prihu-

V takih šotorih so prebivali interniranci na otoku Rabu

ljeno se je pomikal k njemu, kakor kača, ki bo zdaj zdaj siknila in mu zasadila zobe v vrat.

»Bandito! Ribello!«

Kolikokrat je že slišal to psovko, toda še nikoli ga ni ob njej tako zaskrbele v srcu kakor zdaj, ko je videl pred seboj enega samega izmed tistih, ki se jih pred nekaj meseci ni ustrašil, čeprav jih je bilo dvajset skupaj. Na eni strani morje, široko in nepregledno, na drugi strani vojak z dolgo puško, s kazalcem na njenem petelinu... In tam za hribečkom taborišče, obdano z žico in stražarnicami, v taborišču pa lakota, kotli na »trgu lakote«, oficirji v elegantnih uniformah in s pasjimi biči za pasom... Planil bi na čokatega pritlikavca, ki je meril s puško v njegove prsi, toda ujeli bi ga in zaprli in ubili. Tam v daljavi so obrisi Velebita. Morda bo le našel kdaj pot do njegovih pečin, morda le ni še vse izgubljeno...

»Avanti bandito!«

Vojak ga je sunil s puškino cevjo v hrbet, da se je opotekel po ostrem kamenju. In potem ga je gnal na delovno mesto z izrazom zmagovalca v očeh.

Ostali jetniki so začudeno dvignili oči, ko so ju zagledali. Tine je mrmral, da mima smisla izgubljeni glave, drugi pa so molčali in nadaljevali delo. Vojaka sta se postavila vsak na eno stran skupine, s puškama, pripravljenima na strel. Niti za hip nista več umaknila oči od jetnikov.

Delali so do sončnega zatona. Ko so odložili krampe in lopate in se postavili v vrsto, sta se začela vojaka pripravljati. Tisti, ki je bil prignat Arčona, je hotel, da ga zvežeta in ženeta na karabinjersko komando ter tam povesta, da je skušal pobegniti; drugi vojak pa je bil proti temu. Dejal je, da je najbolje, da vse skupaj zamolčita, ker bi ju sicer komanda kaznovala zaradi premažne čuječnosti, saj ne bi smela dovoliti, da se kdo oddalji od skupine. Končno sta se zedinila, da bosta ovadila Arčona dežurnemu oficirju kot lenuha, ki se je branil prijeti za lopato.

Tine je korakal poleg Arčona. Dolgo časa je molčal, kar ni bila njegova navada. Šele ko so se pri bližali taborišču, je spregovoril s tihim, nizkim glasom:

»Zakaj si hotel uiti?«

Arčon mu je za hip pogledal v oči. Ni mogel stisniti besede iz grla.

»Povej no, zakaj si hotel uiti, ko vendar veš, da ne moreš?«

»Ti tega ne razumeš, Tine! Pa morda bo le prišel čas, ko boš razumel.«

Potem sta spet molčala. Pred taboriščem pa je Arčon potegnili Tineta za rokav in pokazal s prstom proti vhodu.

»Morda bo le prišel čas, ko boš razumel,« je zašepetal. »Morda bi bilo bolje zame, če bi bil ubil Laha, potem pa še sam sebe... Poglej, Tine, kaj leži pred vhodom v taborišče.«

Tine je stegnil vrat, da bi bolje videl. Potem se je obrnil k Arčonu s široko odprtimi očmi.

»Tisto tam je krsta, ali ne?«

»Da, majhna krsta, zbita iz ne-pooblašanih desk. Ali slišiš jok matere, Tine?«

Za žico sta stala in jokala mož in žena — oče in mati otroka, ki je mrtev ležal v krsti. Pri materi se je stiskala deklica s psom v naročju. To je bila družina Antona Žagarja. Komaj se ji je rodil ubogi črv, že je moral za vselej zatisniti oči, že se je moral ločiti od matere, od njenih izsušenih prsi, v katerih ni bilo več mleka...

»Vidiš, tako se je začelo, Tine. Zdaj umirajo otroci, ker nimajo mleka. Pijejo črno kavo, ki je zanje strup... Vidiš, Tine, in čez nekaj tednov bomo začeli umirati mi.«

(Se nadaljuje)

KNJIGE, KI NAS ZANIMAJO

Kardeljeva pisma Vrhovnemu komandantu Titu

Glavna politična uprava JLA je po svojem prvem zborniku (Josip Broz - Tito: »Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije«) izdala še drugo knjigo. Medtem ko prva knjiga govori o ustvarjanju in razvoju naše Armade v izboru Titove pisane in govorne besede vse od prvih dni ljudske vstaje jugoslovanskih narodov, druga knjiga to dopolnjuje z izbranimi članki, govorji, pismi, poročili in referati, ki so jih imeli ali napisali Kardelj, Ranković, Djilas, Pujade, Gošnjak, Kidrič in Svetozar Vukmanović.

Del gradiva te druge knjige nam je že znan, ker je bil objavljen že drugod, čeprav še ne v tako skrbno izbranim in kronološko povezanim izboru; drugi del — pisma iz arhiva zgodovinskega oddelka CK KPJ, ki so tu prvič objavljena — pa predstavljajo zaradi svoje posebne zgodovinske vrednosti v nekaterih pogledih docela novo osvetlitev posameznih važnih podrobnosti v zvezi z oboroženo vstajo naših narodov, v zvezi z našo narodnoosvobodilno borbo in ljudsko revolucijo, ki jo je organizirala in uspešno vodila naša Partija.

Omejili bi se le na pet pisem, ki jih je Edvard Kardelj pisal 1942. in v začetku 1943. l. tovarišu Titu v Vrhovni štab, ter na dve pismi, poslani tovarišu Ivi-Loli Ribarju.

Pri omenjenih pismih, ki zavzemajo v knjigi 55 strani, velja opozoriti samo na nekatera posebno zanimiva mesta, ki nam po desetih letih čisto na novo odkrivajo, ali pa znova, kot močno pozabljene, kličejo v spomin nekatere pomembne odlomke iz slovenske oborožene vstaje v drugi svetovni vojni.

Tovariš Kardelj se je v nemški ofenzivi na osvobodjeno ozemlje zapadne Srbije — novembra in decembra 1941 — umikal z Vrhovnim štabom v Bosno, nato pa je prišel januarja 1942 s posebno nalogo v Zagreb, odkoder je

odšel marca istega leta v Ljubljano. Iz Ljubljane piše 29. marca tovarišu Titu svoje prvo pismo. Bogat v izkušnjah sistematičnega organiziranja borbenih enot, v prilagojevanju vodstva operacij nagli rasti borbenih sil, oplojen s široko izkustveno perspektivo v smotnem poveljevanju iz enega središča, prepričan o potrebi istočasnega usmerjevanja in skladnega razvoja partizanskih akcij v vseh predelih naše domovine ter pre-

pričan o koristnosti nujne povezave vseh borečih se sil po enotnem načrtu, piše tovariš Kardelj Vrhovnemu komandantu analizo stanja, kakršno je z vsemi uspehi in napakami vred našel po prihodu v Slovenijo. Hkrati pa sporoča tudi mere, ki jih je takoj podvzel za poenotenje razvoja oborožene borbe v Sloveniji, v razmerju z istočasnim razvojem na jugu in v smeri globoko pretehtanega načrta, po katerem se je kasneje postopoma in sistematično ves narod vključeval v oborožen upor.

Svoje prve vtise iz marca 1942 o razvoju osvobodilne borbe v Sloveniji pa zaključuje tovariš Kardelj:

»... Svoje mnenje o tukajšnjem vojaškem položaju bi formuliral

takole: dosegli so prilične uspehe in že vodijo borbe večjega stila, ki privlačijo znatne nemške in italijanske sile (sedaj okoli 90.000 Italijanov in okoli 30.000 Nemcev, od tega gotovo polovico gestapovske vojske). Prilичno za Slovenijo! Toda Italijanov je kot listja in travel! Skupno število partizanov v Sloveniji, če vzamemo v poštev tudi vse oborožene skupine Narodne zaščite, znaša sedaj 5000. Mislim, da se bo to število v kratkem najmanj podvojilo.

Ljubljanska pokrajina revolucionira vso Italijo. Ljudje, ki prihajajo od spodaj, pripovedujejo, da se širijo tamkaj fantastične vesti o položaju v Ljubljanski pokrajini... Z ozirom na to, da so sedaj partizani v Primorju, jih je neposredno občutil tudi Trst. Zato so sedaj italijanski agenti izdali letake, v katerem pravijo, da so slovenski komunisti dobili od KP Italije in KP Nemčije nalogo, da vžgo plamen revolucije v Srednji Evropi. Do neke mere imajo prav, ker podobno odmevajo tukajšnje borbe tudi v Avstriji. Zato so Nemci vrgli tolikšno silo v Slovenijo in se preganjajo za partizani po gozdovih in hribih, kljub velikim izgubam. To je objektivni moment, ki ga je prav tako treba imeti pred očmi, kadar se sodi o tukajšnjem vojaškem položaju.

Da bi pomagali mobilizaciji Hrvatov iz Zagreba, so naši poslali proti Žumberškim hribom večjo četo, ki bo podpirala Hrvate s te strani..., kar pomeni, da se bomo morda mogli kmalu povezati z Vami...»

23. aprila 1942 piše Kardelj svoje drugo pismo Titu, ki dopolnjuje prvo in v katerem, razčlenjeno po posameznih odredih in po predelih Slovenije z navedbami in opisi večjih borb, podrobno prikazuje Vrhovnemu štabu, kako je »partizansko gibanje postalo množično in zajelo vse ljudstvo«, ter da »ni več akcij, temveč se po vsej Sloveniji vodijo manjše in velike, pa tudi prav velike bitke.«

V tretjem pismu, napisanem še vedno v Ljubljani (22. maja 1942), analizira tovariš Kardelj

poleg ostalih slovenskih pokrajin tudi vojaško in politično stanje v Ljubljanski pokrajini, kakršno je bila v tistem obdobju najbujnejšega vzpona slovenskega vseljskega oboroženega upora. Navajajoč položaj v naših tedanjih borbenih enotah in položaj v posameznih predelih Slovenije, govori tudi o pripravljalnoči se italijanski ofenzivi, za katero sta prišla v Ljubljano že dve novi diviziji. Njihov prvi udarec je namenjen »čiščenju« Ljubljane. »In dejansko, smatram, da ni takšnega primera, kot je Ljubljana v razmerju do okupatorja. Italijanski karabinjerji govorijo, da jim je tu huje, kot v Abesiniji, kjer jim je bilo najstrašneje. In panika je ogromna... Vstaje so se Italijani tako prestrašili, da so nehali streljati talce. In to prav v času, ko so bili po vsej Sloveniji nalepljeni proglasi Glavnega štaba slov. partizanskih čet, da bo-

do za vsakega talca ustrelili protitalce — Italijane in belogardiste. Ljudje se zbirajo pred temi proglasi, ki so razobčeni že nekaj dni, ker Italijani še niso odkrili, kaj piše na njih.« V zvezi s primorskimi partizani in njihovimi akcijami pa je rečeno tudi tole: »Mi smatramo, da moramo ta kurs v smeri Trsta okrepiti, da bi razbremenili Ljubljano in da bi prenesli ogenj partizanske borbe vse globlje v Italijo... Mislim, da je zaradi tega ta teren izredno važen, ne le s stališča slovenskih interesov, temveč tudi jugoslovanskih, celo evropskih.« Kot novo je v zvezi z Gorenjsko rečeno, da so se Nemci tamkaj pričeli naslanjati na belo gardo, prav tako pa je tudi analiziran pojav v partizanske uniforme oblečene skupine četnikov v Gorjancih. Sporočilo navaja tudi ukrepe, ki so bili podzvzeti, da okupatorju ne bi uspeli poizkusi infiltriranja

belogardističnih in četniških elementov v naše vrste. Po podatkih o nekaterih znakih za možnost, da bi Italijani sklenili separaten mir, tovariš Kardelj končuje to svoje pismo Titu takole: »Kot vidiš, so borbe v Sloveniji prešle resnično v takšno povsem novo fazo, da v ničemer več ne zaostajajo za ostalimi pokrajinami Jugoslavije. Sedaj moramo obvarovati direktno partizansko zvezo z Vami, da bi se razvijale operacije vzporedno. Bilo bi zelo dobro, če nam pošljete svoja mnenja, predloge in povelja... S Hrvati (CK in GŠ) smo sedaj v zvezi in pričakujemo njihovo pismo. Smatram, da bo sodelovanje hrvaških in slovenskih partizanov rodilo zelo lepe uspehe; naš in njihov tamošnji štab že vodita razgovore za izdelavo enotnega operacijskega načrta.«
Potem, ko je tovariš Kardelj v začetku julija 1942 odšel iz Ljub-

L'Alto Commissario per la provincia di Lubiana
il Comandante dell' XI° Corpo d'Armata

considerato che contavano a verificarsi nel territorio della provincia, effetti delitti da parte di alcuni al servizio del comunismo, ritenuta l'assoluta necessità di stroncare con ogni mezzo tali manifestazioni criminali a tutela e a difesa dell'ordine pubblico e della tranquillità di vita della popolazione.

rendono noto:

A partire da oggi, qualora dovessero verificarsi altri omicidi o tentati omicidi a danno di appartenenti alle Forze Armate, al Corpo di Polizia, alle Amministrazioni dello Stato, di cittadini italiani, o di civili sloveni che in qualsiasi modo collaborano fedelmente con l'Autorità e sono fidi al loro ordine, od anche di cittadini di altri Stati alleati od amici,

neccerati i mezzi di carattere politico, o comunque tendenti al prestigio dello Stato, dei criminali di cui sopra, o rimande infortunati in indagini per la scoperta del colpevole delle tre ore successive al verificarsi dell'evento delittuoso, saranno fucilati, possibilmente sul posto ove il delitto è stato commesso, e i colpevoli di cui sia stata accertata l'appartenenza al comunismo oppure sicuri favoreggiatori di attività contraria all'Autorità dello Stato.

La misura della repressione sarà determinata in relazione alla gravità del crimine commesso e sarà resa pubblica mediante manifesto.

Lubiana, 24 aprile 1942-XX

Il Generale Comandante dell' XI° Corpo d'Armata
Mario Robotti
L'Alto Commissario per la provincia di Lubiana
Emilio Grazioli

Visoki Komisar za Ljubljansko pokrajino
Poveljinik XI. Armadnega Zbora

glede na to, da se na ozemlju pokrajine se vedno ponavljajo kruta zločina po moricah v službi komunizma in

smatrajna za neugibno potrebna da se taki zločina pojavi zatirajo z vsemi sredstvi v zvezi in obrambe javnega reda ter slovenskega mira prebivalstva.

dajeta na znanje:

Če bi se od danes dalje dogodili še kak umor ali poskus umora zoper ali pripadnike oboroženih sil političnega zbora ali državnih oblastev, italijanske državljan ali slovenske civilne osebe, ki kakor koli zvesto sodelujejo z oblastmi in se pokoravajo njihovim ukazom, kakor tudi zoper državljane drugih, zaveznikov ali prijateljskih držav,

bodo, če se ugotovi glede zgoraj omenjenih zločinov nagli politične narave ali kakor koli škodljivi ugledi in živja, in se v 48 urah po zločinskem dejanju ne izločijo krivci, zadržani — po možnosti na kraju, kjer se je zločina zgodila — osebe, o katerih se je ugotovilo, da so prišli komunizma ali je ugotovljeno, da podpirajo državna oblastvona protivno delovanje.

Osnovni represalji se določijo v razmerju s teko izrednega zločina in se objavi v lokalnem.

Ljubljana dne 24. aprila 1942-XX.

Generalni Poveljinik XI. Armadnega Zbora
Mario Robotti
Visoki Komisar za Ljubljansko pokrajino
Emilio Grazioli

Izjava

Glavne poveljstvo slovenskih partizanskih čet

V zvezi z dekretom italijanskih okupatorjev o talcih izjavljamo naslednje:

1. Za vsakega ubitega slovenskega talca bodo partizanske oblasti ustrelile isto število ljudi, na katere se opirajo italijanske okupatorske oblasti (vojna sila, žandarmerija, policija, uradništvo in domači izdajalci).

2. Če bodo italijanske okupatorske oblasti preganjale ali celo streljale kot talce žene ali družinske člane slovenskih osvobodilnih borcev, bodo partizanske oblasti uvedle iste postopke proti ženam in družinam okupatorskih priganolcev. Izjavljamo, da niti bomo poskali, če bo treba, tudi v Italiji sami.

3. Vsi podrejeni štabi so dobili nalog arretirati in žive zadržati kot talce izvenite pripadnike italijanske okupatorske oblasti, ki bodo streljani po pravilu glava za glavo, če bodo okupatorji aretirali slovenske talce.

4. K istemu postopku bodo v bodoče pristopile tudi partizanske oblasti na slovenskem teritoriju, okupiranem po nemških fašističnih bandah.

5. Glede na to, da s svojimi desantmentnimi in provokatorskim delovanjem petokolonjski elementi neposredno čuvajo okupatorskim rabljen slovenske talce, bodo partizanske oblasti uporabljale ukrepe, ki jih določa ta načrtba, tudi nasproti takim petokolonjskim elementom.

6. To izjavo se stavlja na znanje vsem štabom slovenskih partizanskih čet z nalogom, da neustudoma pristopijo k njenemu izvajanju.

Na položaju, 7. maja 1942.

Za:

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet

Komisar:
Polih Sluga

Poveljnik:
Imre Perenc

24. aprila 1942 sta italijanski general Robotti in Visoki komisar Grazioli izdala v Ljubljani, za »Ljubljansko pokrajino«, dvojezični proglas, s katerim sta zagrozila upornemu slovenskemu ljudstvu, da bosta pričela streljati slovenske talce

... že 7. maja pa so fašistični ubijalci dobili odgovor: Glavni štab slovenskih partizanskih čet je prav tako na velikem plakatu, nalepljenem po vseh krajih Slovenije, zlasti v Ljubljani, izdal svoj proglas o streljanju protitalcev

ljane na osvobodno koočevsko ozemlje, je napisal 14. julija dalje pismo Ivi Loli-Ribarju in ga prosil, naj to poročilo pošlje Titu. Splošno uvodno sporočilo o vojaški situaciji v Ljubljanski pokrajini pravi: »V maju in juniju smo uspeli dvigniti pravo vstajo na terenu Ljubljanske pokrajine in izvesti precej močne partizanske akcije v delu Primorja... Osvobodjena ali pa popolnoma pod partizansko kontrolo je več kot polovica Ljubljanske pokrajine, toda po zadnjih uspehih kaže, da bo razen prometnih žil osvobodjeno več kot tri četrtine pokrajine.« O beli gardi, o bratovščini bivših aktivnih oficirjev in slovenskih duhovnikov in o ukrepih za popolno uničenje teh izdajalskih band pa dostavlja: »V tem pogledu nam je sedaj mnogo lažje, ker jih ljudstvo mrzi... mi nikakor ne podcenjujemo takšnih pojavov, ki so za sedaj pravzaprav redki, toda se ne ve, kakšne oblike bi mogli zavzeti jutri, če ne bomo pravilno politično delovali med partizani...« V poročilu so nato navedene mere za odpravo nekaterih notranjih napak v vojski in na terenu. V utemeljeni skrbi za prehrano naraščajoče vojske pa je rečeno: »To je pravzaprav eden izmed razlogov, zaradi katerih ne mislimo ustvarjati tolikšnih osvobodjenih ozemelj kot v Srbiji in Bosni, temveč se orijentiramo na to, da svoje sile razdelimo po vsej Sloveniji in da ustvarimo naše svobodno ozemlje s celo vrsto malih svobodnih otokov — partizanskih baz. Na ta način se bo lažje našla hrana, toda bomo — razen tega — tudi povsem onemogočili okupatorjem, da bi nas tako frontalno tolkli, kot so na osvobodeno ozemlje v Srbiji. Moraš namreč imeti pred očmi, da so pri nas povsod dovolj dobre ceste in da lahko pride tank ali kamion kamor hoče v katerikoli letni dobi ali času. Zaradi tega smo morali v neki meri spremeniti svojo taktiko od naše taktike v Srbiji in Bosni.« Tudi v nadaljnjem podrobnem in zanimivem vojaškem poročilu tovariš Kardelj na stvarnih primerih dokazuje vso nujnost takšnih, za slovenske prilike specifičnih načel za uspešno taktično bojevanje. (»Na osnovni princip je da bomo povsod, v vsakem gozdu, in to tako opremljeni, da nismo vezani na vasi. Četudi bi se zgodilo najhujše, da bi Italijani znova osvojili večji del področja,

bi se mi mogli pod takšnimi pogoji obdržati, če bomo maksimalno pokretni in če nas imovina in oprema ne bo vezala na ozemlje. Torej, biti osvobojen svobodnega ozemlja — to je pri nas glavno! Zaradi tega smatramo, da naš umik na Hrvaško sploh ne sme priti v poštev. Če bi do tega prišlo, bi to pomenilo naš politični in vojaški poraz. Ne, mi se bomo umikali iz enega dela Slovenije v drugi, toda za vsako ceno bomo držali čete na tem ozemlju, toliko bolj, ker bi zapustitev Slovenije takoj privedla na oblast belo gardo.)

Po sporočilu, da so Italijani premestili v Slovenijo tri, že v Bosni in Sandžaku uporabljene, divizije, po sporočilu vojaške situacije na Štajerskem in Gorenjskem (kamor je poslano 700 borcev iz Ljubljanske pokrajine), v tem pismu tovariš Kardelj tudi ugotavlja, da so naši partizanski odredi po svojem značaju drugačni od srbskih in bosanskih. »Odredi pri nas — ki jih lahko premeščaš kamor hočeš — so stvarno že brigade. Razen tega tvorijo ogromno večino v vsakem teh odredov proletariati in vaški polproletarski siromaki... Večina skoro ne misli na to, da bi bila to osvobodilna borba, temveč revolucija...« Po analizi glavnih napak v naših vrstah (počasnost, sektaštvo in birokratizem) in po sporočilu proti temu podvzetih ukrepov je v tem Kardeljevem pismu dokumentarnega pomena tudi njegov opis o opravljenih volitvah prvih organov ljudske oblasti v Sloveniji, ki so bile »dejanjsko veličastna vsenarodna manifestacija«.

Tovarišu Loli Ribarju je pisal Kardelj v juliju 1942 še dvojce pismo, od katerih je ohranjeno le drugo. Tu so obširno obravnavana mnoga takrat pereča vprašanja, kot n. pr.: organizacija slovensko-hrvaške vojaške akcije proti ofenzivi II. italijanske armade na slov.-hrvaško ozemlje, čiščenje našega komandnega in komisarkega kadra, ukrepi za ozdravljenje napak v naših vrstah, potrebne organizacijske spremembe v vojski, dalje pojačano partijsko-politično delo v četah in na terenu, itd. »Skratka«, pravi tovariš Kardelj, »upam, da bomo to italijansko ofenzivo ne le samo vojaško obvladali z uspehom, temveč da bomo hkrati tudi politično naše partizanske enote učvrstili in

da bomo izšli iz te borbe kot prava partizanska vojska.« V tem pismu je zanimiva Kardeljeva obširna analiza pravkar trajajoče italijanske ofenzive ter sovražni-kove strategije in taktike, prav tako pa so zanimivi tudi njegovi opisi posameznih borb. Ob tej priliki sporoča tovariš Kardelj o naši spremenjeni taktiki bojevanja, ki je bila takrat takšna, da smo s pošiljanjem naših čet v neposredno bližino sovražnih posadk letem onemogočili, da bi nam one postavljale svoje zasede. Po razlagi našega tedanjega delekosežnega taktičnega manevra za paraliziranje velike italijanske ofenzive, napoveduje na koncu pisma, da bomo iz ofenzive izšli celo z dvema novima brigadama... (Zgodovina je kasneje tudi to napoved bogato potrdila!)

Naslednje pismo, napisano 20. septembra 1942, predstavlja prve vtise in še nepopolne podatke o silovitih nemško-italijanski ofenzivi. Vnaprej določena naša taktika spretnega manevriranja, oz. premeščanja in prebijanja naših ogroženih čet iz obkoljenih v že »očičene« pasove, je sovražniku onemogočila, da bi nam prizadel občutnejše izgube v ljudeh. Že ob času pisanja tega pisma je bilo 75 do 80 % naših borcev ponovno zbranih v reorganiziranih enotah. Seveda so kritično osvetljene tudi vse storjene napake. Značilna je politična analiza te velike sovražni-kove ofenzive, ki so jo Italijani pričeli z množičnim ubijanjem naših ljudi in požiganjem vasi, s čimer so hoteli ljudstvo prestrašiti, hkrati pa po ofenzivi pokazati pretresenim ljudem na novo oboroženo belo gardo kot — njihovo »rešiteljico.« »Sedaj vse zavisi od nas, če bomo pravočasno razbili belogardistična središča in zaslepljenim kmetom vendar dali možnost da se rešijo.« V vrsti obširno utemeljenih bodočih nalog navaja tovariš Kardelj reorganizacijo naše vojske v brigade (ki bodo le tako kos sovražniku, ki se je po ofenzivi utrdil v bunkerje) in na manjši terenske odrede z diverzantskimi in mobilizacijskimi nalogami. »Zdi se mi, da bomo v kratkem imeli najbolje oboroženo vojsko... Še malo pa bomo stali bolje, kot smo pred ofenzivo...« Od političnih nalog pa prav tako z globokimi utemeljitvami navaja predvidene oblike nadaljnjega jačanja OF.

Zadnje objavljeno pismo tovarišu Titu, od 12. januarja 1943, je pisal Kardelj iz Dolomitov, kamor je prišel iz Ljubljane, kjer se je zadrževal približno en mesec, in kjer je s svojo aktivno prisotnostjo neposredno po ofenzivi mnogo pripomogel, da se je naš kader tamkaj držal tako junško.

To pismo predstavlja pojasnila na Titovo kritiko mapak, ki so bile storjene v času ofenzive, podrobno je opisana taktika bojevanja z Italijani in posebej taktika naših borcev na ozemlju, ki so ga okupirali Nemci. Hkrati pa so nakazane naše borbene perspektive posebej za vsak posamezni del Slovenije.

Ob koncu tega izčrpnega pojasnila in poročila obvešča tovariš Kardelj Vrhovnega komandanta še o sporu, ki ga je imel on in Glavni štab Slovenije z »vojaškim strokovnjakom« Arsom Jovanovićem glede specifične taktike bojevanja v Sloveniji. Zaradi enotne linije prosi tovariša Tita, naj on v tem pogledu izrazi svoje mnenje. Slo je predvsem za sledeče: Arso Jovanović je hotel v Sloveniji docela likvidirati odrede. Te-

mu nasproti pa je tovariš Kardelj zapisal: »Nas more rešiti in omogočiti vzdrževanje na terenu samo kombinacija brigad in odredov, vsaj za nekaj časa. Smatramo, da bi v nasprotnem primeru dali sovražniku možnost, da nas uniči ali pa požene z našega ozemlja, kar bi bilo v političnem pogledu enako, kot v Srbiji in Črni gori.«

Glede ustvarjanja osvobojenega ozemlja, ki ga je hotel imeti Arso Jovanović za vsako ceno, pa je temeljito obrazloženo, da je to vprašanje naše splošne akcije in da je treba predvsem »s sistematičnimi akcijami uničevati sovražnikovo silo in s tem vršiti čim večji politični vpliv na množice vse dotlej, dokler splošni rezultati naše vojne in politične akcije ne omogočijo ustvarjanje osvobojenega terena vsaj na enem sektorju«.

Svoje širše poglede na ta vprašanja je tovariš Kardelj tedaj takole obrazložil: »... potrebne so nam v vojaškem pogledu dve stvari: ena močna centralna vojska, ki bi se mogla premeščati po potrebi v katerokoli pokrajino Jugoslavije. Takšna je sedaj na-

ša vojska v Bosni in Hrvaški, in to vojsko moramo z vsemi silami podpreti, obdržati in povečati; ustvariti v Srbiji, Črni gori, Sloveniji itd., dovolj močne vojske, ki bodo kombinirale partizansko bojevanje z akcijami brigad, divizij itd., ki bodo dovolj močne, da bodo v času zloma fašizma onemogočile koncentracijo london-ske vojske, ki bi se sigurno hotela sestaviti iz vseh mogočih sedanjih formacij: nedičevcev, mihajlovičevcev, ustašev, domobrancev, bele garde in verjetno tudi iz določenih formacij sedanje okupatorske vojske.«

Poslednje vprašanje, ki ni bilo vseh Arsi Jovanoviću, je obstajalo v tem, da bi moral biti Glavni štab skoncentriran na Dolenjskem. Kardelj pa pravi: »Toda, ko smo bili tamkaj, smo izgubili vse zveze z vsemi pokrajinami, razen Dolenjske in Notranjske. Sedaj se pa dogajajo odločilne stvari na Primorskem in Goriškem. Mi smatramo, da je naša naloga — ne voditi podrobne operacije v Ljubljanski pokrajini, temveč občo rast naših sil v Sloveniji.«

Kot rečeno, so zgoraj omenjena samo nekatera vprašanja iz Kardeljevih pisem iz leta 1942 in začetka 1943. To so zgodovinski dokumenti o dalekovidni nujnosti posebnih oblik oborožene borbe in vojaških enot v Sloveniji, so prepričljiv dokaz usodne pravilnosti vojaške taktike slovenskih oboroženih sil v naši narodnoosvobodilni borbi in ljudski revoluciji, taktike, ki jo je — na srečo brez in proti Arsi Jovanoviću — po Kardeljevem predlogu osvojil Vrhovni štab. Zato bi bila škoda, če ne bi knjigo »Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije, II. del« sčasoma izdali tudi v slovenščini.

Stane Škrabar

„Ere nouvelle“

Svetovna federacija bivših borcev je pričela izdajati mesečno revijo »Ere nouvelle« (Nova doba.) Revija izhaja v Parizu, kjer je sedež Federacije bivših partizanov, in to v francoskem in angleškem jeziku.

Zdaj je izšla komaj prva številka te revije, kot poizkusna številka. V tej reviji bodo obravnavali vprašanja, ki se tičejo in katera obravnava Federacija bivših borcev.

Ob občnih zbiorih organizacij Zveze borcev

Že od 15. februarja dalje pripravljajo vse osnovne organizacije Zveze borcev NOV Slovenije svoje redne letne občne zборе. Določeno in predvideno je, da bodo do konca meseca marca v vseh organizacijah opravili letne občne zборе. Čeprav zaenkrat še ne moremo prikazati točne slike letošnjih občnih zbiorov naših organizacij, in čeprav še nimamo popolnih podatkov, kje so že imeli občne zборе, pa je vendar potrebno spregovoriti o vsebini letošnjih občnih zbiorov naših organizacij. Ne zato, da bi hoteli vsiljevati odborom, da morajo to in ono napraviti, temveč predvsem zato, da naše organizacije oz. člane spomnimo, o čem bi morali prav na občnih zbiorih nujno razpravljati.

Nedvomno so redni letni občni zbiori organizacij ZB važen in pomemben dogodek. Ne gre namreč zgolj in predvsem za volitve novega odbora, temveč mora občni zbor predstavljati temeljit obracun dela starega odbora, s tem torej tudi članov, zlasti tistih, ki so jim bile poverjene določene naloge.

Ponekod so se manjše krajevne organizacije združile v večje občinske organizacije Zveze borcev. V oddaljenejših krajih pa so ponekod izvolili tudi pododbore, da bo delo na širšem območju lažje opravljati. Vse te spremembe so seveda nujno uskladene z novo upravno razdelitvijo bodočih občinskih odborov, kar velja zlasti za nekatere organizacije, ki se bodo oz. so se ponekod že, priključile združenim okrajem.

Prav v zvezi z bližnjimi volitvami novih občinskih ljudskih odborov pa stoji tudi pred organizacijami Zveze borcev pomembne naloge! Več ali manj so naši člani seznanjeni z nalogami bodočih občinskih ljudskih odborov, zato o tem ne bi bilo potrebno govoriti. Beseda pa naj bo raje o tem, kako potrebno je, da bodo v teh novih občinskih ljudskih odborih zastopniki organizacij Zveze bor-

cev. Mimogrede rečeno, da bodo bodoči občinski ljudski odbori, s svojo gospodarsko samostojnostjo, mnogo bolj lahko sodelovali tudi v socialnem vprašanju za člane ZB, za vojne sirote itd., če bo v odboru eden ali več članov občinskega odbora ZB. Predvsem zato, ker se bo ta tovariš, ki so mu razmere organizacije ZB znane, lahko upravičeno potegoval za svojo organizacijo. Skratka, skrbeti, da bodo v bodočih občinskih ljudskih odborih zastopani tudi člani Zveze borcev, je važna naloga.

Vsekakor na nobenem občnem zboru ne bi smeli pozabiti govoriti o političnih razmerah v kraju, kjer je osnovna organizacija. Ne sme biti namreč članom Zveze borcev vseeno, če in v kakšnih oblikah rovarijo proti naši skupnosti raztreseni ostanki reakcije! Čut vsakega člana mora biti pač tako izostren, da takoj lahko spozna škodljivo delo sovražnih ostankov, zlasti protiljudske duhovščine. Toda ne samo, da spozna sovražnike! Temveč se mora proti njim znati tudi boriti, z zavestjo, ki je tudi v času NOB dajala vsem našim borcem in našim ljudem mogočno borbenost. Nobenemu našemu delovnemu in poštenemu človeku ne sme biti vseeno, če skušajo tisti redki ostanki rušiti naše pridobitve! Tem bolj pa se bodo za vse pridobitve seveda tudi sedaj borili člani Zveze borcev! Zato tudi ne smemo dopustiti, da bi nam skriti sovražniki — pa naj bodo to kakersnikoli že, četudi protiljudska duhovščina! — kvarili in podirali to, kar je bilo z velikimi žrtvami začeto že v NOB. Budnost članov Zveze borcev je zato nujna, potrebna.

Posebno vprašanje, ki ne bi smelo iti mimo nobenega občnega zbora, je vzgoja naše mladine, naših otrok. To velja tako za vse člane, kakor za organizacije ZB kot celote. Ta skrb za vzgojo mladine mora biti usmerjena predvsem v to: če vzgojitelji vzgajajo

našo mladino v duhu patriotizma in na tistih svetlih vzgledih posomeznikov iz naše bližnje preteklosti, iz naše NOV. Vedeti moramo, da je naša socialistična dolžnost, da prenesemo borbeni duh, ki je bil tako pomemben za zmago v naši ljudski revoluciji, v naši narodnoosvobodilni borbi, na našo mladino, na naše otroke. Le če jim bomo znali povedati, kako in s kakšnimi težavami in žrtvami smo zgradili sedanjo našo državo, jim govorili hkerati tudi o svetlih likih naših herojev, naših partizanov, bodo znali ceniti vse, kar jim nudimo. In prav v tej stvari je pravilna vzgoja naše mladine, naših otrok, potrebna! Tembolj pa se zato upravičeno tudi čudimo, da nekateri naši prosvetni delavci na podeželju takko malo uporabljajo revijo »Borec« kot pripomoček za črpanje dragocenih stvari iz NOV. Res, spomini na partizanska leta, na ljudsko revolucijo, morajo ostati živi, a ne samo med tistimi, ki so to dobo doživeli, temveč tudi med našo mladino!

Prav tako je treba spregovoriti besedo tudi o skrbi za naše vojne, partizanske sirote. Ne gre več samo za to, da bi tem odrasajočim sirotam gmotno pomagali! Ne! Organizacije Zveze borcev so prve poklicane, da jim pomagajo do zaposlitve, do pouka za poklice. Lahko rečemo, da na splošno organizacije ZB dokaj premalo mislijo na vse to. Ali ni naša dolžnost, da takim sirotam, katerih starši so padli v NOV, resnično pomagamo? Da, naša dolžnost je to, da jim vsaj po neki strani nadomestimo — starše.

Tudi ne bi smeli na občnih letnih zbiorih pozabiti govoriti o — izvenarmadni vzgoji. Da, kolikor so organizacije Zveze borcev v zadnjem letu storile za izvenarmadno vzgojo, je treba pohvaliti, hkerati pa odločno reči, da je vse to še premalo. Premalo predvsem zato, ker ne sodelujejo prav vsi člani Zveze borcev in zato, ker se mnogi premalo zavedajo pomembnosti izvenarmadne vzgoje. Rečeno na kratko: še vedno je osnovna naloga organizacij Zveze borcev,

da pomagajo pri krepitvi obrambne sposobnosti naše države! Vsakdo pa, ki popolnoma razume pomen in namen obrambne sposobnosti in moči naše države, ne bo okleval pridružiti se, še bolj zato, ker znamo dobro ceniti tradicije in pridobitve naše ljudske revolucije.

S sprejemanjem novih članov v naše organizacije — tistih, ki imajo pogoje za sprejem — še tudi ne smemo biti zadovoljni. Naj bo tudi o tej stvari beseda na občnih zborih. Perspektiva pa je, da morajo biti do pomladi vključeni v

naše organizacije vsi, ki imajo pogoje.

Posebna naloga občnih zborov je dalje tudi ta, da govorijo o vključevanju članov Zveze borcev v društvene organizacije. Vsakdo naj bi se vključil v tisto, v kateri bo najlažje delal in ga tako delo tudi veseli. Z vključevanjem članov Zveze borcev pa bo potem lahko vnesli v naše društvene organizacije patriotskega duha in preprečiti raznim sovražnikom, da bi jim društva bila le »orodje« za svoje umazane in protiljudske namene.

Tudi ženske so bile borke

Ko letos slavimo 8. marec — mednarodni praznik žena — se med drugimi ženami spomnimo tudi tistih skromnih kmetic, kajžaric in kmečkih deklet, ki so v ljutomerskem okraju dvigale plamenico upora, se s puško v rokah bojevale proti sovražniku, materinsko stregle borcem in aktivistom, prenašale partizansko pošto, izgubile v boju sinove, hčere in svojce, ter trpele in umirale z enim samim hotenjem: »Vse za tebe, domovina, da boš kmalu spet svoboda.«

Kdo zmed borcev se ni oglasil v *Cervičevi domačiji* na Radomerščeku? Vrata tega kmečkega hrama so jim bila vedno na stežaj odprta. *Šestdesetletna mamica Frančiška*, ki je poslala v boj svojega sina Staneta, je od leta 1942 pomagala partizanom, zbirala hrano in obleko ter nešteto noči skrbela za svoje goste. Bilo je pred koncem leta 1943. Kakor vedno je tudi tokrat kramljala s partizanom Ljubom in Miškom ter svojim sinom Bojanom, ki se je pravkar vrnil kot partizan iz Prekmurja. Sredi posvetovanja so jih obkolili Nemci. Partizani in domači so se umaknili v klet in sprejeli boj. Tudi Frančiška je zgrabila puško. Kmalu se je zvrnil za vogalom težko ranjeni nemški orožnik. Sovražnik ni odnehal. V odprtem boju so Nemci ranili Bojana, ki je s tovariši pobegnil iz kleti v bližnji gozd. Hrabra gospodinja je skočila skozi okno in pobegnila v sosedni lštnjak. Tam je v listju zakopala dočakala Nemce, ki so jo naslednji dan ujeli in odpeljali v nemško taborišče. Njen mož,

Alojz, je čez nekaj dni padel pri Srednji Bistnici, zadet od madžarske krogle. Cervičeva mama je dočakala svobodo in sprejela iz rok svojih sobojevnikov visoko priznanje: orden zaslug za narod III. stopnje.

V pritlikavi kajžici v Hermanjih, kjer so se radi zbirali voditelji upora, domuje *Viktorija Becova*, partizanska kurirka. Tudi ona je posvetila svoje skromno življenje narodnoosvobodilnemu gibanju. Ni bilo noči ne trenutka, da bi se ustrašila grozečih nevarnosti in v zasedah prežečih sovražnikovih vojakov! Kdo bi našel skrite steeze, ki jih je prehodela! Njen hram je bil varno, partizansko zatočišče, dom, ki je sprejel tudi Borisa in Ljuba ter druge voditelje, zbrane na I. okrajni konferenci SKOJ. Viktorija je bila neustrašena mladinska voditeljica.

Ognjeni zublji so uničili Prelogovo domačijo v Grlavi, kamor so našli pot vodilni politični delavci, niso pa uničili mladih src Prelogovih hčer. Upepeljena domačija, mrtva trupla v skednju spečih kurirjev in žgoča smrt mlinih staršev, ki so padli kot talci, vse to je terjalo maščevanje nad fašističnimi rablji. *Davica in Stana* sta maščevali smrt svojih najdražjih! Potlej ni bilo mladinskega sestanka, kjer ne bi mladinci poslušali k upor v zvpodbujajoči glas obeh članic SKOJ, ki sta v okupiranih obmurskih vaseh ustanavljali mladinske organizacije, širili narodnoosvobodilni tisk in pozivali ljudstvo v boj proti tujcu. Poznala ju je vsa soseska. Osvoboditev ju je našla sredi

kmečkih ljudi, ki sta jim posvetili vso mladost in zaslužili, da se na njunih prsih svetlika medalja zaslug za narod.

Tudi v stari Jugoslaviji tlačeni viničarji so pokazali hrbet nemškemu škornju. Po vinogradniških bregovih raztresene bajtice so sprejemale upornike. *Petdesetletna Veronika Miklošičeva* je od leta 1943 podpirala partizane in aktiviste s hrano, oblačili in varnim prenočiščem. Mirno družinsko življenje je zapečatila smrt njenega moža Vinka, ki je padel kot talec pri Ribičevem mlinu. Veronika ni odnehal. Partizanom, ki so se povzpeli na Brebrovnik, je še bolj postregla in pomagala hčerki, ki se je posvetila delu med mladino.

Noben premik sovražnikovih čet ni ostal neprikrit partizanom, ki so zahajali v domačijo *Frančiške Zadravčeve na Cvenu*. Mati, ki je izgubila v boju dva sina, je bila zanesljiva obveščevalka in nepomisljiva sovražnica tujca. Skrivala je voditelje upora, zbirala hrano in obleko ter tako maščevala smrt obeh sinov-partizanov. Kadar so voditelji upora govorili o Zadravčevih, so jih vedno imenovali »partizanska družina«. Tudi Frančiško so odlikovali z medaljo zaslug za narod.

Partizanska tehnika, t. j. redkost v Obmurju! Skrita v bunkerju pod skladovnico drv pri bajtici *Marije Kosijevne na Runču*, je tiskala lepake, brošure in poročila s partizanske fronte. Budno oko gospodarja in Marije ni prezrlo sovražnikovih premikov. Zadrževal je opozorilni znak na vrata bunkerja. Le ob večernih urah so »tiskarji« obiskali svojo kuharico v topli kuhinji in posedli k obloženi mizi.

Na domu *Katarine Sovičeve na Stari gori* pa je bila postaja za zvezo partizanskih kurirjev. Katarina je obiskovala kmečke hrame, zbirala hrano in obleko ter pomagala partizanskim borcem, kjer se je dalo. Tudi hčerka *Štefka*, ki je bila voditeljica SKOI, je sledila zgledu matere in padla v boju z Nemci na Ptuiškem polju. Katarini so izročili medaljo zaslug za narod. Ne samo Sovičeva mama, skoraj vse družine na Kogu so pomagale narodnoosvobodilnemu gibanju. Prvoborec Jože Kerenčič je zbral okrog sebe mnogoštevilno skupino ljudi, ki so kljubovali nemškemu okupatorju.

Z gnevom v srcih so sprejeli Kogovčani vest o prerani smrti svojega voditelja, ki je padel pod strelji nemških pušk. In na Kogu so redke žene, ki niso poznale partizanov in aktivistov!

Osvobodilna misel Kerenčiča in ostalih prvoborcev v ljutomerskem okraju se je uspešno prebijala skozi razpoke sovražnikove oholosti in krutega gospodarjenja v obmurskih krajih. Tudi žene so prisluhnile njenemu utripu; na številnih spomenikih so danes vklesana imena Anice Belajeve,

Marice Potočnikove, Marije Zalikove, Štefke Belakove, Stefamije Sovičeve, Marije Znajderjeve, Emilije Prelogove in Marije Golobove, ki so dale svoja življenja za srečno bodočnost domovine. Slava njihovemu spominu! Za veliko stvar je padlo 15 žena pod krogli fašističnih rabljev. Bile so zveste osvobodilnemu gibanju kakor matere in žene, ki so letos 8. marca prejele vidna odlikovanja kot priznanje za požrtvovalno delo v težki zgodovinski dobi slovenskega naroda.

Občni zbor Zveze borcev v Šoštanju

Konec meseca februarja so imeli člani ZB NOV Slovenije v Šoštanju občni zbor. Iz izčrpnega poročila odbora je bilo tudi razvidno, da so člani Zveze borcev sodelovali pri prekopu padlih borcev XIV. divizije. Sodelovali so tudi pri odkritju spominske plošče v Ravnah, kjer so padli številni komunisti XIV. divizije. Odbor ZB v Šoštanju je pripravil tudi vse potrebno za graditev oz. za postavitev spomenika padlim borcem v Šoštanju. Ko bo dokončan načrt za ta spomenik, bodo

pričeli z graditvijo. Mestni odbor ZB v Šoštanju je imel precej dela pri zbiranju podatkov za odlikovanja tistih tovarišev, ki imajo posebne zasluge v narodnoosvobodilni borbi. Dobro so uredili v Šoštanju tudi evidenco o članih ZB. Vse pa, ki so imeli pogoje za sprejem v članstvo organizacije Zveze borcev, so že vključili. Za lansko leto so pobrali vso naročnino, za leto 1952 pa je članarino plačalo že nad 80% članov.

V dokaj obširni razpravi so člani pohvalili delo dosedanjega odbora ZB. Sprejeli pa so številne nove sklepe. Predlagali so med drugim, da bodo stari partizani pripovedovali šolskim otrokom razne spomine iz narodnoosvobodilne borbe. Ob koncu so izvolili nov odbor in delegate za plenum Okrajnega odbora Zveze borcev.

V spomin talcem

Leta 1944. 20. januarja so ustrelili Nemci v Colnišah nad Zagorjem ob Savi osem talcev. V njihov spomin so meseca januarja člani Zveze borcev iz Loke pri Kisovcu odkrili spominsko ploščo.

Glavnemu odboru Zveze borcev NOV Slovenije

Člani Zveze borcev NOV Slovenije 6., 7., 8. in 9. terena III. rajona v Mariboru, zbrani na svojem rednem letnem občnem zboru, Vam pošiljamo borbene pozdrave.

Ugotavljamo, da postavlja sedanjí čas pred nas, člane ZB, nove naloge, za katere moramo mi, borci, v prvi vrsti vložiti vse svoje sile. To je tudi upravičena terjatev sto tisoč naših tovarišev, ki so žrtvovali za našo svobodo svoje življenje. Zavedamo se, da mora biti Zveza borcev revolucionarno jedro, ki ne bo nikoli popustilo v svoji borbi proti razrednim sovražnikom, pa najsi iz vrst bivših razlaščenecv, ki v svoji sebičnosti poznajo samo sebe, ali klera, ki izrablja verska čustva v svoje sebične in politične namene, ali malo-meščanskih filistrov, katerim je vsaka težava nepremagljiva.

Trdno smo prepričani, da bomo s svojo dosledno revolucionarno borbo premagali vse napore, ki jih postavlja pred nas nova faza borbe za socializem. Za krepitev naše obrambne moči bomo posvetili čim večjo pozornost predvojaški vzgoji naše mladine. Zavedamo se dolžnosti skrbeti za svoje invalide. Ukrenili bomo vse, da bo vsak član Zveze borcev revolucionar in samo marksist. Da dosežemo to — se bomo mnogo učili. Predvsem pa bomo stremeli, da bodo ostale svetle tradicije naše junaške borbe žive.

Skupščina Zveze borcev
IV. terena — III. rajona, Maribor

Na prvi pogled bo marsikdo rekel, da je slika še iz časa narodno osvobodilne borbe. Ali ne? Toda zmotili ste se! Slika prikazuje namreč le izvidnika iz Apač, ki je lani 16. julija, v počastitev dneva oborožene vstaje slovenskega naroda, v sestavi partizanskih patrolj, prišel med prvimi pred mesto Radgono. — Tudi letos bodo v počastitev 22. julija prirejeni pohodi partizanskih patrolj. Na podlagi lanskih izkušenj bodo letošnji pohodi vsekakor boljši, saj bo že v pripravi lahko odpraviti razne lanske pomanjkljivosti. Letos bodo sodelovali pri pohodih tudi vse organizacije, ki vsebujejo elemente izvenarmadne vzgoje. Združenje rezervnih oficirjev bo pri pohodih lahko v mnogočem pomagalo. Predvideno je, da bodo imele partizanske patrolje osem smeri z več priključki, s čemer bo zajeto področje vse Slovenije in vseh partizanskih krajev

V prihodnji številki bomo objavili zanimiv članek, pisca inž. Marjana Tepine: »O arhitekturi spomenikov padlim borcem«. Članek bo dokumentiran s številnimi fotografijami.

Slovenija

VINO

Ljubljana - Ptuj

Odkupujemo

bela in rdeča sortna namizna vina
po najugodnejših dnevnih cenah

Oskrbujemo

domača tržišča s kvalitetnimi odprti-
mi, stekleničnimi in desertnimi vini
ter prvovrstno slivovko

KOTEKS

PODJETJE ZA PROMET S KOŽAMI, STROJILI, ODPADKI
OD KOŽ IN VOLNO

LJUBLJANA
PARMOVA ULICA 33

ODKUPUJE KOŽE VSEH VRST, KOŽE DIVJAČINE, OD-
PADKE OD KOŽ, STROJILA, JEZIKE RUJ, LUBJE, VOLNO

ZBIRALNICE V VSEH VEČJIH KRAJIH SLOVENIJE

TRGOVSKO PODJETJE

žitofond

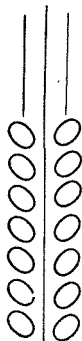
LJUBLJANA, PRIJATELJEVA ULICA 10
TELEFON 51-41 do 51-43

NUDI VSEM TRGOVSKIM PODJETJEM ŽITARICE
IN MLEVSKE IZDELKE PO NAJNIŽJIH CENAH. PO
ŽELJI DOSTAVLJAMO BLAGO V SKLADIŠČA

Grosistične
poslovalnice:

LJUBLJANA
KRANJ
PRESTRANEK
KOČEVJE
NOVO MESTO

GRADAC-ČRNOMELJ
TRBOVLJE
CELJE
MARIBOR
SLOVENJ GRADEC
PTUJ
MURSKA SOBOTA

Tovarna
DUŠIKA
R U Š E pri Mariboru

naslov: Tovarna dušika — Ruše
telefon: 22-48, Maribor
telegraf: Azot — Maribor
žel. postaja: Ruše, ind. tir
tekoči račun: NB Maribor-okolica

Proizvaja:

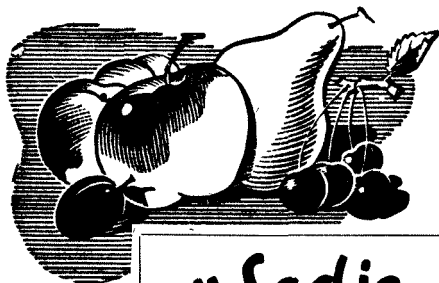
karbid, ferokrom, cianamid, nitrofoskal, korund, amonijak, amonijačno vodicó, amonsulfat, kisik, dissous plin, ogljikovo kislino, cianid, žvepleni dioksid, komprimirani zrak, dušik

TRGOVINA
KOČEVSKIH
DRŽAVNIH
POSESTEV

LJUBLJANA, Tyrševa 29

s svojimi šestimi poslovalnicami v Ljubljani in poslovalnico v Idriji, Postojni, na Bledu, v Ribnici in v Kočevju

SE PRIPOROČA
POTROŠNIKOM!

Trgovsko podjetje

»Sadje-zelenjava«

LJUBLJANA, Dolničarjeva ulica 5

Vas bo postreglo v svojih poslovalnicah
na POGAČARJEVEM in VODNIKOVEM TRGU

ter v specialnih trgovinah
„ČEŠNJA“ v Kresiji in „HRUŠKA“ na Tyrševi cesti 12
s kvalitetnim blagom po nizkih cenah

TISKOVNI KONZORCIJ

*S*lovenski poračevalec

KNAFLJEVA UL. 5

mesečna naročnina 140 din, ponedeljska izdaja 20 din — Tekoči račun NB 601-90321-0

*L*jubljanski dnevnik

KNAFLJEVA UL. 5

mesečna naročnina 140 din — Tekoči račun NB 601-90321-6

*K*mečki glas

KOMENSKÉGA 1

tednik za podeželsko ljudstvo, mesečna naročnina 30 din — Tekoči račun NB 601-90332-2

N.aša žena

KOMENSKÉGA 1

mesečnik, četrtletna naročnina 95 din

*S*lovenski knjižni zavod

PRED ŠKOFIJO 3

poslovalnica: Wolfova ulica, Celovška cesta, Tržaška cesta, Zaloška cesta, Št. Vid

*T*iskarna Slovenskega poračevalca

KNAFLJEVA 5

knjigotisk, rototisk, klišarna, knjigoveznica

*B*lasnikova tiskarna

BREG 10-12

knjigotisk, knjigoveznica

*U*metniški zavod za litografijo

IGRIŠKA UL. 6

litografija, knjigotisk